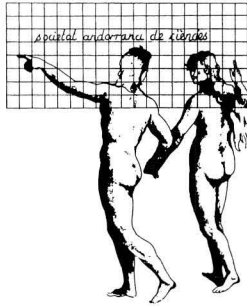

ANDORRA I LA CATALANITAT

7a Diada Andorrana
XXVI UNIVERSITAT CATALANA D'ESTIU
20 d'agost de 1994
Prada de Conflent

ANDORRA I LA CATALANITAT

7a Diada Andorrana
XXVI UNIVERSITAT CATALANA D'ESTIU
20 d'agost de 1994
Prada de Conflent

© Societat Andorrana de Ciències
Primera edició, agost 1995

Realització gràfica: Raül Valls
Impressió: Grafinter
ISBN: 999 20-1-122-X
DL: 321 AND / 1995

Índex

• Salutació, per Max Cahner	5
• Presentació, per Antoni Pol	7

Ponències

• Pere Cavero: Notes històriques sobre la catalanitat i el Principat d'Andorra	9
• Montserrat Palau i Martí: La identitat andorrana	13
• Joan Burgués: Andorra i la cultura dels últims vint-i-cinc anys	27
• Pere Canturri: Andorra en el "Costumari català" de Joan Amades	33
• Manuel Anglada: Els orígens de la parla andorrana	41
• Rosa Mari Sorribes: L'evolució de la premsa a Andorra i la relació amb els països veïns	53
• David Mas: Relacions comercials entre Catalunya i Andorra a l'edat moderna	61
• Àlvar Valls: Andorranitat i catalanitat: matrimoni o cosinatge?	75
• Antoni Morell: Andorra és Andorra	111
• Sergi Turiella: El dret i Andorra	113
• Lídia Rabassa: Alteració dels parlars tradicionals: el cas del català d'Andorra	119
• Montserrat Cardelús: L'arrel psicosocial d'un poble	135
• Ramon Serra: Política cultural del Govern	145
• Enric Prats: La transmissió cultural a l'escola. Eines per a la reflexió	149
• Manuel Mas: Els trets polítics diferencials d'Andorra	159
• Jordi Cinca: Contribució a la catalanitat des de l'andorranitat	165
• Antoni Martí: Estat andorrà, nació catalana	169
• Francesc Rodríguez Rossa: Apunts sobre andorranitat i catalanisme	173
• Joan Massa: El gran Carlemany mon pare i la sobirania	179
• Cloenda, per Àngels Mach	185
• Paraules finals, per Ramon Serra	187

Annex

• Convocatòria i programa previst	189
• Participants	193
• Recull de premsa	195

Salutació

Valguin aquestes paraules per saludar i agrair la presència del Sr. Ministre d'Afers socials i Cultura del Govern d'Andorra, i, també, per agrair a la Societat andorrana de ciències la constància que ha tingut a assistir a la Universitat catalana d'estiu, on la presència andorrana ve a completar aquesta trobada anual de tots els qui formem part de la catalanitat.

El fet que Andorra hagi esdevingut un Estat reconegut internacionalment, per a tots els catalans, i per a mi en particular, és motiu d'una gran satisfacció, perquè és un exemple de com es pot aconseguir, per una via totalment pacífica, l'aspiració d'un poble a ser reconegut en el món. I també és una satisfacció que aquest poble sigui un poble de la mateixa llengua i cultura que la resta dels països catalans i que ho digui sense complexos, com ho va dir el cap de Govern, Sr. Òscar Ribas, a les Nacions Unides, i que a més a més ho digui no solament per quedar bé, sinó amb una profunda convicció, tal com els fets ho vénen a demostrar.

Per tant, l'esperit de Prada coincideix plenament i s'enorgulleix de tenir entre els seus participants algú que pertany a un país, a un Estat que ha arribat a aconseguir allò que molts altres catalans hauríem volgut també per a d'altres àrees de la nostra comunitat.

També voldria dir que una altra cosa que em satisfà és que les ponències de la diada andorrana de cada any s'editin en llibre, de la mateixa manera que la secció de ciències de la Universitat catalana d'estiu publica cada any un llibre preciós sobre el tema central, que també té una certa tradició. Aquesta tradició

de presentar el llibre de l'any anterior, que inaugura les diades andorranes, és un fet important com a testimoni, perquè és una cosa que queda per al futur. És molt important tot el que fem, però si no s'escriu, si no en queda una publicació, fàcilment s'oblida.

Aquest és, doncs, un esforç que, pel que acabo de sentir, és possible gràcies a la col·laboració del Govern d'Andorra. Em sembla, doncs, que és una gran cosa, i és una nova prova d'aquest suport que el vostre Govern dóna a la Universitat catalana d'estiu, que prou ho necessita i que prou ho agraeix.

Us desitjo molt d'èxit en aquesta jornada, i molt d'èxit també per al Sr. Ministre en la seva tasca. Encara que es trobi amb molts problemes, li demano que sigui valent, que no sigui tímid ni sigui excessivament condescendent en allò en què no cal ser-ho. Però no li haig de donar cap consell: ell és el sobirà i jo sóc, en aquest cas, un espectador.

Moltes gràcies a tots.

Max Cahner

president de la Universitat catalana d'estiu

Presentació

En nom de la Societat andorrana de ciències, us presento la setena diada andorrana a la Universitat catalana d'estiu, i us agraeixo primerament la vostra assistència: la fidel assistència, per un costat, d'una sèrie de persones que ja fa anys que veniu i que pensem que formeu part d'aquesta diada a la qual doneu ple suport, i, per un altre costat, de tots els qui amb la vostra presència permeteu la realitat i la continuació d'aquesta trobada cultural.

Enguany el tema escollit és *Andorra i la catalanitat*. Els diferents títols o temes triats per a les diades passades han tractat aspectes molt diversos, però tots han tingut en comú el fet de tenir un veritable interès i un lligam amb la realitat de l'Andorra actual, de cada moment.

El tema d'Andorra i la catalanitat pot semblar que no sigui una d'aquelles qüestions d'interès més generalitzat, com ho podrien ser les alternatives econòmiques que vam tractar l'any passat. Però creiem que té el seu atractiu, ja que, si bé és més conceptual, no deixa de ser important perquè planteja qüestions i reflexions sobre qui som, d'on venim, cap on anem, qui volem ser, on ens trobem dins aquest món actual que està en plena intercomunicació i que, per sort o per desgràcia, però en principi de manera positiva, està cada dia més interrelacionat.

L'aspecte de la catalanitat és un d'aquells temes que són, en certa manera, tabús a Andorra, per diverses raons, però sobretot des del punt de vista polític. El fet i l'afany de diferenciació justificat per la nostra petitesa i la nostra neces-

sitat d'afirmar-nos ens ha portat a tenir certes reticències relacionades sobretot amb el fet de la catalanitat. L'actual cap de govern, Òscar Ribas, a partir del seu discurs davant l'assemblea general de les Nacions Unides, l'any 1993, va fer unes afirmacions que en el seu contingut posaven en relleu aquesta qüestió. No amb les mateixes paraules, ja que no va utilitzar el concepte de catalanitat. Però pensem que aquesta és potser la paraula que pot recollir millor el que volem dir i que tots coneixeu, malgrat que la definició donada pels diccionaris no sigui, des del meu modest punt de vista, la correcta, pel seu caràcter limitador i restrictiu, ja que exclou els no catalans, sigui per procedència geogràfica, o pel fet de no compartir el mateix projecte nacional (catalanitat: qualitat, fet, d'ésser català. Caràcter o esperit propi dels catalans).

És aquest el concepte que plantejem, sobre el qual tenim força coses a dir, i dins el qual ens considerem inclosos actualment, però amb els seus matisos, i que esperem que avui es posaran en relleu a partir de totes les ponències que hem intentat aplegar en aquesta setena diada.

Es dóna per oberta la diada i, seguint el programa i tot i que en Pere Caveró no ha pogut venir, es llegirà un resum de la seva ponència, que tenim escrita i a la disposició de la premsa.

Antoni Pol

secretari de la Societat andorrana de ciències

Notes històriques sobre la catalanitat i el Principat d'Andorra

Pere Cavero

Els conceptes són sempre difícils de definir i en la seva definició sempre es tendeix a afegir-hi matisacions, adjectius que, sovint, compliquen encara més la finalitat de la definició.

Crec que és més fàcil tractar d'identificar l'objecte; si més no, facilita la tasca, ací i ara, que ens hem marcat.

La catalanitat –concepte subjectiu i propi d'una població– abasta la cultura, l'educació, la forma de fer, la política... i tots aquells afegitons que vulguem. Cal, però, destacar la voluntat pròpia del subjecte que la viu o no la viu, la practica o la ignora, fins i tot la tergiversa.

És dins aquest marc que intentarem aportar unes dades de caràcter històric que, tot i ésser certes, poden interpretar-se subjectivament. Tota tria pateix d'una subjectivitat pròpia i innegable que, naturalment, tractem de neutralitzar.

Cal afegir i assenyalar que la situació de la historiografia d'Andorra no ens facilita gens la tasca. El coneixement històric pateix importants llacunes estructurals i puntuals, cosa que ha estat remarcada en d'altres escrits i per d'altres persones. Això és un altre condicionant a afegir a aquestes notes.

És difícil situar el moment jurídic-històric pel qual Andorra esdevé una entitat separada de la resta de les institucions/organismes de poder de la península Ibèrica i de la França d'Oc.

Els Pariatges (1278-1288) marquen una fita històrica en l'evolució del poder a Andorra. Regulen les relacions de poder dels dos senyors feudals –el bisbe d'Urgell i el comte de Foix–, els quals tenen (ara de dret) i tenien (de fet) un poder sobre el territori andorrà. Però els pariatges són una pràctica habitual a tot el Pirineu (vegeu Paul

Ourliac, *De la féodalité méridionale au Pariage d'Andorre*, a *Annals de la Universitat d'estiu 1982: El segle XIII*, pàgs. 55-67, editat per la Conselleria d'Educació i Cultura, Andorra 1983); la diferència radica en el cas andorrà, ja que, en formar-se els Estats moderns, el bisbe d'Urgell resta a l'Estat espanyol i el comte de Foix a l'Estat francès, cosa que no es dona entre els signants dels altres pariatges.

El 1419 significa la regulació de l'estructura del Consell de la Terra –organisme que trobem en d'altres valls pirinenques–, cosa que permet parlar d'una necessitat de la població de donar-se i sol·licitar del/s senyor/s un mínim autogovern. El cas andorrà serà peculiar, ja que en el decurs del temps el Consell de la Terra serà l'origen d'un òrgan legislatiu, l'actual Consell General.

Fins a l'aparició de l'absolutisme no es pot parlar d'unitats territorials, i aquestes han de veure's com un patrimoni personal del monarca, que en disposa lliurement: pot vendre/comprar, donar/rebre, perdre/conquerir...

Una important influència catalana en la història jurídica andorrana és l'aplicació de les servituds regulades en les ordinacions de Sanctacília, –aprovades pel rei En Jaume a mitjan segle XIV per a la ciutat de Barcelona– per part de les diferents instàncies del Tribunal de Visura en els conflictes de veí a veí, fins dies abans de l'aplicació de la Constitució.

Les ordinacions de Sanctacília regulen aquests conflictes com a norma vigent, juntament amb les ordinacions dels ens locals (quarts i comuns) i del Consell General. Les ordinacions tenen la seva base en una economia primària –encara que reflecteixen l'evolució econòmica d'Andorra–, i per això s'assemblen a les normes locals del Pirineu.

Un moment delicat per a Andorra serà la promulgació del decret de Nova Planta a Espanya (1714) per Felip V, de la casa dels Borbons. Aquest decret iguala i equipara els territoris i les possessions del rei i centralitza el poder, de manera similar a com es fa a la França de Lluís XIII i de Lluís XIV, també de la casa dels Borbons. Aquest és un moment delicat, ja que palesa el fet diferencial andorrà. Cal assenyalar que el *Manual Digest* (1748) d'Antoni Fiter i Rossell i el *Polítar andorrà* (1763) d'Antoni Puig serviren per refermar el fet diferencial andorrà, entre d'altres motius, enfront de les actuacions d'Espanya i de França.

El decret de Nova Planta representa l'abolició del dret català públic, no del privat/familiar. El dret català serà aplicable a Andorra (una de les bases subsidiàries del dret andorrà) fins a l'aprovació de la Constitució. La institució catalana de la pubilla tindrà a Andorra una importància fonamental, ja que, ultra ésser l'hereva, dona la nacionalitat al marit.

L'aplicació i la pràctica moderna del concepte de l'Estat a Europa defineix una nova concepció de la geopolítica i de l'exercici del poder. En aquest moment s'estructura pròpiament una Europa moderna basada en els Estats i en els seus interessos i les seves necessitats.

El bisbe Josep Boltas (1785-1795) serà un introductor de les idees il·lustrades a Andorra, encara que, paral·lelament, facilitarà l'actuació a Andorra del *cabo y ronda* (milícia espanyola) per perseguir malfactors. Durant un període de temps (1793-1795) serà copríncep únic, ja que la França revolucionària trencarà els lligams amb el copríncep.

La revolució francesa, burgesa per definició, dóna, de dret i de fet, la independència política a Andorra. Independència política que comporta la independència econòmica i l'abolició de tota mena de privilegis amb França.

La nova situació implica l'obligació de satisfer els drets duaners en travessar la frontera francesa. Aquesta important càrrega econòmica, la necessitat de mantenir el règim de copríncep, el risc d'esdevenir part de Catalunya i d'Espanya motiven llargues gestions del Consell General, que intenta restablir els vincles amb França.

Aquesta gestió culmina en el decret napoleònic del 1806, pel qual l'emperador retorna a la situació del privilegi del 1767. Cal afegir, però, que el mateix emperador, quan el 1812 publica l'annexió de Catalunya a França –i crea una administració departamental–, inclou Andorra en el departament del Segre.

El segle XIX andorrà és l'època de la lluita pel poder polític, de la recerca d'activitats econòmiques noves a causa de la crisi propiciada per la desaparició de les indústries del tèxtil i del ferro. Aquest període ha estat analitzat i estudiat per Esteve López, Joan Peruga i Carme Tudel, d'una banda, i per Maria Jesús Lluelles a *Dues idees annexionistes*, d'altra banda, i properament es publicarà un recull dels documents més importants i significatius del període, per part d'E. López i J. Peruga, recull que haurérem d'esperar.

El segle XIX presenta l'actuació directa del govern francès en la realitat andorrana. Un dels tres delegats enviats a Andorra, el tinent coronel Charles Jung (1882), proposa i aconsegueix que la sots-prefectura de Prada de Conflent assumeixi, juntament amb la prefectura dels Pirineus Orientals a Perpinyà, les funcions pròpies del delegat francès per a Andorra que fins llavors eren assumides pel prefecte de Foix. Un dels motius argüïts és la llengua: diu que el català també es parla als Pirineus Orientals i no es parla a l'Ariège.

El segle XX presenta dues etapes político-econòmiques ben diferenciades. La primera, fins als anys 1930, és l'època de l'emigració d'andorrans a l'estranger; la segona, dels anys 1930 fins avui, és la de l'hegemonia econòmica andorrana. Els andorrans emigren i una part important es dirigeix a Catalunya, sobretot a l'àrea de Barcelona. Aquest grup serà prou important per publicar algunes revistes en català: *Nova Andorra*, *Poble Andorrà*, etc. que reflecteixen les seves inquietuds i la influència creixent de la cultura catalana. Ací ens remetem als estudis, entre d'altres, d'Eugení Giral, tot assenyalant que un buidatge cultural d'aquella premsa resta per fer i per publicar.

Les obres de FHASA (Forces Hidroelèctriques d'Andorra SA) als anys 1930 marquen un canvi, una inflexió del moviment migratori. Cal importar mà d'obra: tornaran i no marxaran andorrans, i vindran catalans de les comarques veïnes, amb les quals Andorra ha mantingut una relació important, tant econòmica com social, amb la concurrència a les fires de la Seu, d'Organyà, de Salàs, etc., al mercat de la Seu, i mitjançant unions matrimonials, entre d'altres.

La postguerra espanyola converteix Andorra en un agent important de la difusió de la cultura catalana i lloc de refugi d'exiliats catalans, alguns dels quals hi restaran de forma permanent. A Andorra es parla català i es pot comprar a bon preu productes inexistents al mercat espanyol. Assenyalen només algunes iniciatives, ja que d'altres ponents ampliaran el tema: s'imprimeixen llibres en català a les impremtes Casal i Vall i Andorra; als anys 1950 es dicten els Cursos internacionals d'extensió cultural, publicats a la revista *Andorra*; Esteve Albert promou el Pessebre vivent a Engordany...

Aquest floriment dels anys 1950 –època dura del franquisme– patirà una inflexió quan el franquisme esdevindrà més *tolerant* als anys 1960.

Els anys 1970 presentaran algunes novetats favorables a la cultura catalana: creació del Cercle de les arts i de les lletres (finals dels 60), publicació de *Poble Andorrà* (diari en català), andorranització de l'ensenyament (ensenyament del català...).

Però el suport a la cultura catalana es farà amb l'aprovació de la Constitució el 1993. El Principat d'Andorra ha assolit l'estatus jurídic d'Estat de dret internacional, cosa que significa el seu reconeixement i, en conseqüència, la dels seus símbols i representacions. La mateixa Constitució assenjala que el català és la llengua oficial del país. Aquest fet palesa una pràctica habitual –i, doncs, natural–, fruit d'una llarga tradició.

El reconeixement internacional va fer possible l'any passat l'ingrés d'Andorra a les Nacions Unides. La cerimònia d'ingrés, amb el discurs en català del cap de Govern, fou retransmesa per TV3 i fou motiu d'eufòria al Principat de Catalunya. Aquest fet va comportar el reconeixement per part d'associacions culturals, l'atorgament de premis, etc.

Capítol a part mereixeria l'anàlisi de la política dels partits catalans, com Esquerra Republicana de Catalunya (la històrica i l'actual), Convergència Democràtica de Catalunya, Unió Democràtica de Catalunya, Partit Federalista Europeu-Països Catalans... però potser els fets són massa propers per tenir coneixement de tots els condicionants i de totes les actuacions públiques i privades. Haurem d'esperar.

Pere Caveró és llicenciat en història, membre de la junta directiva de la SAC.

La identitat andorrana

Montserrat Palau

Andorra, vall d'Andorra, valls d'Andorra, república d'Andorra, principat d'Andorra: A totes aquestes denominacions s'han aplicat a aquest racó del Pirineu; l'última és, ara, l'oficial. En tot això, la constant resta Andorra, un nom ben antic i sobre l'origen del qual s'ha especulat molt sense que s'hagi pogut arribar a una conclusió definitiva. De primer, Joan Coromines pensava que aquest topònim devia correspondre a d'altres que es troben igualment a les regions pirinenques, com Dorres o Núria, sense aventurar-se gaire per trobar-ne pròpiament l'explicació; més recentment, l'eminent filòleg ha posat en dubte aquesta seva hipòtesi inicial. És ben cert que la toponímia és una ciència difícil i que el seu camp és ple de perillous esculls.

Per no perdre'ns i no ensopegar nosaltres en tan arriscat terreny, acontentem-nos, ara per ara, de saber que el nom d'Andorra, i d'altres de la serralada pirinenca, representen el pòsit de velles influències basques o ibèriques, sense d'altres precisions.

Avançant en el temps, potser trobarem els andorrans en Polibi, si a ells s'identifiquen els andosins que aquest historiador grec cita entre les tribus pirinenques que oposaren una forta resistència al cartaginès Anníbal, vingut a combatre els romans en llurs territoris hispànics.

El primer document que esmenta explícitament les valls d'Andorra i les seves parròquies tradicionals és l'acta de consagració i dotació de la catedral d'Urgell, de la segona meitat del segle IX. Abans, almenys des de l'època visigòtica, Andorra ja formava part de la diòcesi d'Urgell; més tard, Andorra estarà integrada a la Marca Hispànica sota sobirania dels reis francs.

Al segle VII de la nostra era, la predicació de Mahoma havia de dinamitzar les tribus del desert d'Àrabia que, en molt pocs anys, propagarien la nova religió a través del Magrib i, salvant l'estret de Gibraltar, els fanàtics guerrers de l'Alcorà posarien peu a la península Ibèrica el 711. Res no semblava haver de parar aquell ímpetu victoriós que, després de sotmetre les terres hispàniques, portà els soldats de l'islam fins a Occitània. Però aquí havien d'ensopegar amb la resistència franca, i el rei Carles Martell frenà definitivament l'avanç sarraí a la cèlebre batalla de Poitiers el 732.

A partir d'aquest moment, units als francs, els indígenes emprengueren la lluita per reconquerir les seves terres. La reconquesta catalana està directament lligada a la gesta franca (a diferència de la castellana, que deriva d'Astúries, amb Don Pelayo, a Covadonga). Andorra es trobà necessàriament en la dinàmica de la reconquesta catalana.

A la Catalunya vella, cap al 789, trobarem el comtat d'Urgell ja constituït, i integrat a la Marca Hispànica, les valls d'Andorra formant-ne part. Lluís el Piadós, fill i futur successor de l'emperador Carlemany, alliberarà Girona (785) i Barcelona (801) de la dominació musulmana. Per recompensar el seu fidel aliat el comte Guifre, Lluís el Piadós li va donar una senyera per a la seva terra; el guerrer franc va posar la seva mà al pit de Guifre ferit i amb els dits xops de sang va marcar els quatre pals vermells de la bandera catalana sobre l'escut daurat de Guifre. Aquesta és una de tantes llegendes de la Catalunya carolíngia; per a la història, les quatre barres catalanes no apareixeran fins molt més tard.

És poc probable que els sarraïns haguessin mai ocupat les valls andorranes, malgrat el que pugui dir l'autor del *Manual Digest*. No és, però, inversemblant de suposar que els habitants de les valls haguessin estat sotmesos al pagament d'algun tribut a canvi de llur tranquil·litat.

A l'igual que la invasió sarraïna, cal relegar al camp de la llegenda la presència efectiva dels emperadors carolingis a Andorra. I de cap manera no es pot parlar d'una intervenció personal i directa de Carlemany o de Lluís el Piadós en la constitució d'Andorra com a comunitat autònoma i políticament independent del comtat d'Urgell: els diplomes que ho atestarien són apòcrifs de data molt posterior.

A l'Urgell, als segles VIII-IX, Andorra amb les seves sis parròquies ja es presenta com una entitat pròpia, reconeguda d'una manera o altra dins l'organització eclesiàstica per una banda, i dins l'administració del comtat, per una altra banda. L'any 843, Carles el Calb, rei dels francs, fa donació a Sunifred, ja comte hereditari d'Urgell i de Cerdanya, d'algunes viles situades al Rosselló, al Conflent i a la Cerdanya i també a la vall d'Andorra.

La senyoria episcopal a Andorra podria iniciar-se el 988, amb la sèrie de permutes fetes pel comte Borrell de Barcelona i el bisbe Sal·la d'Urgell, que rebia, aquest últim, diversos alous situats a Andorra, Més important, però, és la data del 1133 en què el comte Ermengol VI d'Urgell cedeix al bisbe Pere Berenguer i a l'Església, mitjançant el pagament de mil dos-cents sous, tots els béns i els drets que posseeix a Andorra i a la vila d'Arcavell, i mana als habitants de prestar jurament de fidelitat al bisbe i als seus successors.

Per garantir la seguretat i la defensa de les seves possessions andorranes, el bisbe les confiarà en feu als comdors de Caboet, de la vall de Cabó. Per tot un joc d'aliances matrimonials, els Caboet s'uniran als vescomtes de Castellbò; més tard, la vescomtessa Ermessenda aportarà la seva doble herència, amb el feu andorrà, a Foix, pel seu casament amb el comte Roger Bernat II (1208). El nét d'aquests, Roger Bernat III, pel seu casament amb l'hereva del Bearn, reunirà aquest últim vescomtat a Foix.

L'arrogant i ambiciós Roger Bernat III va topar amb la forta personalitat de Pere d'Urtx, prelat d'Urgell. Les contínues exaccions del comte en els dominis del bisbe foren causa de lluites interminables que causaren moltes morts i destruccions a les altes terres urgelleses.

Finalment, els dos contrincants se sotmeten a l'arbitratge d'uns *amigables componedors* i el dia 8 de setembre de 1278 signen l'anomenat Pariatge d'Andorra, que aportarà solució als nombrosos litigis que oposaven el comte i el bisbe, per Andorra i altres indrets. Al moment de la signatura, Roger Bernat III va retre homenatge al bisbe d'Urgell, "*de boca i de mans, segons l'usatge de Barcelona*". Aquest gest marcava la condició de vassallatge del comte i tots els seus successors l'haurien hagut de fer; cap d'ells, però, no accedí a complir aquesta clàusula del conveni.

En aquesta època, la sobirania d'Andorra requeria a Catalunya; Pere II (1276-1285), rei de Catalunya-Aragó, va contrasignar el famós Pariatge garantint-ne així la bona execució de les clàusules. A Catalunya, Pere II s'havia d'enfrontar a la rebel·lió nobiliària organitzada entorn dels comtes d'Urgell i del Pallars i a la qual el comte de Foix aportà el seu valuós suport, amb homes i armes. La sublevació nobiliària, que va causar molts danys, acabà amb la rendició dels rebels a Balaguer (1280). Pere II es mostrà magnànim amb els vençuts, però fou molt sever envers el seu rival foixenc, que retingué per més de tres anys en dur captiveri.

Roger Bernat III fou alliberat el 10 de desembre de 1283; no sabem si aquest fet pot tenir alguna relació amb una carta que Pere II va enviar poc després als andorrans. El dia 25 d'aquell mateix mes de desembre, el rei de Catalunya-Aragó va adreçar una carta als homes d'Andorra protestant contra el seu refús

de retre homenatge al representant que els havia enviat i de fer les coses promeses; el rei manava als andorrans de complir, i si no, afegia amenaçant-los, *"enantarem¹ contra vós e vostres coses, com senyor deu enantar contra sos homens que. l són rebels"*.²

El Pariatge del 1278 representa una fita important per a Andorra; entre d'altres coses, s'hi estipula l'organització de la justícia, els drets i obligacions del bisbe i del comte i la relació de tipus feudal entre aquests dos senyors. Queda clarament especificat que els successors de Roger Bernat III hauran de retre al prelat d'Urgell el mateix homenatge que el comte signatari. No consta que cap dels successors hagués, però, complert aquest requisit.

Defugint així d'executar el gest, signe visible de la seva dependència envers el bisbe, els comtes de Foix se situaran en posició de cosenyors en relació al prelat. Andorra s'acomodarà al millor possible a la nova situació, tàcitament admesa. El bisbe d'Urgell serà el cosenyor episcopal d'Andorra, a la fi copríncep; el comte de Foix, passant el temps rei de Navarra, de França, emperador o president de la República francesa, serà l'altre copríncep. Aquesta situació de fet serà reconeguda de dret per la Constitució del 1993.

Més de set-cents anys han transcorregut d'ençà del Pariatge d'Andorra, que, sigui quina sigui la interpretació que se n'hagi pogut fer, ha representat el text constitucional bàsic durant aquest llarg període de temps, al costat d'altres elements institucionals. Les lleis romanes i catalanes (anteriors al decret de Nova Planta) són aplicables a Andorra: el codi de Justinià, els Usatges de Barcelona i una infinitat d'usos, costums, ordinations i privilegis, llegat de segles d'història. Ara, amb la recent Constitució, es preveuen molts canvis i una àmplia obertura a la projecció exterior, però *"convé donar primer cohesió a la pròpia identitat"*, com va recordar el cap de Govern en el seu discurs pronunciat a Nova York davant l'assemblea de les Nacions Unides el juliol de 1993, amb motiu de l'entrada d'Andorra en aquest organisme internacional.

* * *

La identitat d'Andorra arrenca de la seva primera història, inseparable de la de les regions veïnes, participant de la mateixa organització eclesiàstica i immersa en la dinàmica de la reconquesta catalana sota l'ègida dels francs. Una mateixa llengua, filla del llatí, emergeix en aquestes terres, ja ben formada al segle XII, i que trobem consignada en les *Homilies* que es llegien als oficis de Santa Maria d'Organyà.

En aquests segles, les valls d'Andorra es poblen d'esglésies i d'ermites a la semblança del romànic. S'ha dit que el romànic és l'art nacional de Catalunya

perquè coincideix amb un moment crucial de la seva història, d'intensa organització política i cultural. Les belles i modestes esglésies andorranes són germanes de les que es troben per tots els pobles del Pirineu català, fidels testimonis del fervor religiós de l'època.

El Pariatge del 1278 representa una fita important per a Andorra, que, a partir d'aquí, s'orientarà definitivament cap a una cosobirania, un tipus d'estatut polític que l'ajudarà a preservar la seva independència. Al llarg dels set-cents anys i escaig transcorreguts, el mapa geopolític ha sofert grans transformacions ençà i enllà del Pirineu. Espanya i França han emergit com a Estats unitaris i centralistes que han absorbit els Estats i les nacions que els havien precedit.

Catalunya, gran potència mediterrània fins a l'edat moderna, acabarà per ésser només una peça de l'Espanya imperial de Carles V i de Felip II. Desmembrada pel tractat dels Pirineus (1659), després de la victòria de Felip V amb la caiguda de Barcelona (1714) la Catalunya dins d'Espanya serà desposseïda de les seves institucions pròpies i bandejada la seva llengua pel decret de Nova Planta i altres edictats des de Madrid; a la Catalunya Nord, els Comtats i el Rosselló, aplegats en el regne de França, seran igualment sotmesos a un règim de despersonalització sistemàtica.

Però, enmig d'aquest paorós desastre, a Andorra una veu autoritzada clama la catalanitat. El veguer Antoni Fiter i Rossell, autor del cèlebre *Manual Digest* (1748), hi dedica tot un capítol de la seva obra. Citem-ne alguns passatges: *"Valls d'Andorra són pròpia y verdadera Cataluña, com a part de aquest Principat; Andorrans són pròpiament Catalans en tot rigor, y gosan com a tals varias prerrogativas en ell (...) No se veuran menos claras, sa substancia y qualitats catalanas si se atent lo idioma, pur català, lo modo y moda de Vestir, los costums de sos moradores"*.³

Aquestes afirmacions netes i contundents contrasten amb el rebuig de la catalanitat que en d'altres moments s'ha vist a Andorra, amb afirmacions tan puerils com allò que *"a Andorra es parla andorrà"* i mostrant una cautela de guineu per tot el que toca Catalunya i la catalanitat.

És veritat que la petita Andorra és vulnerable i que els seus grans veïns poden pressionar-la i posar traves a la seva llibertat d'acció. Sense voler ficar-nos en política, bé podem, però, preguntar-nos si els responsables de la cosa pública s'han mostrat sempre prou fermes i si, a vegades, no s'han inclinat massa fàcilment davant les pressions exteriors.

L'any 1965 es va obrir la Casa d'Andorra a París, que molt aviat organitzà uns ensenyaments de llengua catalana en col·laboració amb l'associació Òmnium cultural i que havien estat encarregats al professor Ferran Palau i Martí.

Una trentena d'alumnes de diverses nacionalitats es van inscriure als cursos:

anglesos, alemanys, també francesos, i algun andorrà. Tothom treballava amb gust i amb entusiasme, professor i alumnes, i alguns d'ells participaven a les ballades de sardanes que es feien al carrer, davant la Casa d'Andorra, els dies de festa.

Però, quan menys ningú s'ho esperava, i sense avís previ, va arribar un telegrama signat pel síndic de les Valls ordenant la suspensió *immediata* (i que resultaria definitiva) dels ensenyaments de català. No es va poder donar cap explicació ni excusa vàlides als alumnes, que degueren fer-se una curiosa opinió sobre Andorra, que havia d'interrompre de manera tan brusca els ensenyaments de la seva llengua.⁴

El català és de sempre la llengua oficial a Andorra, sense haver sofert mai cap interrupció; això no obstant, l'ensenyament de la llengua ha estat molt negligit des dels medis oficials, tot i que calgui valorar positivament les accions que s'han portat a terme. Diguem, per exemple, aquells cursos d'extensió cultural que un floret d'especialistes donaren a Andorra als anys 50-60, i als quals participaren alguns dels aquí presents.

D'altres conferenciants vindran a parlar-nos avui aquí mateix d'una manera més sistemàtica de les accions culturals dels últims anys, i és veritat que ara es multipliquen els esforços des de dalt, però és difícil de recuperar el temps perdut. Fins fa poc, l'ensenyament de la llengua i l'escola no han estat la preocupació prioritària de les nostres conselleries, massa refiades del que feien els altres. Ara, després de deu anys d'existència, l'Escola andorrana no aplega ni el deu per cent de la població escolar d'Andorra. És veritat que aquesta greu mancança s'intenta pal·liar, i que s'ha fet acceptar unes curtes hores d'*andorranització* en els programes dels ensenyaments francès i espanyol (precisem, castellà) que des de fa molt temps ocupen el terreny. És que mai no s'havia pensat que és fonamental per a un país de tenir en mà l'ensenyament? I que és a l'escola on es formen els futurs ciutadans?

***

La identitat andorrana resta indestríblement arrelada a Catalunya i a la catalanitat. D'altres factors que fixen aquesta identitat són la situació geogràfica d'Andorra i les seves institucions "*ab son peculiar govern, ab les disposicions del dret comú i patrias peculiars, consuetuts*".⁵

Sense Catalunya i la catalanitat, Andorra no seria Andorra. També la geografia és un tret distintiu i determinant de la identitat andorrana. Continguda dins els límits del seu territori, Andorra ha pogut desenvolupar unes institucions pròpies. En un principi, Andorra, amb la seva economia de muntanya i les seves

assemblees comunitàries oferia molts punts de comparació amb d'altres valls pirinenques, com ara l'Aran; però, amb el temps, totes aquestes valls es trobaran incorporades als Estats veïns, amb la sola excepció de la d'Andorra.

Avatar d'una evolució històrico-política *suigeneris*, Andorra ha esdevingut recentment un Estat constitucional, membre de les Nacions Unides. I és així com el més petit representant de l'assemblea dels catalanoparlants ha tingut l'honor de fer el primer parlament en català davant aquella assemblea internacional. Aquest discurs històric, retransmès a tot el món, va aixecar una onada de simpatia per totes les terres catalanes.

Fem vots perquè Andorra sàpiga mostrar-se sempre digna i orgullosa de la seva identitat, i que, usant de la seva condició d'Estat eminent, contribueixi a la defensa dels seus valors més preats, comuns a tots els catalans.

Montserrat Palau i Martí és etnòloga i historiadora.

Bibliografia

BARAUT, Cebrià, *Cartulari de la Vall d'Andorra, segles XI-XIII*, Conselleria d'Educació i Cultura, Andorra la Vella 1988. 396 pàgines, amb làmines.

BARAUT, Cebrià, *IXè centenari de la canònica agustiniana de Santa Maria d'Organyà*, Pagès ed., Lleida 1994. 94 pàgines il·lustrades.

FITER I ROSSELL, Antoni, *Manual Digest*, Consell General de les Valls, Andorra la Vella 1987. 536 pàgines numerades recte solament.

PALAU I MARTÍ, Ferran, *Per què a Andorra no hi ha cap escola catalana?*, revista *Vida Nova*, Montpeller, novembre 1963, pp. 27-28. *Serra d'Or*, 1963. Aquest article aparegué en francès als diaris *L'Indépendant* de Perpinyà i *Midi Libre* de Montpeller del 4 de novembre de 1963, i així mateix a *La Dépêche du Midi*, édition catalane, Tolosa, 2 de novembre de 1963.

PALAU I MARTÍ, Montserrat, *Andorra*, Premi Maspons i Camarasa 1966, amb la col·laboració de Ferran Palau i Martí, Barcelona, Selecta, 1967. 223 pàgines il·lustrades, i un mapa (Biblioteca Selecta, 401 - Ciutats i Paisatges, XLV).

PALAU I MARTÍ, Montserrat, *Andorra. Història, institucions, costums*, Virgili i Pagès, Lleida 1987. 157 pàgines il·lustrades. Reprèn, en part, el text del llibre anterior.

RIERA I SIMÓ, Joan, *El Pariatge d'Andorra de 1278*, Ed. Andorra, Andorra la Vella 1978. 36 pàgines il·lustrades.

Apèndix

En el seu número de juny de 1965, la revista *Neu*, de les Escaldes, anunciava la inauguració de la Casa d'Andorra a París, una fundació del Consell General que componien aleshores els síndics Julià Reig Ribó i Josep Baró Puigdemasa i els consellers Antoni Aristot Coma, Narcís Casal i Vall i Antoni Pintat Argelich, entre d'altres. Amb un doble objectiu inicial –turístic i cultural–, les funcions de la Casa d'Andorra es veieren molt aviat limitades a una sola finalitat d'ordre comercial i pràctic.

Quin fou el motiu *secret* que portà a la renúncia de les orientacions culturals? Els actors i els responsables oficials de l'època semblen no guardar-ne ara cap record, i en els llibres d'actes del Consell General no es troba cap rastre d'aquell esdeveniment tan poc brillant. Es conserva, però, la correspondència intercanviada entre Andorra i París en el moment dels fets i que podrà servir de fil conductor a qui vulgui aprofundir més en aquest episodi obscur de la nostra història recent.

NOTES

1. Enantar: adduir una cosa en procés.
2. Arxiu de la Corona d'Aragó, registre 46, fol. 134.
3. *Manual Digest*, pp. 44-51.
4. Vegeu l'apèndix.
5. *Manual Digest*, p. 58.

REPUBLIQUE FRANÇAISE
TOUR DE TÉLÉCOMMUNICATIONS

TÉLÉGRAMME

= LOUIS ROSSELL MAISON D ANDORRE
111 RUESTHONORE PARISOO =

DECHIRER

ORIGINE	NUMERO	NOMBRE de mots	DATE de départ	HEURE de départ	MENTIONS DE SERVICE
ANDORRE	ANDORRELAVIEILLE 028 51 27 1805				

PER UNA MILLOR ORGANITZACIO DELS CURSOS QUIN PROGRAMA HAVIA D ESSER
PREVIAMENT APROVAT PEL CONSELL I ASSOLIR UN MAJOR EXIT DELS MATEIXOS
SINDICATURA I CONSELLERS MAJORS ACORDEN SUSPENDRE IMMEDIATAMENT
I FINS NOVA ORDRE CURSOS CATALA QUE ES CELEBREN CASA ANDORRA =

REIG SYNDIC GENERAL

Le fait d'adresser à recevoir l'adresse de la France des Télécommunications (45274)

No 704
1101235 004 3
421286

VOIR AU VERSO la signification des principales indications qui peuvent éventuellement figurer en tête de l'adresse.

Telegrama signat pel síndic Julià Reig Ribó, adreçat a Jacint-Lluís Rossell, responsable de la Casa d'Andorra a París, ordenant la suspensió "immediata" dels cursos de català (27-1-1966).

Paris, le 28 Janvier 1966

Monsieur Julia REIG RIBO

Très Illustre Syndic Général

Maison des Vallées

Andorre la Vieille

Monsieur le Syndic Général,

J'ai bien reçu votre télégramme qui m'a surpris énormément. Inutile de vous répéter quelles sont mes opinions en tant qu'Andorran, quant à la collaboration avec l'Omnium Culturel, opinions que vous connaissez déjà.

Je tiens à vous rappeler mes lettres du 14 Janvier qui vous informaient, en détails, du plan d'enseignement appliqué depuis le début de la période d'essai des cours dans le respect de la bonne harmonie entre les deux Co-Princes.

La Junta a dû prendre sa décision à la légère sans se rendre compte du préjudice que cela peut porter au prestige de la Maison d'Andorre et de la langue Catalane que nous essayons de propager, pour la première fois ici.

L'article incriminé et publié par l'Omnium Culturel a été rédigé, en mon absence, lors de mon dernier séjour en Andorre. A aucun moment, je n'ai autorisé ni signé quoi que ce soit pour que l'on insère cette rubrique.

Cependant, rappelez-vous que c'est Monsieur Aristot qui m'avait mis en rapport avec Messieurs Millet et Cendro ne disant de collaborer avec eux, afin d'étudier la meilleure façon de développer un cours de langue catalane à Paris. Monsieur Aristot, lui-même, m'avait téléphoné un matin, vers 10h.00, et demandé de rendre visite à ces personnes au Park Hôtel. Donc, ne soyez pas étonnés si maintenant, l'Omnium Culturel, s'intéresse au cours de Catalan débuté à la Maison d'Andorre.

J'aimerais, tout de même, prendre contact, par téléphone pour parler de ces problèmes avec vous, et croyez que

.....

3301 10/10/66

m'en tiendrai à vos instructions sans jamais agir à l'encontre.

Dans l'attente de vous lire, veuillez agréer, Monsieur le Syndic Général, mon meilleur souvenir et mes salutations cordiales,

Rossell

Bien à vous,

Bulletin de l'Ami, Culturel N°6 du Mois de Janvier 1966.

Carta del Sr. Rossell adreçada al síndic general (28-1-1966).

SINDICATURA
DE LES
VALLS D'ANDORRA

Casa de la Vall, 31 de Gener del 1.966

Nº 200/S/66

Sr. En Lluís ROSSELL
CASA D'ANDORRA
111, rue Saint-Honoré
PARIS, 1er.

Distingit Senyor: *i amic*

Cumplimentant un acord del M.I. Consell General, adoptat en la seva sessió de data 28 dels corrents, he de confirmar-li els termes i el contingut del telegrama que li va ésser adreçat el dia 27 dels corrents, com a conseqüència de la reunió de la Junta General de Consellers Majors, en el sentit de que siguin suspesos immediatament - fins a nova ordre - els cursos de català que es celebren a la Casa d'Andorra a Paris.

El M.I. Consell General, en la mateixa data, - accedint al que demanava en la seva lletra de data 14 dels corrents - va acordar d'alimentar el compte corrent de la Casa d'Andorra a Paris segons el proposat per la M.I. Junta de Foment.

Aprofito aquesta avinentesa per a testimoniar-li la meua millor consideració./.

EL SUB-SINDIC GENERAL

Josep Baró Puigdemasa

Carta del subsíndic Josep Baró Puigdemasa donant confirmació del telegrama i de l'ordre de suspensió de les classes de català (31-1-1966).

BUTLLETI

Nº 6

PARIS, GENER 1966

EL PRESENT BUTLLETI, DESTINAT ALS MEMBRES D'OMNIUM CULTUREL, ES PROPOSA D'INFORMAR-LOS, CADA DOS MESOS —EL MES AMPLAMENT POSSIBLE— DE LES MANIFESTACIONS RELATIVES A LA CULTURA CATALANA.

NOTICIES D'ARREU DEL MON

París

Les edicions Robert Lafont han publicat: «La France des minorités» de Paul Sérant. En el capítol V8, A la recherche de l'occitanie tracta del problema català en els seus aspectes polític, social i cultural.

Invitat pels «Amis de Théâtre Gerard Philippe», el diumenge 7 de novembre, el crític d'art Josep Corredor donà una conferència sobre «L'Art català actual» al Teatre «Gerard Philippe» de Saint-Denis.

Del 17 de novembre al 5 de desembre, el pintor rossellonès Susplugas ha exposat les seves obres —paisatges, figures i flors— a la galeria Famar.

El pintor Antoni Guansé ha exposat la seva producció corresponent als dos darrers anys a la galeria Suillietot des del 3 al 18 de novembre.

El dia del vernissatge es posà en venda una acurada monografia de l'artista, editada per Pierre Caillier, a Ginebra, amb nombroses reproduccions en negre i en color, signada pel crític d'art Julián Gállego. L'art de Guansé, vigorós, després d'una inquieta evolució, torna a les fonts romàniques que marcaren la seva iniciació.

En el quadre de conferències organitzades pels Amis de la Langue d'Oc corresponent al darrer trimestre 1965, el dia 15 d'octubre es comentà «L'informe de J.-B. Séguy sobre l'ensenyament de la llengua d'Oc i del català»; el dia 5 de novembre, Jean Lesaffre, Vice-president d'Omniium Culturel, de París, parlà del «Conte picaresc en les lletres montpelierrines»; el dia 12 de novembre, Ramon Xuriguera dissertà sobre «L'edició catalana contemporània».

A la galeria Zunini ha tingut lloc l'exposició «30 peintres inspirés par le Jazz» en col·laboració amb la revista «Jazz Magazine», del 8 al 31 de desembre; la presentació anava a càrrec del crític d'art Jean-Jacques Lévêque. Hi han participat els artistes catalans Miralda i Rasbacall.

L'edició francesa del llibre «Barcelona, Blanc i Negra» ha estat amplament comentada en la premsa francesa. Aquest llibre, com els altres llibres d'AYMA, S.A.E., és distribuït a França per SEDIM.

El 2 de desembre, el Centre de Música de París donà en primera audició a França l'obra per a dotze instruments del compositor català J.-L. Delàs, «Imago», que fou estrenada la primavera passada a Barcelona.

El 4 de desembre el Casal de Catalunya organitzà, en una de les sales del «Musée Social», una conferència a càrrec del professor Josep Pallach sobre el tema: «La situació actual a Catalunya i les perspectives per l'avenir».

La revista «La France Latine», núm. 22-23 (Abril-setembre 1965) publica dins la secció periòdica: «La Culture catalane», una primera part de l'estudi

La Casa d'Andorra de París amb la col·laboració d'Omniium Culturel inaugura a primers d'any un

CURS DE LLENGUA I LITERATURA CATALANA

a càrrec del professor Ferran Palau Martí. Aquest curs es desentrotilla segons el pla següent:

CURS DE CATALA: Dues hores setmanals, el dimens i el dijous, de dos quarts de set a dos quarts de vuit del vespre.

CURS DE LITERATURA CATALANA: Una hora setmanal, el divendres, de dos quarts de set a dos quarts de vuit del vespre, a la Casa d'Andorra, 111, rue Saint-Honoré, París 1. Tél. LOU. 5028 (Permanència: de 9 a 12 i de 14 a 18,30, manyes el dimens al matí).

Drets d'inscripció trimestrals: 3,00 F.

Un servei de préstec de llibres de la nostra biblioteca estarà a disposició dels inscrits al curs al nostre local social.

0

1 (41)

Butlletí núm. 6 d'Omniium cultural de París, amb una nota anunciant la inauguració dels cursos de llengua i cultura catalanes a la Casa d'Andorra a París.

Andorra i la cultura dels últims vint-i-cinc anys

Joan Burgués

La Societat andorrana de ciències, en el desè aniversari de la seva fundació, ha tingut l'amabilitat d'invitar-me a la setena Diada andorrana a la Universitat catalana d'estiu de Prada de Conflent, arran del tema *Andorra i la cultura dels últims vint-i-cinc anys*.

Basaré la meua comunicació, en forma de flaixos, sobretot en la trajectòria del Cercle de les arts i de les lletres, des dels seus inicis ara fa 26 anys fins a l'actualitat, tot i assenyalant d'altres esdeveniments culturals i artístics que sorgiren al nostre costat.

El Cercle de les arts i de les lletres es creà l'any 1968. El motiu era senzill: a Andorra hi faltaven espais culturals i artístics, i un grup de jovent que estudiàvem a França i a Espanya vam creure que el nostre país s'havia de redreçar lingüísticament i culturalment.

Ja al començament dels anys seixanta, el Consell General posà en marxa, amb l'assessorament dels monjos de Montserrat, uns curssets nocturns de llengua catalana amb el lliurament d'un diploma d'examen final. Precisament, jo en tinc un datat de l'any 1964.

Una de les fites importants que el Cercle considerà que s'havia d'aconseguir, tot continuant la tasca iniciada pel Consell General, fou la de potenciar la llengua catalana a Andorra i fora de les nostres fronteres, mentre ens esmerçàvem fent conèixer el fet diferencial del nostre país. I l'any 1969 iniciàrem la creació dels Jocs florals juvenils i uns anys més tard els infantils de la llengua catalana del Principat d'Andorra, conjuntament i seguint un torn anual per cadascuna de

les parròquies andorranes, i justament enguany n'hem celebrat la 25a edició. No voldria estendre'm en aquest apartat, però sí que haig de dir que Andorra fou el primer país de parla catalana que organitzà els jocs florals en els vessants infantil i juvenil, un fet important, ja que anys més tard la nostra idea fou adoptada en d'altres indrets de parla catalana.

Paral·lelament, amb l'assessorament d'Òmnium cultural i en especial de Joan Triadú, iniciàrem curssets nocturns de llengua catalana a càrrec del professor de llengua i lingüista Manuel Anglada i Ferran, i d'aquesta manera a Andorra s'atorgaren els diplomes dels primers cursos bàsics de llengua catalana.

Durant els anys setanta sortí a la llum pública el setmanari *Informacions*, que va tenir i continua tenint continuïtat.

Hi hagué també d'altres revistes que sorgiren amb empenya però que no tingueren gaire continuïtat. Entre les més importants podem citar: *Claror*, que subscriu rúbriques de gran prestigi, *Anuari d'Andorra*, *Posobra*, *Neu*, *Andorra-7*, *Andorra Magazine*, el qual des de fa poc temps torna a ser editat. Als anys setanta també s'edita el *Poble Andorrà*, diari independent i que en els últims anys ha anat canviant de propietaris fins a arribar a l'actualitat que surt amb una periodicitat de tres vegades a la setmana. Durant aquests anys, d'altres revistes i setmanaris han sortit a la llum, però no han durat gaire. Sí que citaré una revista que durant uns quants anys s'edità mensualment i que tractava temes socio-polítics i de debat. Es tracta de *Tribuna*.

I per acabar el tema publicacions, arribem a finals dels anys vuitanta i començament dels noranta amb l'edició del segon diari andorrà, el *Diari d'Andorra*, i del mensual *Actual*.

Per fer conèixer millor el nostre idioma, el Cercle organitzà i dugué a terme cicles de conferències que foren pronunciades per personalitats especialitzades com ara Maria Aurèlia Capmany, Joan Triadú, Josep Vallverdú, Dom Cebrià Baraut, Ramon Aramon i Serra, Esteve Albert, Josep Maria Llompert, Miquel Coll i Alentorn, Miquel Tarradell i molts altres de nom conegut. Al costat d'aquest tipus de conferències vam potenciar, repetidament, exposicions de pintura, d'escultura i de fotografia en el nostre local social o bé a la sala d'exposicions de la Caixa de Pensions. L'any 1972 obrírem les portes de la segona biblioteca d'Andorra, després de la de la Caixa de Pensions.

Una altra de les fites importants que vam organitzar i dur a terme –conjuntament amb la coral Rocafort de Sant Julià de Lòria– fou l'aplec de les corals de les terres lleidatanes. Hi aplegàrem prop de dues mil persones i tinguérem la presència del bisbe príncep doctor Joan Martí i Alanís, del síndic general, dels membres del Consell General i d'altres autoritats andorranes, i també hi fou pre-

sent l'arquebisbe de Tarragona, el doctor Josep Pont i Gol. Hi col·laborà eficaçment l'Orfeó Andorrà, sota la direcció del malaguanyat mestre Joan Roure.

En el mateix període de temps, organitzàrem les Jornades culturals de la parròquia d'Ordino, on férem una exposició de fotografies de les talles genuïnes de les marededéus romàniques d'Andorra. Per commemorar aquesta efemèride ens fou concedit per Correus espanyols un mata-segells especial: el primer redactat en català.

El mes d'abril del 1973 iniciàrem la primera celebració de la Setmana cultural, setmana dedicada a la promoció de la cultura catalana, en col·laboració amb Òmnium cultural. Col·laboració especial amb la presència del bibliobús *Cultura en ruta* que ens visità durant nou anys seguits fins que desaparegué, i que a Andorra feia el torn i l'estada per les diferents parròquies.

L'any 1974, publicàrem el primer llibre recull dels Jocs florals, *Quatre anys de Jocs florals*.

També l'any 1974, amb el patrocini de Crèdit Andorrà, editàrem un bon llibre de poesia, *33 poemes*, de Josep Enric Dallerès.

L'any 1975, els dies 4 i 5 d'octubre, amb la col·laboració d'Òmnium cultural, se'ns assignà l'organització de les Festes populars de cultura Pompeu Fabra, que, amb el patrocini del Consell General, es dugueren a bon terme, malgrat l'intent d'ajornar-les per part del comissari de policia de la Seu d'Urgell. I, per cert, amb molta assistència de públic. El dinar de germanor se celebrà als menjadors del recentment estrenat liceu francès Comte de Foix. Fet important, el veguer de Sa Excel·lència el copríncep francès, François Rostain, s'adreçà en català a les autoritats i als invitats. Un altre fet important fou la sortida d'una flama commemorativa de l'efemèride, concedida pels correus francesos, amb el text en català.

Els anys setanta, paral·lelament al Cercle, neix una altra associació cultural, el Centre cultural, que només va durar uns anys. Va ser també en aquest decenni que es posà en marxa el Cine-club d'Andorra i la secció de fotografia i cinema amateur del Cercle.

El 1976 iniciem la publicació de la revista d'investigació de caràcter científic, amb el títol *Quaderns d'Estudis Andorrans* i sota la direcció de l'eminent historiador Dom Cebrià Baraut. Aquest any 1994 ha sortit ja el volum sisè de la col·lecció, que es presentarà el mes de setembre a Ordino.

El Cercle de les arts i de les lletres tingué un paper important en l'assoliment i la participació d'Andorra al Congrés de cultura catalana, que s'inicià el 1976 i es clausurà el 1977, i que comptà amb la col·laboració de diverses associacions culturals i artístiques d'Andorra, amb el patrocini del Consell General i la presidència del qual per l'àrea andorrana l'ocupà el copríncep episcopal, monsenyor Joan Martí i Alanis.

El mateix any 1976, vam considerar que havíem de revalorar la tradició festiva dels Focs de Sant Joan, i posàrem mans a l'obra connectant amb l'organisme Tradicions i costums dels països de parla catalana, i vam encendre la nostra foguera de Sant Joan, amb la flama del Canigó des d'on havíem portat la torxa encesa. L'any següent se'ns atorgà un mata-segells commemoratiu de l'efemèride.

L'any 1978 vam fundar i posar en marxa la Federació andorrana de fotografia i cinema amateur, i l'any 1979, en el congrés internacional celebrat a Barcelona, vam ingressar a l'organisme internacional FIAP (Federació internacional de l'art fotogràfic) i a la UNICA (Unió internacional de cineastes amateurs) en el congrés celebrat a la ciutat de Bakú, a la república soviètica de l'Azerbaidjan.

L'any 1978, amb el patrocini del Consell General i més tard també amb el del Govern andorrà, iniciàrem la primera convocatòria del cartell de premis de la Nit literària andorrana, que cada any se celebra seguint per rotació puntual cadascuna de les parròquies. El seu cartell de convocatòria dels premis comprèn una bona varietat de gèneres i de temàtica i avui ha assolit un important prestigi.

L'any 1979, en el desè aniversari dels Jocs florals juvenils de la llengua catalana del Principat d'Andorra, per commemorar l'efemèride, se'ns atorgà una flama commemorativa i pels festivals internacionals de cinema amateur i de fotografia celebrats el mes de novembre del mateix any 1979 una altra flama de record.

L'any 1987, en el desè aniversari de la convocatòria i celebració de les Nits literàries andorranes, vam obtenir un mata-segells commemoratiu per part de Correus espanyols.

L'any 1993, la nostra associació commemorà el 25è aniversari de la seva fundació i amb aquest motiu tingueren lloc una sèrie d'actes rellevants, tot celebrant-se els tradicionals Jocs florals els dies 8 i 9 de maig, i amb la col·laboració del comú d'Encamp es va desenvolupar la 38a Assemblea d'estudiosos.

El mes de juny del mateix any, a la sala d'exposicions de l'aleshores vegueria episcopal, avui seu de l'ambaixada d'Espanya, i amb la col·laboració del grup La Xarranca, hi hagué l'exposició commemorativa del 25è aniversari del Cercle amb un conjunt d'obres sobre el tema *Les xemeneies*.

L'onze de juny també del 1993, a la sala de conferències del comú d'Escaldes-Engordany, hi hagué una taula rodona sobre l'estat de la llengua catalana, amb ponents de Catalunya Principat, el País Valencià, les Illes Balears, Catalunya Nord i Andorra.

El mes de setembre del mateix any, el Cercle crea una delegació de l'associació a Barcelona i es delega com a responsable Maria Marquet. El 23 de

setembre, Correus espanyols treu un segell de 28 pessetes amb un logo del Cercle de les arts i de les lletres amb motiu del 25è aniversari de la nostra entitat. Així mateix, el servei d'emissions del copríncep episcopal emet una moneda de plata commemorativa de 5 diners.

L'onze de novembre passat tingué lloc a la parròquia de Sant Julià de Lòria la celebració de la setzena edició de la Nit literària andorrana, la qual gaudí d'una gran solemnitat en coincidir amb el 25è aniversari del Cercle. Fou presidida pel bisbe copríncep, monsenyor Joan Martí i Alanis, en companyia de les primeres instàncies del país.

El dia 12 de juny passat, seguint el torn parroquial preestablert, tingué lloc a Ordino la 25a edició dels Jocs florals juvenils de la llengua catalana. Com a complement del festival hi hagué una excel·lent funció folklòrica per artistes del país i la distribució del sobre segellat amb el mata-segells commemoratiu de l'efemèride. Tots els actes van celebrar-se a l'Auditori nacional d'Andorra.

No dispo de més temps per poder aprofundir en el tema d'aquesta comunicació. He de subratllar un canvi qualitatiu molt important pel que fa a l'expansió dins les àrees de cultura dels comuns.

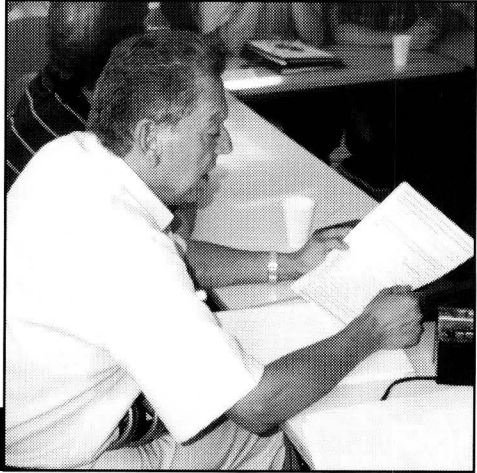
Espero i desitjo que aquest ràpid organigrama que he traçat pogués ésser el tema d'un debat més profund i extens en alguna altra taula rodona o conferència.

Gràcies per haver-me escoltat.

*Joan Burgués Martisella és el president
del Cercle de les arts i de les lletres.*

Andorra en el "Costumari català" de Joan Amades

Pere Canturri

L'any 1748, un andorrà, Antoni Fiter i Rossell, va escriure el *Manual Digest*. Hi diu: “*Las Valls de Andorra enlo Espiritual, y enlo temporal, en lo Eglesiastich, y enlo Secular, en lo Phisich, y natural, y en lo Moral, en lo Idioma, aduch Curial, enlo modo, y moda de Vestir, en les Costums, y Geni, son propia, Verdadera, y llegalitima Cataluña (...)* Una sola cosa hi ha tant solament, que no participan, del principat de Cataluña los Andorrans, y sas Valls, que enlo respectiu al Govern, al Civil y Criminal, al Politich, y Economich de dit Principat, ni han participat may”. De la mateixa opinió era el Rev. Antoni Puig, autor del *Polítar andorrà*, escrit pocs anys després.

El *Manual Digest* i el *Polítar*, les dues obres magnes escrites sobre Andorra, tot i aportar dades sobre llegendes, curiositats i tradicions, no s'interessen gaire a ressenyar els costums populars dels antics andorrans.

L'any 1788, Francisco de Zamora, *alcalde del Crimen* de l'Audiència de Catalunya a Barcelona, va visitar Andorra. Ens deixava un diari de viatges amb el qual s'inicia una literatura sobre les Valls que durant el segle XIX continuen molts altres viatgers, descobridors, aventurers o científics que són autors d'escrits més o menys extensos sobre Andorra, i on s'inclouen entre les peripècies dels viatges alguns comportaments quotidians o festívol dels seus habitants. Cap d'ells, però, no va dedicar el seu viatge a l'estudi del nostre costumari.

Aquest buit l'omplí Amades. Tot i que el *Costumari català* va publicar-se l'any 1950, les dades d'Andorra que l'autor ens transmet devien ser recollides molts anys abans, possiblement durant els anys 20 i 30.

Ens diu que va recollir en gran part allò que feien els avis i que ell ja no havia aconseguit. Si tenim en compte l'època en què Amades recollia el costumari català, la seva edat i la dels seus avis, alguns dels costums recollits datarien de mitjan segle XIX, i ja no es practicarien quan ell estudià el folklore andorrà. Això dificulta o impossibilita de contrastar-los amb gent d'ara, fins i tot els més vells.

El que ell ens diu, doncs, és l'única constància que ens en queda.

Una bona part dels costums recollits, tot i oferir versions locals, són comuns a llocs veïns o a les terres de muntanya i, per tant, ens identifiquen i ens inclouen dins el context cultural popular català, en el qual tenen les seves arrels.

D'altres són específicament nostres i en figurar en el *Costumari*, tot evitant que es perdessin, ens ofereixen uns elements diferenciadors que refermen la nostra identitat nacional.

A més del costumari català, Amades fa referència al folklore andorrà en altres obres seves.

De la veracitat de la documentació que ens ofereix Amades, en podria ésser testimoni la corroboració d'algunes de les tradicions i costums per ell recollides que encara hem pogut sentir per andorrans del nostre temps, o la vigència d'altres.

També és possible contrastar-ne amb versions recollides per autors posteriors.

Hi ha algunes dades que advocarien per l'exactitud del seu recull. A més de citar melodies, lletres o balls recollits per ell directament –com, per exemple, els passos i figures de la Balanguera d'Andorra, el Contrapàs del bou o les variants del Ball pla i de l'Esquerrana–, ens dóna una visió de les falles de Sant Joan d'Andorra la Vella, de l'Óssa d'Encamp i del Ball del porrer de Sant Julià de Lòria, que sols pot donar qui ho ha vist.

És interessant que, en parlar del Ball del porrer, Amades ens revela que tenia parents andorrans. Diu: *“El ball era portat i dirigit per un ballaire en cap, que anava armat de grossa porra. Vestia un balder i llarg gavany o túnica de color verdós, cordat amb grossíssims botons, vermells els uns i verds els altres, alternats un de cada color. De mitja mànega fins al puny li penjava com una randa o farbalà, verd en una mànega i vermell en l'altra, i duia al cap un barret d'ales planes meitat vermell i l'altra meitat verd. El darrer que va fer aquest paper, que era mig parent nostre, era un home alt i cepat, el qual sota aquesta pintoresca indumentària, que li venia molt folgada, presentava un aspecte de grandiositat i majestat”*.

D'on li venia aquest parentiu? L'àvia paterna d'Amades es deia Baltasara Barrobés. Nosaltres tenim constància que als anys 40 vivia a Encamp un tal Josep Barrabés. Seria per aquí l'emparentament?

Tenir parents a Andorra devia haver facilitat a Amades els contactes amb la gent del país i l'obtenció d'informació.

Sembla que fins i tot hauria pogut tenir accés a algun arxiu. En parlar de la festivitat de Sant Pere Màrtir diu: *“Avui celebraven llur festa els paraires i els teixidors del llogarret andorrà de les Escaldes (...) Els paraires escaldencs formaven un nucli important i constituïen l'única corporació gremial de tot Andorra, les ordinacions de la qual dataven del 1604, any que les va aprovar el bisbe de la Seu”*.

Aquest fet que ens documenta Amades trigarà almenys trenta anys a veure's corroborat. Un historiador, el pare Cebrià Baraut, el donava com a inèdit l'any 1979 en un article sobre els paraires i els teixidors andorrans publicat als *Quaderns d'Estudis Andorrans*. Diu: *“El document original [d'aprovació del gremi], conservat a l'arxiu parroquial de les Escaldes i que havia romàs fins ara inèdit, està datat el 13 de febrer de 1604 i signat pel bisbe de la Seu d'Urgell”*.

El *Costumari català* d'Amades conté 63 citacions del folklore andorrà, algunes de les quals d'una extensió considerable i acompanyades de gràfics, música o il·lustracions.

Comparativament, de la Vall d'Aran en conté una cinquantena i de l'Alt Pallars, més extens, una dotzena de més.

Les citacions d'Andorra fan referència a festes majors, fires, aplecs, carnivals, Sant Joan, les feines del camp i el pasturatge, la caça, les confraries i germandats, els àpats, els vestits, el tabac, el contraban, etc.

Recull catorze balls autòctons: el Ball de Santa Anna, el Contrapàs, la Corrandà, el Contrapàs del bou, el Ball de cònsols, la Marratxa, el Ball dels reis, la Farandola, el Ball del porrer, el Ball rodó, la Balanguera i les variants andorranes del Ball pla, l'Esquerrana i el Ball dels cornuts.

Recull sis jocs que considera molt primitius i esmenta l'arribada de jocs forans, com el de saltar a corda.

Explica el joc del sembrar, jugar-se els ous, les gralles, el joc de l'ós, el del garrapal i, ja d'adults, el del velló de la mestressa. D'alguns, ens en dóna gràfics explicatius i il·lustracions.

Fa esment també de creences com l'argolla que es converteix en or i on Noè estacà l'arca després del diluvi, o la campana dels difunts soterrada a les muntanyes andorranes i que tocarà el dia del judici final.

No podia faltar el costumari sobre bruixes i dimonis ni les interessants escenificacions de les pantomimes de l'Óssa o les guerres de Sant Julià.

La llarga menció de les bruixes d'Engolasters ens sorprèn per l'acurada i detallada descripció que fa de les reunions. Fins ara no hem trobat cap andorrà que ens les confirmi. Tampoc no hem pogut tenir constància entre la gent del

país de les guerres entre moros i catalans que s'haurien representat a Sant Julià amb gran exhibició d'armes de foc i sorolloses galejades multitudinàries de què ens parla Amades.

Quant al ball de l'Óssa, es continua representant.

El *Costumari català*, tot i ésser revisable, és una aportació important i única del folklore andorrà, i és una font d'informació força consultada i transcrita, encara que no sempre se'n citi la procedència.

Quan això té lloc, els autors ens indueixen a l'error de fer-nos creure que ells també en són coneixedors personalment o han estat directament informats del que diuen, amb què refermen falsament el que diu Amades.

Hem vist utilitzar Amades en molts escrits periodístics, programes de fires o festes, o en programes radiofònics dels glossaris quotidians, recollits del *Costumari* sense que se'n faci esment. Hem vist també en esbarts recrear les danses desaparegudes, tretes d'Amades, amb greus modificacions coreogràfiques, musicals o de vestuari, presentant-les com a genuïns documents del nostre passat.

La utilització del *Costumari català* pot donar-se també en la novel·lació de fets històrics o en la literatura costumista. Però el que és més greu és un altre tipus d'utilització: la introducció com a propis del nostre país de costums pertanyents a les regions veïnes o a d'altres regions de Catalunya.

N'oferirem un exemple, potser dels més perillosos, per la facilitat que hom podria tenir d'acceptar-lo com a part de la nostra cultura popular tradicional, essent com n'és l'autor un andorrà i essent el tema de caire autobiogràfic.

Es tracta de l'obra de Ricard Fiter, *Un andorrà lluny del poble*, publicada l'any 1967. L'argument es basa en els records d'infantesa i joventut d'un andorrà vell allunyat de la seva terra a la darrereria del segle passat. L'acció té lloc en un petit poblet de la Massana.

Deixant a part la novel·lació que es pugui fer de la vida del protagonista, el lector creu tanmateix que el costumari que serveix de base als seus records i la descripció de la quotidianitat en què viu han d'ésser els del poble andorrà on es desenvolupen els fets.

L'autor se serveix abundantment del *Costumari* d'Amades sense citar-ne la procedència, i fins i tot empra el mateix text quasi sense variacions i traient-lo del seu context.

Vegem-ne uns exemples.

Escriu Ricard Fiter:

“A partir del dia 27 de desembre, dia de Sant Joan Evangelista, restaven cinc dies corresponents als darrers de l'any. Durant aquests dies que, com és sabut,

no formaven part en el calendari de cap mes i eren balders hom es lliurava a la folga i gresca”.

Diu Amades:

“Sant Joan Evangelista. En el conjunt antic del calendari, l'any acabava el dia d'ahir i restaven cinc dies que corresponien als darrers de l'any. (...) No formaven part de cap mes i eren considerats com a sobrers o balders. Durant aquests dies (...) hom es lliurava a la folga i l'alegria”.

Llegim a “Un andorrà lluny del poble”:

“La mare ens feia en aquest dia sopes de farigola, bledes i arengades arrebossades, car estava convençuda que això treia de l'embaïfament de les festes de Nadal”.

Diu el “Costumari català”:

“La generalitat de la població, el dia d'avui, menjava sopes de farigola de polioli, bledes i per tall arengades arrebossades, per tal de treure l'embaïfament de les festes de Nadal”.

Amades es refereix segurament a la població que li era propera. No hem trobat ningú d'edat que recordi aquest menú en aquestes terres. A Andorra no se solien menjar sopes de farigola. El timó és més aviat escàs i mai no hem sentit parlar que es coneguessin les arengades arrebossades o amb cassaca, més pròpies de llocs on existien les arengades de la costa o abundaven les salades.

Ricard Fiter escriu:

“Aquest dia [a la Massana] preparació als Sants Innocents es feia una gran foguera a la plaça que s'encenia la vetlla i en la qual, segons el costum, joves i vells s'anaven a escalfar mentre l'escolà passava, per ordre de mossèn Moià, la bacina perquè tots fessin almoïna”.

Amades escriu:

“En molts indrets del Baix Vallès, la vigília encenien una gran foguera a la plaça. Era costum que els vells s'hi anessin a escalfar. Mentre durava la tertúlia a la vora del foc, l'obrer de l'altar de Sant Joan passava amb la bacina i tots els de la vora del foc feien una almoïna”.

Com veiem, aquí ja és la introducció d'un costum propi del Baix Vallès a la parròquia andorrana de la Massana.

Escriu Fiter:

“Mentrestant, s’anava cridant les fadrines, i una vegada arribada la comitiva a la Massana, tots s’aplegaven a la plaça de les Plomes per donar començament al repertori de sardanes en les quals només podien prendre part els innocents”.

Escriu Amades:

“A Sant Llorenç de la Muga, feta la passada té lloc a la plaça una ballada de sardanes, en la qual només poden prendre parts els innocents o fadrins”.

Aquí es repeteix la transposició de Sant Llorenç de la Muga a Andorra, però, a més, sense tenir en compte que el protagonista parla de l'Andorra de final de segle passat i difícilment es podria ballar la sardana a la Massana, ja que aquest ball no s'introduí a les Valls fins als anys 30 del segle actual.

Fiter:

“La broma del pastisser de fer passar ametlles ensucrades barrejades amb altres de salades, ja era coneguda per tothom, però així i tot, la gent, com seguint una tradició, continuava comprant-li'n”.

Amades:

“Els pastissers feien ametlles ensucrades, en les quals en comptes de sucre posaven sal de Cardona. Les barrejaven ben bé amb les llaminadures bones”.

A Andorra, al començament de segle i fins als anys 50, no hi havia pastissers: solament forners, i encara. Menys encara botigues en els poblets de la Massana. Les ametlles ensucrades eren una excepció a Andorra fins ben entrat el segle XX i venien de fora. Les trobem mencionades en menús molt especials i com a postres. Al segle passat, en l'àpat tradicional de la germandat de la Consòrcia o en el banquet ofert al bisbe de la Seu de l'any 1914 en ocasió de la inauguració de la carretera. Solien pujar-se de la Seu d'Urgell.

El repertori seria molt extens. El llibre es presta a donar una imatge falsa de l'Andorra de la fi de segle. Hem agafat com a exemple aquesta obra. N'hi ha també d'altres autors.

S'hauran adonat que l'autor emprava sovint les paraules costum i tradició per refermar el que diu. Qui dubtaria de la veracitat d'aquesta Andorra que ens presenta Fiter, si no és un bon coneixedor del país o no coneix bé el *Costumari català*? Una persona de solvència científica i conegut estudiós de la història

d'Andorra, el pare Cebrià Baraut, en el pròleg a la segona edició del llibre de Ricard Fiter, de l'any 1985, diu:

“L'obra, una novel·la narrativa de contingut històric, intenta oferir una imatge de com era la vella Andorra”.

La narració abraça també els aspectes considerats més característics de la vida privada i pública de les Valls i de les seves institucions.

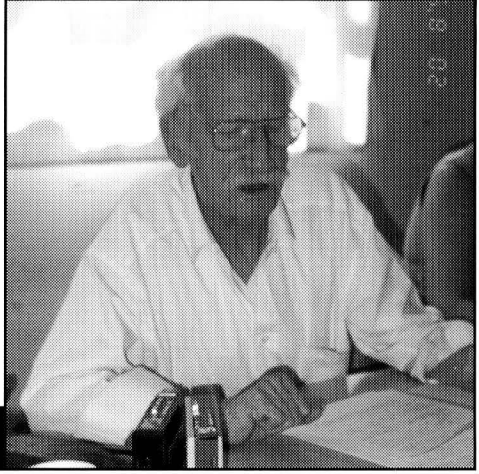
La família, els comportaments socials, els usos i costums, les festes populars, les tradicions, les creences i pràctiques religioses, li ofereixen un valor testimonial molt per damunt dels límits estrets d'un simple llibre de memòries, en el qual ben segur que els andorrans d'una certa edat reconeixeran sense gaire esforç el món dels seus anys joves”.

Després d'aquest aval d'una docta persona, no seria estrany trobar molts d'aquests erroris costums en futurs programes d'ensenyament o acceptats per un públic poc coneixedor del país andorrà.

El gran encert d'Amades en recollir la nostra cultura popular que encara pervivia al primer terç del segle XX podria veure's danyat en integrar a la nostra terra part del costumari català que no ens correspon, i afegir una catalanitat a Andorra, integradora, que en desdibuixés la valuosa individualitat com a nació.

Pere Canturri Montanya és historiador.

Els orígens de la parla andorrana

Manuel Anglada

Agraeixo l'honor que em fa la Societat andorrana de ciències en encarregar-me l'estudi i l'exposició d'una matèria que és l'origen d'una "parla". És una tasca difícil, molt difícil, de poder trobar alguns antecedents lingüístics fiables que ens permetin de treure'n conseqüències.

Per al cas particular que volem exposar aquí, *la parla andorrana*, disposem d'un fons documental extret dels arxius diocesans (la Seu d'Urgell), dels arxius de la Casa de la Vall (Andorra la Vella), dels arxius parroquials d'Andorra, i d'altres de diferents procedències, transcrits, ordenats metòdicament i comentats per l'il·lustre historiador i documentalista Dom Cebrià Baraut, que, amb el títol *Cartulari de la Vall d'Andorra*, han estat editats pel ministeri d'Educació i Cultura del Govern d'Andorra, volum I, 1988; volum II, 1990. Comprèn els segles IX-XIII i X-XIII. També, *Diplomatari de la Vall d'Andorra*, segle XIV, d'Ignasi J. Baiges i Mariona Fages, amb la coordinació general de Jordi Guillaumet (de l'IEA), 1993, editat pel ministeri d'Educació, Cultura i Joventut del Govern d'Andorra.

És d'aquestes publicacions valuoses d'on hem pouat la toponomàstica, és a dir, els noms de lloc més antics, amb la seva forma més antiga (segles IX-XIV). A més a més, hem pogut seguir l'evolució de cada topònim, del qual la lingüística diacrònica i la recurrència en altres indrets –i alguns molt allunyats d'Andorra– ens ha permès, prudentment, de proposar-ne l'etimologia i en certs casos llur significació.

Hem seguit els ensenyaments del mestre doctor Joan Coromines, per una banda, i per una altra els d'un altre mestre, el doctor Juan Luis Román del Cerro.

Òbviament, en aquesta comunicació *ens recolzarem, només, en la toponímia anomenada “fòssil”*, que, per tant, ha sobreviscut amb molt poca variació, o gens, i, sabent que la toponímia reflecteix la imatge topogràfica més important que l'home té davant dels ulls, hem anat al paisatge i hem comprovat, *de visu*, tal paisatge.

Les llengües primitives d'Europa occidental, la basca i la ibèrica, contenen paraules, algunes fetes de morfemes aglutinats, seguint la seva pròpia llei lingüística, que descriuen un paisatge o n'expliquen una característica important. Aquestes paraules, en forma de noms de lloc, les hem retrobades a Andorra, i de vegades a la quinta força. Per què, tan lluny?

Aquesta pregunta serà contestada rigorosament al final de la present comunicació.

Toponomàstica fòssil

Andorra. A l'acta de consagració i dotació de la Catedral d'Urgell (post 860) ja apareix el seu nom idèntic, ANDORRA. Malgrat les evolucions sofertes en el llenguatge popular en segles passats (fins a ser reduïda a “NORA”, s'ha mantingut intacte el seu nom més antic conegut, ANDORRA, gràcies al zel del bisbat d'Urgell en la seva acció escriptural i evangelitzadora. L'antecedent més remot d'aquest topònim (fossilitzat, ja que la gent del país no en sabia el significat) el trobem en el gentilici de llurs pobladors *andosinoi*, és a dir, ANDOSINOS, i la dissimilació de /S/ per /R/ és deguda al fenomen de rotacisme que tingué lloc en el llatí. No en calen exemples.

L'ètim d'ANDORRA és basc, com podria ser ibero-basc ‘ur’, que vol dir ‘aigua’, que al seu torn és el radical del mot **iturri**, que significa ‘font’ i amb l'article afegit, **iturria**, ‘la font’. La llengua basca històrica té l'adjectiu **anti** amb el significat de ‘gran’, ‘important’, i segons Azcue, no desmentit, s'usava aplicant-lo a fluids, líquids. El canvi de la /T/ en /D/ després de /N/ és una llei lingüística basca (cf. Antoni/**Andoni**, etc.). Aquestes consideracions ens menen a concloure que el nostre topònim ANDORRA és l'aglutinació (el basc i l'ibèric són, totes dues, llengües aglutinants) dels dos radicals: **anti** + **iturria**. El mateix fenomen es produiria si els ètims fossin ibèrics. En totes dues llengües, l'estructura és sufixant, de manera que l'article, les desinències causals, l'índex de relatiu, i altres casos, s'afegeixen quasi sempre al final del tema (cf. Parlant *home* = **gizon**; *l'home* = **gizon-a**; *de l'home* = **gizon-a-ren**; *al de l'home* = **gizon-aren-ari**. De manera que el parasintètic de **andi** + **iturria** s'ha de llegir ‘la font important’.

La importància de la font produeix el topònim aspectiu, i en el cas d'Andorra

s'ha de referir a les aigües calentes, és a dir, al topònim *Calder*, el 1195, primera menció fins ara, la qual serà *Caldes* el 1233. Prové del llatí **caldarios**, que significa 'banys calents'. Aquesta duplicació de dos topònims en dues llengües diferents, o tautologia per a un mateix lloc, es produeix quan una llengua nova va fent fora els noms vells, la majoria dels quals acaben perdent el seu autèntic significat i sovint serveixen de complement del nou terme. (El roc del Quer = el roc del Roc; la cova de la Tuta = la cova de la Cova; el port de Rat = el port del Port, són tautologies pròpies d'Andorra, i d'altres més complicades com és ara el pic d'Arcalís, que deu provenir de l'aglutinació basca de **arri gaitz**, que ha donat **arkaitz** i vol dir 'roca enorme' i al Pallars hi trobem un altre Arcalís, de característiques similars.)

Amb el temps, l'estudi i la recerca he trobat d'altres tautologies fora d'Andorra, que confirmen la tautologia *andorra-escaldes*.¹ La més propera en la geografia és DORRES-VILANOVA DE LES ESCALDES (Alta Cerdanya). Dorres és el plural romanitzat d'**iturri**, "font", aigües termals. NÚRIA (Annúria, segle XI, recordem "Annorra" 1003/1005 i "Anora" 1261) -AIGÜES DE RIBES, aigües medicinals. Tornem a la Cerdanya, UR, REGUR-CÀLDEGUES, aigües termals. Vall de Ribes, DÒRRIA-CAMPELLES, aigües termals i/o medicinals. Vall de Boí, DURRO-CALDES DE BOÍ, i moltes altres tautologies d'aquesta naturalesa, més allunyades de l'àrea pirinenca: TOSSA DE MAR (*Turissa*, en un mosaic romà) =CALDES DE MALAVELLA. Cal aclarir que el sufix "-issa", de procedència probablement il·lírica (Coromines), s'aplica com a acumulatiu, s'aglutina a *iturri* i, a més, ho fa fins i tot damunt la toponímia basca: a Navarra hi ha la localitat navarresa de TURISSA, famosa per les seves aigües termals. En aquesta, de romanització molt feble i tardana, no hi he trobat la tautologia de Caldes, romànica. A Andorra (de Terol), hi he trobat 21 localitats (municipis) definides amb hidrònims que ens diuen si les aigües són fredes o calentes o "buenas".

A Galícia, un topònim fòssil oblidat té el nom de TOURIS; és a frec d'A TOXA (la Toja), aigües termals i medicinals. La llengua gallega no aglutina, fa síncopes sil·làbiques, i *xeneral* dóna *xe(ne)ral*, etc. De TOURISA queda TO(RI)SA, d'on, dintre les seves lleis lingüístiques, donarà TOXA, pròpiament *A Toxa*, que es troba a Rias Baixas, concretament a O Grove.

Dintre l'àrea merament ibèrica de la província de Jaén, hi ha la ciutat important d'ANDÚJAR. Allí, en una placa de terra cuita, apareix la inscripció romana **andurrensis**, que ens indueix a relacionar-la amb la carolíngia VALLE **handorrens** (primera menció del País Andorrà (post 860)). Podria, aquesta sola coincidència, ser deguda a un mer atzar? Ho dubtem, perquè ben a prop d'Andújar hi ha els famosos banys termals, edificats amb marbre luxós, anomenats MARMOLEJOS.

Deixem aquí mateix el tema de la tautologia **iturria- caldarios**, la qual compta amb els suports següents:

- Dintre l'àrea d'extensió dels parlars bascoïdes, atestada per la toponímia, Andorra s'hi troba compresa, al límit amb la Seu d'Urgell, fins al segle VI de la nostra era.

- A tota la llargada de la serralada pirinenca, hi trobem escampats topònims d'etimologia basca o ibero-basca. Fins al mateix Rosselló, Renarda-Laura Portet n'hi ha trobats d'indiscutibles.

- Dintre d'Andorra, a la vall de la Valira del nord, Joan Coromines cita les localitats d'**Anyós, Arans, Arinsal** (Ransol, a la Valira d'orient, n'és un diminutiu romanitzat), **Erts, Escàs, Lloris, Ordino** (i **Sornàs**).² D'aquest darrer, enigmàtic, en faig un estudi a *Arrels d'Andorra* (Ed. Andorra, 1993) i en proposo una etimologia basca o ibero-basca, partint de **sur** 'blanc' i **nasai** 'abundant', les seves roques, en relació amb ORDINO (*urdivasi* 'sota el gris') són molt més clares. O bé, per un altre camí, 'aixec' per pescar-hi les truites. SORNÀS apareix el 1052 **surnas**, i el 1176, **surnass**.

- **MAS DE TOLSE** de la parròquia de Sant Julià de Lòria, a prop, és el mas de TOLSE. Atestat l'any 867-925, **Tubite**; el 1040, **Tubine**; el 1067, **Tubisse**; el 1215, **Todde**; el 1258, **Touze** (per cert, que a *Arrels d'Andorra*, pàg. 256, aquest no hi figura, i en canvi surt repetit l'anterior (Todde). L'últim de QU'E hi ha constància és del 1273, **Teuze**. Tan aviat com vaig tenir aquest topònim, escrit fa més de mil anys, ara vell de quatre mil anys, que conté l'arrel basca **bite** 'camí', SE'M va afermar la convicció d'un fet irrefutable lingüísticament: que la llengua d'Andorra d'abans de la romanització era la basca; un dels dialectes de l'eüscar. En l'Acta de la Catedral d'Urgell surt **Charkobite** i a la còpia posterior **Charcoude**; al capbreu del segle XII, hi apareix la sorprenent versió **Carcobite**, quasi igual que el topònim verament originari, indígena: **karri-ko-bite**, literalment 'roca del camí', que cal traduir per CAMÍ DE LA ROCA. Tenim, així, com la forma del segle XII "Carcobite" evolucionarà en consonància amb les lleis lingüístiques del català, i produirà Castellnou de CARCOLZE. Pel que veiem, el tema basc **bite** 'camí' adopta la solució romanitzada idèntica tant a l'Urgellet com a Andorra: l-olzel. (N.B. S'hauria de canviar l'ortografia de TolSe per TolZe, puix que així ho mana la pronunciació dels mateixos andorrans.) Tornem ara a l'etimologia de TOLSE: **tubite** pot provenir de l'aglutinació, dintre l'evolució de la llengua basca, de ***iturri-ko-bite** 'camí de la font', que s'aglutina en **iturbite** i acaba en TUBITE = TOLSE. (Cf. BEDERS –Cerdanya–, Biterres de **bide-erri** 'poble del camí'; BÉZIERS, i la seva forma llatina *Biterris*, d'on el gentilici viu "biterrois"). I si l'anàlisi que faig no és viable hi hauria una altra **ito-bite**, essent la /l/ sovint subject a efèresi, i restaria **tobite**, d'on **tubite**. Literalment, 'negat

(inundat) camí', que llegirem '(lloc) del camí negat'. Creiem, però, més viable la primera etimologia basada en **iturbite**.

Deixant de banda alguns dels topònims d'etimologia basca o ibero-basca, dels quals he fet un breu comentari, exposo a continuació la llista de topònims de la mateixa etimologia, o bé no romànics. Són entrats per ordre alfabètic segons el nomenclàtor oficial andorrà:

AIXÀS - 1176, *exass*; 1271 *exas*; 1271 *xas*. Ibero-basc, de **ese sa** 'petita casa', 'caseta'.

AIXIRIVALL - 1073, *ciroval*; 1132-1210, *cirival*; 1748, *xirovall*. Ibero-basc **ziri-go** 'cancell', 'llinda' 'passatge estret' + romànic **valle**.

ANYÓS - 1176, *enos*; 1262, *ainos*; 1275, *anhos*. Del basc **angio-a** 'devesa', terminació pre-romana relacionada amb **otz** 'fred' (devesa freda) (Cor. ETC, I).

ARANS - 1176, *arans*. Del basc **arantza** 'espina' o 'arç' (andorrà 'barsa').

ARINSAL - 1162, *arensal/arenseu*; 1275, *arensau*. Del basc **aranzadi** 'espinar', 'barsers'.

BIXESSARRI - 1119-1137, *bexessarri*; 1162, *bixasarri*; 1176, *bixesarre*; 1210, *bexesari*; 1213, *bixeare*; 1235, *bixesari*; 1246, *bixesare*; 1257, *beseare*; 1260, *bixesesarre* (error escrivà?); 1263, *bixesarrei*. Són 10 variacions, amb 10 repeticions diverses dintre el mateix lapse. És topònim basc, fet de **basa** 'precipici' en andorrà, 'baser' ja romanitzat, aglutinat a l'adverbi basc **sarri**, 'amb freqüència' (*baxasarri*) (cf. "Sarri" *iturrira doan pitsarra, edo ausi edo morkotu*. És a dir: La gerra que va a la font amb "freqüència", o es trenca o s'abonyega). Segons Cor. ETC, I i II, *sarri* podria expressar la idea d'arbrada.

Aquest topònim s'ha conservat molt bé, justament perquè no se'n sabia el significat. Crec que la seva forma BIXESSARRI segons el DGVA és la correcta.

CANILLO - Post 860, *kanillave*; 839, còpia s. XI, *canilau*; 952, *chaniglau*; 1046, literalment *canilgauuo*, que pot ser llegit *canilgauvo*, que creiem millor que *canilgavuo*; 1083, *kanilau*; 1092, *canilavi*; 1096, *chanilavi*; 1162, *canillou*; 1231, *kanilaut*; 1275, *caniyol*; 1289, *canilleu*; 1294, *canigoll*; 1295, *caniyoll*. La grafia *canilau* surt 6 vegades i 3 *kanilau*. (L'ús de la *k* és una reminiscència carolíngia, usada en els noms propis en lloc de *c*.) Aquest topònim és enigmàtic. Pot haver

estat abans de ser escrit, mil·lennis abans, un radical basc que històricament és **gain**, amb la variació en **gan** i l'ensordiment en **kan** i que significa 'cim', 'altura', 'allà dalt' amb l'afegit d'**illor** que significa 'pleta', 'pletiu', i que faria en basc **kani-llor** 'la pleta de més amunt'. Reconeixem aquí que la hipòtesi precedent no té cap antecedent, i per tant, és poc segura.³ Coromines, sense afirmar-ho rodonament, insinua que és possible que Canillo derivi d'un mot cèltic que significa 'blanc'. De fet, diu, la muntanya que domina Canillo és notable pel color blanquinós de les seves roques, que baixen fins al poble. I acaba dient: però això tampoc no es pot assegurar. I quan reprèn el tema, més endavant, diu que per diverses raons ho considera inversemblant. Segurament, la vall de la Valira d'orient es trobà sotmesa culturalment al celta gàl·lic, i el seu veïnatge amb l'Arièja en deuria ser la causa. Per una altra banda, hi degué haver, en temps preromans i romans, un corrent continu d'intercanvis de tota mena de la dita Vall d'orient amb la Cerdanya. O si no, com s'explicaria la coincidència de topònims, no menyspreable, entre ambdues contrades? Hi ha també lèxic i construccions –encara avui– idèntics. Mimetisme? De moment, he de deixar l'etimologia de Canillo en quarantena. Provisionalment, podem conjecturar-ne una simbiosi basco-cèltica, o basco-lígur. I, potser, ibèrica, considerant la probable filiació que fa de Soldeu el doctor Coromines.

CERTERS - 1162, *certers*; 1176, *certers*. Aquest topònim, segurament basc, recorda al Dr. Coromines (ETC, I i II), els noms de *Certesca* i *Tavasca*. En basc, **azkan** és 'fi' o 'final' i **zarta**, derivat o compost d'un mot que significa 'tany' o 'branca'. D'una manera més àmplia, 'fi de vegetació' (Cor., ETC, II).

ENGORDANY - Si tenim en compte el gran nombre de partides que porten prefixat *en-* al seu nom, podem prescindir, tractant-se d'Andorra, del que duu aquest topònim, per hipòtesi de treball, i proposar GORDANY, provinent del basc **gorde**, general en els dialectes bascos, 'guardar', 'conservar' del qual deriva **gordean** 'en secret', 'ben guardat'. Recordem que la forma dialectal catalana és "gorda", "gordar". El 949 és *engordan*; el 1040, *engorday*; 1119, *egordan*; 1233, *dangorday*; 1258, *engordainn*, de la qual em crida l'atenció la terminació *-ainn*, majorment, subscripta per un bisbe i un abat. Cultra, doncs. D'altra banda, què és el que podria guardar o vigilar aquell poblet? Tal vegada les aigües termals? Aquesta hipòtesi no és pas per ser refutada, ja que de tots els temps i per arreu, han estat no solament guardades i vigilades, si no, a més, objecte de culte i veneració. I els romans, en tirar-hi monedes, no inventaren res. De tota manera, la proposada etimologia basca no m'acaba de convèncer, perquè "guardar" ve del germànic **wordon**, del mateix significat, i la llengua basca està carregada de mots forasters.

ERTS - 1176, *erc*; 1276, *erz*; s. XIII, *ercx*. Nom basc, quasi idèntic, **ertz** 'caire' 'vorera'. Justament el poble es troba al caire del riu d'Arinsal. Equivalent romànic de *ripa fracta*, RIBA FETA, del mateix significat.

ESCÀS - 1176, *escàs*. Nom de lloc basc, de **aska** 'fossat', 'cubeta' i l'acumulatiu **-tzu**, o **-zu**. El lloc és a la confluència de dos plans inclinats, el solà d'Escàs i el vedat dels Plans.

JUBERRI - 907 *iuverra*; 985/86 *jioverre supteriore, jovarre superiore*; 1089, *iuverra maiore*, etc. Té l'aspecte d'una supercorrecció sospitosa, ja que el basc **berri** (amb les seves declinacions) vol dir 'nou' i es presenta aglutinat amb el romànic *iova* 'jou', que no deixa de ser una tautologia de 'coll' (cf. any 1085, *In collo de supra Ribafracta que vocant "lova"*).

LLORTS - 1162, *lord*/1176 *lorc*; s. XIV, 1367, *lorç*; 1394, *lozez*. A part d'altres arguments, l'actual "prat de les allaus" em dona una pista, el "solà de l'allau" una altra, i la romanització de l'arrel basca **lurte** 'allau de terres i/o roques' confirma l'etimologia.

MAS D'ALINS - Post 860, *helinse*; 1176, *elinç*; s. XII, *helinse*; 1270, *lins*. Hi ha un Alins al Pallars Sobirà i un altre a la Ribagorça. El més probable és que derivi del col·lectiu **-tze** i d'**irin** 'farina' o d'**ilinti** 'tió' (Cor., ETC, I, 85).

ORDINO - Post 860, *hordinavi*; 915/988, *ordinavi*; del 1052 al s. XIII, surt 13 vegades *ordinau*. Deu venir, segons Coromines, doncs, amb tota seguretat, de l'aglutinació d'**urdin be**, literalment 'gris' i 'sota', és a dir 'sota el gris'. Es refereix al color gris fosc de les roques, sota les quals hi ha la localitat. L'aspecte distintiu del paisatge concret era i és el principal formador de topònims.

RANSOL - Nom de poblet que no he trobat documentat fins després del segle XIV. Prové d'un diminutiu d'*aransol* del romanitzat Arans. Com hem vist, aquest és d'etimologia basca. No el considerem computable als efectes d'aquesta exposició. Aquest diminutiu no és basc; no tindria el sufix *-ol*.

SOLDEU - L'única referència de què dispo actualment és la menció que en fa el Dr. Fiter i Rossell, 1748, *Manual Digest*. És idèntica al nom del nomenclàtor oficial. El Dr. Coromines diu: "El cas de Soldeu és difícil; deu haver-hi relació amb *Solduga*, poblet del Pallars, que per la seva banda es relacionarà amb *Salduba*, nom d'una ciutat de la Bètica i, en la mateixa forma, o en la

Sallu(V)ia, nom ibèric de Saragossa: d'una variant *solduve* o *-dubu*, accentuada en la penúltima, sortiria *Soldeu* segons la fonètica catalana” (ETC, II, p. 34).

SORNÀS - 1052, *urnas*; 1176 *urnass*. Aquest és un dels noms de lloc enigmàtics que, segons el meu parer, deu contenir el radical basc **suri** ‘blanc’ i **nasai** ‘abundant’, amb el sentit d'abundància de blanc. Amb **zur** o **sur** ibèric ‘blanc’ i **nasa** ‘presa’, ‘assut’ o ‘aixec’ donaria **urnasa** ‘presa blanca’. Aquesta es deuria referir al color blanquinós de la roca de l'indret. El color blanc, o clar, era tingut de bons auguris!

Aquesta recopilació de topònims fòssils de nuclis urbans d'etimologia ibero-basca, la distribuïm per parròquies, i podem plantejar-ne el quadre següent:

NOMS D'ETIMOLOGIA IBERO-BASCA

Andorra país	1
Andorra la Vella	1
(C) - Canillo, (Ransol), Soldeu	2
(O) - Arans, Llorts, Ordino, Sornàs	4
(M) - Anyós, Arinsal, Erts, Escàs	4
(St. J.) - Aixàs, (Aixirivall), Bixessarri,	
Certers, Juberrí, Mas d'Alins, Tolse	6
(E-E) - ((En)gordany)	-

<u>Total</u>	<u>18</u>
--------------	-----------

Noms dels nuclis habitats a la data (1994)	64
Noms dels nuclis habitats de creació recent	<u>-10</u>
Computables	54

Percentatges: Topònims urbans existents a la data: 54 (66,66%).

Percentatges: Topònims urbans fòssils computats: 18 (33,33%).

NOTA: La conclusió és molt clara: *de cada 3 nuclis urbans, n'hi trobo 1 de fòssil*. D'aquests 18 de toponímia urbana fòssil no hi ha els que presento entre parèntesis, perquè: primer, Ransol apareix com a diminutiu ja romanitzat, doncs, no s'ha format *in situ*. Segon, Aixirivall: no hem trobat antecedents ni recurrència del radical basc **cirigo** (on la **c** en l'ortografia antiga representava **k**⁴ o la **z** sibilant) que significa ‘cancel·l’, ‘porta d'entrada rústica’ i ara s'escriu **zirigo** i té

el mateix significat. Tercer, (En)gordany, amb el radical **gordean** 'secret', 'ben guardat' malgrat que podria molt ben ser un lloc de vigilància damunt les surgències de les aigües termals –n'hi ha antecedents en altres indrets–, no l'admeto fins que no n'hagi trobat la confirmació *in situ* al País Basc.

Algunes consideracions per cloure aquesta comunicació

En examinar el substrat toponímic de la Vall d'Andorra, reconec la importància dels noms dels nuclis habitats, ja que són de referència obligada en les fonts documentals més velles, i m'he pogut basar en els cartularis que sense interrupció, segle rere segle, abracen del s. IX al XIV. Alguns dels topònims que hi surten esmentats es van repetint en el curs dels segles i assenyalen el procés evolutiu de la llengua parlada. Per exemple, des del segle IX fins a finals del XIII, el nom de TUBITE ha passat al nom de TOLSE. Fora d'Andorra i a prop, el nom de CARCOBITE, en un període de temps quasi igual, passa a ser CARCOLZE. A la propera Cerdanya trobem documentat al s. IX BITERRIS, BEDERS, BADERS 'el poble del camí'. Veiem la sonorització del fonema basc /T/. Al País basc, el llatí *tempora* –circumstancial– fa DEMBORA. Sonorització total d'oclusives.

Diu el doctor Joan Coromines (ETC, vol. I, pàg. 121) en referir-se al quadre lingüístic de les altes valls pirinenques, que als segles X/XI i concretament al Pallars Sobirà era meitat meitat romànic i basc, però els elements romànics hi presentaven les deformacions i els trets típics de la fonètica històrica del basc, no pas del català, ni, ben entès, de l'aragonès. Aquesta característica devia ser un poc abans del s. V la de la Cerdanya, i entre el s. VI i el VIII devia ser la d'Andorra. Aquesta situació lingüística és demostrada pel Dr. Coromines analitzant la toponímia pallaresa i la seva fonètica en relació amb la fonètica basca.

Dintre la hidronímia i l'orografia andorranes, hom troba noms de lloc d'arrel ibero-basca, i d'altres d'una antiga base pirinenca no indoeuropea. Entre d'altres, els sufixos en (*vocal*)+*sca* o el seu plural *sques*, i fins i tot en veus populars com 'ballarusques' i similars.⁵ A la Vall d'Andorra es mantenen els trets fonètics del parlar pallarès, si bé alguns són cada dia menys genuïns.

Quant a la toponímia, també hi ha un bon nombre de noms de lloc andorrans que es troben igualment al Pallars, entre d'altres JUBERRI, ARCALÍS, BEIXALÍS, etc. Tant pel que fa a la toponímia com a la parla popular, la vall de la Valira d'orient té característiques pròpies, i per tant, diferencials. En la toponímia trobem JUCLAR, SOLDEU (C) (ja estudiat, pot ser ibèric). Hi ha LA BOR, (EN)SAGENTS a (E), difícils, tal vegada ja indoeuropeus.

El quadre lingüístic andorrà, en els temps més remots, sembla que presen-

ta tres pols: Canillo/Encamp amb influència dels parlars de l'Arièja; Ordino/la Massana sota influència pallaresa i gascona; Andorra (amb Escaldes-Engordany, que participa dels dos pols esmentats), i Sant Julià de Lòria, que torna a trobar-se amb forta relació amb la parla ibero-basca. D'aquesta darrera, recordem Bixessarri, topònim, segons sembla, basc, i Setúria, que tant pot ser basc com ibèric.

A la Vall d'Andorra, la romanització fou tardana i feble. Ha conservat, tot i ser integradora, fenòmens lexicals, estructurals i fonètics, que no està al meu abast de desxifrar. L'evangelització degué ésser-hi difícil. Abans d'iniciar-se, les poblacions que més tard foren anomenades *parrochias* degueren ser nuclis de població independents –com ho foren els poblats bascos i els ibèrics– i quan els esdeveniments històrics ho aconsellaren, segles a venir, es deurien confederar i d'aquí deuria néixer la divisa *virtus unita fortior*.

Ja hem dit que dintre l'àrea de llengua bascoide, al segle VI, s'hi trobava Andorra, i fins a l'XI o al XII, el Pallars Sobirà, i no oïren el baix llatí, vulgar, sinó que degué entrar el català incipient, considerat pels autòctons una llengua estranya, amb l'agreujant que l'havien d'aprendre, i ho feren partint d'unes estructures i una fonètica xocants. Uns 2.400 anys abans, ja havien rebut algun impacte dels minaires del coure (uns 1.800 aC) i ja feia 1.000 anys que s'hi començava a rebre la influència de l'edat del ferro. Aquests, celtas, potser s'hi instal·laren i si no canviaren la toponímia (creiem), sí que hi deixaren un rastre lingüístic: la inclinació a canviar de lloc l'accent tònic de les polisíl·labes (J. Markale). Quant als fargaires de l'Arièja, ja més recents, hi deixaren una bona empremta. Aquí, encara que hi haguessin passat una temporadeta, els sarraïns no tingueren temps de deixar-hi mostra d'adstrat (cf. *La carta pobla d'Andorra*, de J. Decheemaeker i Antoni Morell).

La llengua ibèrica s'arribà a parlar per tota la península Ibèrica. Al Pirineu, però, la llengua dominant durant mil·lennis fou la basca, que absorbí molt de lèxic ibèric. Hi degué haver, en certs llocs i en certes èpoques, una simbiosi lexical.

La importància de Canillo, ultra la seva major extensió territorial, devia ser-li atribuïda per la seva gran vocació ramadera, les sortides transhumants, segons demostra la toponímia –mal anomenada– menor, i, tal vegada, a causa de la seva situació geogràfico-estratègica respecte a les altres poblacions de la vall.

No podem cloure aquestes consideracions sense fer esment de les dades amb què em baso per establir els tres pols lingüístics citats: segons l'*Atlas lingüístic d'Andorra*, de monsenyor Griera (1959), sobre 1.232 noms que hi ha registrats, menys 18 que considero no utilitzables, doncs, sobre 1.214 termes registrats, trobem: noms andorrans discrepants: 560, 46%; noms concordants,

654, 54%. Sobre els 560 discrepants, entre Canillo i Ordino discrepen entre si en 161 termes, un 29%. Entre Canillo i Sant Julià de Lòria hi ha discrepància en 285 mots, 51%. Entre Ordino i Sant Julià de Lòria la discrepància és de 255 termes, el 46%.

Hem de dir que les dades exposades es basen en un atlas una mica polèmic. Per començar, poden ser orientatives. He dit.

Moltes gràcies per haver-me escoltat.

*Manuel Anglada i Ferran és lingüista i escriptor,
membre de la junta directiva de la SAC.*

NOTES

1. Observem que el primer terme del doblet conté el radical basc o ibèric **ur** 'aigua'; i el segon, el romànic 'caldes'.
2. D'aquest diu el Dr. Coromines que és pre-romànic, però només en dóna la característica en -às. Tampoc no estudia TOLSE, que deixa com a pre-romànic.
3. Hi ha CANIGÓ i/o CANIGOU, que podria ser-ne un antecedent no gens menyspreable.
4. So velar sord.
5. Aquests sufixos deuen ser d'origen il·líric, entrats pels lígurs i, per tant, arrossegats pel trasbals indoeuropeu (Coromines).

L'evolució de la premsa a Andorra i la relació amb els països veïns

Rosa Mari Sorribes

Introducció

En primer lloc farem una breu anàlisi històrica de la premsa escrita a Andorra i de la influència que ha tingut Andorra com a país catalanoparlant i els andorrans en aquest camp. La font de recerca per elaborar aquesta ponència ha estat la Biblioteca Nacional d'Andorra i, atès que esdevé difícil avui dia obtenir dades sobre totes les publicacions que s'han anat succeint al llarg del nostre segle, és possible que d'alguna no se'n faci esment.

Abans de començar, cal fer palès que des de començament de segle hom troba publicacions en llengua catalana impulsades per andorrans emigrats a Barcelona. No és fins més tard que apareixen les publicacions editades al Principat. Les primeres publicacions es poden llegir en un català arcaic que va millorant en qualitat fins a arribar a l'actualitat, en què el coneixement de la llengua catalana ha assolit un alt índex de normalització lingüística i, per tant, també ho ha fet l'expressió escrita.

Des d'un punt de vista cronològic, les dades que cal tenir en compte són les següents:

- A començament de segle, apareix a Barcelona com a periòdic mensual, autodefinint-se "*defensor dels interessos del País i de cada un dels pobles en particular*", la publicació *Les Valls d'Andorra*, de la qual només sortí un número. El fundador, director i propietari era Josep Alemany i Borràs. La subscripció cos-

tava una pesseta per any a Andorra i 1,50 a França i a Espanya. Va reaparèixer el 8 de maig de 1919 amb un contingut d'informació general.

- L'1 d'octubre de 1929, també a Barcelona, apareix el *Butlletí de la Societat Andorrana de Residents a Barcelona*, del qual se'n varen publicar 34 números fins que va desaparèixer el 1932. Els temes que s'hi tractaven eren d'interès general i d'actualitat sobre Andorra –construcció de carreteres, dignitat i humanitat d'Andorra, continuïtat, renovació i reforma, turisme, passaports, etc.

- L'1 d'agost de 1932, i fins al desembre de 1933, apareix *La nova Andorra*. Es tracta d'una publicació mensual patrocinada pel Centre Andorrà de Barcelona i de la qual es van editar 17 números.

- El 1933 apareix la primera publicació editada a Andorra, que concretament sembla que va sorgir a Ordino, promoguda per la família Plandolit. Portava el nom d'*Andorra Agrícola* i va desaparèixer el juliol de 1936.

- El març de 1934 veu la llum la primera publicació que porta per nom *Poble Andorrà*. Una vegada més, sorgeix a Barcelona, com a portaveu del Casal Andorrà a Barcelona. El 1936 la publicació s'estrionca, per reaparèixer aquell mateix any i desaparèixer l'any 1937.

- El 1956 apareix la publicació anual *Miscel·lània*, que ja s'edita a Andorra per la Casa de la Vall, dirigida per Francesc X. Sanmartí. De contingut literari, turístic, cultural i també d'actualitats. Es publica en català, però, potser per a la seva divulgació fora dels Països Catalans, se'n poden trobar també edicions en castellà i en francès. Sembla ser que era la primera publicació oficial de promoció turística que es feia de caire oficial des del Consell General. Va desaparèixer el 1960.

- Des de l'any 1970 fins al 1975 s'edita la publicació quinzenal *Andorra Magazine*, de la qual aparegueren un total de 63 números. El director fou Pierre Fournie de la Martinie i era distribuïda a Andorra, Espanya, França, Algèria i el Marroc. Ja en aquells exemplars hom troba articles signats per Elidà Amigó de Vila, Michel Brard, Josep Fontbernat, J.M. Mercader, Antoni Morell, D. Roland, Gualbert Osorio, Lluís de Santiago, Sícoris, Maurice Vincent, entre d'altres.

- També de l'any 1970, es tenen referències d'una revista anomenada *Andorra Tourist*. Es tractava d'una publicació mensual dirigida per Pere Font Moles, d'Escaldes.

- L'any 1971 es coneix la publicació que porta per nom *Avantguarda*.
- El 1972, i fins al 1973, apareix la publicació mensual *Presència*, que s'autoanomenava *Portaveu de l'Agrupament de Joventut d'Andorra*. Era de contingut totalment polític progressista en aquella època.
- El mateix any 1972 sorgeix *Posobra*, dirigida per Roger Rossell Vilaginés, de periodicitat mensual, i que ofereix informació diversa.
- El 1973 apareix *Claror*, que s'edita fins al 1975. Era dirigida per Norbert Orobí Carné, un refugiat català lletraferit, poeta i pintor, que de la mà de Josep Mestre, de Sant Julià, aconseguia una publicació amb aspiracions intel·lectuals, artístiques i culturals que fins i tot era volguda i comprada més enllà de les fronteres d'Andorra en una època en què precisament les publicacions en català no eren abundants.
- També el 1973, apareix la publicació *Tribuna*, de periodicitat bimensual, de la qual es van editar 22 números. Va desaparèixer el 1978. N'era gerent Marc Forné i componien el seu consell de redacció Antoni Armengol, Jaume Bartumeu, Jordi Farràs, Marc Forné, Albert Pujal, Manel Sansa, Jordi Sasplugas i Josep Vilanova. El contingut era totalment polític i de denúncia.
- El mateix any 1973 apareix el setmanari *P.P. -Promocions Publicitàries-*, que aconseguí publicar fins a 113 números. L'any 1975, sota la direcció de Manuel Sansa, la revista fou tancada per sentència del Tribunal de Corts.
- El 1974 surt a la llum el diari *Poble Andorrà*, que serà motiu de l'exposició central d'aquesta ponència.
- L'any 1975 apareix el setmanari *Informacions*, substituint el clausurat *P.P.* Era dirigit pel mateix propietari, Francesc Ruiz, i encara es publica avui dia amb gairebé més de mil números editats.
- El 1975 va sortir *L'Express d'Andorra*, que, en català, francès i castellà, va durar fins al 1977, amb un contingut variat que s'englobava dins el que s'imposava en aquell moment: "*informació turística, cultural i comercial*". N'era director Josep Balielles Babot, i la seva periodicitat va ser de setmanari.
- El 1978 va sortir *L'Estel*, setmanari del Pirineu, dirigit per Joan Rispal i que ofe-

ria notícies de les Valls, passatemps i programació televisiva. En dos anys aconseguí treure cinc números.

- El mateix 1978 apareix *Andorra 7*, un setmanari que arriba a treure al carrer fins a 577 números. Es tanca l'any 1989. N'era el director Marc Forné.

- L'any 1979, de la mà de Miquel Lladó, sorgeix *Al Vent de Catalunya*. Es tracta d'una revista cultural i informativa. El 1985 havia tret 85 números.

- El mateix 1979 sorgia una publicació de caire eminentment polític, *Punt polític*, i que es tractava del butlletí del Partit Polític Demòcrata Andorrà, dirigit per Josep Maria Beal. Amb 48 exemplars en el seu crèdit, l'any 1984 va donar per finalitzada la seva moguda existència.

- El 1981 s'editava per primera vegada *Activitats Andorranes*, un setmanari dirigit per Antoni Zorzano que sortí fins al 1989 amb un total 468 números.

- També el 1981 va sortir el *Noticiari de les Valls*, del qual s'editaren 50 números.

- L'any 1986 sortia *Línia*, una publicació mensual que només va arribar a treure 10 números.

- El 1987, sota la direcció de Lluís Quintana, es publicava el primer exemplar de la *Guia de l'Oci*, que arribà al número 168.

- El 1989 i fins al 1993, amb un total de 175 exemplars, va aparèixer *Correu Andorrà*, dirigit per Cristina Cornella.

- El 1991 apareix el *Diari d'Andorra*, que encara avui continua, havent arribat a la xifra de 1.000 exemplars. De l'empresa editora d'aquest diari, n'era president Marc Vila Amigó, actual ministre de Relacions exteriors, i actualment hi és l'advocat Manuel Pujadas.

- El 1991, tot just uns mesos després de l'aparició del *Diari d'Andorra*, veu la llum *Informacions Diari*, del qual és propietari Francesc Ruiz, i que deixarà de publicar-se com a tal el març de 1993, després del referèndum de la Constitució. Aquesta publicació ha tornat a sortir enguany amb una periodicitat de tres cops per setmana i reprenent el nom de *Poble Andorrà*.

- El 1992 va aparèixer *Blanc i Negre*, que, adreçada al jovent, només va publicar 3 números.
- El març de 1993 arribava *Actual, revista d'humanitats i fòrum de debat i progrés*, de periodicitat mensual, presidida per Manel Ibàñez i dirigida per Ricard Chega.
- El mateix 1993 apareix *Andorra Magazine*, un mensual dirigit per la periodista Núria Gras.
- El 1994 ha reaparegut *Poble Andorrà*, però amb una periodicitat de tres cops per setmana. El propietari n'és Francesc Ruiz. Sorgeix com a continuació d'*Informacions Diari*.

La primera experiència en diari: “Poble Andorrà”

L'any 1974, per primera vegada en trenta-cinc anys, sortia a la llum un diari redactat íntegrament en català. Portava per nom el ja utilitzat l'any 1934, *Poble Andorrà*, i era escrit en la llengua oficial del Principat.

Aquest diari tenia connotacions fronteres enllà, ja que també era el primer en llengua catalana després de la guerra civil espanyola i en una època en què, com a conseqüència de la dictadura, el català era perseguit a l'Estat espanyol. Els catalans veien en aquella publicació diària allò que fins a l'any 1976 ells no tindrien: el diari *Avui*.

Les persones que van fer possible l'aparició del primer diari a Andorra no ho tingueren fàcil. Es tractava de crear tota una infraestructura material i humana i també l'habitud en els habitants del Principat de comprar i llegir periòdicament una publicació a través de la qual tenien la possibilitat de conèixer de forma directa i verídica allò que succeïa al país.

És evident que els qui detenien el poder en aquella època es van oposar frontalment a aquella publicació, ja que la informació política i social era cosa de privilegiats i no veien amb bons ulls posar-la a l'abast de tothom, ja que, com és ben sabut, informació equival a poder.

El seu director era Antoni Sementé, i, com ell mateix ha declarat, “*volíem omplir el buit informatiu que patia el país i volíem ser dignes portaveus de la llengua i de la cultura des de la terra andorrana*”.

Els problemes per tirar endavant aquesta publicació van ser nombrosos. En l'aspecte tècnic, cal remarcar que en aquella època no hi havia ordinadors i calia seguir un procés lent i feixuc de composició manual dels textos, amb caràcters de plom encunyats per les ja desaparegudes linoàutiques. L'absència de rotatives

i el treball d'impressió en màquina plana feia esdevenir lenta l'edició, de tal manera que en dificultava la posterior distribució.

Cal fer esment aquí que les agències de premsa espanyoles contractades, o no volien donar-los el servei o el tallaven el mateix dia de l'aparició, sense avisar prèviament. Era impossible aconseguir l'autorització de Madrid per portar el diari a Catalunya i a la resta de l'Estat. A la duana de la Seu d'Urgell, era retinut sistemàticament quan els turistes se l'emportaven a casa seva. És evident que això era pel fet de ser editat en català.

Aquest diari va desaparèixer l'any 1977 i es va convertir en setmanari el 1978. La desaparició d'aquest mitjà diari, cal atribuir-la a la forta competència en premsa escrita, que procedia de Catalunya, i que no va poder afrontar. Com ja he dit, l'any 1976 apareix el diari *Avui*, en un moment en què la democràcia a Espanya està ja instaurada i es troba en procés de consolidació.

Com a dada curiosa, cal remarcar que el mateix any 1976 s'emetia per primera vegada en llengua catalana totes les hores del dia, concretament des de Barcelona, a través de les ones de Ràdio 4.

Com ja hem dit, el 1994 sorgeix de nou la capçalera *Poble Andorrà*, amb una periodicitat de tres cops per setmana.

Així, el nom de *Poble Andorrà* ha estat el més emprat al llarg de la història, tot i que ha hagut de veure's afectat per diferents modificacions

Altres consideracions

De tot el que he exposat, hom pot adonar-se que les primeres experiències en premsa escrita referent a Andorra sorgeixen des de Barcelona i de la mà d'andorrans emigrats a la Ciutat Comtal.

Cal incidir també en la influència que es detecta de la guerra civil espanyola i de la posterior dictadura franquista de més de quaranta anys de durada. Hom s'adona que durant aquest període, fins gairebé als anys 60, no es troba cap de publicació referent a Andorra i en català.

De les dades obtingudes, també se'n pot concloure que el major nombre de publicacions solen aparèixer en anys en què hi ha un interès polític concret. Així, l'any 1973 veiem com proliferen les publicacions, tot coincidint en un any d'eleccions tant comunals com per a la renovació de la meitat del Consell General. Aquestes publicacions, sovint sorgeixen, doncs, amb un objectiu polític concret, assolit el qual deixen d'existir.

Ja més als nostres dies, durant el procés constituent, sorgeixen les experiències en diari que han estat més duradores. Quant a *Informacions Diari*, hom pot adonar-se que només s'edita mentre dura aquest procés, acabat el qual

tanca definitivament, tot deixant la informació diària exclusivament en mans del *Diari d'Andorra* i sense que es creï un contrast d'opinió.

Pel que fa les publicacions *Andorra Magazine* i *Actual*, aquestes sorgeixen just en el moment en què tanquen les portes de la revista *Andorra 7* i *Correu Andorrà*. Es tracta de periodistes que treballaven per a aquelles publicacions i que van optar per iniciar el camí en solitari.

Aquí també cal fer esment de *Ràdio Valira* i *Ràdio Andorra*, més enllà de les experiències de *Sud-Radio* i de l'antiga *Ràdio Andorra*, que, en tractar-se de concessions, poc van aportar a la cultura catalana. L'antiga *Ràdio Andorra*, però, sí que va contribuir notòriament a fer conèixer el nostre país arreu del món. *Ràdio Valira*, tot i que en teoria no emet des d'Andorra, sí que té els seus serveis instal·lats a la capital del Principat. Aquesta emissora, però, que va iniciar les seves emissions l'any 1983, avui emet majorment en llengua castellana.

La *Ràdio Andorra* d'avui es coneix també com la *Ràdio Nacional*, que emet totalment en català des que el primer de gener de 1991 s'estrenava sota la direcció de Manuel Sansa Garal. Es tracta de la ràdio oficial de l'Estat i actualment n'és el director en funcions Joan Muxella.

També cal apuntar breument les experiències televisives, com és el cas de *Tele-fira*, patrocinada i organitzada pel comú d'Andorra la Vella i que, per raons tècnico-jurídiques, va tenir una experiència molt curta.

Cal confiar que aviat podrem gaudir d'una veritable televisió andorrana, que contribueixi a la integració dels immigrants i a un millor coneixement i divulgació de la llengua catalana.

Com a dada a aportar, direm que TV3, la Televisió de Catalunya, va començar a emetre el 10 de setembre de 1983.

Conclusió

Actualment podem dir que la premsa ha contribuït i contribueix sobre manera en la millora del coneixement del català a Andorra. També serveix d'eina d'integració per a l'immigrant al país, afavoreix el coneixement polític i social del Principat i posa de manifest les mancances que hi pot haver a Andorra.

Quant al català, cal no oblidar que Andorra és l'únic Estat reconegut al món, subjecte de dret internacional, que el té per llengua oficial, que la Constitució escrita del país ho és oficialment en català, i que el cap de Govern de l'Estat andorrà va pronunciar en aquesta llengua el seu discurs d'ingrés davant l'assemblea general de les Nacions Unides el juliol de 1993.

En èpoques difícils per al català, Andorra ha preservat la seva llengua oficial i, avui, pot promoure-la arreu del món.

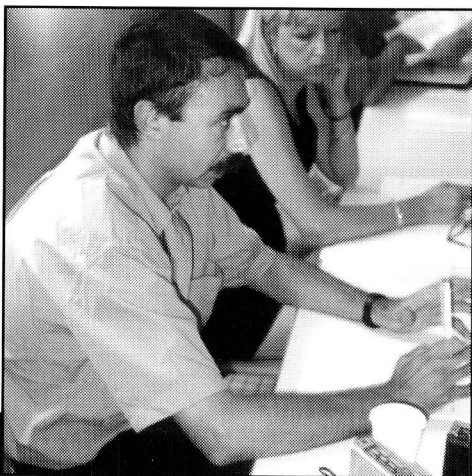
La premsa hi té molt a dir, perquè cal no oblidar que a Andorra tenim per idioma oficial el català, però tenim també una cultura pròpia que ens diferencia i que ens ha permès de ser una nació i un Estat. La premsa ha de saber promoure el català, però també ha de fer prendre consciència col·lectiva de la diferenciació d'Andorra i afavorir la integració dels residents estrangers, sovint provinents de cultures molt diferents, tot col·laborant amb l'esforç que es fa des d'institucions públiques com l'Escola andorrana o la Formació andorrana.

Rosa Mari Sorribes és periodista.

Relacions comercials entre Catalunya i Andorra a l'edat moderna

David Mas

En una de les màximes del *Polítar andorrà*, Antoni Puig aconsella de mantenir en mal estat els camins dels ports: *“Los camins dels ports no han de esser molt bons, ans bé fragosos y dolents, sols se puga transitar merament”*. A primer cop d'ull, això podria fer pensar en la voluntat de mantenir el país aïllat, però no era aquest el cas: es tractava d'una mesura defensiva per evitar el pas d'exèrcits provinents de França. Andorra ha mantingut sempre una forta relació amb els seus veïns, en especial amb Catalunya, però aquestes relacions, els andorrans, a fi de garantir la seva independència, han preferit portar-les a terme personalment, ser-ne ells mateixos els protagonistes, i conservar-ne el control en la mesura del possible.

Per les raons que tot seguit veurem, al llarg del temps la frontera sud del país ha estat creuada per una munió de gent, en viatges d'anada o de tornada. Es tractava de traginers acompanyats de les seves mules, de pastors menant ramats de transhumància, de ramaders portant el seu bestiar a fira, o simplement de contrabandistes. En aquest darrer cas, com és evident, el pas de la frontera es feia d'amagat. A tots ells, directament o indirectament, els animava a sortir del país una única motivació: el guany econòmic.

La situació geopolítica d'Andorra com a país de frontera, a cavall entre els seus dos poderosos veïns, oferia als seus habitants nombrosos avantatges en la pràctica del comerç. Activitat que estava centrada en la seva pràctica totalitat en l'exportació productes vers Catalunya, que tant podien ser originaris del país, com provinents de França. El principal avantatge era de caràcter tributari:

Andorra no pertanyia a Catalunya, era políticament independent, i per tant, no havia de satisfer cap mena de tributació ni a la Generalitat catalana, ni a la Corona espanyola, mentre que els productes andorrans no havien de pagar drets de duana, en gaudir de privilegis que els n'eximien. A això cal afegir-hi el fet que les mercaderies o el bestiar provinents de França, que eren reexportats vers Catalunya, i que sí que havien de tributar a la duana, sovint se n'alliberaven en passar de contraban o bé en declarar-los com a originaris d'Andorra.

És conegut de tothom que Andorra, en estar situada al vessant mediterrani del Pirineu, manté millors comunicacions amb Catalunya que amb França. Argumentar que aquest ha estat el motiu que l'activitat comercial andorrana s'hagi adreçat vers Catalunya, seria tan simple que podria fregar el tòpic.

El veritable motiu que Andorra hagi fixat els seus canals comercials vers el sud i no vers el nord, no és de caire geogràfic, sinó que aquests estan determinats per una qüestió de demanda. Els andorrans, es limitaven a vendre els seus productes allà on hi havia una demanda més forta, i era a Catalunya on la trobaven. El cas més clar és el del ferro fabricat a les fargues catalanes: hauria estat absurd enviar-lo cap a França, quan a l'Arièja n'hi havia una gran producció. El tabac, introduït d'Amèrica per la Hisenda espanyola, era un monopoli d'aquesta, i això era el que feia que el contraban fos més rendible en anar adreçat vers on el lliure conreu n'era prohibit. I, per que fa al bestiar, en concret les mules, d'aquestes n'hi havia una forta demanda a les fires catalanes, de tal manera que els ramaders andorrans fins i tot hi menaven animals comprats a França. Això no vol pas dir que les relacions comercials amb França fossin inexistents; també n'hi havia, però, com acabem de dir, tenien com a finalitat l'adquisició de mercaderies destinades a la seva posterior introducció a Catalunya, seguint un corrent nord-sud en el qual Andorra feia de pont (de tota manera, dels intercanvis comercials amb França no se'n podia esperar una excessiva influència cultural, ja que no anaven més enllà de les regions properes, on l'entorn cultural era força similar).

De la mateixa manera, el condicionant geogràfic no ha estat de cap manera l'únic factor causal del fet que el Principat d'Andorra compti amb una llengua i una cultura catalanes, sinó que cal tenir present també l'important paper que han jugat les relacions comercials a l'hora de configurar trets culturals comuns, o, si més no, de mantenir-los. Cal tenir present, tal com dèiem al començament, que perquè hi hagi comerç fan falta uns agents que el portin a terme, uns individus que es desplacin per efectuar els intercanvis, i seran aquests individus els qui al llarg dels seus viatges actuaran de transmissors tot reforçant els lligams culturals entre les poblacions d'ambdues comunitats. Paral·lelament, cal tenir en compte que el manteniment del comerç amb Catalunya fou durant segles un

dels principals condicionants de la política exterior andorrana, fins a tal punt que va arribar a determinar la configuració d'importants estaments polítics andorrans, com és el cas del Consell General.

Podem recordar com el motiu al·legat pels andorrans a l'hora de sol·licitar del bisbe d'Urgell la creació del Consell de la Terra el 1419 eren els conflictes que en aquell moment tenien amb les poblacions de Puigcerdà i de Querol per qüestions de pas de bestiar. Un altre exemple el constitueix una obra tan emblemàtica per a Andorra com ho és el *Manual Digest*, bona part del contingut del qual ve a ser un compendi d'arguments a utilitzar pel Consell en la defensa dels privilegis comercials andorrans, en un moment en què l'administració borbònica aplicava a Catalunya el decret de Nova Planta. De fet, una de les principals funcions del Consell de la Terra, després Consell General, serà la defensa, manteniment i renovació dels privilegis de franquícia duanera que, obtinguts a l'edat mitjana, autoritzaven els andorrans a introduir a Catalunya els productes originaris d'Andorra, sense haver de tributar a la duana (cal indicar que a la pràctica sí que es pagava una certa tributació, però era ínfima), o els concedien drets de pas a les poblacions que travessaven. És interessant destacar que el principal argument emprat per la *diplomàcia* andorrana a l'hora d'assegurar-ne la renovació consistia a explicar que Andorra formava part culturalment de Catalunya i que els andorrans es consideraven catalans, i, per tant, en entrar a Catalunya era com si no creuessin cap frontera. Ben entès, quan s'adreçaven al copríncep francès amb una demanda similar, l'argument emprat no era el mateix.

Aquest sistema comercial basat en el manteniment de privilegis podia entrar en crisi quan a l'entorn d'Andorra es desenvolupava una situació d'enfrontament bèl·lic. En termes generals, les guerres dels països veïns comportaven una sèrie de dificultats en el tràfec comercial i, també, generaven situacions compromeses a l'hora d'assegurar la neutralitat d'Andorra. Un exemple clar és el que va passar el 1705, quan, durant la Guerra de Successió, el Consell de la Terra es va adreçar al pretendent Carles d'Àustria, que aleshores tenia el poder a Catalunya, per sol·licitar-li que renovés els esmentats privilegis comercials. La demanda fou atesa, però, per part de França, fou interpretada com un acte de traïció i comportà l'aplicació de sancions econòmiques.

Durant el segle XVII, l'estat de guerra fou pràcticament constant a Catalunya, tot arruïnant el país, i els seus efectes es van deixar sentir a Andorra, que, com a conseqüència, va passar per una de les seves pitjors etapes en el terreny econòmic. Als fets purament bèl·lics, cal sumar-hi la proliferació del bandolerisme, amb la inseguretats que comportava en les relacions comercials.

Paradoxalment, les guerres podien constituir un factor d'enriquiment en pro-

vocar un augment de la demanda que afavoria les exportacions andorranes. Ens trobem aquí amb una dicotomia: mentre que un conflicte armat tenia conseqüències negatives per al país en general, resultava beneficiós per a aquells que en sabien treure profit (una situació similar a la que es va donar a Andorra durant la Guerra Civil Espanyola i la Segona Guerra Mundial).

Parlàvem fa un moment de com la Guerra de Successió va afectar Andorra. Durant aquest conflicte, el nombre del bestiar, tant oví com mular, declarat a l'hora de pagar la quèstia va disminuir de forma ostensible. En una primera interpretació, això ens pot portar a deduir que la ramaderia andorrana va entrar en crisi a causa de la guerra; doncs bé, és tot el contrari: va disminuir pel fet que va augmentar el nombre de vendes efectuades a Catalunya, amb la qual cosa els ramaders andorrans van incrementar els seus beneficis.

L'esclat d'un conflicte entre Espanya i França representava el tancament immediat de la frontera entre ambdós països. Al segle XVI, quan es va donar aquesta circumstància, Andorra va obtenir de l'emperador d'Espanya Carles I, i poc després del comte de Foix, un privilegi que autoritzava els seus habitants a comerciar amb França i amb Espanya en temps de guerra, amb la qual cosa Andorra es convertia en un veritable empori comercial, on el monopoli dels intercanvis entre els dos països en guerra va ser hàbilment aprofitat pels ramaders andorrans.

És en aquesta època, entre els segles XVI i XVII, on es troba l'origen de la fortuna d'algunes de les cases més riques d'Andorra. Un parell d'exemples ens poden servir de mostra: la casa Guillemó, una de les més riques d'Andorra la Vella, va adquirir la major part de les seves importants propietats agrícoles entre els anys 1550 i 1660, període en el qual els seus propietaris ens apareixen com els més importants ramaders de la parròquia. És fàcil deduir que la compra de terres fou una inversió a la qual van anar destinats els beneficis de la comercialització del seu bestiar. Un cas semblant és el de la casa Areny, d'Ordino: a mitjan segle XVI, els Areny eren un més dels propietaris mitjans de la parròquia d'Ordino, i a les acaballes del XVII ens apareixen com els més importants ramaders d'Andorra, amb una forta dedicació a la venda de bestiar a Catalunya, per dedicar-se posteriorment a l'explotació de fargues, tot constituint el cas més extrem d'enriquiment basat en les exportacions a Catalunya.

Després de la Guerra de Successió, es va iniciar una etapa de pau entre França i Espanya, que perduraria durant quasi tot el segle XVIII, i d'aquesta manera les relacions comercials es van veure lliures d'entrebancs, alhora que a Catalunya millorava la situació econòmica i, per tant, augmentava la capacitat d'adquisició de les mercaderies provinents d'Andorra. Al nostre Principat aquest fou un període de veritable auge econòmic, durant el qual van arribar al seu

màxim les exportacions dels tres productes que constituïen el puntal del comerç andorrà, i que passarem a analitzar en detall tot seguit: el bestiar (sobretot les mules), el ferro obtingut a les fargues, i el tabac, objecte de contraban.

El comerç de bestiar

Des d'època medieval, la principal mercaderia en què es basava el comerç andorrà eren els animals, sobretot el bestiar gros, i en particular, els èquids. Els beneficis obtinguts en la seva exportació constituïen una notable font d'ingressos tant per als propietaris de tipus mitjà com per als grans ramaders, les cases Guillemó, Molines i Moles a Andorra la Vella, Teixidó a la Massana, Areny i Rossell a Ordino, Joan Antoni a Encamp o Calvó a Canillo. El més preat producte d'importació eren les mules, que podien ser nascudes al país o bé comprades a França i criades a Andorra amb la finalitat de la seva posterior venda a Catalunya.

Els principals centres d'intercanvi on els ramaders andorrans portaven a vendre els seus animals eren les fires catalanes, entre les quals destacaven la de Verdú, que tenia lloc aproximadament el 26 de març, i que era la més important; la de Santa Coloma de Queralt, el 28 de maig; la de Salàs, al Pallars; la d'Organyà, i la de Guissona, aquesta darrera dedicada al bestiar oví, mentre que a les altres s'hi portava el mulatí.

És força difícil quantificar en la seva totalitat aquesta mena de comerç, però alguns exemples ens poden donar una idea del seu volum: l'any 1696, Guillem Areny va vendre a les fires de Verdú i de Santa Coloma un total de trenta-vuit caps de mulatí, alguns dels quals eren propietat d'altres ramaders, i dos crestons i cent trenta-nou ovelles a la de Guissona. El preu mitjà de venda d'una mula era força elevat per l'època: entre les noranta i les cent cinquanta lliures (l'equivalent al salari anual del metge d'Andorra), mentre que el d'una ovella era de tres lliures i dos sous per cap.

Tal com hem dit, als animals andorrans se n'hi afegien de francesos. La legalitat o no de la seva introducció era força relativa i tot depenia de com fossin declarades a la duana, ja que la forma més freqüent de frau era fer-les passar per andorranes. Una forma de contraban que, com veurem, esdevingué força conflictiva. Però en determinats moments la seva introducció era afavorida per les autoritats catalanes, que n'autoritzaven el pas per la duana sense haver de pagar cap mena de drets. El 1706, l'arxiduc Carles d'Àustria va atorgar un pasaport autoritzant quatre ramaders andorrans a entrar a Catalunya per a la seva venda a la fira de Verdú cinquanta-quatre caps de bestiar mulatí, comprats a França i criats a Andorra, tot eximint-los d'haver de pagar a la duana. Però

aquest és un cas especial que cal situar dins l'entorn de la Guerra de Successió, i que al mateix temps ens il·lustra de com durant aquest conflicte va augmentar la demanda d'animals.

Hem fet ja referència als privilegis que regulaven el tràfec comercial a través de la frontera amb Catalunya. Hi insistim aquí, ja que el principal objecte de comerç a què estaven destinats era el bestiar. Datan de l'edat mitjana, i foren atorgats i successivament renovats pels reis catalans (el rei d'Aragó, Joan, el 1391) i posteriorment pels monarques espanyols (Carles I el 1535, Felip II el 1588, Felip III el 1599, etc.) i per les autoritats político-administratives de Catalunya (tant la Generalitat com els virreis i els intendants generals).

Durant els segles XVI i XVII aquest règim de franquícia duanera es va mantenir plenament. Al començament del segle XVIII, la Reial Audiència de Barcelona va establir que els andorrans en passar bestiar per la duana de la Seu d'Urgell havien de pagar dos tipus de tributs: l'un anomenat de *drets al General*, és a dir, a la Generalitat, i l'altre, *drets de nova ampra*, destinat al rei. El primer s'aplicava a tota mena de bestiar, fos quin en fos l'origen, mentre que el segon només afectava el bestiar d'origen francès, de manera que aquest pagava el doble. Ambdós consistien en una contribució de sis sous per les mules i tres pels cavalls, una xifra ben minsa si la comparem amb el preu de venda dels animals, i que equivaldria aproximadament a un 0'2 per cent.

Passada la Guerra de Successió, amb l'arribada de la nova administració borbònica, molt menys permissiva, la situació va canviar. L'intendent general de Catalunya, Antonio de Sartine, es va marcar l'objectiu d'eliminar el contraban andorrà, tant de tabac com de bestiar. La primera mesura que va prendre, l'any 1728, va ser retirar totalment els privilegis duaners de què gaudien els andorrans, de manera que tots els productes introduïts a Catalunya des d'Andorra, independentment del seu origen, havien de pagar a la duana un deu per cent del seu valor.

Van seguir tres anys de dificultoses negociacions, fins que els síndics andorrans van aconseguir de l'intendent una sentència, coneguda com la *Sentència de manutenció*, en la qual s'establia que el bestiar provinent de França havia de pagar un deu per cent de drets de duana, mentre que el d'Andorra en quedava exempt, juntament amb un seguit de mesures de control.

Malgrat que els andorrans van considerar la sentència negativa, el comerç de bestiar es va continuar mantenint i fins i tot incrementant durant el segle XVIII. Les dificultats per a l'exportació de bestiar francès foren compensades incrementant el nombre d'animals criats a Andorra i amb un augment del contraban de mules.

A la darrereria del segle XVIII, el volum del bestiar vers Catalunya era tal, que les autoritats espanyoles van intentar novament retirar els privilegis, tot donant

com a motiu la seva intenció d'evitar la quantiosa extracció de moneda espanyola que suposava l'important comerç andorrà.

Cal fer referència a una altra activitat econòmica, que si bé no era de caire comercial, estava lligada a la ramaderia: la transhumància. La seva pràctica generava l'establiment de relacions econòmiques amb les poblacions catalanes, on els ramaders andorrans contractaven l'arrendament de terrenys de pastura on alimentar durant l'hivern els seus importants ramats de bestiar oví. Els animals eren menats preferentment a la zona del Pla d'Urgell, al voltant de Lleida i de Balaguer, o a les Garrigues.

Per a la seva conducció es requeria un gran nombre de persones, i cada any es traslladaven a Catalunya, acompanyant els ramats, més d'un centenar de pastors andorrans, que passaven així llargues temporades en territori català, tot refermant els vincles humans entre ambdues poblacions.

Un exemple d'aquesta activitat, ens l'ofereix el passaport atorgat pel capità general de Catalunya el 1719, en el qual s'autoritza l'entrada al país veí de setze mil cinc-cents caps de bestiar andorrà, repartits en tres ramats destinats a hivernar als termes de Linyola, Montblanc, Tarroja i la senyoria de Poblet fins a Lleida, propietat de Pere Mateu Moles, d'Andorra la Vella, Magdalena Moles i Rossell, d'Andorra la Vella, Joana Fiter i Rossell, d'Ordino, Antoni Torres, d'Encamp, Joan Guillemó Torres, d'Andorra la Vella, Guillem Areny, d'Ordino, i Guillem Areny Teixidor, de la Massana. Els sis ramats eren conduïts per un centenar de pastors, tots andorrans.

El contraban de tabac

Segons quin era el producte, les exportacions des d'Andorra vers Catalunya podien efectuar-se de forma fraudulenta, amb què adquiria la categoria de contraban. El cas més clar era el del tabac, producte que era objecte de contraban, no solament per evitar haver de pagar drets de duana, sinó perquè el seu pas per la frontera estava totalment prohibit.

Les primeres notícies del seu consum i conreu a Andorra daten de la darrerà del segle XVII, i res no fa suposar que en aquest primer moment el seu conreu fos prohibit. Però el fet que la seva elaboració a Espanya fos monopoli de l'Estat li atorgava un valor especial a l'hora d'introduir-lo al país veí, de manera que aquesta activitat va tenir una ràpida difusió.

La reacció de les autoritats espanyoles no es va fer esperar, sobretot per part dels representants a Catalunya del nou règim borbònic, que, com és sabut, foren molt menys permissius pel que fa als aspectes tributaris. Les demandes de l'intendent general de Catalunya van anar directament adreçades al bisbe

d'Urgell, que en aquell moment era Simeó de Guinda i Apeztegui, com a màxima autoritat, i també al Consell General, en aquest cas sota forma d'amenaça de retirar les franquícies duaneres relatives al bestiar andorrà.

En conseqüència, tant el copríncep episcopal com el Consell General van prohibir el conreu d'aquesta planta dins el Principat, tot ordenant que els planters existents fossin arrencats. L'aplicació pràctica d'aquesta norma no fou gens fàcil. El mateix copríncep es va presentar al país l'any 1733 amb la intenció de dirigir personalment l'operació destinada a arrencar els conreus. D'aquesta acció en resulta un aixecament armat protagonitzat per dos-cents andorrans, i que va obligar el bisbe a retirar-se sense aconseguir el seu objectiu. Dos anys més tard, un segon intent d'eradicació del conreu de tabac fou més efectiu, ja que es va començar per l'empresonament dels cinc responsables de l'anterior revolta, els quals foren jutjats i condemnats pel mateix copríncep a complir penes de presó al penal d'Orà.

A partir d'aquest moment, el conreu del tabac, a l'igual que el seu contraban, esdevenen completament il·legals, cosa que no vol pas dir que ambdues activitats desapareguessin, ni de bon tros, sinó que es van continuar practicant de forma clandestina, com ho demostra el fet que tot al llarg del segle XVIII les ordres emanades del Consell General prohibint-les es repeteixen de forma constant.

La facultat de jutjar i castigar aquests delictes va ser atorgada pel copríncep episcopal directament al Consell General, contràriament al que passava amb la resta de la justícia penal, que estava en mans del Tribunal de Corts.

El contraban és, doncs, l'únic delicte respecte al qual el Consell ha tingut competències judicials. De tota manera, la seva actuació en aquest sentit no fou excessivament radical, ja que es limitava a la publicació de les esmenades prohibicions i a fer pressió sobre els comuns perquè les apliquessin; de fet, tan sols s'ha conservat una sentència del Consell sancionant contrabandistes, si bé fou d'una particular duresa i és força significativa. Al començament de l'any 1757, cinc habitants del Puialt d'Andorra van intentar introduir a Catalunya sis arroves de tabac, obtingut en planters amagats a la muntanya; en ser descoberts pels duaners espanyols, aquests en van capturar dos, mentre que els altres tres van aconseguir fugir i retornar a Andorra. Aquí dos d'ells van ser empresonats i condemnats pel Consell General a servir durant cinc anys en els exèrcits del rei d'Espanya. Aquest constitueix el cas més clar de repressió del contraban de tabac per part del Consell General, i per entendre la duresa i el perquè del càstig aplicat, cal situar aquesta actuació. El mateix any el Consell s'adreçava al rei d'Espanya sol·licitant la renovació dels privilegis duaners que autoritzaven el lliure comerç de determinats productes, en especial de bestiar,

a través de la duana espanyola, renovació que efectivament fou atorgada. En l'acta, Carles III fa especial menció al seu agraïment al Consell General per la seva col·laboració en la lluita contra el contraban. És a dir, l'esmentada sentència fou en realitat un instrument polític, emprat en el moment precís en què calia afavorir les relacions amb l'Estat veí.

Això ens porta a reflexionar sobre l'enfrontament dels interessos econòmics de dues classes socials diferents, dedicades a activitats comercials contraposades.

La ramaderia constituïa una de les principals fonts de riquesa de les cases més ben situades a nivell social i econòmic, que a la vegada eren les que controlaven políticament el país, exercint el seu poder des del Consell General. Per a ells era fonamental el manteniment dels privilegis comercials que permetien el pas del seus ramats de bestiar a Catalunya, i els resultava políticament contraproduent consentir el frau a la Hisenda espanyola. D'una altra part, aquest frau era practicat pels sectors més baixos de la població andorrana. La major part dels contrabandistes andorrans documentats pertany al que s'anomenava *poble menut*, i cercaven en el contraban una forma de millorar la seva feble economia, sense que per a ells tinguessin la més mínima importància una mena de privilegis que no els afectaven, ja que no eren propietaris de bestiar. En no tenir aquest sector de la població cap mena de drets polítics, per al Consell no tenia cap transcendència actuar de forma repressiva respecte als tabaquers i els contrabandistes, en defensa d'uns privilegis comercials que només afectaven les classes més benestants.

Malgrat aquesta actitud de la classe dominant, tot i les successives ordres a què hem fet esment, l'eradicació de la pràctica del conreu i del contraban del tabac esdevingué quelcom impossible. Al començament de la dècada del 1780 es va autoritzar a conrear un nombre limitat de plantes de tabac per casa. Deu anys més tard, en una inestructa del copríncep episcopal, en parlar del conreu del tabac l'única referència a la seva limitació és la següent: "*no siembren o planten más tabaco en sus campos, que el preciso y necesario para el sólo consumo de sus dueños o de los Valles mismos*". La qual cosa ve a dir que quedaven aixecades de forma definitiva les anteriors ordres que havien prohibit de cultivar tabac dins Andorra.

El contraban, però, continuava mantenint la categoria d'il·legal, i, naturalment, es continuava practicant. A la seva pràctica, a les acaballes del segle XVIII, s'hi van afegir nombrosos desertors de l'exèrcit espanyol, que a Andorra van trobar, a més d'un lloc de refugi, un mitjà de subsistència. Serà el bisbe d'Urgell, Josep Boltas, qui, des del seu càrrec de copríncep, prendrà novament la iniciativa, en un darrer intent per posar fi a aquesta qüestió. El 1790, després

d'una negociació infructuosa en la qual va actuar de mitjancer entre els contrabandistes i les autoritats espanyoles, el copríncep episcopal va acordar enviar al Principat un destacament format per una trentena de guàrdies espanyols, sota les ordres d'un caporal, amb la missió de capturar els contrabandistes que hi eren establerts, especialment els qui eren desertors espanyols. L'operació fou plenament acceptada pel veguer francès, i en la documentació es deixa clar que no es tracta d'una intervenció de l'Estat espanyol en territori andorrà, sinó d'una cessió de forces que aquest fa al bisbe. El destacament va romandre a Andorra durant cosa d'un any, període durant el qual les detencions foren nombroses, fins que es va considerar que havia acomplert la seva missió, quan els pocs desertors no capturats van fugir a França.

Ben entès, hi havia andorrans que s'hi continuaven dedicant, i de tant en tant algun d'ells era capturat en creuar la frontera portant el seu *fardo*. El cas de Pau Llorenç, de Cal Martí, una de les cases més pobres d'Aixirivall, que el 1798, i als seus seixanta-tres anys, va ser detingut i condemnat per contrabandista, constitueix un bon exemple de quina era l'extracció social dels qui practicaven aquesta particular forma de comerç.

L'exportació de ferro

Des del segle XVII fins a la darrerria del XIX van treballar a les Valls d'Andorra una sèrie d'establiments del tipus *farga catalana*, propietat dels comuns o de les famílies més riques del país, dedicats a la metal·lúrgia del ferro.

Els seus nivells de producció i la posterior comercialització del ferro van variar en el temps, i depenien de l'obtenció de les matèries primeres i, sobretot, de la demanda externa.

La primera farga de la qual tenim notícia a Andorra és la del Puntal a Ordino, construïda el 1619. Junt amb algun altre establiment del mateix tipus, com la farga del Serrat, treballarà durant primera meitat del segle XVII, si bé en aquesta primera etapa el ferro era enviat a França. Però serà al començament del segle XVIII quan s'inicià el moment d'auge de la metal·lúrgia del ferro, amb la fundació, al llarg d'aquest segle, de tot un seguit d'aquestes indústries: la Farga d'Ordino (propietat de la família Areny), la Farga del Serrat (propietat de les famílies Areny i Rossell d'Ordino), la Farga Picart, a Encamp (propietat de les famílies Picart d'Encamp i Areny d'Ordino), dues fargues a Canillo (una de les quals propietat del comú d'aquesta parròquia), la Farga d'Andorra (propietat del comú d'Andorra, però explotada en un principi per un grup de fargaires de la Cerdanya), i les Fargues de Bixessarri i de Moles.

La producció anual de ferro d'una farga girava al voltant del centenar de

tones en els anys en què treballava a ple rendiment, però podia variar en funció de la demanda i de les dimensions de la farga. La major part d'aquesta producció, un 95%, anava destinada l'exportació a poblacions catalanes. De les activitats comercials menades des d'Andorra, l'exportació de ferro era la que menys dificultats trobava a l'hora de travessar la duana espanyola, ja que es tractava d'un tipus de material del qual Catalunya estava força necessitada, i les autoritats espanyoles no dubtaven a posar-hi facilitats. El seu lliure pas sense haver de pagar cap mena de drets de duana fou regulat per un privilegi atorgat als fargaires andorrans a la darrerria del segle XVII, privilegi que es mantindria, sense necessitat de renovació, fins a finals del XIX.

A l'hora de conèixer les quantitats i la destinació del ferro exportat, és fonamental la informació proporcionada pels llibres de comptes de les fargues d'Ordino i del Serrat, conservats a l'arxiu de la Casa Areny d'Ordino, i el seu interès augmenta si tenim en compte que, de les citades, la Farga d'Ordino era la més antiga i la més important (de la resta de les fargues, la documentació és fragmentària i no aporta dades sobre aquest aspecte).

Vers l'any 1700 trobem que aquesta família enviava ferro de forma regular a les poblacions d'Agramunt, Mollerussa, Organyà, Barcelona i Tarragona.

Al darrer quart del segle XVIII, la Farga d'Ordino arribà a un moment de màxima producció, amb 108 tones el 1780. En aquesta època la distribució del ferro seguia un esquema en cercles concèntrics: una ínfima part de la producció, menys del cinc per cent, restava al país per al consum dels ferrers locals. Un segon cercle el formen les poblacions de les comarques veïnes, l'Alt Urgell i la Cerdanya, els ferrers de les quals es proveïen a Andorra, amb aproximadament un altre cinc per cent. Una quarta part poc més o menys s'enviava a la Seu d'Urgell, on els mateixos Areny disposaven d'un magatzem. Però la major part anava destinada a poblacions més allunyades: Bassella, Igualada, Guissona, Vic, Balaguer, Solsona i, sobretot, Cardona, on la demanda ha de posar-se en relació amb l'activitat minera. En aquestes poblacions el ferro no era venut directament al detall, sinó que anava adreçat a majoristes, que posteriorment el redistribuïen.

El 1784 els principals punts de venda foren els següents:

- Cardona (40%)
- La Seu d'Urgell (29%)
- Bassella (5,5%)
- Guissona (16%)
- Vendes al detall fora d'Andorra (4'5%)
- Vendes dins Andorra (5%)

El transport del ferro corria a càrrec de traginers andorrans, més alguns de

pobles de l'Alt Urgell, generalment contractats pel mateix fargaire, i que sovint aprofitaven el viatge de tornada per portar a Andorra d'altres mercaderies.

A partir del 1793, les vendes van disminuir de forma dràstica, tant, que es va arribar a aturar la producció. La causa van ser les dificultats que per a l'exportació suposava l'enfrontament bèl·lic entre la República francesa i la Corona espanyola. Atès que els treballadors de les fargues andorranes eren tots francesos, a l'inici del conflicte les autoritats revolucionàries van posar com a condició per autoritzar-los a continuar-hi treballant que el ferro no fos exportat a Catalunya, ja que hi estaven en guerra.

Acabat el conflicte, al començament del segle XIX es va reprendre l'exportació, amb una demanda encara més forta que abans i amb un considerable augment de preus, que va arribar a duplicar-se: el 1782 el preu del quintar de ferro era d'unes cinc lliures, amb unes vendes per valor de 6.222,5 lliures, mentre que vint anys més tard era de 12 lliures, suposant per a la família Areny un benefici d'unes 20.000 lliures.

A partir de mitjan segle XIX, amb l'aparició dels alts forns, el ferro andorrà, obtingut amb mitjans artesanals, va deixar de ser competitiu, i tant la producció com l'exportació es van abandonar i les fargues van anar tancant l'una darrera l'altra.

Altres formes de comerç

A més de les tres que acabem de detallar, des d'Andorra es comercialitzaven vers Catalunya d'altres mercaderies, de caràcter divers, la major part importades de França; entre d'altres, hi havia des de teixits fins a espècies, i es podia arribar a exportar fins i tot moneda falsa.

Robes i teles, així com d'altres complements, com ara botons o passamaneria, eren adquirits a l'engròs per comerciants andorrans a diversos indrets de França, i posteriorment venuts al detall. Un exemple n'és la botiga de roba que tenien establerta els Areny, a Ordino, a finals del segle XVII, on, d'acord amb els llibres de comptabilitat, la qualitat de les vendes no es corresponia amb el grau de riquesa dels compradors, que sovint les quedaven a deure, cosa de la qual es dedueix que eren adquirides amb la intenció revendre-les.

Els productes exòtics o provinents, d'ultramar, com la seda o les espècies, adquirien gran valor a Catalunya, i per això van ser objecte de contraban fins a mitjan segle XVIII. Aquesta activitat s'incrementava en els moments en què s'interrompien les relacions entre França i Espanya, com per exemple durant la pesta de Marsella, a causa de la qual es va tancar la frontera el 1721, moment en què hi ha documentada la detenció de contrabandistes andorrans que traficaven amb aquesta mena de mercaderies.

En gran mesura aquesta mena de comerç era efectuat per allò que els mateixos andorrans anomenaven *companyies de negoci*, societats formades per tres o quatre individus que reunien els fons necessaris per invertir en l'adquisició de mercaderies al sud de França i portar-les a vendre a les fires catalanes. En algun cas, tant les mercaderies com les mules emprades per transportar-les eren introduïdes de contraban.

Fins ara hem parlat de les transaccions fetes des d'Andorra a Catalunya; cal fer esment també del comerç en direcció contrària, és a dir, de les importacions efectuades vers Andorra, que generalment estaven a càrrec dels mateixos traginers andorrans que aprofitaven el viatge de tornada. Els tres principals productes que Andorra rebia de Catalunya eren els que s'exposen en els paràgrafs següents.

Malgrat que als camps d'Andorra es conreaven cereals, les quantitats recollides eren les justes per al manteniment de la població, de manera que els anys de mala collita calia recórrer a la compra de blat fora del país, a les comarques veïnes, com la Cerdanya o l'Alt Urgell. Aquesta compra era organitzada pel Consell General i pels comuns. Si la crisi afectava tot el país, era el síndic general qui s'ocupava de recer-car lloc on comprar-ne, i si afectava només una parròquia era responsabilitat dels cònsols. Un cop arribat el blat, els comuns procedien a repartir-lo, donant preferència a les cases més pobres, que lògicament eren les més afectades.

Un altre producte importat era el vi. Amb anterioritat a la plaga de la fil·loxera, a la darrerria del segle XIX, hi ha documentada la presència de vinyes, però la producció de vi era molt minvada, i probablement de no gaire qualitat. És per aquest motiu que la major part del que es consumia a les cases andorranes era portat de Catalunya pels traginers en bots, a l'om de mules. Cal tenir present que el consum de vi era imprescindible dins el règim alimentari ric en greixos propi de la societat rural.

La sal també havia de ser importada, i era un producte totalment imprescindible, ja que en la seva major part estava destinada al consum de les ovelles que componien els grans ramats de bestiar que hi havia a Andorra. A l'alta edat moderna, provenia del Pallars, de Gerri de la Sal. A partir del segle XVIII, el Consell General va establir un conveni amb l'Estat espanyol per extreure-la a les Reials Salines de Cardona. Els comuns fixaven quina quantitat en corresponia a cada propietari, d'acord amb la seva riquesa ramadera.

Finalment, hi havia tot un seguit de productes necessaris, per a l'obtenció dels quals el país no disposava ni dels mitjans ni de les matèries primeres per aconseguir-los: pólvora, armes de foc, paper, oli, peix salat, etc.

David Mas és historiador.

Andorranitat i catalanitat: matrimoni o cosinatge? (enquesta)

Àlvar Valls

Si consulteu la *Gran enciclopèdia catalana*, veureu que l'entrada *Andorra*, signada per Max Cahner –que, per cert, és el president d'aquesta Universitat catalana d'estiu–, hi comença així: “Territori català sota el poder indivís del bisbe d'Urgell i del president de la República Francesa”.

És evident que en la propera edició de l'obra s'haurà de canviar aquesta introducció, perquè, si fins fa poc tota especulació podia ser una hipòtesi, d'ençà del reconeixement internacional d'Andorra com a Estat sobirà una única fórmula definitiva és admissible, la que comença: “Estat d'Europa...”.

És fora de tot dubte, doncs, que Andorra no ha estat mai, ni ho és avui, un *territori català* en el sentit d'estructura política. Ara bé, i en d'altres sentits? Fins on arriben, més enllà de la llengua d'ús i nom comuns, la relació o la identificació d'Andorra, de la societat andorrana, amb aquesta entitat de cultura, civilització i pensament de contorns i continguts no universalment definits i acceptats, que se'n pot dir la *catalanitat*?

La importància de la Diada d'avui –i l'encert de la Societat andorrana de ciències a organitzar-la– està en el fet que el tema que la centra, *Andorra i la catalanitat*, és una qüestió compromesa, un terreny amb sorres movedisses, senzillament perquè el debat sobre Andorra i la catalanitat és part substancial del debat, pendent encara de fer, sobre Andorra ella mateixa.

És per això que, corresponent a la invitació de la SAC, m'ha semblat que la millor manera de contribuir-hi fóra, més que parlant jo mateix, propiciant que el màxim nombre de veus possible pugui expressar avui aquí la seva visió sobre *Andorra i la catalanitat*.

Així, doncs, sota el títol: *Andorranitat i catalanitat: matrimoni o cosinatge?* –que algú m'ha retret, segurament amb raó, com a improcedent, tot recordant-me el caràcter contractual del matrimoni i suggerint-me un títol més aproximat a la realitat, com ara: *Andorrans i catalans: parents o amics?*– he adreçat tres preguntes a seixanta persones triades de forma aleatòria entre andorrans i també residents el nom dels quals és conegut en camps diversos com la creació cultural, l'economia, la historiografia, l'esport, la política o les professions.

Les preguntes formulades han estat les següents:

1 (*per centrar i acotar el tema*) Andorra i Catalunya tenen la mateixa llengua pròpia i comuna. Creieu que també és un fet, i en tot cas en quin grau, la coincidència en d'altres característiques antropològiques, culturals, socials o polítiques?

2 (*per exposar el nus de la qüestió*) Com definiríeu l'*andorranitat*, i quins punts de contacte i de divergència us sembla que aquesta té o ha de tenir amb la *catalanitat*?

3 (*per recaptar l'opinió sobre un tema que ha sorgit darrerament, suggerit majorment per veus de Catalunya*) Creieu que Andorra, des de la seva situació d'Estat, hauria d'aprofitar el potencial de la llengua i la cultura catalanes per projectar-les al món i al mateix temps projectar-se culturalment ella mateixa?

A fi de facilitar al màxim la justa expressió de cada enquestat, he donat opció a respondre les preguntes una a una o bé aplegar-ho tot en una única resposta global, i no he posat límit de llargada.

De les 60 cartes enviades, he obtingut, fins ahir mateix, 22 respostes.

Són les de les persones següents: Manuel Anglada, estudiós de la llengua; Anna Arana, bibliotecària; Domènec Bascompte, historiador; Claude Benet, esportista; Josep Maria Betriu, comerciant; Antoni Forné, advocat; Antoni López Montanya, advocat; Joan Ramon Marina, professor de català i responsable de la Formació d'adults Jordi Marquet, comerciant i president de la Cambra de comerç; Josep Marsal, professor, ex-subsíndic i president del Consell Superior de la Justícia; Joan Peruga, historiador; Montserrat Rebés, mestressa de casa; Julià Reig, industrial i ex-síndic; Càndid Riba, comerciant i president de Càritas Andorrana; Delfí Roca, gerent d'Apapma; Montserrat Ronchera, tècnica en màrqueting; Pere Roquet Ribó, executiu de banca; Jaume Ros i Serra, comerciant i articulista a la premsa; Joan Rosanes, executiu de banca; Bibiana Rossa, ex-ministra de Sanitat; Albert Salvadó, economista i escriptor, i Susanna Vela, historiadora.

Pel que fa al nombre de respostes obtingudes –un resultat de 22 entre 60, que fa una mica més d'un terç–, es pot considerar, segons el meu parer, prou satisfactori, tenint en compte la proverbial resistència que molts ciutadans del

nostre país ofereixen a l'hora de manifestar-se sobre temes de compromís, i considerant també el fet d'haver plantejat l'enquesta en període de vacances i amb només quinze dies de temps per a la reposta.

Sobre la identitat i el perfil de les persones que han respost –la dels qui no ho han fet ha de quedar forçosament en l'anonimat–, es pot dir que constitueix una mostra prou aproximada al desig inicial de l'enquestador, en la qual hi ha persones d'edat, extracció, formació, dedicació i interessos prou variats i representatius.

I, finalment, dos últims aclariments. Primer: si entre els enquestats no hi ha polítics que ocupin càrrecs actualment, és perquè no he volgut viciar –realment o aparentment– una enquesta adreçada al conjunt social. I segon: les respostes han estat demanades a títol estrictament personal.

Síntesi de les respostes

Hi ha unanimitat absoluta en el fet que Andorra i Catalunya tenen la mateixa llengua pròpia i comuna, i que aquesta llengua és la llengua catalana, anomenada invariablement amb aquest nom.

Pel que fa a la coincidència en d'altres característiques, es veu de forma generalitzada una similitud antropològica més o menys gran dels andorrans amb la gent de les comarques catalanes del Pirineu, tant per raons de substrat històric com de relacions i encreuaments familiars, factor que algú també destaca per identificar un component pirinenc francès en la manera de ser andorrana.

Quant a la cultura en sentit més ampli, les divergències en les respostes ja són més profundes. Si bé predomina la consideració que els factors de proximitat o d'identitat cultural són nombrosos, sura en l'ambient, expressat de diverses maneres, el pensament que una de les respostes resumeix en aquesta frase: "*Andorra és un Estat, però no una nació. Catalunya és una nació, però no un Estat*".

En tot cas, ningú no qüestiona –i una majoria la fan valer amb més o menys èmfasi com un element indiscutible– l'organització política pròpia d'Andorra i el dret a la sobirania del poble andorrà.

El concepte d'*andorranitat* es veu com un sentiment, com una manera de ser i de comportar-se, com una forma de vida, com l'assumpció o l'acceptació de certs valors; en resum, com un tret definidor de la identitat. Conceptes com l'*andorranitat* i la *catalanitat*, destaca algú, denoten la vinculació personal a la cultura catalana o a la cultura andorrana.

I mentre que per a alguns hi ha divergències entre *andorranitat* i *catalanitat*, per a d'altres es tracta més aviat de diferències. En aquest sentit, en les res-

postes que podríem considerar més allunyades entre si, trobem des de qui veu la necessitat d'accentuar aquestes diferències fins a qui, a l'altre extrem, considera que Andorra és part integrant de la nació catalana a tots els efectes.

La col·laboració entre Andorra i Catalunya en la projecció de la llengua i d'aquells trets culturals que els són comuns, es veu generalment desitjable, ja sigui a efectes purament estratègics, o bé, en la majoria dels casos, perquè es considera patrimoni comú. Això no obstant, diverses respostes fan notar la petitesa d'Andorra i alerten contra vel·leïtats pretensives, tot apel·lant a la modèstia i a la discreció, a no estirar més el braç que la màniga, a no ficar-se en els afers dels altres o a començar la casa per dins, i no pel teulat. També hi ha qui veu Andorra en la perifèria cultural catalana, i qui diu *“no a l'aiguabarreig i a la substitució”*.

Per acabar, deixeu-me manllevar l'últim paràgraf d'una de les respostes, la de l'historiador Joan Peruga, que pot tancar perfectament aquesta exposició i segurament també podria cloure la Diada d'avui en el seu conjunt.

Diu Peruga:

“Les relacions entre catalanitat i andorranitat són, òbviament, més complexes que l'esquema simple que hem dibuixat en poques línies, el qual no conté res més que algunes reflexions que obren més interrogants que no respostes. I no és que adopti la diplomàtica postura del vell acudit que cita en alguna ocasió Pierre Vilar: «En història és útil plantejar-se preguntes, però és perillós respondre-les». És, simplement, que no hem fet tots plegats més que començar a pensar-hi”.

Àlvar Valls és periodista.

Respostes a l'enquesta

Manuel Anglada

1. Andorra i Catalunya tenen la mateixa llengua pròpia i comuna, filla del llatí vulgar, que hem de considerar llengua mare. La parla d'Andorra pertany al dialecte occidental, i, dintre d'aquest, al subdialecte nord-occidental. El subdialecte nord-occidental d'Andorra –sobretot considerat diacrònicament, és a dir, en la seva evolució històrica–, podem considerar-lo una parla i aquesta parla presenta, encara, una isoglossa perceptible fins i tot sincrònicament, que separa el país en dues zones: l'oriental amb diversos trets del català septentrional oriental –via Cerdanya– i la zona denominada oficialment Valira Nord, que presenta caràcters propis arcaïtzants, emparentats amb la parla del Pallars Sobirà. Aquí no podem analitzar-ne les causes. Sí, però, que en podem treure conseqüències i

són les següents: abans de la romanització, tardana i feble, Andorra constituïa, per damunt de certes similituds de les característiques antropològiques, culturals (però amb una llengua distinta) i socials, una entitat poc o molt diferenciada pels trets bàsics que oferien els territoris que molts segles després serien anomenats Països Catalans.

Alguns antecedents, com és ara l'acta de consagració de la catedral d'Urgell, enumeren i anomenen tal com subsisteixen encara les comarques naturals i les *parròquies*, i les viles i vilars i fins i tot els vilarons que cadascuna conté, com a dotació legítima del bisbat d'Urgell (segona meitat del segle IX). Quatre segles més tard, amb l'acta de conciliació ordenada pel rei Pere II d'Aragó, acta anomenada *Pariatges* (1278 i puntualitzats el 1288), confirma un *stato quo* que, segons deixa besllumar, *Valle Handorranensis* és una entitat ben diferenciada, i que es mostrarà rebel a tota imposició de submissió i tributació forana, com atesten les actes de Concòrdia del 1162 (ineficaç) i del 1176 (on, malgrat tot, no hi figura ni un sol cap de casa (cap gros) de Soldeu).

Crec que rere aquest epítet de *concòrdia*, s'hi pot entreveure una discòrdia latent. A tot el país es respira un conat d'oposició a sotmetre's a ingerències forasteres.

Les que foren anomenades *parrochias* havien estat, alguns mil·lennis abans, poblacions compactes, sàviament orientades i col·locades al millor punt d'estratègia defensiva. Cada nucli devia tenir una autonomia en l'administració del seu territori i facultats reconegudes dintre l'àmbit de les Valls per a totes les decisions emanades del Consell Popular. Cada poble devia tenir una *carta magna* de transmissió oral, basada en l'antiquíssim dret pirinenc. El rigorós establiment d'un dret sorgit dels usos i costums, singularment en la regulació d'un dret civil i en l'explotació del territori propi de cada comunitat, la facultat d'emetre i promulgar *ordinacions*, i la força moral de poder-les fer complir, dintre cada entitat urbana o en el que serà, segles a venir, el comú, semblen indicar que el territori de les Valls d'Andorra havia estat una *confederació* de pobles-estat.

En l'acta de la consagració i dotació de la catedral d'Urgell (segle IX), hi ha bona cura a esmentar les parròquies andorranes en un ordre determinat, que és l'invers al que tradicionalment ha esdevingut el protocol·lari. Quan els homes d'Andorra han de presentar-se *en bloc* fora del seu país, són esmentats per parròquies i en l'ordre establert pels usos i costums.

No sempre, però. En la Concòrdia del 1176 l'ordre és: Lòria, Andorra (i Santa Coloma), Maçana, Encamp, Canilau i Ordinau, amb els vilars i vilarons de cadascuna.

Quina podia haver estat la causa de la divisa *virtus unita fortior*? Va ser adoptada probablement en una època de trasbals, quan amb la implantació del feu-

dalisme –si fa no fa com a tot arreu– els andorrans veien minvats fins a la misèria els seus béns i les seves llibertats, mentre s'iniciava un procés de federació de parròquies –no confederació que és merament de circumstància puntual–, el qual procés quedaria aglutinat amb la instauració del Consell de la Terra (1419), la utilitat del qual és òbvia, com ho ha estat la seva evolució vers el Consell General, és a dir, un autèntic parlament-govern, amb representació comunal igualitària.

Aquesta nació-estat, *Valls neutres d'Andorra* segons l'encertada definició de Fiter i Rossell (1748), s'ha anat afirmant d'una manera perfecta, sense precedents, i difícil de definir. Creiem que ha estat molt positiva la bipolaritat de la sobirania i la fidelitat als orígens de la seva funció per poder mantenir i millorar –molt a poc a poc, cosa bona per evitar la sortida de solc o de rega– un règim de semi-patriarcat, immillorable per a una col·lectivitat de les característiques de les Valls d'Andorra.

L'antropologia: si s'hagués fet al seu temps un estudi de la base antropològica del tipus *andorranensis*, podríem exposar-ne un parer. Ara ja és massa tard, o, si es feia, seria defectiu. Amb tot, creiem que els resultats serien semblants als de Catalunya: mediterrani gràcil i robust, tipus Cromanyó i inclusions de braquicèfals. A les Valls, tal vegada, amb menys inclusió de braquicèfals i més Cromanyó.

Característiques culturals i socials: molt semblants a les que poden ser atribuïdes als catalans.

Característiques polítiques: dintre el territori d'Andorra, donat el fet atestat de l'evolució històrico-política que a grans trets acabem d'exposar, divergeixen amb les de Catalunya. En la nació catalana, l'afirmació de la seva personalitat fortament diferenciada de la castellana, la qual ha emprès durant cinc segles, i el continua duent a terme, un autèntic genocidi cultural aplicant el principi –encara vigent– del *derecho de conquista*, hagin dit i diguin el que els sembli tots els règims castellans haguts i per haver. I aquesta és, en definitiva, i fidels al nostre parer, la diferència entre Catalunya i Andorra, que, tret de les lluites interfeudals per assolir-ne el domini, i entre altres, les ràtzies dels càtars, de poc impacte a les Valls, s'ha vist lliure pràcticament de veure realitzats els repetits intents d'apropiació territorial.

2. L'*andorranitat* és el sentiment profundament arrelat en el cor dels autòctons andorrans, que impulsa el seu pensament vers una actitud de preservar la seva identitat per damunt de totes les vel·leïtats d'un progrés mal entès. La història ens dirà si ha encertat sempre les seves decisions en dur-les a la pràctica; i també ens dirà que, tot *fent l'andorrà*, ha sabut rectificar les errades, si s'han escaigut, i ha aplicat la seva subtil diplomàcia, coneguda i reconeguda

arreu, per continuar gaudint-ne.

La *catalanitat* té les mateixes arrels que l'andorranitat, però ens semblen més diluïdes. Catalunya és molt més gran i més vulnerable. Andorra és més petita, més hermètica, i ja sabem, i sembla que és cert, que als pots petits hi ha la bona confitura.

3. Andorra, en la seva categoria d'Estat, òbviament pot potenciar eficaçment la llengua i la cultura catalanes, perquè Andorra és la dipositària d'una llengua i d'una cultura reconegudes *oficialment*, i això compta. Per altra banda, Catalunya malgrat no ésser reconeguda oficialment com a Estat, té una projecció mundial molt més vasta i molt més impactant. Per consegüent, creiem que pot ser positiva una estreta col·laboració entre les dues nacions, la pirinenca i la mediterrània, sempre que la planificació i la realització es duguin amb seny.

La creació de l'Escola andorrana (1983, 30 alumnes-1994, 1.000 alumnes), lenta però segura, i l'actitud de la joventut andorrana –universitària o no universitària– són auspici i garantia d'un bon camí. Cal no fer marrades ni *marriols*.

Anna Arana

1. A més a més de la llengua, és evident que Andorra comparteix amb Catalunya la mateixa cultura, donada sobretot per la llengua, i també les característiques antropològiques i socials, sobretot amb la resta de poblacions pirinenques.

Pel que fa a les característiques polítiques, aquestes són, al meu entendre, les que difereixen totalment en relació amb Catalunya. És ben clar que Andorra té una estructura política diferent i particular i que és, en definitiva, la que li dóna raó de ser. Té nació i Estat, mentre que Catalunya només té nació.

2. L'andorranitat ve definida per la manera de ser del poble andorrà i per la seva manera de comportar-se al llarg de la història. És una mica allò de *fer l'andorrà*, que és el mateix que actuar trampejant situacions sense comprometre's gaire, de manera que puguis continuar fent la teva. Ha estat així com Andorra s'ha mantingut independent al llarg dels segles entre dos poderosos Estats.

3. Andorra, des de la seva situació d'Estat, s'ha de comportar com la resta d'Estats. Trobo que a Catalunya s'ha donat massa importància al fet que Andorra projecti de cara a l'exterior la llengua catalana sense pensar gaire en el que representa esdevenir un Estat de dret i formar part de l'ONU.

A Andorra, la llengua oficial és el català, i això no és l'únic que té; té altres coses prou importants i específiques que resulten interessants a l'hora de projectar-se a l'exterior.

Andorra, abans que res, s'ha de projectar ella mateixa amb les seves especificitats; si de pas projecta llengua i cultura catalanes, molt millor.

Domènec Bascompte

Definir el Principat d'Andorra des d'un punt de vista cultural és, per la seva pròpia essència, una tasca complicada. En primer lloc, potser caldria definir el concepte de cultura. Si per cultura entenem el conjunt de tradicions i formes de vida d'una societat, Andorra té una cultura pròpia, forjada a partir de condicionaments geogràfics, històrics, econòmics, socials i culturals.

Pel que fa als aspectes geogràfics, cal considerar que Andorra es troba situada en la zona axial del Pirineu, amb un relleu i un clima que dificultaren antigament els contactes amb les regions circumveïnes. L'accés a Andorra menys difícil era pel sud, aspecte que afavorí els contactes amb els habitants de Catalunya. L'orografia i el clima, però, fomentaren el tancament de les comunitats en les seves pròpies valls, cosa que afavorí l'aparició i la consolidació d'estructures polítiques particulars. La situació geogràfica estimulà el desenvolupament d'una sèrie d'activitats econòmiques específiques com serien la ramaderia o la manufactura del ferro. I fins i tot el medi forjà una personalitat física i mental diferent de la de la gent de la plana o de la costa. Aquesta situació, però, no és particular al Principat d'Andorra, sinó que fou comuna amb la que hi havia en altres comunitats pirinenques, que fins i tot haurien estat originàriament agermanades per una llengua comuna d'origen bascoide. Cal tenir en compte el fenomen pirinenc, potser el més important, en el substrat de la cultura andorrana.

Els condicionaments històrics haurien estat els causants de la modificació d'alguns aspectes originaris de la cultura pirinenca. El fenomen de la romanització derivaria en les nostres contrades en l'aparició de les llengües catalana i occitana, fet que significà la desaparició de les parles autòctones, probablement bascoïdes. L'entrada dels francs al nord de la península Ibèrica significà per a Andorra la seva vinculació al comtat d'Urgell, no a Catalunya, ja que la consolidació del territori català coincidí amb la progressiva donació d'Andorra al bisbat d'Urgell. Si bé Andorra mai no fou vinculada políticament a Catalunya, sí que es crearen uns forts lligams culturals, dels quals la llengua és el nexa més important. L'aparició del comte de Foix com a cosenyor d'Andorra, a partir de la signatura dels Pariatges de 1278 i 1288, consolidà amb el pas dels segles la presència d'elements culturals francesos en la cultura andorrana. La promulgació del decret de Nova Planta per part de Felip V significà el no reconeixement de la identitat política i cultural de Catalunya. I dins aquest context, la llengua fou un dels components més perjudicats. Andorra mantingué la seva situació política i es va anar convertint en la *reserva espiritual de la marginada cultura catalana*. La desigualtat entre andorrans i catalans ve donada per una vicissitud històrica viscuda a Catalunya i no pas per cap canvi esdevingut a Andorra. La

vinculació de Catalunya a l'Estat espanyol enfortí encara més el sentiment d'andorranitat entre els habitants de les valls andorranes. No és d'estranyar, doncs, que Andorra i la seva cultura s'anés reafirmant quan a Catalunya es vivia una situació de regressió cultural, com en el període franquista.

El fenomen dels refugiats polítics ha estat una constant en la història d'Andorra; hi han rebut acolliment i han deixat la seva empremta cultural al nostre país.

Els aspectes econòmics són els motors que posen en relació els habitants de diferents comunitats.

L'economia tradicional andorrana es basava essencialment en la cria de bestiar, el treball del ferro i de la llana i una agricultura deficitària.

Els contactes comercials amb l'exterior eren fonamentals per a la supervivència d'Andorra. Els mercats catalans i francesos eren els punts on es venien els excedents ramaders, metal·lúrgics i tèxtils originaris de les valls andorranes i al mateix temps esdevenien els mercats d'aprovisionament d'aquells productes deficitaris al nostre país. Andorra ha esdevingut sempre un nexa d'unió entre els mercats catalans i francesos. Els intercanvis comercials, a més, permetien l'intercanvi cultural entre catalans, francesos i andorrans. I Andorra s'obria al món exterior aportant la seva cultura, i al mateix temps, rebent dels veïns noves idees o valors.

El desenvolupament turístic d'Andorra s'ha de fonamentar en el coneixement del nostre país, la seva cultura i les seves tradicions.

Apuntava, en parlar dels aspectes econòmics, que aquests afavorien l'intercanvi cultural, i això té les seves repercussions en l'àmbit social. La documentació històrica ens mostra innumbrables exemples d'habitants de les Valls d'Andorra que anaren a treballar a Catalunya o a França, de forma temporal o definitiva. Al mateix temps es detecta la presència de gent de les comarques catalanes o franceses que vingueren a treballar a Andorra i s'hi establiren. Aquesta situació fomenta els enllaços matrimonials entre andorrans i catalans o francesos, de manera que els lligams amb altres cultures queden sòlidament reforçats. Tot i així, tant els qui marxen com els qui vénen han de conèixer, comprendre i respectar els esquemes i els valors culturals de les terres on van o on arriben; en dos mots: s'han d'integrar i s'ha de permetre que s'integrin.

A tall d'anècdota, quan estudiava a Barcelona i exposava als companys de classe que era andorrà, o ho trobaven divertit, o pensaven que era una sort, o bé que era curiós. Et senties com un animalet en un zoològic i el mot *andorrà* ja no te'l treies del damunt. Amb això vull dir que a Catalunya som vistos de forma diferent, tot i les similituds pel que fa a la llengua i els costums que puguem tenir els andorrans amb els catalans. Ja d'entrada la mateixa societat

fa distincions. El mateix podríem dir dels contactes que he tingut a França.

Els aspectes culturals han de servir per definir els conceptes de catalanitat i andorranitat, els seus punts de contacte i de discrepància i les seves possibles col·laboracions.

És innegable l'existència de la cultura catalana amb una llengua, una literatura, unes tradicions i una forma de pensar pròpies i diferents de les de la resta de l'Estat espanyol. La cultura catalana s'estén des del Rosselló fins al País Valencià i des de l'Alguer fins a la Franja de Ponent. Cal concebre la cultura catalana amb totes les seves variants, rosselloneses, valencianes, aragoneses, alguereses, pirinenques i andorranes. És a dir, la cultura catalana és formada per un conjunt de cultures amb variants geogràfiques, lingüístiques, polítiques, econòmiques i socials que cal respectar i en cap cas uniformitzar. Només pot ser concebuda d'aquesta manera.

La cultura andorrana té en la seva estructura tres substrats: pirinenc, català i francès, com també passa en els cassos de la Vall d'Aran o de la Cerdanya. L'aspecte polític és el que dona a Andorra i a la seva cultura una personalitat pròpia. Si bé la cultura andorrana té similituds amb altres cultures del Pirineu català o francès, aquestes han estat incorporades a un esquema cultural més ampli: el dels Estats espanyol o francès. Andorra, en canvi, pot defensar com a Estat la seva llengua, la seva cultura i les seves tradicions.

La vinculació personal a la cultura catalana o andorrana comporta l'aparició de conceptes com *catalanitat* i *andorranitat*. La *catalanitat* significa la defensa i l'expansió de la llengua i la cultura catalanes, en el seu sentit més ampli. L'*andorranitat* sorgeix de la voluntat de protegir i donar a conèixer la realitat cultural andorrana. Per tant, amb l'*andorranitat* s'està beneficiant la *catalanitat* i aquesta al mateix temps pot enriquir l'*andorranitat*. Catalunya ha de vetllar i donar a conèixer la seva cultura al món des de les seves pròpies institucions, com ho han de fer també els valencians o els rossellonesos. També Andorra, des de les seves institucions, ha de presentar al món la llengua i la cultura pròpies com a Estat, i directament o indirectament s'estarà donant a conèixer una mostra de la cultura catalana. Penso, doncs, que la relació entre *catalanitat* i *andorranitat* ha de ser de *cosinatge*, de cosins germans fins i tot, més que de matrimoni.

Claude Benet

Andorra, a poc a poc, sembla *ofegar-se* dintre d'una catalanitat cada cop més virulenta i culturalment agressiva (en el bon sentit de la paraula). Catalunya cada cop s'afirma més, s'afiança més dintre d'Espanya i possiblement dintre d'Europa. La seva cultura, la seva influència s'estén, s'exporta, i és evident que irradia el petit país andorrà que, possiblement, no sap respondre activament.

L'intercanvi cultural Barcelona (Catalunya)-Andorra és molt favorable al primer. Andorra, tot i compartir una llengua comuna, hi perd identitat. Gairebé m'atreviria a dir que l'*andorranitat* és una *espècie* en via de desaparició. Recordo que quan era petit els catalans venien a Andorra perquè aleshores representava un fet diferencial, al mateix temps que un *pol* de salvaguarda de la llengua (i possiblement de la identitat) catalana.

L'aportació estrangera a Andorra és massiva i difícilment controlada o controlable. Els assessors forans (sovint catalans) han estat i continuent essent força nombrosos. Possiblement més ben formats, han influït de manera determinant la cultura del nostre país i com que han tingut el mateix parlar que nosaltres han imposat les seves teories, la seva cultura, sense traumes. Al poble d'Andorra això li ha convingut, i només li ha costat esforços financers, però en detriment de la seva pròpia identitat.

Crec que Andorra, tot i salvaguardant els lligams de germanor cultural amb Catalunya, ha de mostrar una voluntat de projecció exterior de la seva identitat, de la seva andorranitat, a través de l'educació, de l'arquitectura, de la voluntat política.

Fins i tot en el parlar andorrà es pot, si es para bé l'orella, descobrir una identitat, una personalitat pròpia, que demostra que encara *existeix* una andorranitat, fràgil però viva, que hauríem de potenciar molt més.

Josep Maria Betriu

Sembla que tothom coincideix que els tradicionals pobladors d'Andorra es diferenciaven en ben poca cosa dels de l'Alt Urgell, el Pallars o la Cerdanya, zones amb les quals, des de sempre, s'han mantingut tota mena de vincles, tant socials com culturals i econòmics. També políticament les institucions andorranes havien tingut orígens comuns o similars a les d'altres contrades veïnes. Certament, la respectiva evolució fou molt diversa, a mesura que s'anava concretitzant la independència política d'Andorra, però sempre hi hagué un fort vincle amb les terres catalanes germanes, que fou l'Església d'Urgell. En aquesta línia, no ens pot sobtar, per exemple, trobar un ardiaca d'Andorra, Jaume Copons, com a diputat eclesiàstic a la Generalitat l'any 1659 fent una inflamada defensa de la unitat de Catalunya davant la imminent amputació dels comtats nord-orientals.

En el terreny del dret, no es sinó fins al decret de Nova Planta, al segle XVIII, que Catalunya deixa de compartir amb Andorra el Dret civil català, d'alguna manera encara vigent a les nostres contrades. Més tard, totes les evolucions i els moviments socials i polítics viscuts a Catalunya tingueren el seu ressò, mitigat però real, al nostre país. És curiosíssim observar la pervivència de tarannàs

decimonònics com el carlí o l'afrancesat a l'Andorra d'avui, però no és sorprenent si tenim present que uns i altres trobaren caverne on conservar-se en les figures dels copríneps.

En realitat, crec que les relacions amb França gairebé podrien resumir-se dient que exportàvem veremadors i dides i importàvem mestres. És a dir, que mentre amb Catalunya hi havia vincles naturals, amb França regien els interessos, situació encara vigent i, cosa encara més curiosa, recíproca.

Andorra no és una nació, però sí un Estat, i crec que precisament per això té una enorme responsabilitat històrica: és l'únic territori independent de la nació a la qual pertany. En canvi, tenint en compte la moguda i a cops pragmàtica història dels dos grans Estats veïns, la nostra ja esmentada responsabilitat ha de tenir el seu equivalent en els nostres germans catalans: Andorra, de bon o de mal grat, ha estat, és i serà un santuari de la catalanitat mentre el seu destí polític no vagi unit al d'ells. Les successives i traumàtiques pèrdues i recuperacions de parcel·les de sobirania de Catalunya, per no parlar de la seva divisió, contrastades amb la plàcida història de vuit segles d'independència andorrana, així ho demostren.

Com a conseqüència lògica de tot això, en podríem deduir un munt de suggeriments de tipus, per exemple, cultural amb base a Andorra. Seria lògic que aquesta realitat *de facto* que fa d'Andorra l'únic oasi de catalanitat indiscutible i indiscutit s'omplís de contingut aollint institucions com l'Acadèmia de la llengua catalana, fòrums i activitats com la mateixa Universitat d'estiu de Prada, o premis i guardons com uns grans jocs florals, però tot això, ara com ara, és impossible. Intentaré donar la meua particular opinió d'aquesta afirmació.

Durant molts anys, però sobretot des de la fi de la guerra civil espanyola, els andorrans hem exagerat el nostre suposat nacionalisme andorrà d'una manera no gens científica però amb un objectiu clar, consistent a conservar la nostra posició privilegiada, no com a país, sinó com a classe. Una societat rural estructurada entorn d'uns clans dominants es va convertint progressivament en una oligarquia de terratinents que conserva intacte tot el poder polític davant una agraïda petita burgesia comercial que es va formant ràpidament, i que al començament era bàsicament d'origen català. En una reacció molt humana i comprensible, però crec que equivocada, calia magnificar les diferències i difuminar tota coincidència per tal de no perdre les regnes del país, però també, i cada cop més, per continuar gaudint en exclusiva d'uns certs privilegis que augmentaven paral·lelament a l'èxit comercial d'Andorra.

Més recentment, fins i tot una primera onada de progressisme suposadament *anticaciquista* però que ha vingut buscant la seva clientela política en la cada cop més nombrosa classe funcionarial, amb els mateixos mètodes que deien

combatre, ha caigut també en el parany d'un fàcil i artificios nacionalisme andorrà quasi pamfletari.

Crec que aquestes actituds són injustes amb –entre molts altres– els immigrants i els apàtrides que no tenen un altre accent que l'occidental tradicional d'Andorra, sobretot quan són defensades per –també entre d'altres– andorrans més fidels a un passaport que al seu dolç i forà accent oriental.

Espero i desitjo que el meu país, la nova Andorra constitucional, molt més segur de si mateix en l'àmbit polític i dissortadament més vulnerable en l'econòmic, prengui consciència dels seus orígens i de la seva història real i assumeixi la seva vertadera i no gens vergonyosa identitat com a Estat independent en el si de la nació catalana.

Antoni Forné

1. Evidentment, Andorra i Catalunya tenen la mateixa llengua, pròpia i comuna, que és el català.

Altres coincidències són:

–Antropològiques: Són molt profundes. Els andorrans i els catalans són tipus humans similars, biològicament, en especial amb els lleidatans, ja que els encreuaments familiars són molt freqüents. A la majoria de les famílies andorranes un dels cònjuges és foraster i, gairebé sempre, català. Ètnicament, no hi ha diferències entre els andorrans i els catalans.

–Culturals: El fet que la llengua sigui la mateixa fa que les relacions i les coincidències culturals entre Andorra i Catalunya siguin molt intenses. Les noves generacions andorranes llegeixen molt en català. Il·lustres personalitats catalanes vénen a Andorra, durant l'any, a donar conferències.

I no s'ha d'oblidar que el Dret català antic, anterior al decret de Nova Planta de 1714, constitueix la base jurídica més sòlida d'Andorra, juntament amb el Dret romà. Així, les *Constitucions i altres drets de Catalunya* és un text legal a Andorra, com a Dret supletori. Finalment, el règim legal de béns matrimonials d'Andorra és, com a Catalunya, el de separació de béns; i la llegítima andorrana és la mateixa que a Catalunya, és a dir, la romana.

–Socials: Fins a l'última guerra mundial, Andorra era un país agrícola i criador de bestiar (cavallí, mular, boví, oví, etc.) i la seva estructura social es basava en el sistema consuetudinari dels heretaments, o sigui de l'hereu o la pubilla, si fa no fa com a la Catalunya agrària, i lleidatana especialment. Això ha canviat molt, però, amb l'adveniment del turisme i del comerç. Així i tot, en l'ànim profund dels andorrans sobreviu encara l'obsessió de la conservació de la casa andorrana per mitjà dels heretaments i es procura evitar les particions dels patrimonis tant com sigui possible. L'espirit català i l'andorrà també coincideixen en aquest punt.

En l'aspecte folklòric, les afinitats entre Andorra i Catalunya són notòries: a Andorra es balla, també, la sardana, i els tradicionals balls populars andorrans (el Contrapàs, el Ball de Santa Anna, la Marratxa, etc.) són molt similars als de Catalunya. Per fi, la gran majoria d'andorrans aficionats al futbol són entusiastes del Barça, més que res pel seu simbolisme català.

–Polítiques: En la mesura que els partits polítics andorrans encara no estan gaire ben definits, no és fàcil exposar les seves afinitats amb els partits catalans. Una cosa, però, és indubtable: andorrans i catalans són, en general, profundament demòcrates i rebutgen les dictadures, convençuts que la llibertat és un dels béns més preats de la humanitat.

2. L'*andorranitat* es podria definir com la preservació de la identitat andorrana, que ha fet que Andorra obtingués i conservés la seva independència nacional des de l'origen del copríncipat, episcopal i francès, a les acaballes del segle XIII, amb els Pariatges, i remodelada amb la Constitució del 1993, que li ha donat un contingut democràtic en reconèixer la sobirania al poble andorrà.

Com que la seva identitat com a comunitat humana independent està directament vinculada a la història de Catalunya, havent format part del comtat d'Urgell, és natural que l'*andorranitat* es nodreixi bàsicament de la *catalanitat*, de tot el bagatge cultural de Catalunya, en molts aspectes –literari, científic, esportiu–, de la mateixa manera que es nodreix, en gran part, de la seva aflluència turística. Tant espiritualment com econòmicament, Andorra i Catalunya estan íntimament lligades, com també ho estan per l'orografia, ja que les aigües d'Andorra van cap a Catalunya.

De divergències entre l'*andorranitat* i la *catalanitat* no seria fàcil de trobar-ne, atès que es complementen molt bé i amb naturalitat absoluta. Més que divergències es podria constatar alguna diferència, com és ara que Catalunya, que és també una nació, aspira a la seva autodeterminació, i Andorra ja l'ha obtinguda, i és actualment reconeguda com a Estat, membre de les Nacions Unides.³ És cert que Andorra és un Estat, però no és menys veritat que és un Estat molt petit, i potser seria massa pretensions abocar-se a projectar la llengua i la cultura catalanes a l'exterior, objectiu que sens dubte correspon més aviat a Catalunya.

Antoni López Montanya

1. El grau de coincidència depèn de la perspectiva que adoptem: des d'una perspectiva local, sobresurt la diversitat i és possible parlar de diferències entre Andorra i Catalunya, com n'hi ha entre les diferents comarques catalanes.

Però, per poc que reculem una mica i adoptem una perspectiva més àmplia, la cultura i la societat de l'una i de l'altra són cada vegada més iguals, fins al

punt que resulta molt difícil (si no impossible) trobar trets diferencials *específicament* andorrans, amb la sola excepció del camp polític.

Evidentment, en matèria política no hi ha coincidència: a més d'autogovernar-se, i Catalunya no (o poc) Andorra era un *estat* (entre cometes) i avui, un Estat, però no una nació. Catalunya és una nació, però no un Estat.

2. A principis dels vuitanta, a les jornades universitàries d'estiu, un grup d'estudiants vam destinar una tarda al tema, llavors candent, de l'*andorranització*, que ens va ser fàcil de definir com: *omplir l'ensenyament de contingut andorrà*. Però quan vam haver de decidir quin era aquest *contingut andorrà* ens va resultar enormement difícil, tret del folklore més local i del fet específic del copríncipat.

Darrerament, parlant amb amics sobre l'especificitat cultural andorrana, sorgien temes com el plurilingüisme, la barreja de cultures, la feblesa dels poders administratius, però tots molt difusos, res prou concret, llevat, potser, del que anomenàvem la *cultura del Range Rover* (el tot terreny de luxe que serveix per fer *tontòmetres* de nit de camí entre dues discoteques, mentre es parla negligentment de foteses polítiques).

En definitiva, no crec que hi hagi res prou específicament definidor de l'andorranitat, si no és precisament això, que no existeix un substrat propi, una cultura pròpia, i que la que tenim s'ha anat formant per diferents manlleus d'ací i d'allà. També aquest seria un tret diferencial amb la cultura catalana que, aquesta sí, té un substrat propi ben ferm i definit.

Tema de reflexió: mentre a Catalunya sorgeix el rock-català amb molta força, a Andorra els grups de rock canten en anglès (cf. el recent concurs del comú d'Andorra la Vella). El més conegut de tots, V Columna, canta en castellà.

3. Opino que la política exterior d'Andorra, des del punt de vista cultural, ha de fonamentar-se en la projecció de la llengua i la cultura catalanes. Però això Andorra ho ha de fer amb honestedat, i honestament. Andorra no pot erigir-se en capdavantera de la catalanitat, com algú pretén darrerament. Anem a remolc de la cultura catalana, i hem de ser prou honestos per assumir el nostre paper de comparses en aquesta obra, tot utilitzant la nova situació d'Andorra en benefici de la projecció de la llengua i la cultura catalanes, si és que es pot.

Tema de reflexió: si Andorra no hagués estat situada al mig de Catalunya (si haguéssim afrontat amb l'Aragó o amb una altra comunitat castellanoparlant), s'hauria pogut preservar el català, que és l'únic tret extern identificador d'Andorra?

Joan Ramon Marina

1. Andorra i Catalunya –i sortosament altres països– comparteixen la matei-

xa llengua. La coincidència en altres característiques serà i és, en tot cas, pura coincidència. Entenc que des d'Andorra s'han d'aprofitar les coincidències, però no magnificar-les fins al punt que ens sentim deutors d'altres. És evident que la llengua fa que socialment estiguem tots plegats (els diversos països de llengua catalana) més a prop, però vull creure que políticament els andorrans tenim el deure de diferenciar-nos i aprendre a diferenciar-nos molt –en el sentit positiu d'aprofitar que som Estat de dret– dels nostres veïns. Antropològicament parlant, les coincidències són, doncs, això, pura antropologia.

2. Definiria l'*andorranitat* com la necessitat de creure en la subsistència ideològica d'aquest país davant d'una cruïlla de cultures i llengües que ens ha fet esdevenir, a tots plegats, molt fràgils. L'*andorranitat* és l'exponent màxim en la recerca de la defensa pacífica d'un estil de ser, de fer i de sentir. Tot des de les coordenades d'un territori, una societat, un escenari polític, una llengua, uns costums, una religiositat...

Respecte de la *catalanitat*, seria bo que sempre hi hagués divergència, per tal de fer veure als andorrans en quina veritable situació de minoria i retrocés es troben. Ens trobem.

L'*andorranitat* ha d'aprendre a viure, a existir, sense comparar-se amb la *catalanitat*, de la qual s'allunya per l'aspecte polític i s'apropa per l'aspecte lingüístic. Parlar a Andorra d'*andorranitat* ha fet somriure més d'un. Ens cal encara avui molta pedagogia, per exemple, perquè la classe política se sàpiga comprometre i s'endugui en i a través de l'*andorranitat*.

3. Amb tota sinceritat, crec que el camí que ha de fer Andorra l'ha de fer per ella mateixa aprofitant els camins oberts per d'altres i permetent la col·laboració, però mai l'excessiu aiguabarreig ni la substitució. Per exemple, com a professional entenc que estic treballant en aquesta línia de presència andorrana en l'escena internacional mitjançant els lectorats de català, però amb la suficient prudència i independència per diferenciar Andorra de la resta dels països del domini lingüístic català.

Per començar, jo sempre parlo de llengua catalana i cultura andorrana. No veig com Andorra podria veure's projectada per la llengua i la cultura catalanes.

Jordi Marquet

1. Geogràficament, Andorra es troba al vessant mediterrani del Pirineu. La similitud amb les altres valls veïnes, tant del punt de vista social, com antropològic o cultural, és molt notable. Els intercanvis de tota mena s'han fet sempre de manera natural i el vehicle ha estat la llengua. Amb la resta de Catalunya, les relacions han vingut més tard i s'han intensificat. Mai no hi ha hagut cap obstacle.

És curiós de constatar, però, que durant segles, fins que Andorra no va entrar en l'etapa moderna que coneixem (que té poc més de cinquanta anys d'existència), les relacions humanes s'establien de forma transversal i mai de forma longitudinal. Resultava més fàcil de salvar l'obstacle d'una muntanya i relacionar-se amb gent de la mateixa condició econòmica, cultural i social, que tractar amb persones de la mateixa vall la prosperitat de les quals augmentava a mesura que el riu anava baixant. Aquesta escala que la natura dibuixava marcava diferències, condicionava els caràcters i no facilitava gens el tracte entre gent d'amont i gent d'avall. En canvi, les relacions entre els pagesos andorrans i els seus homòlegs del Pallars Sobirà i de la Cerdanya eren absolutament planeres. La llengua era la mateixa, fins i tot l'accent. Això facilitava tota mena d'intercanvis: comercials, culturals, culinaris, agro-pecuaris, i els matrimonis entre valls d'aquelles valls veïnes eren freqüents.

És curiós de constatar com Andorra i la Seu d'Urgell s'han donat l'esquena durant segles. L'accent religiós, cultural i polític molt marcat en aquesta vella ciutat provocava un distanciament amb una Andorra real gairebé irreparable.

Quant al factor polític, es pot dir que ell sol ha marcat la diferència entre Andorra i Catalunya i n'ha fet, amb el pas dels anys, l'entitat que hom coneix avui com el país dels Pirineus.

Aquest diferencial, lluny de separar dos pobles veïns units per la mateixa llengua i pertanyents a la mateixa geografia, els ha agermanat tant que avui esdevenen complementaris i inseparables.

Andorra ha estat sempre per a Catalunya –i més precisament durant els quaranta anys de repressió franquista– una parcel·la de pau i llibertat i alhora un refugi invulnerable per a tots aquells que defensen els drets de l'home.

Recentment, Andorra ha permès que el català entrés de forma oficial a l'ONU. El reconeixement que li té Catalunya serà etern.

Catalunya és per a Andorra un veritable mirall. No és cap casualitat que el cap de Govern, en el discurs que va pronunciar a la seu de l'ONU, fes precisament referència a pensadors catalans com ara Ramon Llull, Ausiàs March o Salvador Espriu.

Les bones relacions que existeixen entre Andorra i Catalunya i la complementaritat d'intercanvis de tota mena que les beneficien mútuament no han de fer oblidar que Andorra és un país i que com a país s'ha d'afirmar.

2. Com més universal serà la nostra cultura, més s'afirmarà l'*andorranitat*. L'escola francesa i l'escola espanyola, ben implantades a Andorra des de fa més de seixanta anys, han fet un gran bé al país. No estic segur, en canvi, que l'escola andorrana aconseguixi els objectius esperats. Penso que, per aquest mitjà, ens catalanitzem i ens tanquem. Això no és bo, perquè ens estandardit-

zem amb la resta de Catalunya. Els valors muntanyencs tradicionals als quals feia referència al començament estan desapareixent. I com aquests valors, moltes més coses. Val la pena reconsiderar la qüestió i m'agradaria, d'una certa manera, que amb el pas dels anys es pogués dir, tot parafrasejant Oscar Wilde quan es referia a Anglaterra i als EUA, que Catalunya i Andorra són dos països separats per la mateixa llengua.

3. Tenim molt per aprendre. Ja en parlarem!

Josep Marsal

La geografia i la història són dos elements determinants en el desenvolupament d'un poble. Geogràficament, antropològicament, culturalment, Andorra és catalana: la mateixa situació al nord-est de la península Ibèrica, el mateix poblament original, una llengua comuna. És una evidència que els andorrans han assumit sempre, naturalment.

El pes de la història ha fet, però, que Catalunya i Andorra fossin durant més de set-cents anys dues entitats diferents, amb un desenvolupament social i polític divergent. És una altra evidència que els andorrans no s'han qüestionat mai.

Conseqüència: íntima col·laboració en tot allò que té com a finalitat la promoció del nostre patrimoni comú, la llengua, però independència total en l'activitat política.

Els andorrans diuen sí a la catalanitat com a símbol cultural, però quan aquesta catalanitat esdevé una bandera política hem de dir amb fermesa que nosaltres tenim la nostra, amb un color suplementari.

Joan Peruga

“En suma las Valls de Andorra en lo Espiritual, y en lo temporal, en lo Eglesiastich, y en lo Secular, en lo Phisich, y natural, y en lo Moral, en lo idioma, aduch Curial, en lo modo, y moda de Vestir, en los Costums, y geni, son propia, Verdadera y llegalitima Cataluña, com â part, y porcio de dit Principat, y per consequent son sos naturals, propis, Verdaders y llegalitims catalans en tot rigor”. Així definia Andorra i els seus habitants Antoni Fiter i Rossell al *Manual Digest* cap a la meitat del segle XVIII. Tanmateix, explica també que són *“catalans neutrals”*, delimita les fronteres del territori, que comença a anomenar Valls neutres d'Andorra, en la llinda de Catalunya, i deixa clar també que *“Una cosa sola hi ha tant solament, que no participan del principat de Catalunya los Andorrans, y sas Valls, que en lo respectiu al Govern, al Civil y Criminal, al Politich y Economich de dit Principat, ni han participat may...”*

Hi ha una insalvable contradicció en això de ser catalans i estar fora de la frontera política de Catalunya? Fem retrospectiva.

Durant l'època moderna –ha explicat la historiadora Núria Sales– el fet de pertànyer a una determinada sobirania no implicava deixar de formar part de Catalunya. Eren molts els territoris del Principat de Catalunya que quedaven sota sobirania dels regnes de la Corona d'Aragó o del regne de França i es consideraven catalans. És clar que es podrà dir que Andorra tenia una cosenyoria entre el bisbe d'Urgell i el comte de Foix que la feien especial i més independent. Però no és un cas únic: les cosenyories compartides abundaven a l'Alt Urgell i al Pallars. O es dirà que les valls andorranes tenien privilegis i costums propis: també en tenien les valls d'Àneu, d'Aran, la vall Ferrera, etc. El que passa amb Andorra –conclou Sales– és que fem una extrapolació d'allò que passarà després i ens hem acostumat a pensar en Andorra com un cas a part que segueix un camí especial i més independent des de l'època dels Pariatges.

La catalanitat de les Valls, almenys fins al segle XVIII, és, doncs, una realitat no qüestionada ni pels mateixos andorranos. També al llarg dels segles XIX i XX podríem citar nombrosos exemples –fins a arribar al discurs d'Òscar Ribas a l'ONU– d'afirmació d'aquesta catalanitat.

Ara bé, a partir del segle XIX caldrà fer la distinció –em permeto utilitzar terminologia de P. Vilar– entre pertànyer al *fet català* (lingüístic, cultural, institucional, jurídic...) i participar del *fenomen català*, és a dir, del moviment que a partir d'una renaixença econòmica i cultural demana unes exigències polítiques. Aquí sí que hi ha un trencament i Andorra farà un procés paral·lel: les exigències polítiques les farà sempre en clau d'andorranitat i no de catalanitat (segurament perquè, com hem vist, el *Manual Digest* ja deixava clar que políticament no formava part de Catalunya). Ara sí que el procés té originalitat en relació amb d'altres valls del Pirineu i es desenvolupa en el brou de cultiu adequat: el segle de les nacions i de l'afirmació d'aquestes com a Estats.

“L'Andorre, pays neutre situé sur le penchant méridional de la chaîne des Pyrénées qui sert de limite à votre département, a formé de temps immémorial une république libre...” Així s'expressaven l'any 1801 els representants del Consell General en una carta adreçada al prefecte de l'Ariège. A partir d'aquest moment, si abans no havien manifestat cap dubte sobre la seva inclusió en el fet català, no trobarem tampoc ni una esquerda, ni una defallença entre la classe política a l'hora de defensar l'andorranitat política. Ni quan es produeixi, a la segona meitat del segle XIX, una escissió entre els partidaris de la Mitra i els de França, podem interpretar que com a resultat final de l'enfrontament es volia un triomf que desemboqués en una progressiva incorporació a un altre Estat, sinó que sempre havia de sortir guanyadora la pròpia independència del país.

Ara bé, si el fenomen català es veu alimentat per una renaixença cultural i econòmica, a què respon el fenomen andorrà? Perquè no es pot parlar de crei-

xement econòmic fins ben entrat el segle XX i la cultura –limitada– quedava inclosa en la catalana. I una segona pregunta: com es dona cohesió, a l'interior del país, a aquesta andorranitat i quins són els esglaons que vol escalar en cada període fins a arribar a l'Estat andorrà? Perquè, per exemple, durant molts segles, el Consell era la simple reunió dels còsols, és a dir, que, políticament i econòmicament, el poder residia a les parròquies.

El fenomen andorrà, és a dir, la progressiva afirmació política, sí que respon en bona part –i caldrà valorar fins a quin punt– a causes econòmiques, encara que al segle XIX no siguin de creixement: es tractava de mantenir una estructura econòmica privilegiada. Els andorrans havien aconseguit –gràcies als privilegis econòmics atorgats al llarg de segles– un estatus amb clars avantatges sobre la majoria de les comarques veïnes, que la integració en una altra nació-Estat els faria perdre. Per tant, l'afirmació de l'andorranitat s'intensifica en la mesura que s'accentua el perill de l'annexió o de la ingerència per part d'algun dels Estats veïns (o nació, perquè això inclou també Catalunya). Com més forta és Catalunya –i en aquest segle n'hem tingut alguns exemples– més interès hi ha per part dels andorrans a evitar la confusió i separar *andorranitat* de *catalanitat*.

Les relacions entre *catalanitat* i *andorranitat* són, òbviament, més complexes que l'esquema simple que he dibuixat en poques línies, el qual no conté sinó algunes reflexions que obren més interrogants que no respostes. I no és que adopti la diplomàtica posició del vell acudit que cita en alguna ocasió Pierre Vilar: “*En histoire est utile de poser des questions, il est dangereux d'y répondre*”. És simplement que no hem fet tots plegats més que començar a pensar-hi.

Montserrat Rebés

1. Andorra i Catalunya coincideixen en el fet que tenen la mateixa llengua: el català. I tenen moltes altres coincidències: la raça és la mateixa, no hi ha diferències antropològiques entre andorrans i catalans, i en l'aspecte cultural Andorra està impregnada de la cultura catalana. Socialment, els costums entre els dos països són similars (com la institució de l'hereu o de la pubilla). Les danses populars andorranes (el Contrapàs, la Marratxa, el Ball de Santa Anna i d'altres) són molt semblants a les catalanes. De coincidències polítiques n'hi ha molt poques, ja que fins ara no hi havia partits polítics a Andorra.

2. Entenc que *andorranitat* vol dir amor a Andorra i desig que conservi sempre la seva identitat nacional, que va néixer amb els Pariatges (segle XIII).

L'*andorranitat* veu amb bons ulls tot allò que és autènticament català, però no li correspon d'interferir-se en els objectius que tingui la *catalanitat*, per tal com Andorra ja té l'autodeterminació i ha tingut sempre fronteres pròpies.

3. No crec que Andorra hagi de projectar al món la llengua i la cultura catalanes. Andorra és molt petita i, per tant, ha de ser humil i modesta, com recomana el nostre *Manual Digest*.

Julià Reig

1. És ben cert que compartim amb Catalunya una mateixa llengua i una mateixa cultura. Geogràficament ens situem al mig de terres catalanes. La nostra herència històrica de més de set-cents anys d'una identitat pròpia ens ha mantingut arrelats en aquest fet.

Antropològicament, som homes de muntanya i això ens ha modelat d'una forma específica, que compartim amb altres habitants d'aquests Pirineus catalans que durant segles han estat frontera entre dues cultures. Això ens condiciona tots, habitants d'un costat i de l'altre de la frontera política, i ens ha donat unes característiques diferents dels catalans de la plana. No vull dir que aquestes característiques siguin millors o pitjors, sinó que, simplement, són diferents.

En l'àmbit polític i institucional, és ben clar que els nostres camins històrics han estat completament diferenciats.

2. L'*andorranitat*, com la *catalanitat*, és una forma de vida, una acceptació comuna de certs *valors*, uns ideals compartits i una solidaritat admesa. És el que en podríem dir la identitat.

Amb Catalunya, com amb altres terres catalanes, compartim la llengua, factor d'integració i signe important d'identitat, encara que no l'únic. Compartim també la cultura, que ens atreu en aquest absolutament necessari contacte amb les arrels pròpies. I en aquest aspecte ens hauríem d'esforçar tots els habitants de les terres catalanes per enfortir i millorar el nostre diàleg.

Ens diferencia (jo no utilitzaria el mot divergència) solament el camí institucional que cadascuna de les terres catalanes ha recorregut al llarg de la història. I els andorrans ens aferrem, penso jo, a aquesta diferenciació.

3. L'assoliment del concepte d'Estat i el reconeixement d'Andorra per la comunitat internacional han estat els somnis de les més velles generacions de polítics andorrans. Ara s'ha assolit, i tots els qui en el passat ocupàrem llocs de responsabilitat hauríem de felicitar-nos i felicitar els qui han fet possible que aquell somni fos realitat.

El parlament que el cap de Govern va pronunciar el dia 28 de juliol de 1993 davant l'assemblea de les Nacions Unides ressalta una fita històrica que estableix les bases i posa els condicionaments necessaris perquè Andorra surti del seu tradicional aïllament i desenvolupi la seva pròpia personalitat tot fent progressar l'economia i la cultura autòctones.

El seu ingrés com a membre de ple dret a la Unesco obre noves perspecti-

ves que permetran que Andorra pugui projectar la llengua i la cultura catalanes al món cultural internacional.

Els fonaments ja estan posats. El grau de projecció, tant a escala política, com econòmica i cultural, dependrà de l'esforç que posin els futurs responsables per consolidar el que han fet fins ara els qui en tenien la responsabilitat.

Càndid Riba

Efectivament, Andorra i Catalunya tenen la mateixa llengua, el català; els Estats Units i Anglaterra tenen l'anglès, els països sud-americans el castellà, i part de Bèlgica i Suïssa el francès, i en cap d'aquests països se senten políticament vinculats per l'origen de la seva llengua.

La coincidència de les característiques antropològiques amb Catalunya ha estat real mentre Andorra no ha passat dels 10.000 habitants. Actualment, una tercera part encara es pot considerar amb característiques similars, però hi ha dues terceres parts que sociològicament i culturalment pensen en gallec, andalús, murcià, portuguès, indi, etc.

La cultura andorrana pot ser similar a la catalana, però amb moltes singularitats. No totes les tradicions catalanes són andorranes.

Políticament, i amb més de 700 anys d'existència, Andorra ha viscut diferentment de Catalunya. Els Pariatges en són la mostra. Amb la Constitució, espero i desitjo que continuarem essent singulars.

No m'agraden les comparacions. La *catalanitat* és una cosa i l'*andorranitat* n'és una altra. Per poder definir l'*andorranitat* han de concórrer tres aspectes:

- Primer, *andorranitat* és mentalitzar i incorporar tots els residents a sentir-se andorrans; és fer de manera que no actuïn socialment i culturalment com a col·nitzadors o continuadors del seu país d'origen; és ensenyar els costums, la llengua, la cultura; és a dir, conèixer i estimar Andorra.

- Segon, *andorranitat* és tradició, són els valors heretats dels nostres avantpassats: l'honradesa, l'hospitalitat i la humilitat, l'originalitat i la pròpia personalitat. És saber defugir les imitacions.

- Tercer, crec que no hi pot haver *andorranitat* estable sense una bona relació amb els països veïns, Espanya, França, i, naturalment, Catalunya. No ens hem d'identificar amb ells. No ens hem d'immiscir en els seus quefers i, sobretot, hem de fomentar la relació, la fraternitat i el respecte.

Considero que aquests tres punts són la base per construir l'Andorra que desitgem.

Personalment, m'agradaria una Andorra neta, ecològica, que respecti els nostres paisatges, les muntanyes, els camps, les aigües, l'atmosfera... Una Andorra que restauri i conservi els nostres monuments, les capelles, els ponts,

els molins, les fargues... Una Andorra relaxant, silenciosa, sobretot a la nit, on tothom pugui descansar. Una Andorra amb totes les sales de festes allunyades dels nuclis urbans, que es revisin i es respectin els horaris de tancament, que desapareguin els focus de droga i de corrupció, que les motos no puguin córrer amb lliure escapament ni a deshores de la nit.

M'agradaria una Andorra amable i servicial, amb persones al capdavant dels serveis públics amb la mentalitat que no és el ciutadà qui està al servei de l'empleat, sinó que és l'empleat qui està al servei del ciutadà.

M'agradaria una Andorra amb urbans atents, amables i servicials que, a més de regular la circulació, proporcionessin als turistes la primera impressió de ser ben rebuts al país. Una Andorra en què el mateix tractament es perllongués a hotels, restaurants, bars i botigues.

M'agradaria una Andorra on tots els taxis, autocars públics, jeeps d'excursions, fossin impecablement nets, que els seus xofers fossin amables, discrets, prudents en les seves manifestacions i exactes en les explicacions turístiques.

M'agradaria que tots els comerços, a més de ser amables i professionals, fossin honrats en la relació qualitat-preu, en la veracitat de les marques i en la caducitat dels articles.

M'agradaria una Andorra en què les autoritats, a més d'ordenar les coses grans i importants, s'ocupessin també de les petites (els petits detalls són els que fan gran un país).

M'agradaria una Andorra de persones que participessin amb el seu civisme a construir una Andorra prestigiosa que aportés a la comunitat europea el seu granet de distinció.

Andorranitat és fer això i moltes coses més.

I, per acabar, considero que no estem preparats, ni és oportú, anar pel món amb la bandera de la llengua o de la cultura: la bandera catalana no ens pertoca portar-la a nosaltres.

Prioritàriament, aprofitaria la nostra independència per arreglar l'interior del país en els termes d'*andorranitat* abans descrits. Deixaria que fossin els visitants del món, siguin del país que siguin, que quan visitin Andorra s'hi trobin encantadíssims i que, quan marxin, siguin ells que s'emportin la bandera de la nostra singularitat, cultura, serietat i hospitalitat, i que la propaguin per tot el món.

Delfí Roca

1. Existeixen coincidències, sobretot antropològiques, degudes als matrimonis entre pirinencs de les valls pròximes. Pràcticament totes les famílies de soca-rel tenen parents vora el país. I la cultura és la catalana. El poble andorrà tot just comença, amb les noves generacions, a generar la seva pròpia cultura. Però els

joves han anat a beure a fonts foranes, ja que aquí eren molt seques. Exceptuant el folklore.

Les grans diferències són les socials i polítiques, pels 700 anys d'independència i aïllament estatal que han desenvolupat una manera de fer i de viure totalment andorrana, la qual cosa ens ha abocat a la situació actual, la d'una realitat i una societat amb la pròpia idiosincràsia. Un andorrà sent patriotisme per Andorra i simpatia per Catalunya.

2. L'*andorranitat* és (o hauria de ser) estimar el país i cuidar-lo en tots els sentits, per sobre dels interessos personals. I el mateix hauria de ser la *catalanitat*. I entre tots dos, l'intercanvi d'experiències i l'ajuda mútua, com a bons veïns.

3. Sí. Com he dit, l'ajut ha d'anar en els dos sentits; per tant, no ha de fer cap mena de por o d'aprensió compartir la cultura catalana per divulgar-la i escampar-la pertot arreu.

Montserrat Ronchera

1. Sóc una andorrana d'aquelles que abans denominaven *de primera generació*: els meus pares són d'origen valencià-català i català i van venir a Andorra força joves, amb passaport espanyol. Al llarg dels nombrosos viatges que van fer, i en els quals evidentment els vaig acompanyar, a la pregunta d'on érem responien invariablement: "Som d'Andorra, catalans, però la nostra filla és andorrana".

Avui, que tenen setanta anys, en el moment en què la llei els ho ha permès, han decidit adquirir la nacionalitat andorrana, no tant per exercir els drets polítics que li són inherents, sinó més aviat per documentar un passaport que ells ja portaven en el seu cor.

Aquesta introducció és per dir que el sentiment dels meus pares, fills de refugiats polítics a Andorra, i el meu sentiment vers la catalanitat i l'andorranitat són força diferents.

És ben cert que catalans i andorrans, a més de compartir una mateixa llengua compartim característiques antropològiques; així, els cognoms d'aquells andorrans de soca-rel no deixen de ser catalans, i els andorrans més novells també som en gran part fills de catalans, amb tot el que això comporta d'influència en la nostra educació i en els nostres costums.

Malgrat aquesta familiaritat, considero que les característiques polítiques i culturals no són les mateixes. Andorra gaudeix d'una situació política diferenciada de la catalana des dels Pariatges; no cal dir que l'Andorra constitucional d'avui és ben lluny de la Catalunya de l'Estatut. Des del punt de vista cultural, tot i reconeixent la riquesa de la cultura catalana i la pobresa –en relació– de la

cultura andorrana, cal remarcar la falta d'identificació –conscient o inconscient– de la segona amb la primera. Els andorrans, malgrat els articles a la premsa, no se senten més identificats amb Pere Calders que amb Camilo José Cela o amb Marguerite Yourcenar.

2. La situació real és que la *catalanitat* s'ha desenvolupat sobre la base d'unes circumstàncies històriques i polítiques peculiars, en què la clau era la repressió de l'idioma i de les manifestacions culturals pròpies. Podríem dir que la *catalanitat*, com molts nacionalismes exacerbats, ha nascut com una reacció de defensa enfront d'agressions diverses.

L'*andorranitat* no s'ha desenvolupat des de la mateixa perspectiva, ja que ni la llengua ni la integritat territorial, com tampoc la cultura, s'han vist amenaçades; és clar, doncs, que aquest sentiment d'*andorranitat* és molt més feble o, més ben dit, menys evident.

En aquest tema, la visió dels andorrans vers la reivindicació catalan(ist)a no deixa de ser la mirada encuriosida d'aquells que no han patit mai vers aquells que sí que han sofert.

Personalment, recordo haver captat per primera vegada la intensitat d'aquest sentiment catalanista l'any 1974, a Perpinyà, en un recital de Lluís Llach; poc temps després, a la darrerria de l'era franquista, vaig notar les mateixes vibracions en cert entorn intel·lectual de Barcelona.

3. És indiscutible que Andorra continuarà potenciant internacionalment la llengua catalana, ja que és la seva. Per que fa a la cultura, haurà de potenciar la –com ja hem dit, minsa comparació– cultura andorrana, amb unes referències obligades a la cultura catalana per la familiaritat que he exposat en la primera pregunta.

Per cloure diria: *andorranitat* i *catalanitat*, cosinatge i prou; ja se sap que la consanguinitat en el matrimoni no és recomanable a l'hora de tenir fills.

Pere Roquet Ribó

1. Evidentment, Andorra i Catalunya tenen la mateixa llengua. Així ho ha configurat la història. I, també per raons històriques, els andorrans tenen alguns trets comuns –els derivats de l'ús de la llengua– amb els catalans en general, i moltes similituds amb els catalans de les comarques pirinenques. Un senyor de Tremp, per exemple, pot assemblar-se molt, en sentit general, a un senyor d'Andorra. Però, en canvi, l'un i l'altre són ben diferents d'un senyor de Palamós. En resum, podríem dir que andorrans i catalans formen dos pobles amb alguns components comuns, però substancialment diferents pel que fa al sentiment de pertinença a un poble.

Els andorrans han tingut sempre les idees molt clares en aquest sentit i així

ho han expressat: la llengua d'Andorra és el català, però els andorrans, com a poble, no són catalans.

2. Els elements, d'altra banda difícilment definibles de manera precisa i completa, que formen la *catalanitat* són en tot cas, en bona part, pràctica pragmàtica en la manera de ser general dels andorrans, però no conformen al cent per cent una *andorranitat* que, segons el meu coneixement d'Andorra, gosaria afirmar que està informada per molts altres elements, propis o pouats a l'exterior, no estrictament catalans. Que andorrans i catalans parlin la mateixa llengua no vol pas dir que siguin iguals. Hi ha molts punts de contacte, però també molts altres de divergència. Hi ha hagut també, històricament, i es manté avui encara, una persistent voluntat de marcar aquest distanciament. Forma part del *savoir faire* dels andorrans a marcar la sobirania i que ha valgut a Andorra la supervivència com a comunitat diferenciada durant set segles.

3. Andorra és un país petit, amb no més de 65.000 habitants i amb uns recursos limitats. Jo crec que hem de ser conscients de les nostres limitacions, i actuar en conseqüència. La dignitat no està pas renyida, ans al contrari, amb la consciència de les limitacions. Em sembla que Andorra i Catalunya s'han de projectar al món, cada una pel seu cantó i al seu estil, en tota la complexitat d'ambdós pobles en el terreny social, econòmic, polític, i que en tot cas aquesta projecció ja se sumarà, a la pràctica, en aquelles zones comunes com poden ser la llengua i determinades expressions culturals. En tot cas, no crec que Andorra hagi de suplantar Catalunya pel que fa a la projecció exterior, ni tampoc deixar-se suplantar. Jo sempre dic que, de cara a fora, Andorra ha de tocar de peus a terra i actuar amb discreció, tot projectant com el seu actiu més important les característiques d'un país seriós, que treballa amb rigor, que compleix els seus compromisos i que no estira més el braç que la màniga. Això és aplicable a tots els nivells.

Jaume Ros i Serra

La sintonia entre la catalanitat d'Andorra i Catalunya, que avui sembla que cal discutir, em fa venir a la ment que el primer plantejament de divergència entre les característiques antropològiques, culturals o socials té el seu origen en la dècada dels seixanta. En aquell moment va sorgir fins i tot allò de la *llengua andorrana*. Ara, de cop i volta, sembla rebrotar el concepte separador de la cultura andorrana. Que Andorra administrativament i políticament era un pre-Estat, ningú no ho havia posat en dubte i els catalans ens en felicitàvem. Altrament, la dependència política absoluta hauria significat per a Andorra el viacrucis que ha sofert Catalunya.

L'any 1748, Fiter i Rossell ho havia deixat bastant clar amb el *Manual Digest*:

“Valls d'Andorra no obstant de ser part de Catalunya, may han dependit desde la expulsió dels moros de ellas, del Govern, delas Lleys, tant civils com criminals, dela Política, Economía. Usatges, ni altra disposició secular de dit Principat, si de las Canonicas, Eclesiasticas y Diocesanas, respectivament, lleys, y Costums de ell”.

Per tant, segons la meua opinió, després de tants segles de catalanitat natural i cultura catalana en tots els àmbits –lingüístic, religiós i costumari–, si ara cal debatre'n la genuïnitat és perquè uns nous factors han modificat la vida andorrana i se'n vol crear un fet diferenciador. Quins han estat? Jo diria que, d'una, part la riquesa i el nivell de vida de l'andorrà amb l'afany de sostreure's de l'administració feudal. I ara, que ja s'ha aconseguit, aflora per a alguns un *orgull d'Estat* on sembla que un acte d'*andorranitat* superior sigui bastir l'Estat de dret i apartar-lo en el que es pugui de la catalanitat. Aquest fet és real en alguns, i jo l'he viscut en manifestacions personals d'elements oficials. Fins i tot se m'ha suggerit que es temia una mena d'imperialisme català i se m'ha dit que per a Andorra és més perillosa Barcelona que Madrid. Altres gosen preferir una immigració magribrina, més dòcil i no tan competitiva com la catalana.

Això es dona en molts andorrans de la generació actual. I bona mostra n'és el silenci i el retret que es va fer al cap de Govern arran de la seva definició de l'àmbit català de la llengua oficial d'Andorra per damunt de les fronteres polítiques, i que naturalment incloïa la cultura dins un marc global.

Aquesta il·lusió de crear una cultura específicament andorrana s'exposa directament o de biaix. Al setmanari *El Temps*, Ramon Serra, ministre d'Afers Socials i Cultura, responia a l'entrevistador que fins ara no hi havia voluntat política envers una política lingüística, que per cultura andorrana entenia una cultura d'arrel pirinenca centrada en les nostres Valls, i finalment que *“si bé la nostra llengua és la dels Països Catalans, això no vol dir fer la política cultural que fa la Generalitat de Catalunya”*.

Parlar de cultura a Andorra i no donar primacia absoluta a la llengua és errar el futur cultural. Parlar de cultura andorrana o pirinenca en contraposició a la catalana seria negar-se a si mateix. Em pregunto quina cultura diferent poden generar unes comarques amb cognoms del mateix origen, amb un folklore i una música semblants encara que diversos, com s'escau a una comunitat àmplia, amb una gastronomia bàsicament igual i un santoral i unes festes calcats, amb un sentit i una aplicació del Dret català, fills del Dret romà, amb un vestir no gens diferenciat, una forma de vida social... que jo vaig trobar *com la meua* quan vaig arribar a Andorra per primera vegada el 1941. Tot ho vaig trobar, en comparació amb la meua vila natal catalana, forjat en el mateix fornall.

Tot és afí i germanívol, tant a Andorra com en qualsevulla contrada pirinen-

ca o catalana del sud, incloent-hi el País Valencià i les Illes. Sempre, però, tenint en compte que les distàncies creen diversitat i el temps, en algun lloc, hi ha portat desviaments. Però no pas a Andorra, malgrat la frontera de la Farga. No en els àmbits antropològics, culturals o socials.

La història va separar políticament Andorra de la nació que Carlemany fundà amb la Marca Hispànica i els seus comtats, però seria inqualificable que algú en tragués desbaratades conseqüències culturals. I ha ajudat molt a aquesta unitat cultural la immobilitat secular de les Valls, durant la qual l'única relació natural que tenia era vers el sud, per la conca del Valira, la que aconduïx l'aigua del seu riu i on el camí és planer.

L'Andorra de la primera meitat del segle actual no tenia dubtes de la seva catalanitat. Fins i tot en el pla polític hi van haver aportacions personals que ho reflecteixen. Pels fets de Prats de Molló de 1926, amb Francesc Macià al davant, Bonaventura Armengol, l'*Orelleta*, mestre d'escola, era un dels conjurats. L'any 1934, dels joves andorrans que treballaven a Barcelona n'hi havia d'enrolats a Estat Català que van participar en la revolta del sis d'octubre. L'any 1941, Estat Català, des de Perpinyà, disposava de tres andorrans que feien el correu i el que convingués a la Barcelona ja ocupada. Un d'ells encara viu.

Hi pot haver problemes de comprensió i d'adaptació de la realitat per a aquells que vulguin creure que la cultura no és filla de la llengua. No hi ha cap dubte per a aquells que pensem el contrari. Com ha dit a les Jornades internacionals per a professors de català la ministra d'Educació, Rosa Maria Mandicó: *"A Andorra, el català és la llengua estatal. I hem de fer complir aquesta veritat. Sense vacil·lacions (...) Dins el marc d'una andorranitat integradora, el català ha de ser l'element a través del qual vehiculem i defensem el nostre fet diferencial"*.

En aquestes manifestacions, la llengua predomina i empara els fets culturals que se'n puguin desprendre. Com també ho va ser en una taula rodona de les mateixes jornades, quan Joan Ramon Marina, responsable de la Formació d'adults a Andorra, va afirmar que: *"cal una consciència lingüística, ja que Andorra és un territori petit i de fronteres fràgils, on conviuen tres llengües fortes, l'oficial que és el català, el francès i l'espanyol, a més del portuguès i l'anglès"*. Segons Marina, és l'única opció de futur clara per potenciar el català a Andorra, tenint en compte que el castellà és la llengua més parlada al carrer.

El signe d'identitat i de cultura més irrenunciable és la llengua. Què diferencia un andorrà d'un francès o d'un espanyol? La llengua. No es pot dir el mateix d'un rossellonès ni d'un menorquí. Hi haurà diferències conjunturals de la geografia, de la política, però no estructurals en la manera de ser. Tots formem part d'una cultura diversa i rica a través de la mateixa llengua.

Andorra és la dipositària d'un sentiment que no té res a veure amb les

demarcacions estatals. Més encara, es troba al punt central de l'investida que han sofert la llengua i cultura de tots. Les fronteres són arbitràries, es fan i es desfan, i gairebé mai no corresponen als espais lingüístics, culturals o ètnics. El poc respecte dels Estats dominants envers una ordenació racional, almenys federal, és a l'origen de gairebé tots els conflictes. Molts Estats viuen enderiats a mantenir passades injustícies i ofegar nacionalitats que tenen la seva màxima expressió en la llengua. Els Estats plurinacionals busquen una identitat a través d'una llengua única. Volen una sola llengua estatal. Així hem vist passar la llengua castellana a llengua espanyola.

És clar que amb el pas del temps i emparades amb coaccions legals, les fronteres poden haver creat diferències que abans no existien. De tota manera, l'afinitat cultural i lingüística és superior a la que pot crear un passaport. Àustria i Alemanya, i també les dues Alemanyes, en són un exemple.

Hi ha renúncies a la pròpia llengua per causa de pobresa. Hi ha renúncies a la pròpia llengua per causa de riquesa, d'hedonisme i d'abandó del sacrifici que pot representar defensar-la a ultrança. En seixanta anys, Andorra ha conegut totes dues situacions. Tenir i conservar –amb el creixement exorbitant del país– una llengua diferent és la defensa de la personalitat, és la clau per ser diferent en un món de constant uniformització. Perdre la identitat, a la llarga, pot fer palesa la inutilitat de la frontera.

Tots aquests arguments, ben vàlids ahir, no ho són del tot de cara a demà. Entrem al segle XXI, i si sempre hem considerat Andorra un país petit que podia menar la seva vida tranquil·lament sense perills per a la cultura i la llengua, ara ja no és així. I aquella seguretat tampoc no està garantida a Catalunya, que, en el passat, com Andorra, es beneficiava, malgrat les persecucions, d'un cert aïllament. L'exposició de 1888 trencà el gel amb la primera immigració de murcians. La segona, més forta, arran de l'exposició de 1929, agreujà el problema cultural a causa de la lentitud de la integració per la mancança d'institucions. Només calia la diàspora de la guerra 1936-39 i la invasió andalusa per trencar tot el marc defensiu de la llengua catalana, aquesta vegada amb una implacable persecució d'anys. El món català sempre s'havia vanat d'integrar la immigració. Ja no era possible. Ja tenim dos mons a Catalunya que conviuen i no resolen el problema. En primer lloc, per la falta de sobirania del país, i després, en la situació actual, pel fatalisme i la tolerància proverbials del món català.

Ara bé, aquesta allau que ha sofert la zona central i principal de la cultura catalana en cent anys, és molt menys intensa que la que ha sofert Andorra en trenta anys, durant els quals hem passat de 10.317 a 61.599 habitants. *Grosso modo*, podem calcular de cultura comuna a les Valls, entre catalans i andorrans, més de la meitat dels seus habitants. Però als de cultura espanyola, que gaire-

bé ens atrapen, cal afegir-hi tots els estrangers d'altres orígens. La gran majoria són castellanoparlants, i fins i tot ho són els francesos quan s'expressen en una llengua que no és la seva. Un altre fet manté una espasa de Dàmocles damunt el país. Si tenim en compte que els infants són educats en un 85% en dues llengües forasteres i en un 15% en català, em sembla ben inútil i confusoriari parlar de cultura andorrana o bé de cultura catalana. Vivim en un estat d'indefensió total.

I avui, una Catalunya que té el règim més favorable que l'Estat espanyol li vol acordar, també té problemes de llengua i de cultura que ningú no sap si l'avenir podrà resoldre favorablement. De tota manera, he de remarcar que la llengua catalana i la cultura catalano-andorrana només poden sobreviure mentre la catalana no sigui vençuda a Catalunya. Sembla un plantejament molt pessimista, però no ho és tant. El suport, el coixí per a Andorra només pot ser Catalunya. Andorra, amb un pressupost general de 25.000 milions, no té el vigor, ni la profunditat, ni una població suficient per assumir aquesta defensa en cas que es quedi sola. Catalunya sembla que pot fer-ho, però és una hipòtesi també discutible si no aconsegueix la unió de tots i més poder. M'explicaré.

El present va encaminat a marxes forçades vers un futur inevitable de progrés tècnic. Ve d'un passat en què el telèfon, la ràdio i el tren eren el màxim exponent del transvasament de poblacions i de les transformacions culturals. Les nacions, les cultures i els idiomes quedaven protegits al començament de segle per un pronunciat aïllament de les masses. L'ofegament de llengües i cultures era més difícil d'aconseguir. Abans, els excedents poblacionals del centre-sud espanyol i africà eren sedentaris. Ara ja són nòmades, gràcies a l'automòbil que transvasa famílies, llengües i cultures. És un mitjà de penetració constant i letal, fins i tot el turisme. I aquestes invasions de nouvinguts plantejaran amb el temps moltes i fortes exigències democràtiques, que poden tombar una cultura.

El futur cultural, a més, és presoner de la tècnica, de la capacitat d'inversió i de no tenir una sobirania territorial completa, quan es dona el cas. Dues televisions en català no són suficients en la situació en què es troba la nostra cultura, incloent-hi Andorra, enfrontades avui en els territoris de parla catalana amb cinc de forasteres.

Pel que fa a la premsa, la nostra identitat cultural es redueix a un diari a Barcelona i una revista a València. A les comarques té una certa vida, però és insuficient. Andorra fa un esforç considerable, amb dos diaris i algunes revistes. Però entrar en un quiosc, a les Valls o bé a Catalunya, és veure's submergit en cultures alienes. Més encara, alienes i assimilades com a pròpies per molta gent que va adquirint l'hàbit de llegir poc i en una llengua altra que la pròpia. El mateix

es pot dir del llibre. I ja hi ha més d'una emissora de televisió en espanyol a punt d'emetre des del cel.

Ja tenim l'espai farcit de satèl·lits on la nostra cultura no hi és, ni potser hi serà mai, per falta de capacitat d'inversió oficial i també potser per decantament acomodaticí del catalanoparlant vers la llengua dominant invasora. Ser culte, en aquest cas, no ens afavoreix.

Culturalment, som presoners d'aquest futur si no ens defensem. Com ho som dels costos, de l'amplitud del mercat i de la falta de sobirania dels territoris de parla catalana més potents. La culturització aliena és permanent a través del cinema, dels vídeos, de les cassettes, de la música. Ja s'anuncien revistes en disquet i llibres i enciclopèdies en disc òptic. La informàtica i el videotext són uns altres elements devoradors de la nostra cultura –poc subvencionada i gens protegida– per a qui no és vigilant. Hi ha ordinadors que obeeixen a la veu i que ja funcionen en un banc andorrà on, sortosament, té primacia el català. Serà així en tots els camps i empreses? També arriben les traductores automàtiques de llengües. La comunicació per ordinador obrirà noves perspectives: les autopistes de la comunicació. Però totes, les que hem citat i les que oblidem, són negatives en principi per a les cultures minoritàries com la nostra.

La cultura que no entri en aquest futur estarà en desavantatge i per això cal ser-hi amb la llengua pròpia. De moment, atès que Andorra no forma part de la Unió Europea, la comunitat cultural andorrano-catalana no es beneficiarà de l'Eurotra ni del programa Lingua, on hi ha els nou idiomes oficials del Parlament europeu. Amb tot, el català és la primera llengua no estatal –dins aquell marc– reconeguda com a idioma de treball, si bé amb massa limitacions.

Davant aquestes perspectives de futur –ben boiroses– de la nostra cultura, no unir voluntats, esforços i mitjans en una sola direcció seria el pecat més greu que podríem cometre envers el futur dels nostres néts. També seria pecar, des del marc andorrà, d'una ingènua prepotència. Els intents dispersos o separadors, a més de ser falsos avui, seran mortífers demà si la defensa no la fem tots alhora. I Andorra, tan minúscula, és avui un Estat de dret amb unes possibilitats que cal agermanar amb Catalunya. Qualsevol altre discurs és suïcida. Andorra té la responsabilitat de passar al davant i ho ha de fer amb orgull, car és una tasca subsidiària que, tal com defineix qualsevol enciclopèdia, "*supleix o reforça quelcom més important*". No hi ha altre camí.

Aquest és un missatge de permanència en la unió que Andorra ha d'encapçalar, perquè la identitat és una suma de factors, el centre de la qual actualment és absorbit per la llengua. Ja hi ha qui afirma que "*cultura i identitat han deixat de ser sinònims*" a causa de la interferència mundial de les cultures més potents.

Em permeto reafirmar en aquesta ocasió una exigència d'identitat lingüística comuna enfront d'una culturització pròpia cada dia més amenaçada per l'estandardització global de les cultures dominants.

Joan Rosanes

En primer lloc, voldria apuntar-vos cordialment una objecció al títol que doneu a la vostra enquesta: *Andorranitat i catalanitat: matrimoni o cosinatge?* Deixeu que us digui que, per mi, les relacions entre Andorra i Catalunya, o entre cultura catalana i cultura andorrana, o entre *civilització andorrana* i *civilització catalana*, si em permeteu l'expressió, poden ser unes o altres, més estretes o més distants, fruit d'un emparentament més íntim o més llunyà, però en tot cas no em sembla que tinguin o hagin de tenir mai caràcter matrimonial. El matrimoni és un contracte, i és adequat a les persones; però pot ser molt perillós fiar a cap relació contractual aquelles relacions entre els pobles que toquen l'essència del seu ésser. Més encertat segons el meu parer hauria estat, per al tema que ens ocupa, un títol com: *Andorrans i catalans: parents o amics?*

1. Certament, el català és la llengua pròpia i comuna d'Andorra i de Catalunya. Certament també, en el terreny antropològic o de la cultura *objectiva*, l'home andorrà, i la societat tradicional que l'ha forjat, té molts punts de contacte amb l'home del Pirineu català veí de l'Alt Urgell, de la Cerdanya o del Pallars. I també és veritat que, pel que fa a molts aspectes de la cultura *subjectiva*, i ajudant-hi o no el vehicle de la llengua, la cultura d'Andorra té zones de contacte, de similitud i sovint d'identitat amb la cultura de Catalunya, fins al punt que es pot dir que, en certa manera, i dins uns límits certs, és gairebé la mateixa cultura. Posem-hi per exemple el fet que hi hagi andorrans que ballin habitualment sardanes, hi hagi un orfeó autòcton del mateix estil que els orfeons de Catalunya, o s'estudiïn a l'escola, a la classe de formació andorrana gestionada pel Govern, els autors més significatius de la literatura catalana. Però, totes aquestes similituds, i fins tota aquella part que efectivament hi pugui haver d'identitat, no ens han de fer barrejar les coses i perdre de vista el fet fonamental, polític, que Andorra és un país sobirà i que, com a tal, defineix unilateralment i sense cap constrenyiment la seva fesomia cultural tenint en consideració tots els factors concurrents, entre els quals no és poc important, atesa la seva rellevància psicològica, el factor d'originalitat donat per la sobirania política.

2. *Andorranitat* i *catalanitat* són, em sembla a mi, conceptes que van molt més enllà dels simples trets lingüístics, antropològics o de cultura objectiva o subjectiva. Són conceptes que defineixen sengles projectes d'identitat nacional. En aquesta perspectiva –i tenint en compte la importància determinant que té el component psicològic en la configuració d'una identitat nacional–, l'una i l'altra

són dues coses diferents en la seva essència, si bé poden tenir, i efectivament tenen, moltes coincidències en les seves formes d'expressió.

3. La pregunta, tal com la formuleu –i també us ho dic cordialment–, acota i determina el terreny de la resposta. A mi em sembla que Andorra s'ha de projectar al món tal com és, en la seva pròpia realitat i mesura, i no pas segons una realitat més àmplia. Si d'aquesta projecció en surt, com a resultat, una potenciació d'aquella realitat més àmplia, molt bé. Però no crec que hagi de ser ni un principi estratègic, ni una obligació prèvia, ni una condició *sine qua non*. Dit sigui amb tota la consideració i la simpatia envers aquelles formes de col·laboració, de cara a l'interior o a l'exterior dels respectius països, que andorrans i catalans, en benefici mutu, puguin arbitrar.

Bibiana Rossa

1. És veritat que Andorra i Catalunya tenen la mateixa llengua. També és un fet que andorrans i catalans coincidim en un grau molt elevat en les característiques antropològiques, culturals i socials. Podem ser molt semblants, però no som idèntics, per la influència de diverses circumstàncies: entorn físic, geogràfic... però sobretot històric i polític.

Pel que fa a les característiques polítiques, penso que no es tracta d'uns trets tan intrínsecs de la persona com els esmentats, sinó d'unes circumstàncies més externes, directament lligades, procedents de la trajectòria històrica respectiva de Catalunya i d'Andorra i que han constituït clarament i notòriament dues nacions diferents.

2. Segons el diccionari de la llengua de l'Enciclopèdia catalana, la *catalanitat* és (i ho podem aplicar també, doncs, a l'*andorranitat*), la qualitat, el fet d'ésser català (o andorrà en el segon cas) i, en un segon sentit, el caràcter o esperit propi dels catalans (o dels andorrans).

Personalment, en fer referència a la catalanitat i a l'andorranitat, penso en els trets més característics d'aquelles persones originàries de Catalunya o d'Andorra i alhora en els trets que poden caracteritzar Catalunya o Andorra com a nació.

Ara bé, si no es pren com a referència la definició limitadora i excloent que en fa l'Enciclopèdia catalana, la catalanitat pot ser el marc cultural global del qual l'andorranitat és una part constitutiva i motriu pròpia.

3. Andorra acaba de ser proclamada i reconeguda Estat de dret amb la Constitució escrita del 1993. No obstant això, penso que seria un error negar a Andorra la qualitat d'Estat abans del 1993.

Per tant, Andorra, com a Estat, no ha de reivindicar res quant a cultura i a llengua. Les té, són seves, i legítimes. Ara bé, és normal que les valori, les pro-

mogui i les difongui com qualsevol altre Estat està obligat a defensar el que li és propi.

Penso que Andorra i Catalunya poden i han d'ajudar-se mútuament com a terres germanes que són. Andorra té una sobirania de nació i també d'Estat, amb una llengua i una cultura transferides històricament per l'hegemonia catalana d'una època i, a més, en una situació de perifèria cultural. Malgrat que té un passat històric i polític ric, té un passat cultural pobre. Tot això té unes explicacions prou lògiques, com la que acabo de mencionar, com el *modus vivendi* tradicional del país, com la poca importància numèrica de la població andorranca i també la poca infraestructura cultural i d'estudi existent abans de l'època moderna a Andorra (recordeu la prohibició de fet de la implantació d'institucions monacals, etc.).

Així, si se'm permet la franquesa, penso que, independentment de la conclusió a què s'arribi quant a matrimoni o cosinatge, existeix en tot cas convivència, respecte mutu per les particularitats i estatus de cadascú, bona amistat i utilització conjunta d'aquells recursos comuns i compartits, encara que sigui amb aportacions des d'àmbits diferents.

Andorra pot i ha d'aprofitar el potencial de la llengua i la cultura catalanes (perquè avui són les pròpies) per projectar-les al món i projectar-se culturalment ella mateixa, i crec també que de retruc tant Andorra com Catalunya sortiran beneficiades i reforçades en les seves relacions si es manté el degut respecte per les particularitats nacionals que presenten individualment cadascuna. I això no perquè sí, o per moda, o per imposició, sinó perquè es tracta de dues nacions que comparteixen una mateixa cultura, lliurement acceptada, i ambdues tenen el deure de treballar per potenciar-la.

Albert Salvadó

No és casualitat que Andorra i Catalunya tinguin, a més a més de la llengua, altres característiques comunes en el terreny antropològic i cultural, ja que la mateixa geografia ens aboca cap a tota la província de Lleida. No estic tan segur que la semblança sigui tan propera en el cas de tot Catalunya. Quant a les afinitats socials, també existeixen, encara que més llunyanes, i les polítiques presenten disparitats importants, ja que la situació i les circumstàncies no són comparables. En el cas de Catalunya existeix un ventall massa ampli que no és reproduïble a Andorra.

Totes les *...nitats* tenen un punt comú en el fet de voler remarcar els seus trets diferenciadors. Aquí tornem a trobar el pes de les circumstàncies que han envoltat Catalunya però no Andorra directament, i a l'inrevés. D'una banda, Catalunya ha estat sotmesa a un règim brutal que buscava la desaparició d'una

cultura i d'una llengua, ofegades per altres i imposada per una immigració obligada. A Andorra no ha existit aquest fet sota un règim brutal i autoritari, malgrat que ha patit una altra situació que s'ha anat agreujant: l'arribada massiva de la immigració obligada per l'economia. Tant en un cas com en l'altre existeix una lluita per no perdre allò que ens és propi i que ens diferencia de la resta, perquè la veritable riquesa es troba en la variació i no pas en la uniformitat.

Des d'un punt de vista diferenciador, gosaria parlar de la necessitat d'Andorra de constatar una realitat palesa en el naixement d'una Constitució: existeix un Estat andorrà que té el català com a llengua oficial, una oficialitat que no ha de compartir amb cap altra llengua i que ningú no pot qüestionar ni discutir, mentre que Catalunya lluita per obtenir el reconeixement d'un fet cultural que li va ser arrabassat i que ha recuperat després d'anys de treball en la foscor.

Som dues branques amb arrels comunes i el treball ha de ser comú, sense que ningú es pugui atorgar la primacia de la lluita. Un treball ben fet aprofita les sinèrgies. És a dir: un Estat s'aprofita del potencial d'una llengua i d'una cultura, però alhora aquest potencial creix si aprofita la realitat política de l'existència d'un Estat. Cadascú en la seva dimensió ha de fer allò que les circumstàncies li permeten i els altres han de gaudir-ne, perquè la cultura no és patrimoni de ningú en particular, sinó que és a l'abast de tothom i tothom hi contribueix.

Susanna Vela

1. Respondre amb quatre ratlles aquesta qüestió resulta difícil, i arriba a ser perillós quan es tracta de *característiques antropològiques*. És evident que la nostra llengua és el català i que, per tant, bona part del substrat cultural és el mateix que el que trobem a la Cerdanya, a l'Alt Urgell, etc. Culturalment parlant, tenim aquells trets, a voltes de difícil abstracció, fruit de l'evolució socio-cultural d'una comunitat agro-pecuària que, a diferència de zones amb activitats econòmiques semblants i amb característiques geogràfiques similars, va viure un canvi a partir dels anys seixanta, una mena de mutació, tot integrant i recollint unes influències culturals més àmplies i plurals, unes formes i uns hàbits culturals més cosmopolites, resultat d'una nova situació econòmica i social en què l'educació, especialment la universitària, va tenir un paper important en el canvi de mentalitats.

No es pot parlar de cultura sense parlar d'integració i de consciència social de pertànyer a una comunitat determinada. La forta immigració dels darrers anys ha condicionat també l'evolució d'una comunitat amb escassos referents quant a arrelament, seguretat i integració. Una desestructuració que ha d'intentar respondre a les necessitats lògiques i als valors existents encara que canviant.

2. No m'agrada la paraula i el sentit d'*andorranitat*, per la posició ideològica

que transmet. Aquesta *identitat andorrana*, a voltes atribuïda des de l'exterior, se'm fa difícil de definir en una comunitat amb costums, pràctiques familiars, socials i religioses extensibles al Pirineu i a territoris de frontera. El que defineix Andorra és una evolució històrica i política que va portar al seu manteniment i a la seva consolidació, a vegades pels pèls, com a sobirania paradoxal als Pirineus.

Una diferència objectiva, el sistema polític-institucional d'Andorra –coprincipat–, no esdevé necessàriament el suport d'una manifestació de la diferència. Una població pot percebre una diferència que, objectivament o materialment, no existeix o que és difícil de veure.

Crec que a Andorra coexisteixen permanentment diverses identitats que pensen de manera diferent i que canvien amb el temps.

3. Andorra, des de la seva situació d'Estat, ha de vetllar, com qualsevol altre Estat, pels interessos de la comunitat d'homes i dones que el conformen i instrumentar la declaració constitucional d'Estat democràtic i social. Ha de treballar conjuntament amb altres Estats per lluitar a favor de la tolerància i del respecte entre els pobles i pel reconeixement d'uns drets i d'unes realitats històrico-nacionals.

La projecció cultural cap a Europa i el món ha d'ésser oberta, però sense fer bandera d'una realitat política diferent i reivindicada a la qual cal trobar una sortida, que personalment entenc; però el que no comparteixo és l'obstinada recerca i delimitació d'un territori on es pugui produir la nacionalitat catalana.

Andorra és Andorra

Antoni Morell

Caldria, d'entrada, precisar i matisar una realitat ben concreta que s'anomena Andorra, una realitat sòcio-política, geogràfica i cultural, i alhora allò que se'n podria dir una filosofia, una manera de ser, és a dir, la catalanitat.

Aquest ponent voldria plantejar-se el títol de la seva comunicació: per què Andorra és Andorra?

El terme Andorra no és un terme exclusiu, ni tancat, ni es tracta que les persones que viuen en aquest país es contemplin el melic. El terme Andorra ha de ser un concepte obert, un concepte que sumi, un concepte que multipliqui. Aquí entrariem en la teoria jurídic-institucional dels anomenats petits Estats.

Ja als anys setanta, en un debat a la Universitat de Barcelona, amb el títol genèric de *Debat sobre els Països Catalans*, vaig dir, i va ser acceptat (i encara no érem Estat de dret ni teníem Constitució), que, tot i partint d'unes mateixes arrels històriques amb altres països o nacions de llengua catalana, Andorra era diferent. Andorra, com a mínim a partir del segle XIII, ha seguit un projecte històric i sòcio-polític diferent. Tot el procés d'Andorra confirma una cronologia de continguts històrics que fan d'aquest país una realitat jurídic-institucional pròpia, inalienable i diferencial, a partir de la cosenyoria i del copríncipat personal i inalienable. És clar que és l'únic Estat del món que té com a llengua oficial la llengua catalana. Però té una cultura pròpia, fermament arrelada al Pirineu i, al llarg de la història, amb unes estructures administratives i jurídiques diferencials. La vocació d'Andorra en el si d'Europa és una vocació, amb la seva llengua oficial, de cultura pirinenca, en contacte amb les nacions de la mateixa parla

i en contacte, així mateix, amb les nacions amb les quals té les mateixes arrels, però sempre respectant i salvaguardant el seu propi i personal procés històric i jurídic-institucional.

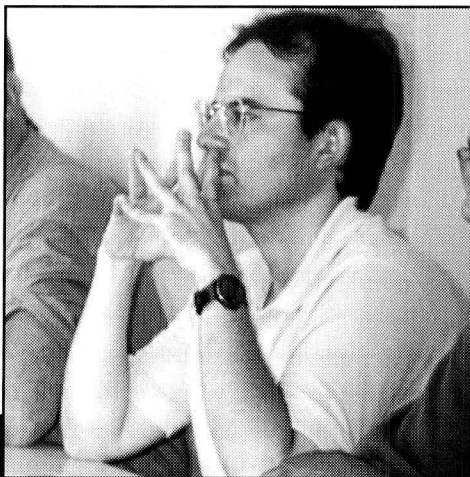
Ja des de l'any 1975, oficialment, Andorra s'ha presentat en diversos organismes internacionals i, per mitjà de grans escriptors universals de llengua catalana, com Pere Calders, Agustí Bartra, Vicent Andrés Estellés, Miquel Martí Pol o Salvador Espriu, ha fet sentir la seva veu.

És important el fet que Andorra es troba entre Espanya i França i, per tant, té una vocació de cultura universal, a partir de la pròpia identitat i de les pròpies peculiaritats que, més enllà de la llengua oficial, que és la llengua catalana, és la filosofia de les arrels, en aquest cas les arrels dels petits Estats, i, en el cas particular d'Andorra, d'un petit Estat ancorat en el si dels Pirineus, porta d'entrada i de sortida del nord i del sud. Andorra té la consciència lúcida i ben clara que, tot i essent un poble, una nació, un Estat petit, pot influir en l'espai de la solidaritat, de la cultura i del respecte i la defensa dels grans principis que configuren una comunitat.

És difícil explicar Andorra per mitjà d'una comunicació, malgrat que sigui a la Universitat de Prada, però, alhora, és magnífic poder configurar una cultura, una llengua i un país dins el macrocosmos dels grans Estats actuals, respectant la seva llengua oficial, la llengua catalana, però amb els continguts de la seva cultura, que és la cultura andorrana.

Antoni Morell és advocat i escriptor.

El dret i Andorra

Sergi Turiella

Al senyor de l'Aranyó.

Andorra és tot un món, i les seves perspectives, il·limitades. No ens ha de sobtar gens si la posem enmig de la nostra època. Ni si la mirem amb els ulls i, després, aixequem el vol i observem el nostre planeta.

En aquest univers hi ha tres civilitzacions capdavanteres: la nord-americana, la japonesa i la germànica. Els Estats Units d'Amèrica dominen el món, el Japó l'Àsia, i la República Federal Alemanya domina Europa. Per què? I què tenen en comú?

Es diu que és així perquè tenen molta indústria, o l'exèrcit més poderós, i més enllà sentim a dir que són molt intel·ligents. I si diuen que l'economia, les comunicacions o les armes en són els factors principals, els hem de dir que no; perquè són efectes i instruments de poder. El comandament d'aquest poder és en els treballadors, els militars, els empresaris, els científics. Cal tenir ben clar, en resum, que les dones i els homes d'aquestes societats són qui marquen les dominants del món modern. Per tant, els hem de veure en aquestes societats i hem de veure com les viuen. L'economia, la cultura, l'exèrcit ens diuen moltes coses, però el punt més interessant i més important és el dret, els seus drets. En ells es manifesten els fonaments en roca viva, és el seu diamant més preat i el lloc on els punts de contacte són més grans.

Veritablement, el dret és allò més comú a aquestes cultures, en aparença tan divergents. Tal com exposaré, la base d'aquests drets és la persona i la comu-

nitat: la persona com un tot, la comunitat com un tot, i les relacions entre persona i comunitat com un tot.

El Japó és un arxipèlag, i, per tant, s'hi podrien aplicar idees d'insularitat com a les Balears o a les Pitiüses. Però l'aïllament del Japó no el provoca el mar, sinó la seva cultura. Bo i essent un poble agricultor, també hi ha pescadors i, a més a més, corsaris. Després de treballar a fora tornen a casa, a la seva *illa*. Qui marxa de casa seva sempre pot tornar, com els japonesos emigrats al Brasil, amb tots els seus drets civils. Perquè aleshores la persona i la comunitat recuperen la seva harmonia, tant material com espiritual. Aquesta raó fonamenta l'existència del dret de sang o *ius sanguini*. I aquest dret no és exclouent: l'adopció japonesa es fa dintre de la comunitat. L'estranger pot ser acceptat en el si dels japonesos de forma semblant a l'acceptació d'elements espirituals forans en la religió sintoista .

Però, si el dret de sang existeix entre els japonesos, què hem de dir quan és entre els germànics? Qui s'esvera per prejudicis lligats als fets històrics i a sentiments incompresos? Cal ser equànimes. El component personal i col·lectiu s'expressa en el dret a la personalitat i a la dignitat humana recollits en les lleis fonamentals de Bonn. Quina perspectiva tenia sinó Savigny i l'Escola històrica? Hem de veure el component col·lectiu en la presa de decisions de tipus cameralista en totes les activitats socials i donar un cop d'ull a Max Weber a *Economia i societat*, o als teòrics del segle XIX respecte al concepte de nació i de poble.

Arribem-nos als Estats Units, on també defensen el concepte personal. Algú pot dir que no es fonamenten en un dret de sang, però, com hem dit, això és la manifestació d'un concepte, no n'és una causa. Perquè per a ells l'expressió del dret personal és el jurament de fidelitat.

Podem llegir atentament la Declaració d'independència. Com va dir Antonin Scalia, jutge de la Cort suprema, es tracta de la declaració col·lectiva d'uns Estats que es corresponen a unes comunitats. Més tard apareixerà la declaració de drets de tipus personal. És a dir, aquests drets personals s'emmarquen en uns drets comunitaris que en són el fonament. Per això, el jurament és el nexa entre els americans: "*And for the support of this Declaration, with a firm reliance on the Protection of Divine Providence, we mutually pledge to each other our Lives, our Fortunes and our sacred Honor*". Noteu que la fórmula de jurament continguda en la Declaració d'independència no és una submissió a unes lleis, com s'entén en alguns Estats; és, sobretot, un contracte mutu i una ferma col·lectiva. A un altre nivell el situaríem com una aliança on cadascú és en ell mateix una comunitat i s'ajunta amb altres comunitats.

Això és el que tenen en comú aquests líders, i Andorra ho comparteix. Tots

els catalans. Perquè encara que els seus sistemes jurídics s'han codificat o estan en procés de codificació, aquests no són de base napoleònica. La seva *traditio* jurídica és el dret consuetudinari, o dels costums de la gent. El dret es manifesta en el costum i en allò que els catalans anomenem *les lleis de la terra*. I cal explicar què són les lleis que produeix la gent que viu en una terra on aquesta és entesa com una casa.

Només cal que els andorrans llegeixin la portada del *Manual Digest* on diu: “Escrit a petició del comú general, d'ellas per lo doctor en drets Antoni Fiter i Rossell, del Poble de Ordino per lo millor govern i regimen de sos Patricios”. La claredat i el vigor del text no admeten dubtes i s'hi pot entendre bé el concepte personal i comunitari. La idea personal, perquè la destina als patricis; el doctor Fiter pertany al poble d'Ordino, tot junt, perquè vol assenyalar la gent d'Ordino, no el lloc d'Ordino. I comunitari, a petició del comú general, tant el comú de la gent com en la seva *generalitat*. I Fiter ho rebla, docte en drets, en la clau de volta: drets plurals i col·lectius alhora.

Hem de precisar encara un punt important que no es té gaire en compte. Quan es parla, normalment, s'utilitzen les expressions Andorra i andorrans com a equivalents, cosa que és un error de concepte greu: Andorra és el nom d'un lloc, un nom geogràfic, mentre que andorrans designa el nom de la gent andorrana. Perquè no tota la població que viu en el lloc anomenat Andorra és andorrana, i sí que podem dir que tot andorrà viu a Andorra com si fos a casa seva, i, a més, si un andorrà en marxa, se'n porta amb ell el seu dret, la seva condició civil. El lloc d'Andorra és andorrà perquè els andorrans el viuen, el construeixen, i no a l'inrevés, com entenem o donem per suposat. I aquesta és una qüestió crucial que lliga amb els Estats Units, el Japó o Alemanya. Un fet és el lloc i un altre 1a gent. D'aquí neixen dues grans branques del dret: el dret territorial i el dret personal.

Abans de desenvolupar-ho, hem de tenir en compte que no són divisions exactes ni es pot fer una classificació estricta i determinista, perquè són fonaments de dret i no tot el dret. Així, una persona pot tenir terres, o coses de la seva propietat, sota el seu domini; però d'altres ho veurien de forma diferent, com la terra que conté el pagès que la treballa. Parlem clar: el dret territorial és un fonament que lliga la gent a la terra, als objectes. Ho podem veure quan tracta el dret des de la perspectiva de *res*, en tot l'ampli concepte llatí: *res* són les coses, els objectes, els esclaus. El territori entès com una cosa, com una *res* amb els seus límits, la seva solidesa, la seva inalterabilitat.

D'aquí deriva el principi de la territorialitat: tothom qui viu en una terra o propietat ha de ser com aquella terra, ha de seguir una mateixa llei, una uniformitat social. La gent està subordinada al territori, i dintre dels seus límits tothom

ha de ser igual. I bé, ja tenim l'Estat: l'Estat com a *res* o instrument per convertir la gent en *res*, com la terra on són és també *res*. Dins les fronteres lineals, la sobirania il·limitada de l'Estat. I el procés que desenvolupa l'Estat cap a la perfecció i la situació ideal s'anomena *nacionalisme*. L'Estat ideal és una abstracció per a les persones, està per damunt d'elles i s'hi imposa com una pedra.

Hi ha pobles que han fonamentat el seu dret en aquest principi de territorialitat: els castellans creen *Hispania*, i el lloc d'Hispania està per sobre dels *espanyols*; els francesos creen *França*. La seva riquesa augmenta a base d'eixamplar les seves fronteres territorials, i tot el que queda dins és *nacional*. Aquest concepte d'estat-nació comporta el *nacionalisme* com a ascensió de l'individu. Però això ens hauria de fer raonar sobre l'error de generar un *catalanisme* o *catalanitat*, un *andorranisme* o *andorranitat* imitant aquest principi estrany als catalans.

Perquè els catalans seguim el dret personal. El principi del dret personal lliga la persona amb la comunitat: la persona és persona entre la seva gent. No hi ha dret *nacional*, sinó dret *civil*. Les persones estan per sobre de la *res*, dels objectes; allà on va la persona és un ambaixador de la seva comunitat, la representa com un dret i un deure inherents. Els lligams personals troben sentit en el dret sanguini com un dret de naixement legítim, en el dret de fidelitat i jurament, i en el dret a la dignitat i a l'honor. Així és el dret de gents. I podem entendre el concepte de *natio* com a *gens*, com a poble, i la seva expressió antiga *nació catalana*. I com establíem el vincle amb la terra: la persona d'aquest lloc. Així hi ha el català de Barcelona, el català d'Andorra, el català de Mallorca; i no és correcte dir-nos barcelonins, mallorquins o andorrans fora d'aquest sentit. Ens organitzem de forma plural, cada persona és un agent dels drets: perquè els drets són plurals, dins la comunitat cada persona s'administra en el seu univers. Estem units, no per un objecte que es l'Estat, sinó per la nostra cultura, la nostra civilització, la nostra forma de viure. No us recorda això la coneguda dita *american way of life*?

Els catalans d'Andorra ho expresseu clarament: tothom, inconscientment, sap el valor de la frase *el gran Carlemany, mon pare*; si l'analitzéssim conscientment veuríem que la sobirania personal és allò més important, que és l'*auctoritas del pater*, el cap de casa.

Però també explica que digueu que Andorra i els Països Catalans no són el mateix, i teniu raó, perquè són dos conceptes geogràfics diferents, l'un no és l'altre, no són equivalents. El primer designa un lloc físic, el segon una ideologia aplicada a uns territoris. Fins i tot podem entendre el lema del Principat, *Virtus unita fortior*. les persones amb *virtus*, força i dignitat assoleixen la seva plenitud en comunitat. De fet, expressa la sinèrgia de les persones i dels pobles.

Per aquest fonament, aquesta arrel personal, tant els ciutadans d'Andorra

com els de Barcelona hem de seguir la nostra manera de viure. Hem de recollir la joia dels nostres drets consuetudinaris per assolir la pau amb nosaltres i amb els nostres veïns i el respecte en el nostre món. Són moments preciosos en què els catalans tornem a compartir valors avançats en l'univers actual; amb americans, germànics o japonesos.

I no ens cal seguir criteris allunyats o forasters, ni imitar-los; només ens cal ser com som. Per tant, hem d'afirmar que *nació catalana* no és *Països Catalans*. I si ho voleu comprendre millor, rellegiu aquest curt article i penseu-hi.

Bibliografia sumària

FITER I ROSSELL, Antoni, *Manual Digest de les Valls neutres d'Andorra*, Consell General de les Valls, Andorra la Vella 1987.

JEFFERSON, Thomas *et al.*, *The Declaration of independence*.

MIRA, Joan F., *Cultura, llengües, nacions*, La Magrana, Barcelona 1990.

SAVIGNY, Friedrich, *Geschichte des romischen rechts im mitterlalter*.

TILLY, Charles, *Big structures, large processes, huge comparisons*, Russell Sage Foundation, 1984.

Usatges de Barcelona, Diputació Provincial de Barcelona, 1913.

WEBER, Max, *Wirtschaft und gesellschaft*.

Alteració dels parlars tradicionals: el cas del català d'Andorra

Lídia Rabassa

Aquesta comunicació té per objectiu presentar les conclusions generals a les quals hem arribat en l'estudi descriptiu¹ que hem realitzat sobre el català d'Andorra.

L'estudi complet consisteix en la descripció de l'estat actual del parlar andorrà d'un punt de vista dialectològic, tenint en compte els capgiraments socio-econòmics i culturals que ha experimentat aquest país durant aquests darrers trenta anys.

Per poder observar correctament l'evolució de la llengua i per apropar-nos millor a la seva realitat plural, no hem aplicat la metodologia tradicional en dialectologia,² ja que afavoreix només un model de subjecte informador. Vam escollir de treballar amb tres informadors que representen tres generacions diferents; això en cada una de les sis localitats enquestades.

Aquesta metodologia ens permet estudiar les transformacions que apareixen en una llengua en un moment donat (sincronia³) en temps aparent: d'aquesta manera, podem posar en relleu les correlacions que existeixen entre fet dialectal i fet social. En definitiva, podem detectar en els indicis d'estabilitat del sistema, les possibles *escletxes* que poden afectar alguns dels seus subsistemes segons les generacions.

Els resultats que exposarem són el fruit d'un estudi fonètic, fonològic, morfològic i morfosintàctic dels materials de primera mà recollits mitjançant la nostra enquesta dialectal. Els hem reunit i classificat en forma d'esquema.⁴ D'altra banda, els il·lustrarem amb exemples concrets mitjançant gràfics i mapes per

facilitar la visualització de la variació geolingüística del nostre espai dialectal.

En primer lloc presentarem un cert nombre de dades bàsiques relacionades amb els informadors i les localitats; situarem també el català d'Andorra dins el conjunt de dialectes catalans, i després exposarem els resultats als quals en ha portat aquest estudi.

Informadors i localitats

Hem escollit divuit informadors entre la població autòctona, que es reparteixen en tres generacions. Els informadors de la primera generació tenen 60 anys o més; els de la segona generació tenen una edat compresa entre els 30 i els 60 anys, i els de la tercera generació tenen entre 20 i 30 anys.

Aquests divuit informadors es reparteixen en sis localitats: Pal, Arinsal, Ordino, Andorra la Vella, Encamp i Canillo.

Situació dialectal

El català d'Andorra pertany lingüísticament i tipològicament al conjunt de parlars catalans. Aquests es divideixen en dos grans blocs dialectals:⁵ el català oriental i el català occidental. El català oriental és caracteritzat pels subdialectes següents:

Rossellonès o català septentrional

capcinès   septentrional de transició

Central

salat   xipella   barceloní   tarragoní

Balear

mallorquí   menorquí   eivissenc i formenterer

Alguerès

I els subdialectes del català occidental són:

Nord-occidental

ribagorçà   pallarès   tortosí

Valencià

valencià septentrional   valencià apitxat   valencià meridional: mallorquí

El català d'Andorra pertany al català occidental i més concretament al català nord-occidental. En aquesta proposta de divisió dialectal, el català d'Andorra no apareix com a subdialecte al mateix títol que el pellarès, ribagorçà o tortosí.⁶ És cert que l'andorrà no “sembla reunir prou elements diferencials dins el nord-occidental per fer-ne un subdialecte a part.”⁷ Però el que demostren les diferents dades recollides és que, ben probablement, el parlar andorrà formava una unitat amb els parlars palleesos.⁸

Estudi

Els tres fets més importants que destaquen de la morfologia nominal és que la variació lingüística és més important en els camps fonètic i fonològic que no pas en el camp morfològic, on és gairebé nul·la. La nostra atenció se centrarà, doncs, en aquests dos camps propicis als fenòmens de variació.

Globalment, dels vint-i-sis punts analitzats, onze mantenen les característiques del català d'Andorra, tretze es troben en plena fase de mutació i dos han desaparegut.⁹

Aquestes dades mostren que l'andorrà està experimentant canvis profunds, que es manifesten en l'aparició de noves variants que competeixen i a poc a poc substitueixen les variants autòctones, i que poden anar fins a la seva desaparició. A títol il·lustratiu, presentarem dos exemples:

1. En el primer, tractarem de l'alternança b/w que es manifesta en l'adjectiu possessiu quan adquireix marca de gènere (meua-meba). Aquest fenomen d'alternança l'hem inclòs en els trets en plena evolució.

2. En el segon, parlarem de l'ús de l'article definit masculí singular. Hi ha alternança entre la forma arcaica *lo* i les formes *al*, *el*. Aquesta alternança depèn de les diferents generacions.

Exemple 1: comentari

Els gràfics¹⁰ de la sèrie 27 fan referència al problema b/w.¹¹ El darrer gràfic, que presenta un balanç de l'ús de la variant [b] i [w], posa en relleu que la gran majoria d'informadors utilitza la variant [b]. Representa un 71% dels usos. En canvi, la variant [w] només la utilitza un 25% dels informadors. I un nombre ben poc elevat (4%) utilitza indiferentment les dues variants ([b], [w]). És el que anomenem polimorfisme.¹²

Si observem què passa per generacions, veiem que a la primera l'ús de [b] ([meβa]..) comença a sobrepasar el de [w]. En canvi, a la segona i tercera generació, [b] s'utilitza majoritàriament. Els percentatges respectius són del 71% i el 93%. El polimorfisme [b]/[w] només apareix a la primera i a la tercera gene-

ració. És respectivament del 10% i el 3%.

La utilització de [b] ([meβa]) creix de la primera a la tercera generació: 47% ---->93%.

Si considerem l'alternança [b]/[w] d'un punt de vista geolingüístic,¹³ podem fer la lectura següent del mapa cumulatiu:

- A la localitat d'Andorra la Vella, hi ha presència de l'oclusiva sonora [b] en la formació del femení a les tres generacions. Aquesta variant es manté també a les localitats d'Arinsal, d'Ordino i d'Encamp però únicament a la tercera generació.

La semivocal [w] és utilitzada exclusivament a la localitat de Canillo, a la segona generació. L'alternança [b]/[w] apareix a les tres generacions de Pal, a la primera i segona generació d'Arinsal, d'Ordino i d'Encamp, i a la primera i tercera generació de Canillo.

Aquests dos tipus de representació (gràfics i mapa cumulatiu) ens permeten de tenir una visió alhora complementària i necessària dels fets lingüístics tractats. La primera permet de donar una visió dels fets d'un punt de vista *generacional*. L'altra ens ofereix una visió *espacial o geolingüística*.

Podrem concloure, doncs, que la variant [w] desapareix progressivament (i fins i tot a la primera generació) en profit de la variant [b]. Aquesta darrera variant és utilitzada sobretot en els dialectes orientals i, en part, en el mallorquí.

Exemple 2: comentari

En aquest segon exemple tractarem de l'article definit masculí singular (*lo/al, el*) quan precedeix un substantiu masculí que comença per consonant (ex: *lo carrer*). Abans, però, de proposar els resultats obtinguts, donarem una ullada al mapa extret de *Mapes per a l'estudi de la llengua catalana* (Eumo Editorial), que adjuntem a l'annex. Aquest mapa dóna una visió global de l'ús de l'article definit en els diferents dialectes catalans.

Lo es manté a gairebé tot el nord-occidental i a una petita part del Maestrat.¹⁴ Andorra també conserva l'article arcaic *lo*, segons el mapa. La confrontació d'aquesta informació amb l'estudi monogràfic que hem efectuat mostra que aquestes dades no són del tot exactes (cf. gràfics de la sèrie 58).

El darrer dels nostres gràfics (sèrie 58, a l'annex) indica que l'article *lo* és utilitzat per un 50% dels informadors, l'article *el* per un 19% i l'article *al* per un 31%. Si ens acontentem amb la lectura d'aquest gràfic, podem afirmar que l'article *lo* és el més utilitzat, encara que competeixi amb els dos altres articles *el, al*.

En canvi, l'anàlisi dels gràfics per generacions matisa aquesta informació i dóna una visió més concreta de la realitat dels fets. La primera generació emprà l'article *lo* a excepció d'un 1%. Aquesta variació apareix a la localitat d'Andorra,

on l'article *al* comença a competir amb l'article arcaic. A la segona generació, tenim tres variants: *lo*, *al*, *el*. El 50% dels enquestats utilitza l'article *lo*. Comparant els usos de l'article arcaic a la primera i segona generació, ens adonem que han minvat d'un 50%. S'ha reduït, doncs, a la meitat en l'espai d'una generació. Les localitats de Pal, d'Ordino i de Canillo mantenen l'article *lo*. En canvi, desapareix per complet a la localitat d'Arinsal, en profit d'*el*, i a les localitats d'Andorra i d'Encamp en profit d'*al* i *el*.

A la tercera generació desapareix l'article *lo* en profit de l'article *al* emprat per un 83% i de l'article *el* utilitzat per un 17%.¹⁵ Les localitats d'Arinsal, Ordino, Andorra, Encamp i Canillo empren l'article *al*. L'única localitat a utilitzar l'article *el* és Pal. Segons el sociolingüistes, la desaparició de variants és deguda al fet que les persones *grans* o d'edat avançada són més conservadores que els joves, o bé els joves més innovadors que les persones d'edat avançada. Malgrat tot, si bé això es confirma sovint, hem pogut verificar que no és una veritat absoluta.¹⁶

Els factors (o contextos) de la desaparició d'un tret o variant determinats poden ser externs (socials, econòmics, culturals –ensenyament del català estàndard–) o interns (simplificacions –fenòmens d'analogia, canvis de classe morfològica–, factors d'ordre sil·làbic). Pensem que la desaparició de l'ús de l'article *lo* es pot incloure en els factors externs. És degut principalment al prestigi de l'estàndard, a la influència dels mitjans de comunicació, a l'escola i a les connotacions pejoratives a què ha estat sotmès (sovint hem sentit a dir que “*fa pagès*”).

Hem observat, doncs, l'evolució dinàmica de la llengua comparant el comportament lingüístic de grups d'edat diferent en el si d'una població donada.

Si molts dels trets esmentats no han desaparegut encara, hem de tenir present que *tretze* trets es troben en ple procés d'evolució.

Si les causes d'evolució o d'orientalització de la llengua són degudes a fenòmens interns o externs, bon nombre d'entre ells són l'efecte clar dels processos d'estandardització. Aquests “*tenen per efecte d'eliminar progressivament certes variants i d'alterar, en el sentit literal, els parlars tradicionals*”.¹⁷

El sistema educatiu seria un excel·lent mitjà per reintegrar les variants autòctones que estan en via de desaparició. El català andorrà s'està orientalitzant d'una manera clara. Conservar la nostra identitat com a andorrans passa, del punt de vista lingüístic, pel manteniment de trets i variants propis, o comuns amb els diferents subdialectes que formen el nord-occidental.

Mostrar d'alguna manera que som diferents és afirmar que existeix la diversitat, perquè “*non hi pòt aver cap d'unitat vertadera qu'en respect dera diversitat*”.¹⁸

La llengua no és quelcom estàtic, com ens ho podria fer pensar la norma, ja que la variació és inherent al llenguatge. Per tant, cal admetre que cada sistema o subsistema comporta diverses solucions o lectures. És aquesta diversitat de lectures que constitueix la riquesa de la llengua.

Un Estat que s'afirma com a tal té el dret i el deure de preservar allò que és el patrimoni mil·lenari d'un poble i part de la seva identitat: la llengua.

*Lídia Rabassa és professora-investigadora
a la Universitat de Tolosa-Le Mirail.*

NOTES

1. Aquest estudi es refereix a la tesi doctoral *Phonétique, phonologie et morphologie nominale du catalan andorran: le système linguistique et ses variations*, Universitat de Tolosa-Le Mirail (1994).
2. Joan Martí i Castell, dins *Dialectologia social. Estudi de les localitats de Marçà, la Torre de Fontaubella, Margalef de Montsant i Alió*, Estudis de llengua i literatura catalanes (1974), afirma: "Tenint en compte la

complexitat de la realitat social, no resulta vàlida ni científica l'aplicació de la metodologia de la dialectologia tradicional per explicar els parlars, tal com són globalment".

3. El *Dictionnaire de linguistique* (Larousse) dona la definició següent de sincronia: "Étude synchronique: étude linguistique qui se fixe pour objet un état de langue donné (présent du passé), sans tenir compte de l'évolution qui a pu conduire à cet état".

4. A l'annex de la tesi doctoral esmentada a la nota 1, p. 207.

5. Seguint aquí la divisió dialectal proposada per Joan Veny en el llibre *Introducció a la dialectologia catalana*, Biblioteca Universitària (Enciclopèdia Catalana), Barcelona 1985.

6 Recordarem les diferents propostes de classificació que han fet els lingüistes. El català andorrà és presentat, o bé com un subdialecte del català occidental (cf. Barnils, Badia i Margarit, Guiter), o bé com un parlar de transició entre el català septentrional i el català nord-occidental d'una banda (part nord-oriental d'Andorra) i entre el català central i el català nord-occidental d'altra banda (cf. *Enciclopèdia catalana*), o com una àrea de transició interdialectal (nord-occidental de transició a l'oriental) (cf. Manuel Riera).

7. Joan Veny, *op. cit.*, p. 38.

8. Aquesta opinió concorda amb la de Manuel Riera i Joan Veny. Cf. el llibre *La llengua catalana a Andorra. Estudi dialectològic dels seus parlars rurals*, Institut d'Estudis Andorrans (Centre de Barcelona) 1992.

Alguns dels trets comuns amb el pallarès són:

1) utilització de [j] per [ʒ]: *safràia, passejar*.

2) utilització de [nr] per [r]: *penre, encenre*.

3) utilització del demostratiu *aguet* per *aquest*. El demostratiu *aguet* s'empra a diverses zones, en particular al nord del Ribagorçà i al Pallars.

9. Vegeu el treball citat a la nota 1.

10. Vegeu l'annex.

11. En català antic, les formes femenines [ˈmewa], [ˈtewa] coexisteixen ja amb les formes [ˈmeβa], [ˈteβa]. Cf. A.M. Badia i Margarit, *Gramàtica històrica catalana*, Tres i Quatre, València 1984, pp. 306-307, i Duarte, C. i Alsina, A., *Gramàtica històrica del català*, Manuals Curial, vol. 2 (1986), pp. 74-75.

12. Jacques Allières, a l'article *Un exemple de polymorphisme phonétique: le polymorphisme de l'-S en gascon garonnais*, "Via Domitia", 1954, I, fasc. 4, pp. 70-103, dona la definició següent del polimorfisme: "La coexistence dans le langage d'un sujet parlant, de deux ou plusieurs variantes phonétiques ou morphologiques d'un même mot utilisées concurremment pour exprimer le même concept, le choix de l'une ou l'autre apparaissant comme indépendant du conditionnement articulatoire (tempo, etc.) ou d'une recherche quelconque d'expressivité".

13. La geolingüística és "un mètode de recerca dialectal que consisteix a situar les varietats lingüístiques sobre mapa, o sigui, la diversitat sobre l'espai" (cf. *Mapes per a l'estudi de la llengua catalana*, Eumo Editorial, p. 5).

14. Cf. A.M. Badia i Margarit, *Gramàtica històrica catalana, op. cit.*, p. 318, i F. de B. Moll, *Gramàtica històrica catalana*, Gredos, Madrid 1959, p. 196.

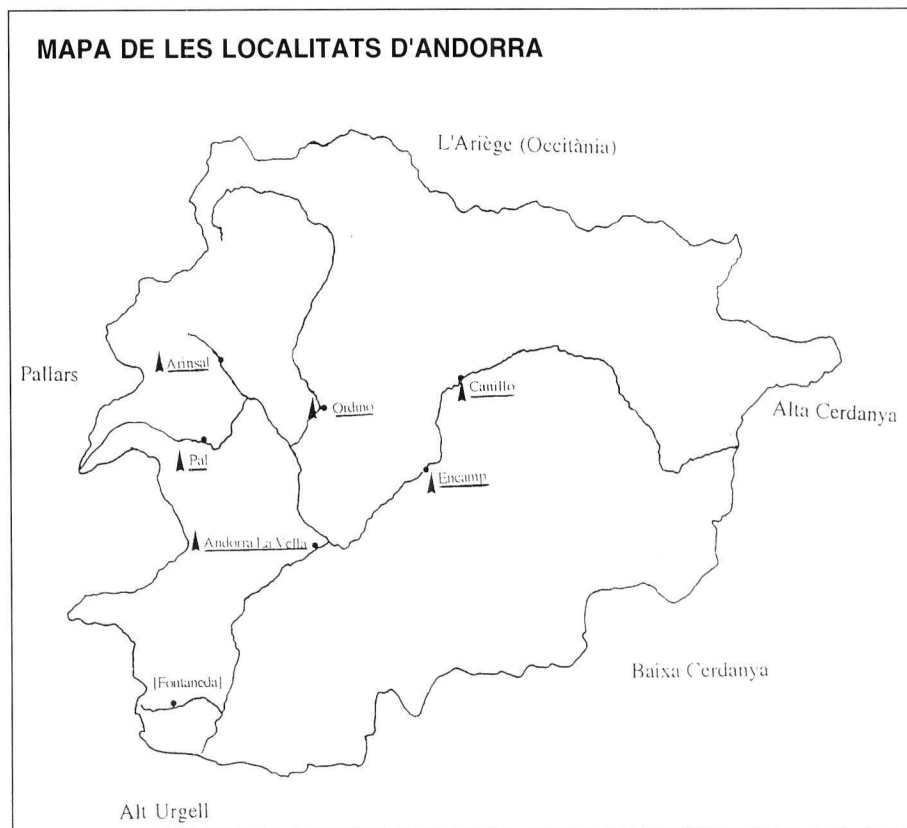
15. Jordi Colomina, dins *L'Alacantí: un estudi sobre la variació lingüística*, Institut d'Estudis Juan Gil-Albert, Diputació Provincial d'Alacant, 1985, escriu: "La propagació del canvi és l'adopció progressiva de la innovació per altres parlants de manera que durant un cert temps les dues formes arcaica i innovadora coexisteixen en la competència dels parlants i la conclusió del canvi es dona quan s'arriba a la regularitat per eliminació d'una de les dues formes".

16. Vegeu a l'annex l'esquema de la tesi doctoral esmentada a la nota 1, p. 207.

17. Aquesta citació traduïda al català és extreta del llibre d'A. Berrendonner, M. Le Guern i G. Puech, *Principes de grammaire polylectale*, p. 171.

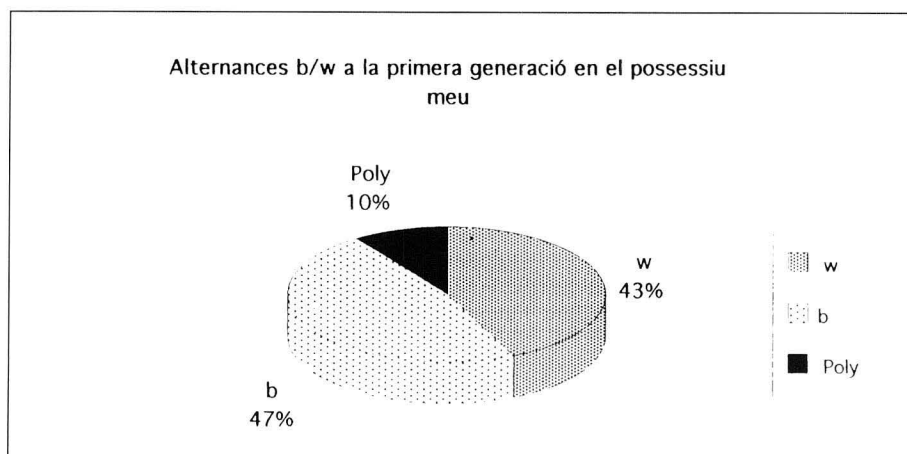
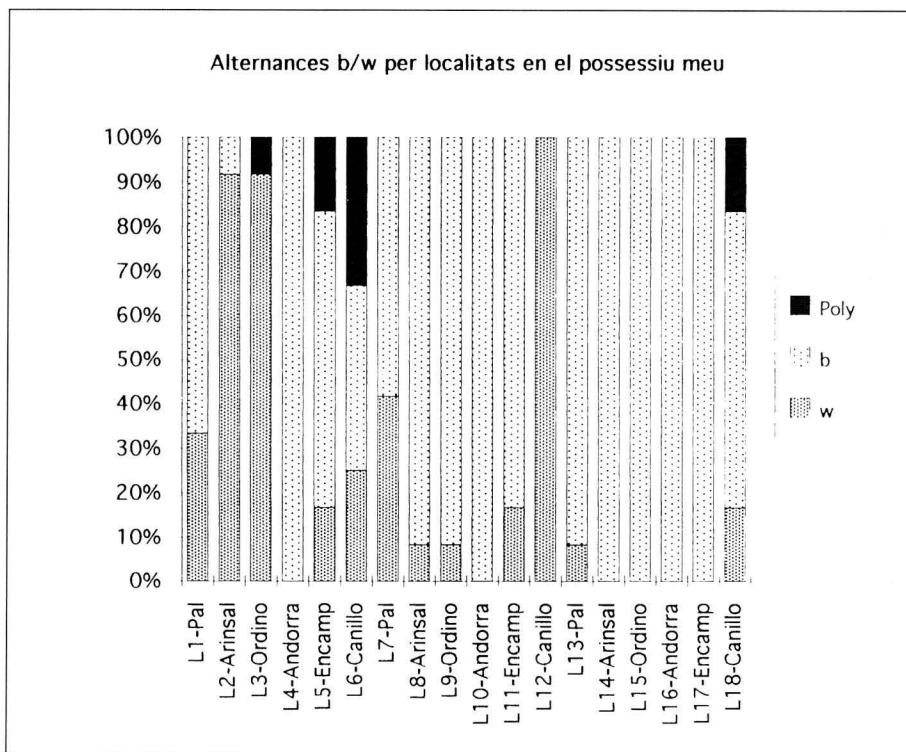
18. Aquesta citació és del lingüista occitanista Bernath Arrous.

ANNEX

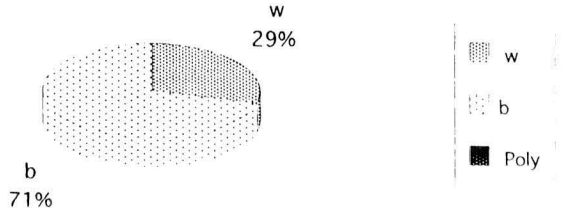

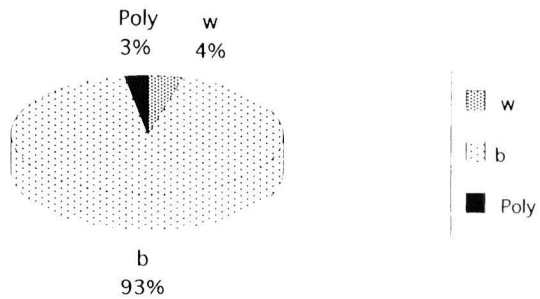
Consonantisme: gràfics sèrie 27

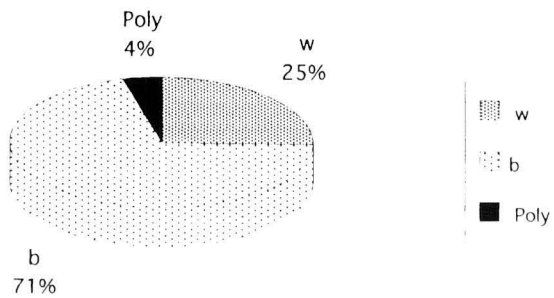
Alternances b/w a la segona generació en el possessiu
meu

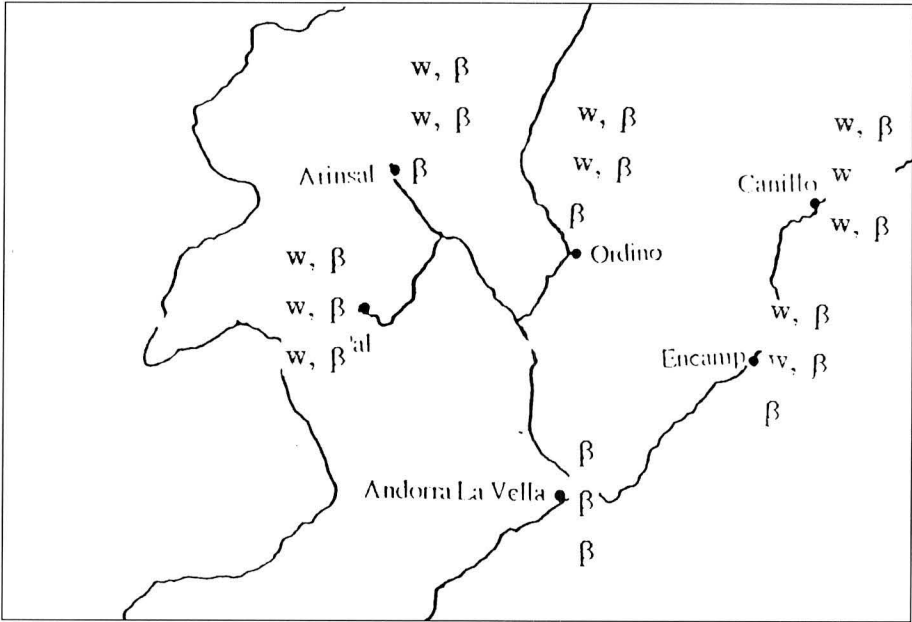
Alternances b/w a la tercera generació en el possessiu
meu

Alternances b/w: estudi global

MAPA CUMULATIU

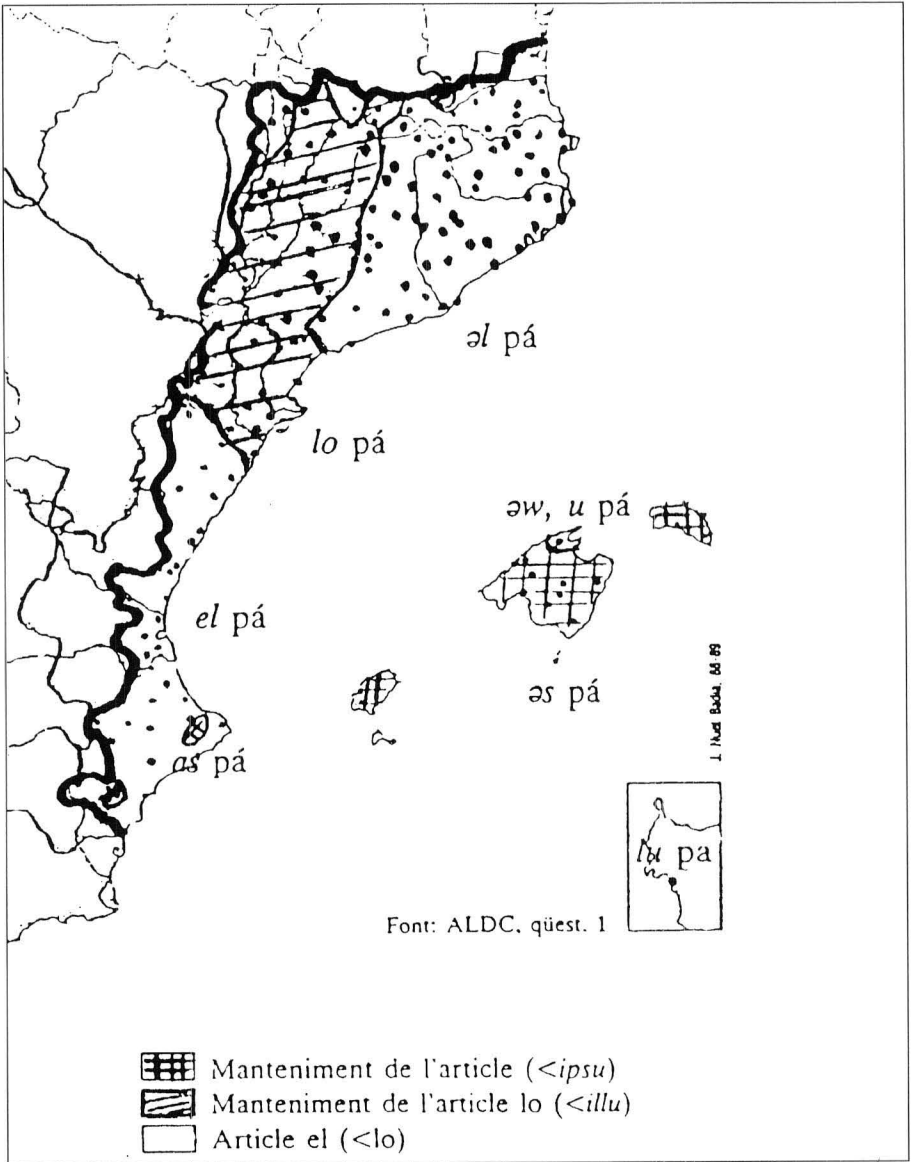
Estudi del pas de la semivocal [w] a l'oclusiva sonora [b]

(cf. p. 81 de la tesi, subsecció 2.1.3)

Estudi de l'adjectiu possessiu "meu"

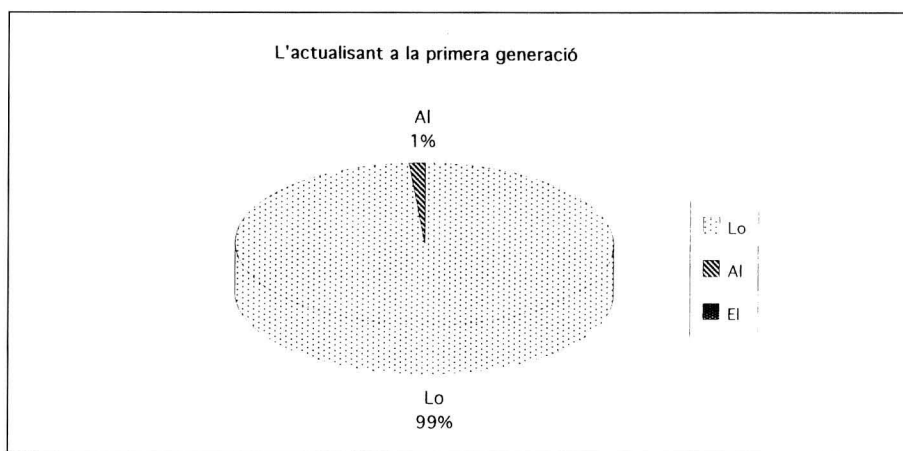
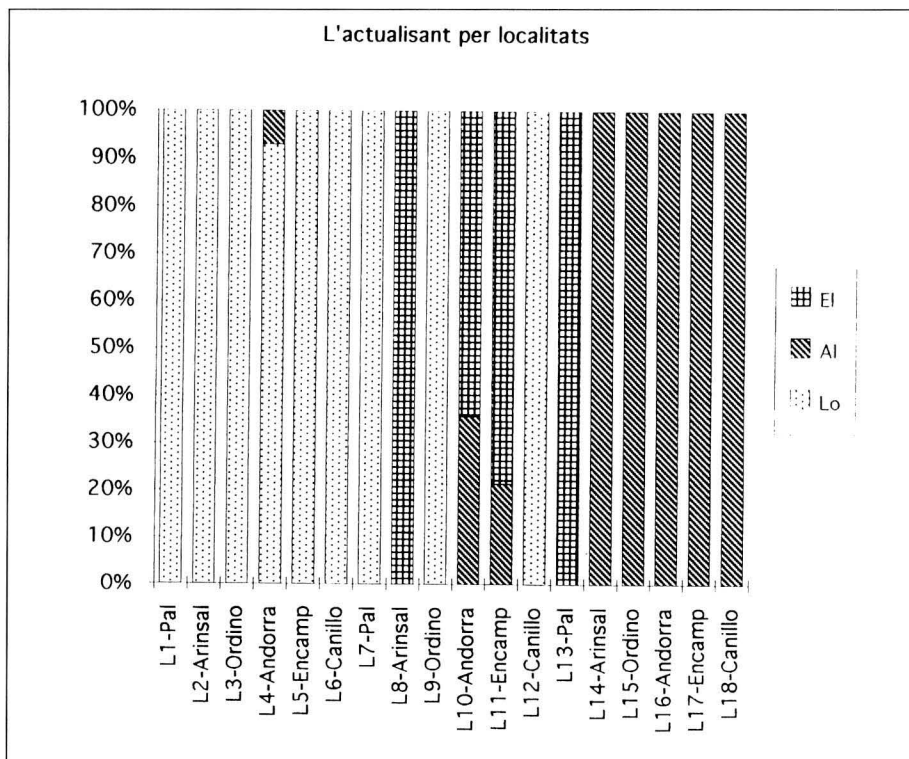
- [b]
- [w]

L'ARTICLE

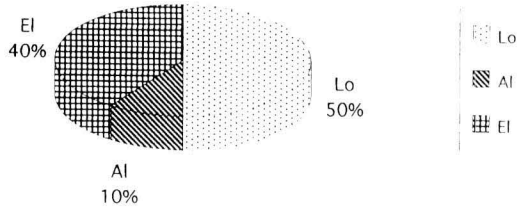

Mapa extret de: *Mapes per a l'estudi de la llengua catalana*, Eumo Editorial.

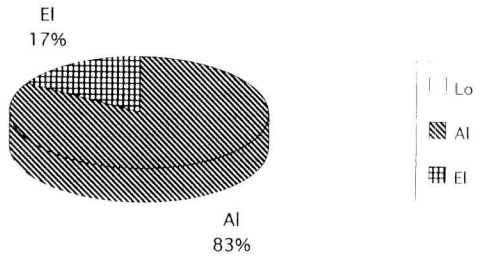
Morfologia: gràfics sèrie 58

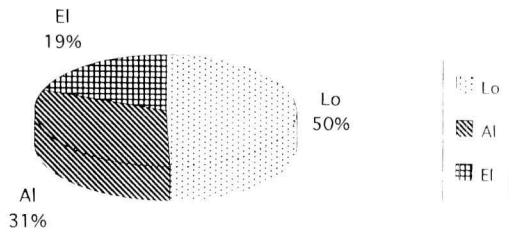
L'actualisant a la segona generació

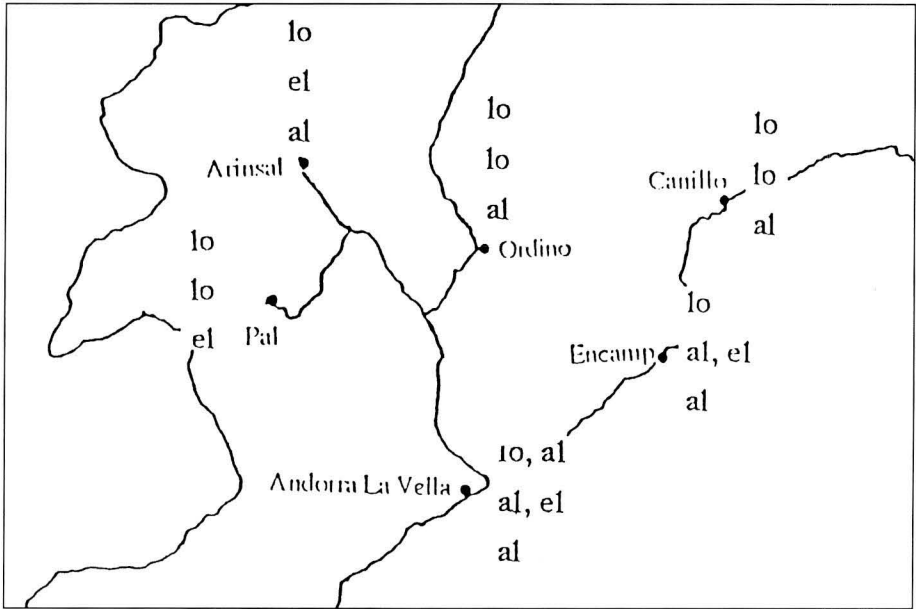
L'actualisant a la tercera generació

L'actualisant : estudi global

MAPA CUMULATIU

Estudi de l'article definit masculí
(cf. p. 41 o 194 de la tesi, subsecció 1.3.2.2)

Bibliografia

- ALLIÈRES, Jacques, *Un exemple de polymorphisme phonétique: le polymorphisme de l'-S en gascon garonnais*, "Via Domitia", 1954, I, fasc. 4.
- BADIA i MARGARIT, A.M., *Gramàtica històrica catalana*, Tres i Quatre, Barcelona 1984.
- BERRENDONNER, A., LE GUERN, M., PUECH, G., *Principes de grammaire polylectale*, Presses Universitaires de Lyon, 1983.
- COLOMINA, Jordi, *L'Alacantí: un estudi sobre la variació lingüística*, Institut d'Estudis Juan Gil-Albert, Diputació Provincial d'Alacant, 1985.
- Dictionnaire de linguistique* (Larousse).
- DUARTE, C. i ALSINA, A., *Gramàtica històrica del català*, Manuals Curial, 2, 1986.
- Mapes per a l'estudi de la llengua catalana*, Eumo Editorial.
- MARTÍ i CASTELL, Joan, *Dialectologia social. Estudi de les localitats de Marçà, la Torre de Fontaubella, Margalef de Montsant i Alió*, Estudis de llengua i de literatura catalanes, 1974.
- MOLL, F. de B., *Gramàtica històrica catalana*, Gredos, Madrid 1959.
- RABASSA ARENY, Lúdia, *Phonétique, phonologie et morphologie nominale du catalan andorran: le système linguistique et ses variations*, tesi doctoral, Universitat de Tolosa-Le Mirail, 1994.
- RIERA, Manuel, *La llengua catalana a Andorra, estudi dialectològic dels seus parlars rurals*, Institut d'Estudis Andorrans (Centre de Barcelona), 1992.
- VENY, Joan, *Introducció a la dialectologia catalana*, Biblioteca Universitària (Enciclopèdia Catalana), Barcelona 1985.

L'arrel psicosocial d'un poble

Montserrat Cardelús

La visió de les nacions sempre s'ha enfocat des del punt de vista social, polític, etnològic i antropològic. Tot aquest discurs ha estat excessivament influït per conceptes filosòfics que en moltes ocasions no tenen una consistència experimental o científica. Les dades més recents procedents de la genètica de poblacions han trencat per sempre el concepte de raça, i els conceptes d'ètnia i nació són prou vagues o amplis per poder ser utilitzats operativament com a elements d'investigació.

En el present treball parlaré de la nació vista des de la perspectiva de l'individu. Parlaré del sentit d'identitat o pertinença individual i col·lectiva, que és tan bàsic com ho pot ser l'impuls d'aliment o la procreació. El fet és que existeix una consciència o percepció de si mateix com a pertanyent a un grup; a més, la comunitat d'origen, les creences compartides i l'adhesió a determinats objectius generen un sentiment de solidaritat. En definitiva, s'està parlant que el tema central serà sentiment d'identitat grupal.

Quins són els fonaments científics que des de diferents disciplines relacionades amb la psicologia poden justificar que el sentiment de nació-identitat grupal té un substrat psicobiològic tan fort com ho pot ser l'instint d'alimentació? Per a això em fonamento en les troballes recents que provenen de tres disciplines: la psicologia clínica, la psicologia de l'evolució i la psicologia social.

De la psicologia clínica procedeixen els conceptes de consciència, autoconsciència i identitat. La psicologia de l'evolució explica, a través de la paleontogènia, com es formen l'autoconscient i la identitat de grup.

I la psicologia social ens servirà per explicar com es forma la identitat social, a través d'una seqüència de tres processos: la categorització, la distintivitat i la comparació intergrupals.

Sentit d'identitat grupal des d'un punt de vista psicobiològic.

Autoconscient individual i grupal

La consciència orgànica és un estat de vigília suficient per permetre a l'individu processar informació amb lucidesa, d'acord amb un seguit de capacitats (focalització, organització, orientació, apercepció, introspecció i control intencional).

El *conscient* és un sistema intencional de selecció d'informació d'interès immediat, l'evolució filogenètica del qual es relaciona amb l'increment de l'ordre en la captació i el maneig de la informació.

A mesura que augmenta el nombre d'inputs externs i interns, és necessari crear sistemes complexos de processament de la informació que permetin seleccionar els estímuls rellevants i establir les relacions entre ells. Per a alguns autors, és necessari distingir entre aquest sistema de selecció i relació i el sistema d'interpretació i reflexió que s'ha anomenat *autoconscient*. L'autoconscient és el procés mitjançant el qual l'individu és conscient i coneix el seu propi ésser. L'autoconscient és propi de l'ésser humà i, de forma molt parcial, es troba en primats superiors.

En revisar l'extens nombre de publicacions sobre autoconscient aparegudes als últims anys, sorprèn l'absència de l'anàlisi de les diferències existents entre el conscient individual i el grupal. El reconeixement de la pertinença a un grup és un fenomen molt antic des del punt de vista filogenètic.

Identitat individual i grupal

La identitat és un fenomen psíquic íntimament lligat a l'autoconscient. En psicopatologia es defineix com el sentit del jo, que proporciona una unitat a la personalitat en el decurs del temps. Els psicopatòlegs clàssics van anomenar aquest tipus d'experiències *consciències del jo*. L'apercepció de la pròpia identitat va ser definida per Jaspers com a *vivència del jo*. Aquesta té quatre dimensions bàsiques:

1. Apercepció en l'activitat: les funcions psíquiques porten associades de forma immediata la vivència de la nostra identitat. Així, tot allò que fem, allò que experimentem i allò que ens esdevé és viscut com a propi.

2. Unitat: la identitat és una vivència no divisible i integrada.

3. Continuïtat: la identitat és estable al llarg del temps (ex: jo no era una altra persona fa dotze anys, encara que el meu aspecte, la meua aparença i les meves creences fossin diferents).

4. Límits: la identitat té uns límits diàfans respecte a l'exterior.

Erikson inclou, a més, una dimensió social (el sentit de solidaritat interna que consisteixen els ideals i la identitat del grup social). Aquesta cinquena dimensió condueix a un debat de gran interès: la relació entre identitat individual i identitat grupal en els diferents nivells (família, grup, societat i cultura), i la d'ambdós fenòmens amb el grau d'autonomia (control sobre les pròpies decisions, individualisme).

La identitat social s'adquireix, com veurem més endavant, a través d'una seqüència de processos com la categorització, la distintivitat i la comparació intergrupal.

La identitat social i la individual semblen íntimament relacionades. Una forta identitat grupal comporta un decrement de la identitat individual, amb la consegüent pèrdua d'autonomia, i a l'inrevés. A diferència de l'autoconscient grupal, la identitat grupal i la individual sí que poden considerar-se fenòmens exclusivament humans.

Desenvolupament del concepte d'identitat

L'estudi evolutiu d'un fenomen psíquic es pot efectuar a quatre nivells: 1) Filogenètic (estudi del fenomen comparant-lo amb d'altres espècies); 2) Ontogenètic (estudi del fenomen al llarg de la maduració i el desenvolupament de l'individu); 3) Antropològic (comparació entre grups socials); 4) Paleogenètic (estudi del fenomen al llarg del desenvolupament de l'espècie en el seu conjunt). Aquest últim procediment s'està desenvolupant als últims anys a partir del considerable avanç de la paleontologia.

El gènere *homo*, com la resta de primats superiors, pertany al grup d'animals socials. En aquest context, l'adquisició d'una identitat individual amb les seves conductes associades (autonomia davant el grup de referència) pot haver constituït un pas summament traumàtic, en no seguir els determinants psicobiològics de l'espècie. Esbrinar el desenvolupament d'aquesta consciència d'identitat no és fàcil.

Alguns factors de grups de primats actuals permeten una aproximació a l'organització social dels homínids. Washburn (1968) assenyalava fa dotze anys la importància del grup com a *entitat primària* sobre l'individu en les anomenades societats. Sembla clar que la unitat biològica dels australopitecs va ser el grup. L'adquisició d'identitat requereix la presència prèvia d'autoconsciència, però no

n'hi ha prou amb la mera consciència del jo. Una forma molt primària d'autoconsciència apareix en els primats superiors.

En quin moment sorgeix l'autoconscient de grup? Probablement es tracta d'un fenomen anterior a l'adquisició d'un autoconscient individual (consciència del jo), i es devia produir fins i tot abans de l'expansió de l'*homo erectus* cap a les zones temperades que va tenir lloc fa un milió d'anys. Els primers homínids s'assentaven en llars, cosa que implicava una divisió del treball en funció del sexe. Per reforçar l'estratègia omnívora, els mascles recorrien grans distàncies a la recerca de caça o de carraya, mentre que les femelles recollien fruits o tubercles a prop de la llar i les famílies compartien la collita.

L'anomenada conducta altruista i cooperativa va poder impulsar la selecció, a l'encalç de la intel·ligència, del llenguatge i de la cultura, i pot relacionar-se directament amb el desenvolupament de l'autoconscient grupal. El pas de l'autoconscient a la identitat grupal és un fenomen encara més complex. És sumament difícil d'establir el moment en què l'*homo* adquireix consciència d'identitat social, encara que aquesta va aparèixer ja en l'home de Neandertal fa cent mil anys.

La transmissió de coneixements entre clans es devia consolidar al llarg d'aquest període, però no apareixen signes d'una estructura social més extensa fins molt més tard, a l'últim període d'aquesta espècie, entre 60.000 i 40.000 anys. De fet, aquest fenomen devia anar lligat a l'evolució del llenguatge i dels processos cognitius i socials que hi estan relacionats.

El primer i esbalaïdor signe d'una xarxa social extensa, ve associat a la presència de l'*homo sapiens* a Europa, fa 40.000 anys. La tecnologia, l'expressió artística i els ritus i les creences ens mostren una cultura avançada, amb canvis progressius i estesos en una ampla àrea d'influència durant un període de més de 20.000 anys. Ja en aquest període podem parlar de cultura i, per tant, d'idioma. La identitat social devia estar ja fermament establerta, com a resultat de l'adquisició d'una autoconsciència del sistema de clans, i probablement d'explicacions de llur origen i destí.

Un pas més devia venir donat per la suplantació en l'estructura jeràrquica de la família extensa sobre el clan. L'establiment d'aquesta nova jerarquia de valors és sumament complexa i resulta difícil separar-la a partir dels fets arqueològics o paleoantropològics. En canvi, la forma dels habitacles sembla indicar que la família extensa és posterior a l'inici de l'agricultura, i adquireix una importància clara en l'estructura social amb la consolidació del pasturatge a l'Orient Mitjà cap al 7.000 aC. La importància de la família extensa sembla relacionar-se també amb d'altres fenòmens com l'acumulació de propietats i la ruptura progressiva del sistema de clans, amb la creació d'unitats socials de complexitat creixent.

Però, quan sorgeixen els primers indicis d'individualisme? Perquè existeixi identitat individual, el subjecte s'ha de considerar com un ens autònom, que és capaç de prendre decisions que poden estar en desacord amb la resta del grup. L'adquisició d'identitat individual s'ha de considerar, doncs, com un fenomen molt recent en l'evolució del pensament humà. Els pensaments de l'home sempre han trobat una analogia en les seves creences religioses. Probablement el primer indicatiu d'un pensament individual es pot relacionar amb els corrents monoteistes a diversos llocs d'Àsia i del Pròxim Orient cap al 1.500 aC.

La repressió dels esmentats moviments dóna una idea del caràcter revolucionari d'aquest concepte. De fet, el judaisme monoteista no es trobava consolidat durant el regnat de Salomó, i probablement no va constituir un cos de doctrina fins dos segles més tard, després de l'exili. El triomf del monoteisme en el poble jueu va associat al concepte de poble elegit, no al d'individu.

Les primeres manifestacions sòlides d'individualisme apareixen a Grècia. En canvi, el procés en Sòcrates ens indica fins a quin punt era infreqüent la formulació d'opinions individuals en una societat tan avançada com la d'Atenes del segle V aC.

Fins al Renaixement, són molts els exemples d'estranyesa davant les conductes individuals. La individualitat, l'home com a marc de referència, no apareix fins al Renaixement, i no es consolida fins al segle XVI amb el protestantisme, que permet a l'home el contacte directe amb Déu. La institucionalització d'aquesta nova concepció individualista no es dóna fins a la revolució americana el 1776.

Així, doncs, la plena assumpció d'una identitat individual no té més de 400 anys, davant un pes de dos milions d'història com a *grup*, i d'almenys 30.000 com a *societat cultural*. L'home va ser molt abans grup que individu.

Factors relacionats amb el comportament grupal

Per a la comprensió dels comportaments grupals és necessari partir de l'estudi dels processos de generació, manteniment i canvi de grups socials, i també dels fenòmens relacionats amb la mobilitat dels individus entre els diferents grups socials.

La identitat social s'adquireix a través d'una seqüència de processos com la categorització, la distintivitat i la comparació intergrupals.

La categorització social permet a l'individu d'orientar-se vers el seu grup d'adscripció. L'individu percep la seva situació dins la xarxa social en què viu. L'establiment de categories presenta un nivell de jerarquització i de mobilitat summament variable segons els grups socials.

Alhora, el grup el situa en una posició determinada dins l'estructura o les estructures multigrupals. El grup crea un sistema de normes, codis de comunicació i senyals d'identitat propi que li confereixen distintivitat social. Aquestes característiques del grup adquireixen caràcter estable i resistència al canvi i es constitueixen en els factors de cohesió i de divergència que es reforcen a través de la comparació social amb d'altres grups. Tot això porta a l'adquisició d'una identitat social amb atributs determinats.

Vegem-ne ara l'anàlisi d'alguns aspectes.

Referents socials. En la generació i el canvi de normes socials té una gran importància l'establiment de referents socials. L'individu necessita situar, validar i comprovar les seves opinions mitjançant la comparació amb un model. Aquest pot ser escollit tenint en compte el prestigi, el desig d'estatus o la seva atribució de poder, i en l'estabilització de l'elecció intervé l'efecte positiu de la relació entre l'individu i el seu model. Aquest procés segueix les fases següents: imitació, potenciació de la imitació per facilitació, identificació final amb el model.

Existeixen diferents tipus de model, dels quals el més senzill d'analitzar és el líder.

Creació de normes. La distintivitat implica un sistema de senyals d'identitat (uniformes, insígnies, senyeres) i de codis de comunicació propis.

El sosteniment de les normes augmenta la cohesió del grup. Davant la necessitat de mantenir les normes del grup, aquest identifica els *dissidents*, que en principi reben una atenció superior, a fi d'animar la seva conversió, i si aquesta no es produeix, són marginats.

Giles ha descrit els fenòmens de divergència/convergència en les relacions grupals. Segons ell, l'individu pot utilitzar codis diferents en les seves relacions dins el grup, i, fora d'aquest, en el tracte amb membres d'altres grups. Aquest doble mecanisme pot afavorir la identitat social del grup.

Comparació entre els grups. En la seqüència d'identificació social, aquest és un altre aspecte fonamental. L'individu necessita prendre referents socials, i això influeix en la submissió a la norma majoritària. La comparació es fa amb grups socials en què la diferència és màxima, tot atribuint als membres d'aquell grup una categoria unitària, de manera que perden la seva individualitat i es converteixen en peces intercanviables. Aquest procés de deshumanització-despersonalització de l'adversari és fonamental en la generació de conflictes intergrupals (guerres, discriminació de determinats grups socials). Les diferències són vistes com a legítimes pels membres del grup.

Així, doncs, els processos de distintivitat i de comparació afavoreixen l'aparició d'una *identitat social* del grup. Aquesta pot ser positiva o negativa, i genera sentiments característics en els membres del grup.

Així, els membres d'un grup negatiu-inferior tendeixen a agrupar-se entorn d'una minoria activa, amb generació d'hostilitat intergrupals explícita i reaccions defensives. Això passa sobretot quan existeix una certesa completa de la identitat social inferior. De vegades, la identitat social del grup és insegura, cosa que determina una deficient capacitat de l'individu per efectuar una categorització social eficaç i també una menor cohesió del grup. Per últim, la identitat social pot ser estable o inestable. L'estructuració social i el sosteniment del seu sistema de normes requereix una percepció de legitimitat i d'estabilitat per part dels components del grup. Quan aquesta es perd, la mobilitat social i el canvi de normes augmenten, tot afavorint la desintegració del grup. Aquest fenomen és evident en la desaparició del sistema patriarcal entre els gitans i en les fluctuacions observades en el manteniment del sistema social entre les tribus amazòniques.

La mobilitat i el canvi

Existeixen dos factors fonamentals en la dinàmica de grups: la mobilitat i el canvi.

Els grups flexibles tendeixen a afavorir la mobilitat intergrupals dels individus, mentre que en els grups rígids la mobilitat social és mínima. Així mateix, el grup mòbil resta obert als canvis de normes socials, mentre que el grup rígid hi mostra una oposició. La conflictivitat social és més fàcil entre grups rígids amb escassa mobilitat intergrupals.

Moscovici (1976) ha estudiat els factors que dificulten l'aparició del canvi social en l'estructura i el sistema de normes del grup:

- Estratificació social rígida (ex: sistema de castes a l'Índia).
- Prejudicis intergrupals: aquests són evidents en les societats en què les diferències de religió, idioma, raça o extracció social determinen un factor de categorització principal dels grups, que el porta a un descens de la mobilitat social.

L'aparició de conflictes grupals en aquest context ha estat estudiat en diversos moviments nacionalistes europeus (Irlanda del Nord, Gal·les). En aquests casos té un paper important la minoria activa, que en determinades circumstàncies pot induir a canvis de normes en la majoria conformista. Això pot passar quan la minoria és consistent en les seves idees al llarg del temps, es mostra flexible i no dogmàtica, actua primordialment sobre un subgrup de la majoria en què pot influir i propicia els fenòmens de conversió davant la majoria.

Psicopatologia social

En la patologia social de grup, el subjecte deixa de tenir importància, perd la

seva entitat individual, per ser considerat com a part d'un col·lectiu, sense el qual l'individu ja no té raó de ser. La identitat social absorbeix completament la identitat individual.

Aquests fenòmens poden tenir lloc en grups marginals dins un sistema social (ex.: sectes) o en el conjunt majoritari de la societat (ex.: fonamentalisme islàmic, nazisme) Però, a l'igual que existeixen alteracions patològiques de la identitat individual, com passa en l'esquizofrènia o en alguns trastorns de la personalitat, també es poden produir alteracions de la identitat grupal. En ambdós casos s'ha de recordar que, evolutivament, la identitat individual és molt posterior a la grupal i que és probable que l'assumpció de les funcions grupals estigui condicionada per determinants biològics insuficientment estudiats fins ara.

La llengua com a senyal d'identitat

La llengua és el símbol més destacat i més emocional de la identitat de grup, i és alhora vehicle i motlle del pensament, de la història mental i cultural del grup i reflex del medi de vida, de les creences i de la cultura.

El paper de la llengua adquireix una rellevància molt especial en les relacions interpersonals dins les comunitats bilingües, precisament pel seu caràcter vehiculador de la identitat com a element configurador i moltes vegades reivindicador d'una identitat nacional.

A l'ètnia s'hi associa sovint una llengua.

Hi ha almenys quatre raons que expliquen la importància del llenguatge en les relacions ètniques:

- a) És molt sovint un atribut de criteri de la pertinença grupal.
- b) És una nota important per a la categorització ètnica.
- c) És una dimensió emocional de la identitat.
- d) És un mitjà per facilitar la cohesió dins el grup.

Existeixen diferents criteris per determinar la pertinença a un grup ètnic, que inclouen l'ascendència, la religió, la fisonomia i altres dimensions de l'etnicitat. Però la major part dels grups ètnics també tenen una llengua o un dialecte diferent que, sovint, són considerats un atribut necessari per *legitimar* els membres del grup. Alhora, el llenguatge serà un element central de les categoritzacions del nostre món social en la mesura que les característiques lingüístiques ens permetin distingir els membres d'un grup dels d'un altre. El llenguatge pot arribar fins i tot a ser més fort que d'altres característiques heretades (com el color de la pell) per establir el sentit de pertinença ètnica.

Moltes vegades, l'etnicitat pot estar associada a la llengua com a símbol, encara que no es faci servir. És el cas de molts bascos, que per la gran dificul-

tat de l'èuscar, i també per raons de tipus històric, no coneixen la llengua i, en canvi, s'hi identifiquen com un símbol –sovint el principal– d'identitat. Alguna cosa semblant s'esdevé amb el gal·lès i el bretó.

La vitalitat etnolingüística és la configuració d'un conjunt de factors estructurals d'ordre demogràfic, institucionals i d'estatus que determina la força d'un grup etnolingüístic i les possibilitats de sobreviure dins un context d'intergrups.

Com més vitalitat té un grup, més probabilitats té de sobreviure com a grup diferenciat, amb una llengua pròpia. En aquest sentit, hem de tenir en compte un seguit de factors:

a) Estatus del grup i de la seva llengua dins la societat: estatus econòmic, estatus social del grup (més o menys estimació), estatus socio-històric (passat gloriós), estatus de la llengua (llengua parlada, literatura).

b) Força numèrica i distribució dels membres del grup ètnic: nombre de parlants, índex de natalitat, immigració, emigració i distribució territorial, ja que el fet de conservar una unitat territorial afavoreix la vitalitat i també perquè la concentració de població opera en el mateix sentit.

c) Suport institucional i el fet que es desenvolupi dins un continu amb les variables següents: mitjans de comunicació de masses, educació (ja que el paper de l'escola és crucial), administració, indústria, religió i cultura.

Totes les variants de la dimensió estatus (econòmic, social, socio-històric, cultural) i el suport institucional són factors de primer ordre, juntament amb la desitjabilitat social i l'acord amb la norma social.

L'autoconsciència del grup i la mobilització ètnica són essencials per a la supevivència del grup i del seu llenguatge. Recordem la importància acordada a la llengua com a element primordial en la configuració de la identitat grupal i nacional. La nació, vista des de la perspectiva de l'individu, no es pot entendre sense definir prèviament el concepte d'identitat grupal.

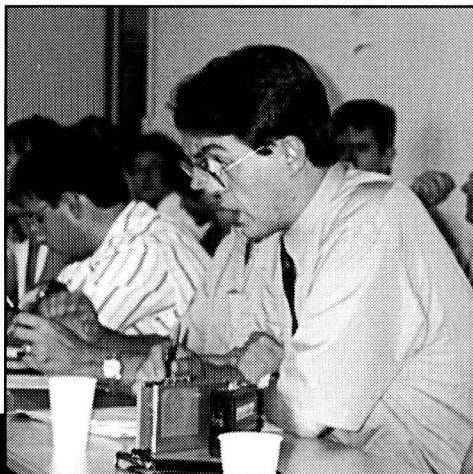
Hem vist les dades que permeten d'identificar la identitat grupal com una cosa biològica, tan necessària per a l'individu com l'instint d'alimentació.

També hem tractat els factors o components de la identitat grupal, per acabar referint la importància que aquesta té per a l'individu i com en ocasions pot generar una patologia pròpia.

El millor coneixement dels mecanismes pels quals s'articula aquesta identitat pot ajudar-nos a evitar alguns fets dramàtics com els més amunt esmentats.

Montserrat Cardelús és psicòloga i presidenta del Col·legi de Psicòlegs.

Política cultural del Govern

Ramon Serra

Durant aquests darrers anys, a Andorra s'ha pogut observar un augment important de les activitats culturals i uns avenços generalitzats en la majoria dels camps culturals, provinents de la societat, dels creadors i dels agents culturals. El paper de l'Administració ha estat, en general, positiu, però desordenat i sovint improvisat.

Voldria fer un resum del que ha estat la política cultural en les darreres legislatures.

Entre el 1982 i el 1984, s'ajudà els creadors i els artistes de caràcter més contemporani i s'impulsà la recuperació del patrimoni documental. Del 1984 al 1990, la política cultural afavorí la recuperació, l'estudi i la restauració del patrimoni cultural, molt lligat a una política parroquialista. A més, s'inicià la política lingüística. Entre el 1990 i el 1991, s'afavorí la política lingüística, molt lligada al foment de l'Escola andorrana. Durant el període 1991-1993 hi hagué una disminució important d'esforços en el camp cultural, però amb un interessant foment de la política de consorcis, iniciada amb els convenis de l'ONCA i el cor dels Petits cantors.

Una de les primeres accions que el ministeri d'Afers socials i Cultura ha portat a terme en aquesta legislatura és la remodelació del departament de Cultura, que ha afectat clarament el seu organigrama i una part de les funcions que generava.

Pel que fa als recursos financers, vivim uns moments de dificultats pressupostàries, però també sabem que no s'han d'abandonar la majoria dels projectes existents, sinó prioritzar-los. Hem de ser conscients que existeixen dificultats i que la realitat no sempre es pot adaptar als nostres desigs. Sabem que les prioritats

del Govern no són tan sols la cultura, malgrat que aquesta sigui una de les qüestions importants. En aquest sentit, proposem una reducció de l'anomenada cultura de consum, per parlar de la cultura del talent, del respecte al nostre patrimoni cultural i d'una certa cultura d'austeritat, sempre que no comporti una disminució de la qualitat.

Un altre punt destacat en la nostra política cultural és el fet de creure en la participació del sector privat en l'acció cultural, que cada cop és, arreu, més important. En aquest sentit, ja tenim, a Andorra, dues experiències. La primera és el consorci dels Petits cantors, al qual Banca Mora fa una aportació considerable (33%). La segona és el cas de l'Orquestra nacional de cambra, per al funcionament de la qual la fundació Crèdit Andorrà ha fet una dotació de 10.000.000 de pessetes.

L'enfortiment del teixit cultural, l'estudi, la preservació i la difusió del patrimoni històric, nombrós i divers i, en general, el foment i la projecció de la nostra cultura i de la nostra llengua en els àmbits més diversos, han de constituir la base d'actuació del Govern, entesa des de la perspectiva de la vocació de serveis a la ciutadania, als homes i a les dones d'Andorra. La cultura, sense cap dubte, té un paper transcendent en la concepció d'un Estat democràtic i social (art. 1, títol 1 de la Constitució).

Seguint aquesta línia de normalització cultural, i sense pretendre cap dirigisme, ahir divendres es va aprovar en sessió del Govern el reglament de subvencions d'associacions culturals no lucratives, un instrument a partir del qual aquestes associacions rebran subvenció per a aquells projectes lúdico-culturals concrets i ben elaborats que puguin tenir un ressò important en la ciutadania.

Pel que fa a les infraestructures culturals, cal dir que, en el Pla estratègic del Govern, Andorra es defineix com un país turístic i de serveis. És evident que dins el seu vessant cultural es poden millorar considerablement els serveis i també l'oferta turística. Andorra té un fort desequilibri en infraestructures que, *grosso modo*, podem resumir dient que s'ha fet massa inversió en centres culturals d'ordre local i poca inversió en infraestructures culturals d'ordre nacional. Això ha estat el resultat d'una llarga i costosa política parroquial. Pel que fa a futures inversions a mitjà i a llarg termini, n'hi ha que són imperatives. I voldria citar el Museu nacional, la millora dels museus existents, la ubicació i l'equipament definitiu dels serveis d'arxius, del servei de política lingüística, del servei de promoció cultural i la millora de la Biblioteca nacional.

Pel que fa als museus, amb la reestructuració del departament de Cultura s'ha creat la Junta de museus, integrada per diferents tècnics d'aquest departament, representants dels comuns, i eventualment altres especialistes. Aquesta junta es començarà a reunir a partir del mes de setembre vinent. En les primeres reunions

es discutirà el sistema museístic d'Andorra. El departament ja ha elaborat un primer document que serà sotmès a discussió a la junta. La funció d'aquesta Junta de museus, a més de convergir en un sistema museístic que convingui a totes les administracions, haurà d'elaborar el projecte de Museu nacional.

La darrera àrea d'actuació del departament de Cultura és la de política lingüística. La llengua és un dels trets diferencials del nostre país. No ens podem permetre de deixar que es perdi ni que es devaluï. La potència cultural dels països veïns, França i Espanya, fa que, sense ser-ne conscients, cada dia hi hagi més paraules tècniques estrangeres, sovint innecessàries, en la nostra vida diària. L'anglès també s'imposa.

Estem molt acostumats a parlar en d'altres llengües i oblidem la nostra en molts àmbits (comerç, esports, mitjans àudio-visuals...). Per invertir en aquest procés, cal un esforç decidit del Govern: cal una enquesta sociolingüística per saber què parla la gent que viu a Andorra i quina sensibilització hi ha sobre aquest tema; cal una llei de política lingüística que protegeixi la llengua oficial i regularitzi la situació; cal fer campanyes de conscienciació (la primera s'iniciarà el mes de novembre); finalment, cal que els qui arribin a Andorra sentin la llengua al carrer i se sentin impel·lits a parlar-la.

Resumint, doncs, hem de tenir un servei de política lingüística amb poders i recursos i que funcioni a ple rendiment.

Globalment, la problemàtica actual en matèria cultural pot resumir-se de la manera següent:

El primer problema amb què es troba el ministeri a l'hora de perfilar el projecte cultural d'aquesta legislatura és el desconeixement global dels costums i les preferències en matèria cultural dels habitants d'Andorra i dels seus visitants. És, per tant, molt important la realització d'una enquesta d'opinió que permeti al Govern de conèixer els anhels i les necessitats culturals d'Andorra. Els resultats d'aquest estudi de mercat permetran establir els plans d'actuacions reals en la política cultural de l'Estat. Aquesta enquesta podria encaminar l'acció cultural cap a un augment de la promoció d'alguns sectors, actualment abandonats o gairebé, en detriment d'altres que avui s'estan promocionant, probablement de forma inadequada.

En l'ordre legislatiu, l'aprovació de la Constitució i l'homologació a la normativa europea fan que les nostres lleis sobre patrimoni cultural esdevinguin totalment obsoletes i estiguem obligats a fer-les de nou. En aquest sentit, la llei del patrimoni cultural d'Andorra haurà de protegir, difondre i estudiar els béns culturals andorrans. Aquesta llei definirà les característiques dels béns culturals catalogables i dels d'interès nacional. El catàleg ja s'està confeccionant en aquest moment, sota uns criteris que han de constituir-ne el reglament.

Per al proper any 1995 es preveu treballar en la redacció de normes secto-

rials, com la del reglament d'intervencions i de protecció del patrimoni arqueològic i el reglament dels béns mobles (no escrits) i dels immobles catalogats. Així mateix, s'està preparant la llei d'arxius, que definirà els béns que integren el patrimoni documental d'Andorra, el sistema d'arxius del Govern, el tractament d'aquesta documentació i el seu accés a l'Administració i a la generalitat de la ciutadania.

A més, s'ha reprès l'esborrany de projecte de llei de política lingüística que es va elaborar durant el ministeri del Sr. Ladislau Baró, amb el qual estem totalment d'acord. En aquests moments se n'està elaborant la redacció definitiva per trame-re-la al Consell General durant el primer semestre de 1995.

S'han definit tres grans àrees d'actuació, que ja s'insinuaven en la legislatura anterior, però que no estaven gens definides. Aquestes tres grans àrees són: el patrimoni cultural, l'acció cultural i la política lingüística.

La primera àrea fa referència a la recuperació, l'estudi i la difusió dels béns culturals pròpiament nacionals, i per tant, la seva política mostrarà els fets culturals històrics i tradicionals d'Andorra.

La cultura és per a qualsevol país un signe d'identitat, al qual van estretament lligats uns valors socials de llibertat, de participació, de democràcia i de progrés. Els camps d'actuació d'aquesta àrea són la recerca, la conservació i la difusió del patrimoni cultural d'Andorra. A diferència l'acció cultural, el patrimoni cultural és competència de l'executiu. Així ho diu l'article 34 de la Constitució: "*L'Estat garantirà la conservació, promoció i difusió del patrimoni històric, cultural i artístic d'Andorra*".

L'àrea d'acció cultural és la que dóna més moviment a les diferents tasques culturals. Bàsicament, el Govern ha de fomentar les arts plàstiques, el teatre, la música i la dansa, però també ha de crear un marc de participació per a les associacions culturals no lucratives i per a la cultura popular, sense esperit intervencionista. En aquesta àrea, el Govern no té competències exclusives, ja que les comparteix principalment amb els comuns i amb les associacions i la iniciativa privada.

Com a novetat en aquest camp, el ministeri ha obert cinc tallers d'artistes que començaran a funcionar a partir del mes d'octubre vinent. Es continuarà treballant en les àrees de música i dansa i d'arts plàstiques, sense interferir en les tasques de promoció cultural que porten a terme els comuns. Amb aquesta finalitat, s'ha constituït la comissió de coordinació d'activitats culturals, formada pels consellers de cultura dels set comuns i per nosaltres mateixos.

Ramon Serra és ministre d'Afers socials i Cultura (1994).

La transmissió cultural a l'escola.

Eines per a la reflexió

Enric Prats

Dins el marc de la jornada de debat sobre Andorra i la catalanitat, aquestes pàgines volen proposar eines per a una reflexió, des d'una perspectiva pedagògica, sobre el paper que exerceix el sistema educatiu en la transmissió cultural. Aquesta comunicació exposarà els punts d'anàlisi necessaris per tal d'esbrinar el model practicat pel sistema educatiu, i més concretament pel sistema escolar, i no entrarà en consideracions de valor intrínseques a la transmissió.

Potser cal avisar que s'assumeix un concepte ampli i dinàmic del mot cultura, com el conjunt de valors i normes que identifiquen una comunitat i, dins aquest marc, pot semblar més fàcil detectar les diferències i les semblances amb comunitats veïnes o amb fases històriques anteriors. És a dir, s'adopta una doble visió, transversal i longitudinal, que ajuda a identificar les tendències més significatives.

Tanmateix el títol apuntat permetria extreure una segona lectura, evitada intencionadament, que tractaria sobre les diferències entre una escola nacional pretesament catalana i una de pretesament andorrana, amb tota la ironia que admeten l'adverbi i els adjectius. En primer lloc, perquè es fa difícil acceptar que els models de transmissió siguin específics i propis de cada comunitat social (a tot estirar, podríem dir que tal model o tal altre s'han aplicat aquí o allà, però no en són consubstancials). En segon lloc, perquè abans caldria acotar els termes català i andorrà, en termes d'espai i de temps, però sobretot en el terreny mental o de les ideologies. En tercer lloc, perquè la comparació entre escola andor-

rana i escola catalana supera molt les dimensions d'una comunicació d'aquestes característiques. En resum, optem per presentar eines de treball que convidin a l'anàlisi i a la reflexió.

El tema de la jornada permetria, també, repassar el contingut genuïnament andorrà que transmet la totalitat d'escoles d'Andorra, tot contrastant-lo amb el contingut genuïnament català que transmeten les escoles del país veí. Però tal anàlisi, des d'una perspectiva comparativista, tindria poca entitat científica perquè els punts de partida són radicalment diferents: hi ha una gran distància en el grau de control que exerceixen les administracions educatives sobre els respectius sistemes escolars; però, a més, mentre que l'una és plenament sobirana, l'altra està integrada en una estructura estatal superior. Aquests dos arguments, tots sols, desmunten qualsevol intent comparatiu i, per aquesta raó, hem enfocat el tema cap un altre sentit.

Tot i les reserves anteriors, ens permetrem d'advertir que qualsevol intent d'identificar els elements nacionalistes que caracteritzen el discurs i la pràctica pedagògica del sistema escolar és un dels temes més polèmics en les societats occidentals contemporànies, sobretot d'ençà de la creació dels Estats-nació i dels sistemes educatius mal anomenats *nacionals*, sorgits de la proclama revolucionària de la II-lustració. És un debat que té l'origen en la declaració de la funció de l'escola com a transmissora de la cultura i del conjunt de valors que donen identitat a la societat, i és un debat que es presenta erm davant postures que neguen la globalitat del fet educatiu. A l'apartat següent n'apuntem els trets essencials.

Conformació de valors

Assimilar educació amb socialització ha estat un dels detonants de la polèmica sobre la funció transmissora de l'escola. Això ha estat provocat per un reduccionisme del concepte d'educació, centrat en les funcions integratives, que ha facilitat l'emergència de posicions favorables al *sistema* en detriment de l'individu. L'èmfasi en el seu caràcter social n'ha fet evolucionar el mateix concepte: el *dret* a l'educació s'ha transformat en l'*obligació* de l'educació; el segle XIX reclamava l'accés de tothom a l'educació, el segle XX exigeix el deure de tothom de ser educat. Una educació que, amb el procés tecnològic i social, es realitza en una gran diversitat de llocs i situacions per mitjà d'una infinitat d'agents i d'institucions. La complexitat del sistema educatiu és paral·lela a la complexitat del sistema social.

L'educació, en essència, és un procés permanent de millora de la persona que li ha de facilitar la integració en el teixit social. L'escola, dins aquest con-

text, és una institució creada amb finalitats educatives i limitada en el temps i en l'espai. En d'altres paraules, no es pot restringir l'anàlisi de la transmissió cultural *només* a l'escola, perquè això significaria eliminar la resta d'institucions i d'agents que tenen un paper equivalent o superior al de l'escola: i) en el primer nivell, la família exerceix les funcions educatives bàsiques i fonamentals; ii) en el segon, l'escola o altres entitats culturals o religioses compleixen actuacions educatives específiques; iii) en el tercer, la comunitat social adquireix un rol marcadament formatiu i informatiu, en què els mitjans de comunicació són paradigmàtics. La classificació distingeix els tres estadis o fases d'integració o socialització de l'individu, del més simple al més complex, però també del més proper al més llunyà, en el sentit del control que hi pot exercir: gairebé absolut en el context familiar i gairebé inexistent en el context comunitari.

L'esquema només serà útil si permet esbrinar les relacions entre els diferents nivells. Sembla indiscutible que, des del naixement, la persona es relaciona, feliçment o infeliçment, amb els tres nivells. Per a la persona, l'existència d'aquests referents culturals és necessària perquè ajuda a regular les relacions amb les altres i amb el conjunt de la comunitat social. L'infant busca i reclama uns patrons de comportament que l'ajudin a sentir-se membre d'una comunitat, la pertinença a la qual es vehicula per mitjà de normes i regles compartides que l'infant va aprenent i interioritzant. En l'etapa adolescent, es presenten actituds de rebel·lia que no són sinó una mostra del grau d'interès per la seva integració en la societat.

En resum, durant el procés de creixement i maduració, la persona es troba sotmesa a una pressió constant i permanent de conformació de valors per part de diferents instàncies. La dificultat, per a la persona i per a la societat, es produeix a causa dels desajustaments entre els nivells: quan els valors acceptats per la família entren en contradicció amb els valors defensats per l'escola, o bé quan l'escola defensa una línia diferent dels valors que la societat recull en els programes oficials, s'esdevé una primera font de conflicte.

Un exemple n'és l'evolució que ha experimentat el discurs pedagògic de l'escola, fins al punt que ha dificultat la comunicació amb la societat, amb l'ús de terminologies i de procediments excessivament especialitzats que pocs entesos són capaços d'usar amb comoditat, cosa que no deixa de ser una manifestació del divorci o desajustament experimentat en els tres vèrtexs del triangle família-escola-societat. En d'altres paraules, només un acostament entre els nivells ajuda a assolir les finalitats o els objectius respectius.

En resum, la conformació de valors, finalitat no exclusiva de l'escola, es nodreix d'una gran diversitat de fonts, l'anàlisi de les quals ens permetrà detectar exactament l'adscripció a un determinat context cultural.

Eines d'anàlisi

La transmissió cultural i, en conseqüència, el perfil de persona que forma l'escola estan determinats per un conjunt d'elements que exposem i expliquem a continuació.

Agents de la transmissió

L'acte de transmissió, segons un esquema clàssic de la comunicació, necessita un emissor i un receptor. Els estudis funcionalistes han atribuït el primer rol al professor i el segon a l'alumne. Amb totes les reserves obligades sobre aquest esquema (àmpliament superat en teoria de la comunicació), acceptarem una funció activa del primer, però haurem de recordar el paper també actiu del segon, atès que de la reinterpretació de la realitat l'alumne construeix l'aprenentatge.

La reflexió sobre el model cultural de l'escola parteix, en primer lloc, del professorat i, en general, de les persones adultes sobre les quals recau la responsabilitat d'educar. Sobre el professorat, cal identificar el currículum o recorregut formatiu personal:

- Procedència social i grup cultural d'origen. L'eficàcia de la intervenció educativa està relacionada amb el grau de cohesió social que mostren educador i educat, que en sociologia s'expressa en termes de grup social de pertinença; segons això, l'èxit està assegurat si el professor comparteix les mateixes aspiracions i referents que els grups socials i culturals dels alumnes. El conflicte que s'origina quan la llengua de l'escola és diferent de la llengua familiar n'és un bon exemple, com ho demostra la situació a Anglaterra derivada de la contractació de personal estranger per la manca de professorat nadiu. Evidentment, el conflicte s'agreuja en situacions en què el fet migratori assoleix quotes elevades.
- Recorregut escolar en l'educació primària i secundària. És important analitzar el recorregut acadèmic del professorat a fi de reconèixer-ne estereotips o fixacions originades per aquesta raó, sobretot quan existeix discordança amb els plantejaments metodològics o pedagògics assumits per l'escola i per la societat. Els països africans independitzats de les metròpolis europees han experimentat una situació de recolonització a causa de la procedència del professorat, els membres del qual han estat formats en models escolars diferents.
- Formació inicial com a professional de l'educació. La formació prèvia a la pràctica docent (allò que sempre s'ha anomenat *formació inicial*) es porta a terme en institucions de formació superior, normalment de caràcter universi-

tari. Des del punt de vista econòmic (a causa dels salaris baixos del professorat) i professional (les possibilitats de promoció són minses), la funció social del professorat ha experimentat una davallada important en el darrer quart de segle, i això ha motivat un desinterès entre les noves generacions. Però, a més, el contingut de la formació no s'ha renovat al mateix ritme amb què ho han fet els avenços tècnics i científics, de manera que no és gaire difícil que els infants sàpiguen fer anar un ordinador millor que el seu professor. En països amb un potencial de formació superior petit o nul, les dificultats se centren sobretot en el professorat de secundària. Les solucions adoptades pels Estats petits del Carib són força variades: contractació directa de personal estranger format per exercir la seva tasca en un context diferent; personal nadiu que és format en universitats estrangeres que no contempen la realitat que més interessa al futur professor, etc. La fórmula més reeixida ha estat l'establiment d'un conveni entre diversos Estats dins el marc d'un programa de cooperació regional. Quan els plans d'estudi de la formació inicial del professorat presenten dèficits importants en relació amb els plans d'estudi seguits a l'escola, és fàcil endevinar-hi desajustaments i, a la llarga, desequilibris profunds.

- **Activitats de perfeccionament i de millora dels coneixements.** La formació permanent del professorat, llargament defensada pels grups de mestres preocupats per la renovació pedagògica, s'ha traduït en un conjunt d'activitats organitzades des de l'Administració educativa per al perfeccionament i millora dels coneixements i competències que es consideren obsolets. En la majoria dels països desenvolupats creix l'interès pel tema i s'hi destinen partides pressupostàries cada cop més generoses. Així com en els altres àmbits la intervenció és impossible o difícil, la formació permanent del professorat és el terreny en què l'Administració pot tenir una funció més contundent i directa, sobretot pel que fa als professionals que en depenen.

La conclusió més destacada d'aquest apartat és que la transmissió cultural està plenament relacionada amb la qualitat dels agents encarregats de dur-la a terme. A més, els nivells de socialització esmentats a l'apartat anterior intervernen indirectament a través de la filtració cultural que fa el professor.

Contingut de la transmissió

Podem identificar ràpidament el contingut de la transmissió amb els plans d'estudi o programacions escolars. Si bé aquesta afirmació és ben certa, no ho és menys que les declaracions efectuades en tals documents sovint no resisteixen la realitat pràctica, cosa que obliga a efectuar una destil·lació més subtil del contingut escolar.

La transmissió de l'escola és, en poques paraules, la transmissió de la cultura imperant. L'Estat de dret es fonamenta en l'imperatiu de les lleis i els reglaments, la tutela dels quals és confiada als òrgans corresponents. Els ministeris d'Educació acostumen a ser els artífexs dels plans escolars, elaborats sota criteris diversos. Però, a més, la transmissió es du a terme d'una manera que, en molts casos, s'escapa del control de l'Administració, perquè la realitat supera la ficció. Això obliga a enfocar la qüestió des de dues òptiques diferents: els documents administratius i els resultats reals en els alumnes.

En pedagogia, el mot currículum es refereix precisament i exactament al contingut esmentat en totes dues direccions. D'una banda, el currículum oficial recull les prescripcions administratives sobre el contingut escolar; d'altra banda, l'alumne experimenta el currículum real que l'escola li transmet. L'aspiració de l'Administració és reduir la distància entre l'un i l'altre, de manera que l'escola transmeti allò que determina el pla d'estudis. És clar que partim de la hipòtesi que existeix una distància entre tots dos i que quan aquesta distància és excessivament gran els mecanismes per avaluar el sistema educatiu són ineficaços. Per exemple, els estudis que condueixen directament a una prova externa al sistema escolar (el cas de la selectivitat espanyola, el BAC francès, les proves de nivell del sistema anglès, etc.) s'han d'adequar fidelment als programes oficials, a fi d'evitar el fracàs dels alumnes; els estudis que no porten directament a una prova d'aquestes característiques (els estudis primaris d'Espanya i de França, els estudis superiors arreu, etc.) es poden permetre el luxe de no ser devots del currículum oficial, si són capaços de salvar les inspeccions educatives.

A més dels aspectes esmentats, a l'hora d'analitzar l'eficàcia del model escolar cal relacionar les finalitats o objectius declarats amb els continguts establerts. Només d'aquesta manera és possible detectar el grau d'ajustament de la transmissió educativa. Pel que fa a les funcions de tal contingut, es poden agrupar en tres grans blocs: instrumental, professional i cultural.

El contingut fa referència al conjunt de coneixements i destreses que la persona ha de dominar per reeixir en la vida quotidiana. Molts continguts són apresos en contextos informals, fora de l'escola, però l'evolució social ha forçat que l'escola cada cop s'ocupi més de continguts que no li eren propis. Pensem, per exemple, en hàbits i destreses de menjar (en el nostre context, els menjadors escolars ocupen gairebé el 90% dels alumnes) que l'escola ha hagut d'assumir. De manera recíproca, les instàncies no formals han de suplir els dèficits de l'escola: un termòmetre del fracàs de l'escola consisteix a repassar les pàgines grogues de la guia telefònica i comptar el nombre d'acadèmies privades dedicades a l'ensenyament de llengües, informàtica, comptabilitat, música, etc.; és a dir, àrees del currículum oficial que no han estat prou ateses pel sistema escolar.

Finalment, cal estudiar detingudament l'origen del currículum, oficial i real. En resum, cal analitzar qui elabora el currículum oficial, qui n'inspecciona l'aplicació i qui n'avalua els resultats. I, també, com s'elaboren els projectes de treball a les escoles, el grau de compromís i de fidelitat de tot el professorat en aquests projectes, l'adequació dels sistemes d'avaluació de la seva aplicació, etc. En aquest apartat cal fer la mateixa anàlisi que en l'apartat anterior, sobre l'origen, procedència i formació del professorat i dels dissenyadors del currículum oficial, assessors de desplegament, etc.

El contingut de la transmissió ha de ser la confluència d'una bona colla d'elements, l'anàlisi dels quals ens permetrà detectar el grau d'ajustament del sistema públic d'ensenyament amb les necessitats de la col·lectivitat. No cal dir que el sistema privat d'ensenyament cerca unes finalitats diferents de les que es proposa el sistema públic, tot i que, en alguns casos, tinguin punts de coincidència.

Context de la transmissió

La transmissió escolar té lloc dins un context social i cultural que en determina les característiques. És un context que, a efectes de control i de canvi, es troba fora de l'abast del professorat i també dels òrgans institucionals. Però hi ha un altre context, més immediat i més sotmès al control dels professionals de l'educació, que es troba directament relacionat amb l'estructura i el funcionament del sistema escolar.

Les anàlisis neoestructuralistes de la realitat social posen l'èmfasi, sobretot, en el grau d'influència dels aparells que donen suport a les activitats del sistema. Es defensa que una reflexió sobre l'estructura permet endevinar disfuncions que van més enllà dels desajustaments conjunturals. Un cas paradigmàtic n'és el grau d'aprofundiment que aconsegueixen les reformes estructurals després de canvis de governs. Els governs socialistes, a Espanya i a França, durant un període estable, ens serveixen bé d'exemples. En el primer cas, des del 1982 es va començar a generar un seguit de successives disposicions legals (Llei de Reforma universitària, Llei orgànica de l'Educació, Llei d'Ordenació general del sistema educatiu) que han reeixit gràcies a l'estabilitat del partit que donava suport al govern. En el segon cas, els canvis governamentals no han permès una reforma a fons del sistema, tot i els notables intents en aquest sentit. A Espanya, la reforma ha tocat elements estructurals del sistema; a França, els canvis han estat més conjunturals. L'exemple britànic també aporta elements d'anàlisi força interessants: l'estabilitat del partit conservador (primer, amb la Dama de Ferro, i després, amb Major) ha facilitat una profunda reforma del sistema educatiu que en deu anys ha passat de la màxima autonomia institucional a la màxima dependència de l'Administració central.

L'estructura fa referència, com veiem, a l'organització del sistema de presa de decisions. Els models descentralitzats, com ara el britànic, han experimentat una evolució cap a estructures més centralitzades, en una tendència inversa a la que han viscut els models francès i espanyol (aquest darrer, sobretot, gràcies a l'impuls originat pel model d'Estat). L'exemple ens serveix per a il·lustrar el grau d'importància de l'estructura en la transmissió cultural. L'aparició d'un currículum oficial nacional a Anglaterra va provocar, a mitjan anys 80, un gran terra-bastall entre els professionals de l'educació, acostumats a gaudir d'una plena autonomia; naturalment, el professorat veia perillar la seva influència en el contingut de la transmissió escolar.

En l'estructura, per tant, ens interessa remarcar els nuclis on es prenen decisions sobre tots els aspectes de la vida escolar. En aquest sentit, cal analitzar el repartiment de competències de les diferents Administracions (central i local) i el terreny d'atribucions reservat al centre docent. Dins aquest, cal identificar les relacions horitzontals i verticals existents: relacions de jerarquia, relacions de col·laboració, equips de treball, etc. Un dels aspectes essencials d'aquest apartat es refereix al sistema de selecció dels equips directius com a conductors dels equips de professorat. Segons la procedència personal, hi ha models de circuit tancat, en què els directors han de ser professors amb una experiència docent mínima, i models de circuit obert, en què els directors provenen d'una carrera específica. Paral·lelament, segons el sistema d'elecció, els directors poden ser elegits entre el professorat (i llavors esdevenen models tancats purs), o bé poden ser nomenats per instàncies superiors (d'entre el personal docent o provinents d'una carrera específica de direcció). Cal dir que són poques les facultats universitàries que preveuen la formació de directors de centres docents, i això fa que el model de carrera específica no sigui fàcil de trobar en la realitat.

Un aspecte final que no es pot obviar en la reflexió sobre el model educatiu és el seu finançament. Es pot entendre (sobrentendre) que el sistema públic d'ensenyament obté un finançament total de l'Estat i que el sistema privat en pot tenir un finançament parcial. Tot i això, l'aspecte fonamental no se centra en la procedència dels recursos econòmics, sinó en el grau d'autonomia dels centres per administrar-los; és a dir, en la disponibilitat dels diners per cobrir les despeses que l'escola consideri prioritàries. En aquest sentit, és important destacar que els models descentralitzats tenen, segons els indicadors de l'OCDE, un rendiment acadèmic més alt que els sistemes centralitzats; però, alhora, els models centralitzats optimitzen els recursos econòmics d'una manera més efectiva que els descentralitzats.

La conclusió més rellevant és que l'estructura i el finançament determinen el model educatiu perquè en depèn, bàsicament, el sistema de presa de decisions

sobre els afers escolars, però sobretot perquè determinen el context en què es porta a terme la intervenció educativa.

Destinatari de la transmissió

L'usuari o beneficiari de la transmissió educativa és directament l'alumne i indirectament la societat. El paper passiu que tradicionalment la pedagogia ha atorgat a l'alumne ha donat pas a una funció més activa i participativa en el procés educatiu. S'entén que l'alumne reinterpreta la realitat i la fa seva, que s'integra en un context d'una manera singular i específica, diferent de com ho fan els seus companys, i que per això l'escola ha de saber donar resposta a la diversitat d'interessos i expectatives dels alumnes.

És clar que assumir una concepció activa i dinàmica de l'alumne comporta els seus riscos. En primer lloc, obliga a acceptar que les necessitats individuals són determinants en el procés educatiu; unes necessitats que estan estretament vinculades amb el propi grup cultural d'origen i amb el context social i econòmic habitual. I sobretot remet, en segon lloc, a la idea de consens i de negociació que ha de presidir la relació educativa, ja que només així es pot garantir una actuació eficaç i adequada a les necessitats de totes les parts implicades. El professor actua d'intermediari entre la societat i l'alumne en el sentit que transmet les necessitats de l'un a l'altre.

L'alternativa òptima és que les decisions referents als apartats més amunt esmentats es prenguin amb el consens i la negociació anunciats. És una afirmació ideal que frega la utopia, però que, insistim, cal que impregni la relació que s'estableix entre alumne i professor. Moltes investigacions sociològiques demostren que la intervenció educativa és eficaç quan les dues parts comparteixen el mateix codi de relació, que es fonamenta, com és sabut, en el codi de comunicació. Amb això es remarca la funció primordial de la llengua i la necessitat de buscar solucions pedagògiques al conflicte que es crea quan no es comparteixen els mateixos codis. No defensem un model que negui cap de les llengües presents, ben al contrari. Els casos de persones alfabetitzades en una llengua diferent de la seva llengua habitual (mal dita maternal) demostren la possibilitat i la necessitat d'estimular aquesta opció.

Conclusions

Les relacions seculares entre Andorra i Catalunya són d'una profunditat i una transcendència difícils d'amagar. Unes relacions entre veïns que, lluny de buscar diferències, s'han basat en la proximitat i en la confluència d'interessos, ja que les necessitats i els contextos respectius han tingut més punts de contacte

que de separació. En aquest sentit, és important remarcar que tot intent de comparar models i estructures entre tots dos països ha d'accentuar-ne les semblances i esbrinar els avantatges i els inconvenients de les diferències corresponents.

L'educació comparada té la finalitat, exactament, de detectar quins aspectes positius són aprofitables i quins de negatius cal evitar. Tanmateix, per fer efectiva la comparació, cal partir de patrons o models teòrics de referència, amb els quals puguem identificar els possibles desajustaments o desviacions de l'objecte estudiat. Les eines exposades en el darrer apartat d'aquesta ponència tenen aquesta finalitat.

L'escola andorrana i l'escola catalana, com qualsevol sistema escolar, comparteixen el mateix objectiu: servir la comunitat social a la qual pertanyen. La dificultat està, precisament, a especificar les necessitats de la comunitat en qüestió. A un sistema social li correspon un sistema educatiu, ja que per garantir la formació de ciutadans segons els paràmetres recollits en els textos constitucionals cal un model formal de transmissió cultural sota una única tutela, que acostuma a recaure en l'Administració educativa per mitjà de mecanismes de control i d'inspecció interna.

És clar que les tendències apuntades en els apartats anteriors han d'estar en perfecta consonància amb el model polític i institucional adoptat a cada moment. Només un poble sobirà pot ser capaç de reconèixer els avantatges de gaudir de plena autonomia en les decisions. No obstant això, l'autodeterminació es relaciona directament amb l'obligació d'assumir les decisions preses, de manera que el poble sobirà és alhora responsable del camí que ell mateix s'ha dibuixat.

La distància entre les posicions de partida de l'escola andorrana i de l'escola catalana es veu atenuada amb l'ús dels procediments esmentats. Entenem que una investigació profunda i rigorosa, de caràcter comparatiu, dels dos models escolars podria aportar llum sobre les solucions que es poden adoptar en situacions que els dos models ja han experimentat respectivament, tant pel que fa als criteris de selecció i formació del professorat com als que estan estrictament relacionats amb el contingut que transmet l'escola.

Enric Prats és llicenciat en pedagogia.

Els trets polítics diferencials d'Andorra

Manuel Mas

Dues consideracions abans de començar la meua exposició. En primer lloc, una que pot semblar un contrasentit. El meu agraïment a la Societat andorrana de ciències per la seva amable invitació a participar en aquesta diada andorrana a la Universitat catalana d'estiu de Prada, si bé, com ja tinc publicat des de fa temps, i com sembla també que algú altre ja hauria manifestat, no comparteixo –per raons que van més enllà de l'aspecte universal de la cultura, en què s'ha de participar plenament, sinó per motivacions d'ordre polític, algunes de les quals, possiblement, quedaran reflectides en aquest modest treball– el fet que Andorra participi en aquesta manifestació. Entenc que moltes de les coses que es discuteixen o serveixen de reflexió en aquest fòrum haurien de tenir el seu desenvolupament a Andorra i no a l'exterior.

La segona, com ja he manifestat aquest matí després de la intervenció d'Antoni Morell, és que lamento que, d'una manera general, repetiré el que ell ja ha dit en molts passatges de la seva interessant exposició.

Els andorrans no som catalans. Dit així, pot semblar greu o, com s'ha dit, provocar escàndols. Aquesta afirmació, però, s'ha de contemplar purament des de l'aspecte polític, entenent que, com intentaré indicar en aquesta ponència, en d'altres aspectes, sobretot en el lingüístic i el cultural, pot existir una perfecta coordinació i col·laboració mútua, a partir del fet que existeix una llengua comuna.

Dit això, s'ha de dir també que no és que tinguem la pretensió d'ésser millors o diferents, o que la nostra sigui una conducta arrogant; és senzillament que,

en el pla polític, hi ha uns eixos bàsics que fan que existeixin elements diferenciadors que, per evitar confusions i, també eventuals tics d'absorció, barreja o dilució, s'han de deixar ben clars i, per part nostra, proclamar amb tot convenciment, dins la modèstia i la prudència amb què sempre Andorra, com a petit –per les dimensions geogràfiques– Estat ha de tenir en la seva actuació.

En el pròleg a l'edició del Consell General del *Manual Digest* del març de 1987, Josep Maria de Porcioles i Colomer diu que l'obra del doctor en Dret i Sagrades Escripures Antoni Fiter i Rossell és “*verb d'un poble*”. El *Manual Digest* –recull d'usos i costums que, en la modernitat i el progrés, no s'hauria de perdre de vista– en el seu capítol tercer explica: “*Per ser las Valls de Andorra ja de sos principis, part de Cathaluña, y los Andorrrans Verdaderament Catalans*”. I també: “*Son tant Conformes los autors en que las Valls de Andorra, sian propia, y Verdadera Cathaluña, y sos naturals, propis, y Verdaders, y lilegitims Catalans entot rigor, que no hi ha autor algun, que Incidintement tractia de ellas, que diga lo contrari; â mes dels Autors sobre Citats, ho asseveran tots los autors geografichs, en los Mapas de España, y de Cataluña Constituint alas Valls dins de est Principat, com apart, y porcio de ell*”.

El doctor d'Ordino arriba a afirmar que aquests aspectes són tan evidents que constitueixen una veritat tan visible “*que sols pot deixa de Veurerla, y Coneixer, qui vulla afectadament, y pertinament ferse Ciego, y obstinadament Vestirse, y no despullarse may de un hacmor, y esperit Verronistre*”.

Tot i aquesta reafirmació gairebé vehement pel que fa al caràcter de la catalanitat d'Andorra, fins i tot en l'àmbit de la geografia física, el *Manual Digest*, però, conclou: “*Una cosa sola hi ha tant solament, que no participan, del principat de Cataluña los Andorrrans, y sas Valls, que enlo respectiu al Govern, al Civil y Criminal, al Politich, y Economich de dit Principat, ni han participat may (...) aventse governat (...) de cerca de 10 sigles fins al temps present ab son peculiar Govern, ab las disposicions del dret Comu, y patrias peculiars, Consuetuts; y finalment ab sa particular y, peculiar política, y Economia*”. Seguidament, en el títol del capítol IV, proclama: “*Valls de Andorra no obstant de ser part de Cataluña, may han dependit desde la expulcio del Moros de ellas*”.

Ben cert, aquest document jurídic, històric i costumari del *Manual Diges*, il·lustra, amb la seva senzillesa, però amb rotunda claredat, com es pot resoldre i interpretar el tema proposat en aquesta edició de la Universitat catalana d'estiu de Prada de Conflent. Hi ha lligams idiomàtics, geogràfics, de costums, nexes que, de manera irrenunciable, des d'Andorra s'han mantingut vius amb el pas del temps i, àdhuc, de vegades en circumstàncies bastant difícils o precàries, com, per exemple, durant l'època de la dictadura franquista. Aquesta unió,

aquesta identitat, però, té un vessant diferencial que dota el Principat d'Andorra d'una personalitat pròpia, refermada de manera rotunda en la darrera època que culmina amb la Constitució del 14 de març de 1993.

Són molts els autors que, seguint les pautes establertes per Fiter i Rossell, han divulgat la catalanitat del Principat d'Andorra. Fins i tot Brutails a *La Coutume d'Andorre* publica una frase –que després recollirà Bonaventura Riberaygua a *Les Valls d'Andorra*– d'una contundència sorprenent: “*Els andorrans són de raça catalana*”. No és ara el moment d'endinsar-se en disquisicions ètniques –sobre les quals aquest ponent no pot pronunciar-se per manca dels deguts coneixements tècnics en la matèria–, però sí que es pot fer el comentari que, a vegades, aquest sentit de catalanitat des d'Andorra pot arribar a tenir alguna connotació, si no exagerada, sí almenys força singular.

Al costat de les evidències d'ordre idiomàtic i cultural, fins i tot d'innegables aspectes socials i de tarannà personal o col·lectiu, hi ha un element diferenciador –absolutament consolidat avui dia– que fa que, en el terreny polític, en la personalitat estatal, en definitiva, s'hagi de fer una excepció al que sembla norma general i dir que políticament i estatal no hi ha aquesta confluència que es pot donar, d'una manera força general, en d'altres ordres del quefer quotidià.

Josep Maria de Porcioles i Colomer –més enlla de connotacions i criteris que es puguin fer de la seva etapa de batlle de Barcelona durant el franquisme– és un jurista d'una importància innegable, profund coneixedor dels més amagats angles i pàgines de la ciència i la doctrina jurídiques, i en el pròleg a la ja comentada edició del *Manual Digest* ens recorda, com una constant en la filosofia de l'actuació dels andorrans al llarg de la seva història, que “*Andorra és, entre els països de parla catalana, el més lliure en la seva història*” i que “*Andorra, de la seva independència n'ha fet una actitud permanent i l'ha afirmada entre solidaritats*”. Segurament, en aquestes paraules del qui fou jutge d'apel·lacions d'Andorra s'hi pot trobar el nucli de la qüestió que, especialment per la darrera de les frases recollides, estableix una dicotomia que es transforma en un principi: independència i solidaritat.

És veritat que els andorrans, de la seva independència, n'han fet una norma de conducta. No solament ara, recentment, a partir de la Constitució del 1993, en què aquesta independència ha quedat reafirmada i enfortida, sinó, fins i tot, molt abans. En el tresor que constitueixen els llibres d'actes del Consell General sura, de manera constant, aquest sentiment de nacionalitat pròpia i diferent i a la darrerria del segle passat en nombroses ocasions apareix ja l'expressió “*Estat andorrà*”, una definició, una realitat que, per a molts, ha estat negada, a vegades de manera obnubilada.

No són gaire llunyans els temps en què no solament es discutia el caràcter

estatal del Principat d'Andorra sinó que, fins i tot, se li negava aquesta condició, especialment des de posicions franceses, molt avesades a un cartesianisme obtús i de tendències a què només existia una sola veritat, la seva. I quan s'admetien uns certs símbols o fesomies d'Estat, es retallava l'obsequi amb descripcions o tesis tan curioses com *Estat exigü, quasi-Estat*, opcions doctrinals que fan dir a Porcioles en el pròleg de constant referència que, “seguint una terminologia medieval, només li hauria calgut que hom l'hagués qualificat d'Estat hermafrodita” (!).

Andorra, però, ha anat fent el seu camí. A vegades amb moltes dificultats la majoria dels casos, amb molta incomprensió des de l'exterior. Durant molt de temps va ésser analitzada i esguardada fins i tot amb condescendència, com si es volgués perdonar o justificar benèvolament la seva presència, aquest fet inqüestionable d'haver superat els avatars de la història i haver romàs com un vestigi que es perdia en les profunditats de les cròniques. Però hi ha hagut perseverança, s'ha lluitat per mantenir aquesta independència volguda, acceptada amb compromís històric a cada moment. És per això que Pierre Vilar ha remarcat el caràcter singular de l'estatut polític que tenia Andorra i que ha permès que sigui, segons afirma aquest autor, l'Estat més antic d'Europa.

Aquesta independència estatal i política és la que constitueix el tret diferencial que dóna vida a l'afirmació que els andorrans no som catalans. Hi ha la sobirania que és l'element bàsic per a aquesta evidència innegable.

I, al costat d'aquesta voluntat d'independència, de manteniment de les llibertats nacionals, com expressa perfectament Porcioles en el fragment que hem recollit més amunt, hi ha un altre element indissociable en la idiosincràsia andorrana: la solidaritat.

Aquesta solidaritat que es va posar a prova i va quedar patent en el període de les guerres del segle actual (la civil espanyola i l'europea), durant el qual Andorra fou terra d'acolliment sense cap distinció, segurament avançant-se a les teories de la doctrina dels drets humans que, després, han servit per criticar, en la majoria dels casos injustament i amb desconeixement de causa, aquest Estat que de tan vell és, segons Pierre Vilar i com hem vist, el més vell d'Europa.

En aquesta solidaritat és on s'han d'encabir les possibilitats d'actuació en l'àmbit de la catalanitat. Andorra ha demostrat que no renuncia mai a aquest objectiu. Des del manteniment i defensa de la llengua catalana en èpoques crítiques i no sempre planeres, passant per la declaració constitucional que el català és la llengua oficial d'aquest Estat —únic cas en el món— i aconseguint la seva utilització en organitzacions internacionals com l'ONU i la Comunitat Europea, per exemple. En ambdós casos, de la mà d'Andorra el català es va emprar com a llengua oficial per primera vegada.

Una altra cosa, però, són els continguts. El discurs del cap de Govern a l'ONU ha estat criticat des de determinats sectors de la societat andorrana, precisament per allò que s'ha entès com un component excessivament catalanista, amb perjudici per a la divulgació de l'andorranitat. En aquesta complexitat de les disjuntives, cal tenir en compte que s'ha d'afirmar –i des d'Andorra es pot fer– la llengua i la cultura catalanes perquè són propies, però també no s'han de manifestar tendències pancatalanistes en detriment de la pròpia essència andorrana.

En aquest sentit, s'ha de fer esment de la idea o tendència anomenada Països Catalans. Andorra és un Estat. A partir d'aquesta afirmació –ara ja indiscutible–, s'ha de pensar, per exemple, en els problemes plantejats en sessions de la Conferència de regions pirinenques, en les quals Andorra ha participat de manera molt activa. Aquesta manca d'estatalitat dels components de la conferència va fer que calgués establir una distinció en el moment d'enumerar els participants a cada reunió i arribar al compromís d'esmentar les regions presents i afegir: “i el Principat d'Andorra”, fixant amb aquesta expressió la diferència quant al caràcter estatal. I s'ha d'excloure una teoria que s'ha sentit avui aquí en intervencions anteriors, que pretén que Andorra seria un Estat que formaria part d'una nació catalana. Això és del tot impossible. Un Estat mai no pot formar part d'una nació, sinó que, en tot cas, hauria d'ésser a l'inrevés.

També ho diu Porcioles –que en la present ponència recollim de manera exhaustiva– i és una opinió bastant generalitzada. Andorra forma part dels països de parla catalana –com a matisació de l'expressió *països catalans*– i s'ha de distingir ben clarament la situació per evitar pèrdues d'identitat o situacions massa difuses.

Diuen que la llengua és l'única pàtria dels escriptors. Al costat dels que no han renunciat mai a la utilització exclusiva del català com a mitjà d'expressió, hi ha casos d'escriptors catalans que participen habitualment i professional en mitjans de comunicació no catalans. Aquest fet, d'una manera general, no posa en dubte la seva condició d'escriptors catalans. Podria un escriptor andorrà escriure habitualment i professional en una llengua diferent de la pròpia? Més enllà de la universalitat de la cultura i de la fantàstica facultat que representa poder-se comunicar en diferents idiomes, en el cas concret i tan peculiar que es posa com a exemple pot concloure's, en termes globals, que entre un escriptor català i un escriptor andorrà la situació pot ésser ben distinta, tot i el respectiu compromís polític i social que cadascú d'ells pugui adoptar en la seva respectiva societat. Seria bastant dubtosa l'acceptació que podria tenir a Andorra un escriptor andorrà que –insisteixo, habitualment i professional, és a dir, fora del context de col·laboracions o aportacions puntuals– escrivís en una llengua diferent de la pròpia.

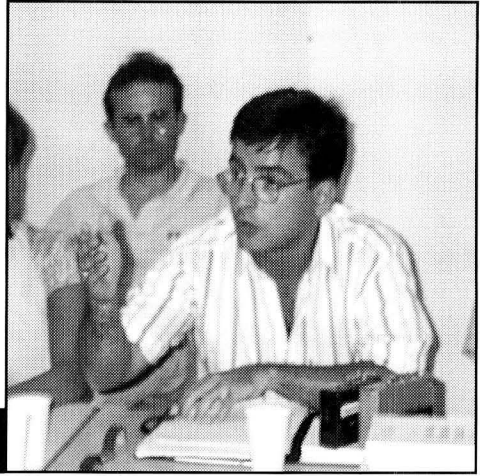
I en aquest apartat, voldria fer esment de l'enriquidora experiència personal que ha significat poder conèixer escriptors de la vàlua i la transcendència de Salvador Espriu, Vicent Andrés Estellés, Pere Calders, Miquel Martí i Pol, Ignasi Riera... De tots ells, el que més m'ha corprès és el respecte i el tacte, la deferència i, ensems, la il·lusió i l'emoció amb què han tractat el tema d'Andorra. Des d'una catalanitat profunda, total, sincera, però amb la clara concepció d'uns trets diferencials. És a dir, conjugant perfectament, des del particular punt de vista de cadascun d'ells, el conglomerat harmoniós que es dóna en el cas d'Andorra: la seva independència i la seva catalanitat.

No s'han de trabucar aspectes ni situacions. Per posar un exemple ben senzill: un batlle o un cònsol no són el mateix a Andorra que a la resta dels països de parla catalana. Hi ha trets polítics i també socials diferencials d'Andorra que fan que no puguin ni deguin existir errors, ambigüitats, confusions ni interferències. Hi ha, també, una clara, indiscutible i irrenunciable identitat cultural que Andorra vol servir i sostenir i que es posa a la disposició de la divulgació, el progrés i la conservació de la llengua i la cultura catalanes. I, ben segur, caldria obrir també, dins aquest mateix tema que ens proposa la diada d'avui a la UCE, les eventuals relacions d'Andorra entre la catalanitat i el catalanisme.

En el respecte i la comprensió d'ambdues situacions és on es pot preservar una coherent convivència. Comprendre que Andorra pot participar en la catalanitat, tot i mantenir la seva independència, que ha d'ésser respectada perquè amb la solidaritat es contribueix a l'assoliment d'aquells elements compatibles que són comuns sense cap pèrdua d'identitat i, ben entès, sense que puguin donar lloc a interferències o vel·leitats –que n'hi ha– d'intervenció.

*Manuel Mas i Ribó és advocat, escriptor i conseller general
per Coalició Nacional Andorrana.*

Contribució a la catalanitat des de l'andorranitat

Jordi Cinca

En primer lloc, permeteu-me agrair a la Societat andorrana de ciències que m'hagi convidat a participar a la setena diada d'Andorra dins la Universitat catalana d'estiu.

Fa uns dies, quan em vaig disposar a preparar la meva intervenció d'avui i vaig reprendre el títol que havia donat a l'Antoni Pol, la primera sensació va ser que m'havia precipitat a l'hora de plantejar aquest enunciat. Aquest sentiment venia induït bàsicament per dues raons. La primera és que, segons qui l'escoltés o el llegís, podria pensar que és un títol carregat de petulància o, si més no, d'excessiva pretensió. La segona, en el fons amb el mateix origen, m'obria un seguit d'interrogants:

- plantejar les contribucions que Andorra pugui fer a la catalanitat, tot i admetent que les pugui fer, no és començar la casa per la teulada?
- no caldria primer mirar portes endins i veure fins a quin punt Andorra té assumida en el conjunt de la seva societat aquesta catalanitat i fins i tot la pròpia andorranitat?
- o, en darrera instància, què s'està fent perquè sigui assumida?

Finalment, vaig decidir que, en lloc de canviar el títol, intentaria basar la meva breu intervenció en els dubtes i interrogants que em generava el mateix enunciat.

Així, per començar, he de manifestar el meu respecte i l'acceptació personal del concepte Països Catalans i de la seva realitat; és des d'aquest vessant que entenc el mot catalanitat, com l'expressió que engloba el caràcter, la cultura, la

manera de ser o, com senzillament defineix l'Enciclopèdia catalana, l'esperit propi dels qui formen part dels Països Catalans.

Dit això, cal que remarqui el meu acord amb un dels eixos que han utilitzat la majoria dels ponents que m'han precedit: Andorra te raó de ser per si mateixa i en cap cas no hem d'acceptar arguments que la difuminin entre la resta dels Països Catalans i en especial amb el que té, per la seva dimensió, potencial econòmic i dinamisme cultural, més capacitat d'absorció, Catalunya.

Tinc el convenciment absolut que l'enfortiment i la consolidació de l'eix cultural comú que uneix tots els integrants dels Països Catalans ha d'estar basat en les aportacions que es puguin fer des de cada país, sabent que hi haurà trets diferenciadors en cada un d'ells, producte de la història i de la realitat actual. És justament des d'aquesta perspectiva que podem traslladar la definició que abans donava de catalanitat a la d'andorranitat, com el caràcter o l'esperit propi dels qui vivim a Andorra, coneixedors que embranquem en el tronc comú de la cultura catalana. És important, al meu entendre, que uns i altres aprenguem a con-viure amb aquesta concepció amb naturalitat absoluta, sense renunciar als orígens i respectant els fets diferenciadors.

Acceptat això, potser ja no resulta una excessiva pretensió contribuir a la catalanitat des d'Andorra, sinó que més aviat esdevé una conseqüència lògica de la seva pròpia existència, com ho hauria de ser en el cas de Catalunya, el País Valencià, les Illes o la Catalunya Nord.

La contribució, tant la d'Andorra com la dels altres països, s'ha de fer des de la pròpia realitat, sense falses aparences, sense voler capitalitzar per damunt dels altres, però, això sí, aprofitant al màxim el conjunt de possibilitats que cada un té al seu abast; i en aquest sentit, Andorra, per la seva condició reconeguda d'Estat, hi té un paper important.

El fet que Andorra, mitjançant l'adopció de la Constitució aprovada per referèndum el 14 de març de 1993, hagi estat reconeguda per la comunitat internacional com un Estat de dret, ha obert un ampli ventall de possibilitats, algunes de les quals ja les hem pogut constatar el darrer any. El discurs en català adreçat pel cap de Govern a l'assemblea general de les Nacions Unides amb motiu de l'ingrés d'Andorra a aquesta organització, o el mateix ingrés del Principat a la UNESCO, o la propera admissió d'Andorra com a membre del Consell d'Europa, han estat i seran veritables caixes de ressonància de la llengua i la cultura catalanes i l'evidència de les moltes possibilitats que obre la nova situació. No crec necessari aprofundir més en una qüestió prou gràfica i entenedora per si mateixa.

És justament en aquesta evidència que neixen els interrogants que plantejava al començament. Crec que a Andorra podríem caure en el parany d'acon-

tentar-nos agafant la bandera de la catalanitat, tal com han suggerit diferents sectors socials i polítics més enllà de les nostres fronteres, per donar-li cabuda en els diferents fòrums internacionals als quals pugui pertànyer Andorra i oblidar-nos de la tasca que ens queda per fer dins de casa. És a dir, conscienciar i donar a conèixer a la mateixa gent d'Andorra les nostres arrels, la nostra cultura, la nostra llengua, potenciar, des del respecte a la pluralitat dels Països Catalans a què abans feia referència, la identitat nacional del poble andorrà.

Des del meu punt de vista, no podem honestament, com a andorrans, aspirar a fites majors en favor de la catalanitat si no estem disposats abans a fer un esforç en favor de l'andorranitat dins el mateix Principat, aprofundint en accions ja iniciades i en altres de noves.

En aquest sentit, podem posar alguns exemples dels molts que de segur trobaríem:

- potenciar els artistes del país;
- potenciar la formació d'adults;
- emprendre accions a favor dels mitjans de comunicació del país en llengua catalana, i dins aquest camp fer realitat la sempre futura televisió andorrana;
- conjugar la convivència positiva dels diferents sistemes educatius existents a Andorra amb la rigorosa i àmplia presència en tots ells de la nostra llengua i la nostra història;
- la contínua potenciació del sistema educatiu andorrà, en tots els seus vessants: escola andorrana, formació professional, formació d'adults, andorranització.

I, possiblement per sobre de tot això, cal fer incidència en les accions del dia a dia, perquè tota la importància i la transcendència de poder pronunciar un discurs en català a l'ONU es veurà eclipsada si no aconseguim de forma habitual fer la compra en català, fer la comanda en un restaurant en català o que els nens juguin als patis de les escoles en català.

Sóc conscient, quan em manifesto en aquest sentit, que som un país petit, receptor d'importants fluxos migratoris, i eminentment turístic, i per tant som més vulnerables a les grans cultures que ens envolten, als corrents globalitzadors que avui es fan sentir amb força; i per això personalment crec que hem d'apostar per actituds pròpies d'un nacionalisme integrador, on la voluntat sigui explicar, fer entendre i compartir la nostra cultura amb els qui es vagin integrant a la nostra comunitat, i no pas guardar amb gelosia els nostres trets diferenciadors com si la nostra perduració depengués del fet que no ens coneguessin ni els qui viuen al nostre costat. Un nacionalisme integrador que ha d'estar, per tant, en oposició frontal al nacionalisme excloent basat en postulats conservadors, poc integradors, que ens van tancant en nosaltres mateixos i que a la llarga facilita-

ran que siguem absorbits pels corrents culturals i lingüístics majoritaris. Un nacionalisme integrador que finalment ens ha de permetre tenir una actitud oberta i traslladable a molts àmbits de discussió de l'actualitat andorrana, com el debat permanent sobre la nacionalitat, com la potenciació des de la mateixa administració de mesures concretes i valentes, que facilitin però també forcin l'accés a la nostra llengua, als nostres costums i a la nostra cultura.

Els temps en què passar desapercebut era la millor recepta per garantir la perdurabilitat d'Andorra ja no s'adiuen amb la realitat del nostre entorn, especialment l'econòmic, ni amb la nostra pròpia realitat dins la comunitat internacional, i hem de fer conviure la prudència pròpia d'un microestat, situat entre gegants, amb l'assumpció de les responsabilitats que exigeix formar part dels grans organismes internacionals.

Aquesta actitud, vàlida per a tots els Països Catalans, ho és especialment per a Andorra, perquè junt amb el nostre nou estatus internacional, hem d'assumir noves responsabilitats en favor de la nostra cultura, hem d'aprofitar la situació de privilegi de què gaudim, hem de potenciar les col·laboracions entre institucions públiques i privades del conjunt dels Països Catalans en favor de la catalanitat de què parlem avui, però al mateix temps, si no abans, hem d'aprofundir en les qüestions que he exposat, perquè si bé no són tan espectaculars, sí que faran que totes les contribucions que ara per ara Andorra pot fer en l'àmbit internacional en favor de la catalanitat siguin efectives.

Jordi Cinca és conseller general per Nova Democràcia.

Estat andorrà, nació catalana

Antoni Martí

Com deia l'editorial d'un diari andorrà, el tema escollit és certament punyent: Andorra i la catalanitat. La meva ponència, titulada *Estat andorrà, nació catalana*, té la intenció de fugir de les clàssiques polèmiques.

Intentarem explicar de quina manera l'únic Estat sobirà de llengua catalana, l'únic Estat que sense interferències i amb tota independència pot decidir el seu futur, de quina manera, en definitiva, l'Estat andorrà ha de saber assumir el paper emblemàtic que li pertoca davant de la nació catalana.

Parlar d'Estat és definir el contingut d'aquest concepte. Andorra és un Estat de dret. Per als liberals, la definició és inherent a la mateixa concepció liberal de l'organització política: implica que els governants no estan per sobre de les lleis però exerceixen una funció emmarcada i dirigida pel dret; l'Estat de dret és aleshores indissociable d'una representació de poder que a poc a poc però de forma continuada al llarg de la història s'impregna en les institucions. Esdevé, actualment, la garantia de la legitimitat de tot poder.

Andorra ha posat en marxa, una vegada més, un nou impuls democràtic. I és evident que el fonament de les actuals democràcies occidentals és la convicció comuna que, d'una part, la sobirania popular és la força del poder polític i, d'altra banda, cada persona té unes llibertats que li garanteix la Constitució.

Els liberals ens identifiquem a partir de l'essència del liberalisme polític, i s'entén que hem de parlar de democràcia liberal, que significa lluitar pel pluralisme dels partits polítics, perquè les eleccions siguin lliures, per la independència dels jutges, per l'absència de censura oficial i pel respecte de les minories.

Remarquem que la concepció de l'Estat de dret és l'herència d'una tradició liberal en la qual ens basem. El sòcol d'aquest Estat és constituït per un conjunt de drets fonamentals, inscrits en textos de valor jurídic superior com la Declaració dels drets de l'home. Així, la democràcia en la seva concepció actual no és sinònim de poder sense repartiment entre els elegits. Constitueix el respecte del pluralisme, la participació dels ciutadans en les tries col·lectives i en la garantia dels drets i les llibertats.

Però, què diferencia Andorra de la resta dels catalans?

S'ha de parlar d'identitat andorrana

Si bé es cert que històricament, abans del 1278 amb la signatura dels Pariatges, Andorra formava part del comtat d'Urgell, un dels més importants de Catalunya, i tot i que en el *Manual Digest* es diu que som *vertaders catalans*, ja fa temps que Andorra té un paper diferent i original, malgrat els elements comuns amb la resta de catalans i de la nació catalana que són la llengua i els usos i costums.

El fet diferencial, deixant de banda les especificitats degudes al medi físic, és que avui Andorra és un Estat sobirà. Aquesta emergència i la voluntat política d'una identitat andorrana es fan paleses d'una manera ferma ja en el segle XVIII, en els textos –el *Manual Digest*, el *Polítar*– i més tard en actuacions polítiques, com en el moment en què l'equilibri del copríncipat es va veure amenaçat a causa de l'autonomenament del bisbe com a príncep sobirà i el Consell General va sol·licitar la intervenció de l'autoritat suprema, el Sant Pare, en un escrit fins i tot publicat l'any 1894.*

Avui dia, el jove Estat es troba davant d'una nova definició de la seva identitat a causa de l'evolució econòmica, que ha aportat una allau de persones de cultures i llengües diferents i diverses. Nosaltres, els liberals, pensem que és el moment de plantejar-se seriosament l'aplicació de les lleis promulgades sobre la nacionalitat, l'educació, els mitjans de comunicació, la sanitat... i en certs casos les seves modificacions, però també és el nostre deure respectar la diferència. I en aquest cas cal tenir una política oberta al diàleg, cal impulsar una llei de ciutadania. L'economia s'ha de diversificar; en aquest sentit, hem de propulsar una opció cap al turisme de qualitat, cap a una indústria d'alta tecnologia i no contaminant. Cal protegir el medi natural i el patrimoni històric i artístic i així afavorir la promulgació d'una llei d'ordenament del territori, incloent-hi medi natural i medi urbà. Cal oferir, en definitiva, qualitat de vida i de benestar en un petit Estat. Som 60.000 habitants.

Aquest futur ens pertany, als qui són andorrans i als qui ho seran. Tenim

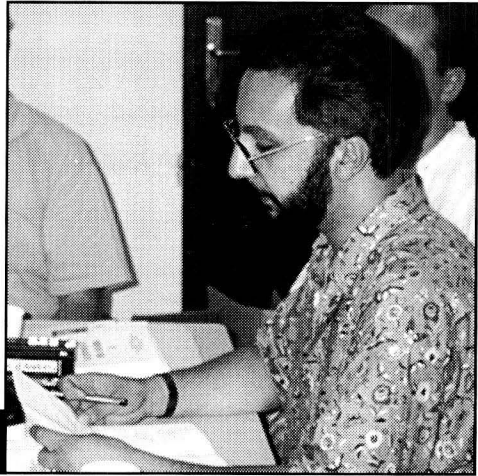
consciència que l'únic Estat sobirà de llengua catalana ha de saber jugar el paper emblemàtic que li pertoca davant de la nació catalana, perquè nosaltres podem decidir sense interferències i amb tota independència el nostre futur.

Antoni Martí és conseller general per Unió Liberal.

NOTA

* Consell General de les Valls d'Andorra: *La cuestión de Andorra. Exposiciones elevadas por el M.I. ... al Excmo. Sr. Obispo de Urgel y al Santísimo Padre.* Imp. de M. Rovira, Barcelona 1894.

Apunts sobre andorranitat i catalanisme

Francesc Rodríguez

Aquestes breus notes o apunts (vull precisar aquí que tot el que digui serà en nom propi; per tant, en sóc l'únic i exclusiu responsable) no pretenen tractar en profunditat cap aspecte inherent al tema de la diada andorrana que avui té lloc; tema, d'altra banda, que permet una multitud de lectures, tal com ha quedat confirmat durant el dia. Algunes de les remarques que faré ja han estat tractades al llarg de les ponències desenvolupades; les que no ho hagin estat podran servir, espero, com a elements de reflexió.

Penso que, malgrat les conviccions més o menys profundes de cadascun de nosaltres, és evident que existeix un sentiment o, més ben dit, una apreciació generalitzada, des d'una perspectiva andorrana, quant a la qüestió plantejada. I aquesta apreciació és certament contradictòria.

Per il·lustrar aquesta afirmació i per partir d'una proposició concreta, em referiré, per començar, al *Manual Digest*, veritable pou sense fons on podem trobar sempre cita a la nostra conveniència. Malgrat que d'altres ponents ja ho hagin fet, citant-ne fins i tot els mateixos paràgrafs, penso que val la pena d'insistir.

Antoni Fiter i Rossell, després d'una breu *Advertencia Preludial*, dedica els dos primers capítols de la seva obra a establir els orígens del nom d'Andorra i a fer una descripció sumària del país. El tercer capítol té per títol: *Valls de Andorra son propia y verdadera Cataluña, com âpart de aquest Principat; Andorrans son propiament Catalans en tot rigor, y gosan com a tals varias prerrogativas en ell*. L'enunciat del capítol següent és: *Valls de Andorra no obstant de ser part de Cataluña, may han dependit desde la expulcio dels Moros de ellas, del Govern,*

delas Lleys, tant civils, que Criminals, dela Política, Economia, Usatges, ni altra disposició Secular de dit Principat, si de las Canonicas, Eglesiasticas, Provincials, y Diocessanas, respectivament, lleys y costums de ell. Com podem veure, Fiter dedica tot un capítol a defensar una proposició, la catalanitat d'Andorra, argumentant de la mateixa manera en el capítol següent, com a bon doctor en lleis que és, la proposició pràcticament contrària.

Sense entrar en el detall de les asseveracions de l'autor per tal de demostrar les seves afirmacions, penso que, si ens fixem bé en els enunciats transcrits, podem arribar a trobar aquella apreciació contradictòria a què m'he referit.

De la lectura *in extenso* dels dos capítols, he arribat a la conclusió que per a Fiter és evident que Andorra és una identitat independent. Malgrat això, dedica un capítol sencer a demostrar que *"las Valls de Andorra enlo Espiritual, y en lo temporal, en lo Eglesiastich, y enlo Secular, en lo Phisich, y natural, y en lo Moral, en lo Idioma, aduch Curial, enlo modo, y moda de Vestir, en los Costums, y geni, son propia, Verdadera, y llegalitima Cataluña, com á part, y porció de dit Principat"*. I ho fa amb la finalitat inconfessable d'argumentar convenientment l'existència i la necessària pervivència de *"sas franquesas, Exempcions, y prerrogativas en Cataluña"*. La paraula clau d'aquells enunciats és, sense cap dubte, *perrogativas*.

Tanmateix penso que Fiter és sincer quan defensa una certa catalanitat d'Andorra. Per tal d'argumentar la seva afirmació, enumera una sèrie d'aspectes que podem considerar vàlids, molts d'ells fins i tot avui: geografia, idioma, *"modo y moda de Vestir"*, costums. Malgrat que podem trobar andorrans que quan els demanem quin idioma es parla a Andorra respondran que l'andorrà, hem de reconèixer amb Fiter unes arrels comunes, des d'un punt de vista socio-cultural, amb una gran part de Catalunya i amb altres contrades dels anomenats Països Catalans. Ara bé, entenem el mateix a Andorra i a Catalunya quan parlem de catalanitat? Pensem tots en el mateix concepte o en la mateixa entitat quan parlem de nació catalana? Quina és la diferència entre catalanitat i catalanisme? No pretenc que donem ara i aquí resposta a aquestes preguntes, però sí que ens serveixin com a base per a una reflexió més profunda.

Quan algú defensa amb vehemència una afirmació, ho fa, o bé per convenciment, per idealisme, o bé per raons econòmiques. Fiter ho fa per ambdues coses alhora. Tant els qui defensen la catalanitat d'Andorra com els qui en defensen l'andorranitat, també ho fan per ambdues coses.

E1 fet que Andorra tingui una llarga trajectòria d'independència política de dret (no sempre de fet, fins i tot avui) fa que l'apreciació sobre la seva possible participació o contribució al concepte de catalanitat sigui diferent, o pugui haver-ho estat, vista des d'Andorra o des de Catalunya. De la mateixa manera, penso que la bandera d'una certa catalanitat, assimilable al catalanisme, podia significar (i en certs

sectors de la societat catalana pot significar-ho encara) un lligam molt fort, tant des d'un punt de vista polític com també també econòmic, davant de tercers, en aquest cas l'Estat espanyol. Andorra, com a Estat independent, podia molt bé servir aquests interessos, interessos que, evidentment, no entraré a considerar si són o no són legítims.

Si ens fixem en els inicis històrics de Catalunya i d'Andorra, podem considerar que ambdues formaven part d'una sola unitat. Però, tal com em deia un company fa poc, aquesta història és molt antiga. Avui dia, Andorra –i em permeto generalitzar–, penso que té el sentiment de pertànyer a una comunitat que, si bé té el mateix origen i alguns elements en comú amb la catalana, n'és totalment diferent. No es pot negar el pas de la història.

Encara que instintivament l'andorrà en general penso que es deu sentir proper al català, d'altres raons el fan ser prudent a l'hora d'expressar el seu sentir. Les circumstàncies l'obliguen a fer-se l'andorrà.

Quan Andorra demana a Napoleó que vulgui reprendre el paper que el titular del regne de França havia assumit fins a la revolució en l'organigrama institucional andorrà, no ho fa perquè tot d'una els andorrans se senten més francesos; els andorrans es continuen sentint andorrans, i res més que andorrans. Si ho fa, és per preservar la seva independència i, indirectament, per preservar les seves prerrogatives, sobretot econòmiques. Fa uns dies, una andorrana em comentava el seu malestar per l'actuació del Govern; segons ella, aquest manté una relació massa estreta amb el govern de la Generalitat de Catalunya. Aquest greuge no el manifestava per un sentiment d'anticatalanitat, sinó per por de l'actitud que podia adoptar el govern de Madrid, amb les possibles conseqüències a la duana; és a dir, per motius econòmics.

Els andorrans són, generalment, pràctics i pragmàtics. Quan passen pel Runer no es paren a pensar si seria bo o no que en lloc del rètol on diu España n'hi hagués un altre on digués Catalunya (i, si ho fessin, segur que les opinions serien distintes i sovint divergents); constaten que allà hi diu España i que cal que aquella porta estigui oberta, com més oberta millor.

Una altra persona em feia una reflexió similar a la que he exposat fa un moment, ara fa un any, quan el cap de Govern feia esment de les particularitats de la llengua catalana en el discurs d'ingrés d'Andorra a l'ONU. Com veiem, sovint l'oposició dels andorrans a allò que pot representar la catalanitat és per motius pràctics, però també, penso, a causa del recel i el ressentiment, motivats o no, davant el discurs de certs sectors catalanistes que somien en una gran nació catalana, Andorra inclosa, amb capitalitat a Barcelona. La independència d'Andorra és sagrada, i més tenint en compte que aquesta independència significa avantatges econòmics!

Si em permeteu, posaré un altre exemple per tal d'il·lustrar el que afirmo. Tots recordem que a finals de juny Lluís Llach va actuar a Andorra. Pocs dies després del seu concert es publicava un article d'opinió en una revista d'Andorra, l'autor del qual es lamentava de la manca de caliu (concretament, i entre d'altres coses, si no ho recordo malament, deia que les flames dels encenedors no van ser-hi presents, i que el mateix Llach li havia dit que era el primer cop en molt de temps que cantava la totalitat de *Silenci* perquè el públic restava callat). Comentant aquest article amb un bon amic (andorrà, és clar), aquest em manifestava, indignat, que ell havia anat al concert, però que hi havia anat per veure i per escoltar el músic i el poeta, tal com havia assistit a d'altres concerts d'aquest artista o com ho havia fet en concerts de Jean Ferrat, Violeta Parra, Georges Brassens o Paco Ibáñez. I que si no havia sentit la necessitat de cantar *Silenci* era perquè, per sort, encara no l'havien fet callar i perquè no sentia la necessitat de participar en cap manifestació de catalanisme. En certs aspectes, l'autor de l'article potser tenia raó, perquè part del públic assistent no era el que se sol veure habitualment en els concerts d'en Llach (fins i tot gosaria dir: ni en concerts d'en Llach ni de ningú). Afegiré, però, que de la mateixa manera que entenc que un català senti la necessitat de cantar *Silenci* en un recital d'en Llach, ell també hauria d'entendre la postura del meu amic. El fet que el públic no cantés la cançó vol dir segurament que aquest era majoritàriament andorrà o, més ben dit, que no era català. Situacions i detalls insignificants com el que acabo d'exposar contribueixen, sens dubte, a afavorir aquell recel de que parlava.

Malgrat les afirmacions que acabo de fer, no tots els andorrans pensen igual. Sovint –i aquesta és una qüestió no sempre ben entesa pels catalans– veuen la realitat catalana com un fet proper, molt més proper que qualsevol altre, però que no els concerneix d'una manera particular. Malgrat tenir unes arrels històriques i una llengua comunes, i també una cultura assimilable en gran part, l'evolució en el temps ha fet que siguin dues realitats diferenciades. Els intercanvis econòmics i socials d'Andorra al llarg dels segles s'han fet majoritàriament amb Catalunya, però essencialment, encara que no exclusivament, per raons geogràfiques. I el fet de tenir una llengua comuna ha afavorit també una relació més important amb Catalunya. Aquesta relació ha estat entesa com a privilegiada, pels motius que acabem de dir i, amb menys intensitat, per d'altres motius; però els fets han volgut que quan ha estat plantejada una qüestió important relacionada amb Catalunya, ha calgut resoldre-la a Madrid. El desig d'alguns andorrans, manifest o no, de veure una nació catalana independent ha estat sovint afavorit per la sensació que aquesta nova realitat podia ser beneficiosa per a Andorra des d'un caire socio-cultural, però també econòmic; no és tan segur que els hagi semblat oportú des d'un caire polític. No hem d'oblidar la petitesa d'Andorra (quan parlo de peti-

tesa em refereixo, evidentment, a la seva superfície), ni la seva situació geogràfica. Aquest afany de supervivència manifestat sempre per Andorra, només ha estat possible a partir de l'existència d'un conjunt d'equilibris, tal com afirmaven Antoni Ubach i Josep Maria Beal ara fa dos anys en aquest mateix escenari, i des d'una marcada independència política.

Els andorrans de temps pretèrits, és a dir, de fa més de dos segles, no crec que es qüestionessin sobre la diferència o la coincidència entre catalanitat i andorranitat, si no era pels motius apuntats per Antoni Fiter i Rossell. Altres maldecaps tenien. Tampoc no crec que els catalans ho fessin. Serà amb l'adveniment del romanticisme quan valors culturals com els costums o el folklore prenen una certa rellevància i fan que, en alguns sectors més o menys erudits, es comencin a buscar arrels i que els nacionalismes prenguin una forta embranzida. Segurament és en aquell moment quan a la veïna Catalunya es formula la qüestió plantejada, i poc temps després quan Andorra afirma l'andorranitat com una cosa singular i ben diferenciada, tot i reconèixer, com he dit i com ha quedat de manifest en les diferents ponències d'avui, uns certs lligams culturals amb Catalunya. En aquests aspectes –els culturals–, els andorrans són potser encara una mica romàntics, però en d'altres saben establir molt bé les diferències entre catalanitat i andorranitat.

*Francesc Rodríguez Rossa és conseller general
per l'Agrupament Nacional Democràtic.*

El gran Carlemany mon pare i la sobirania

Notes per a una
histografia d'Andorra

Joan Massa

(El parany de la historiografia: cada generació aplica al passat els mots de la seva preocupació existencial. Cal malfiar-se davant de cada mot, però cada generació és un crit, un plany i una esperança. Va endavant mirant enrera. Aparell ideològic d'Estat, imaginació i història).

Educats molts anys en l'escolàstica, en prenc ara l'esquema:

- 1) *Nexus*: Andorra i la catalanitat, marc i també excusa de la present reflexió.
- 2) *Notiones*: Historiografia = estudi bibliogràfic i crític dels escrits sobre la història d'Andorra i les seves fonts. Text-Context-Pretext.
- 3) *Tesi*: Andorra, país català i Estat sobirà.
- 4) *Status quaestionis*:
  - Reflexió sobre Andorra, avui, agost de 1994, amb Constitució i dins l'ONU. Davant certs dubtes, llegir altra vegada la història. Necessitat també ara, sobretot ara, de reconèixer-nos nosaltres mateixos.
  - Simultàniament ara, quan anem al futur, tornar al passat com a present i al record com a esperança.
  - Títol: El gran Carlemany mon pare i la sobirania. Millor seria, potser, dir: El Gran Carlemany mon pare o la sobirania.

I. Rellegir la història

A. Origen indistint (II aC-VIII). Des de Polibi. L'estructura tribal pre-romana. (La parla bascoide, que ens diu Joan Coromines). La feble romanització i poca

llatinització: possessió col·lectiva de la terra i dels ramats. Cristianització de les Valls (fundació del bisbat d'Urgell cap al s. V). Dominació goda. La invasió sarraïna. Incorporació a l'Imperi carolingi (789). (L'Andorra *gòtica* no seria pas gaire diferent de la sèrie fam-pestes-guerra-despoblament).

B. Origen comú (VIII-IX). *"Pas difícil del monument al document i de l'arqueologia a la història"* (P. Vilar). Andorra dins la Marca Hispànica (regne d'Aquitània: Carlemany i Lluís el Piadós). La zona inestable, entesa com a frontera, després com a unitat político-administrativa. El fals diploma (fabricat al segle XI) –carta de poblament– sobre els orígens d'Andorra. L'acta de consagració de la catedral d'Urgell (839): inclusió dins la diòcesi d'Urgell i divisió del territori en sis parròquies. Cessió de Carles el Calb (843) de les Valls d'Andorra, en propietat privada, al comte Seniofred, i passen a formar part d'aquest comtat sota la sobirania dels reis francs.

C. "Marxa cap a la independència" (X-XIII):

1) Abadal ha parlat en aquests termes en relació a Catalunya. N'ha dit també la *pre-Catalunya* (la tercera generació dels comtes, néts de Guifré). Maduració de la consciència nacional: a l'alta edat mitjana es forja ja una nova entitat i al segle XIII es pot dir que és ja una nació. Vilar diu que *"aquesta unitat és un esbós precoç d'Estat-nació. L'estat català finalitzà amb els Reis Catòlics. La nació, no"*.

2) A Andorra es dona també aquesta *marxa cap a la independència*. És la història del lent procés de presa de consciència del col·lectiu andorrà:

- A partir del segle X, donacions per part dels comtes d'Urgell a favor de l'Església d'Urgell de les possessions andorranes. Donacions d'alous, no en feu. Permuta de Borrell/Sal-la (988) de totes les propietats d'Andorra a canvi d'altres béns que l'Església tenia a Cerdanya i a Berga. Història de les donacions de la dinastia dels Ermengols, fins al 1133 (Ermengol VI), de tots els drets i béns. En aquest moment (s. XII) es pot parlar de senyoria episcopal. Base del fet nacional.

- Bonnassie creu que la resistència a la feudalització i a la pressió senyorial (dels comtes d'Urgell i dels bisbes) crea la unitat de les sis parròquies andorranes (s. X-XI). Origen de la marxa cap a la independència? Andorra organitzada com a poble.

- La infeudació als senyors de les valls de Caboet (s. XI), Castellbò (XII) i Foix (XIII).

- Les Concòrdies del XII: els andorrans com a protagonistes. Homes lliures, no remences (adscrits a la terra).

- Els Pariatges del XIII: els andorrans com a espectadors: la llarga crisi del XIII: crisi albigesa, político-catalana; la cosenyoria: fixació del condomini judicial

i només d'aquest; evolució del condomini polític: equilibri de poders, base del sistema polític del Principat i la voluntat concordada; la Mitra d'Urgell i el celibat; el comte de Foix i els matrimonis; s. XIV-XV: amplitud i independència cada vegada més gran dels senyors (legislatiu i judicial), ordinacions-edictes-privilegis (1346=consciència de pertànyer a un país, diu C. Baraut).

- El reforç de la representació popular: el Consell de la Terra. L'entroncament amb el poder popular al s. XV fa perdurar el proindivís polític. La unitat en l'equilibri.

- La dialèctica privilegi/jurament; osmosi entre òrgans populars i senyoria. Un sistema polític *no tancat* (Porcioles). El costum, font també del dret públic i manifestació de la voluntat social i de la consciència jurídica del poble andorrà.

- El *Manual Digest* de Fiter i Rossell (s. XVIII), el primer *lector* de la història moderna d'Andorra. La finalitat única del *Manual Digest* és afirmar la neutralitat irrenunciable d'Andorra. Amb paraules d'avui: la seva sobirania.

- El decret de Napoleó del 1806 i la prèvia ruptura de l'equilibri. S'amaga el copríncep i entra l'Estat francès.

- La Nova Reforma del 1866: la definitiva igualtat jurídica entre coprínceps i el reequilibri de poders populars.

- El segle XX: Consell i parròquies. Copríncep francès: del Quai Orsay a l'Elysée. Copríncep episcopal: del nacionalisme a la sobirania.

II. La sobirania

- Bodin: "*Summa in cives ac subditos legibusque soluta potestas*" (*De Republica*). Aquí es conceptualitza tot un procés històric: trencament dels lligams de dependència del Sacre Imperi i del Papat + recuperació dels drets, considerats imprescriptibles, que pertanyen al poder *sobirà*, però que eren detinguts pels senyors feudals. Representa la relació de qualsevol societat o poder superior al del sobirà.

• Zemanek: "*Les institucions només es desenvolupen històricament... i solament i rarament satisfan les exigències de les categories teòriques*".

• La qüestió essencial: Andorra té o no té sobirania?:

- El senyoriu (la *souzeraineté*) com a exclusió de la sobirania:

a) Ja sigui per legitimar la sobirania de França o d'Espanya sobre Andorra. En síntesi: l'origen històric d'Andorra com a senyoriu duu a estar sotmès a un poder superior i exterior a ella mateixa, que és el sobirà: Brutails - Bladé - Vilar; Font i Rius - Govern.

b) Ja sigui per aturar la història i estancar les institucions andorranes en les seves arrels feudals: Miret i Sans.

- La sobirania, però molt relativitzada: Bélinguier: sí, però no pot concloure tractats internacionals. Llisca cap a la sobirania de França. Duverger: Santa Seu i poble francès. Rousseau: poder temporal i poder espiritual. La jurisprudència i notes del Quai d'Orsay. La segona república espanyola: el senyoriu dins la *sobirania superior* d'Espanya.

• Vessants de la sobirania:

- Un poder preeminent en relació amb qualsevol altre poder *a l'interior* de la comunitat (poder sobirà).
- Un poder independent en relació amb la comunitat *internacional*.

A. A l'interior

1) Sobirania objectiva o jurídica: conjunt de poders d'ordenació normativa, de govern, d'administració de justíci,... que s'exerceixen autònomament en el si d'una comunitat política independent.

(Contra Bodin: la sobirania no és un poder o patrimoni personal del monarca, sinó un poder inherent a l'ordenament jurídic d'una comunitat independent, la qual és la titular de la sobirania. Així, l'escola salmantina del XVII, les revolucions americanes i francesa del XVIII, fins a la teoria del dret a l'autodeterminació dels pobles del XX. Suárez: "*potestatem in hominum collectione existit*").

2) Sobirania subjectiva o orgànica: que designa l'òrgan de la sobirania, que ocupa la cúspide en la jerarquia de les autoritats en el si de la comunitat.

a) La sobirania d'Andorra com a poder jurídic.

Poder jurídic com a *constituent*, en el sentit, molt ampli, de poder que la comunitat té de donar-se la seva organització política fonamental. I des d'aquí, el poder legislatiu ordena les diverses manifestacions de la vida comunitària. (Tocqueville: la sobirania és "*el poder de fer la llei*"). El conjunt de poders executius i judicials que fan operativa la força de la llei. Aquests poders són sobirans, són la sobirania, si en el territori i en relació a les persones sobre les quals s'exerceixen assoleixen el rang de poder suprem i incondicionat, de poders no sotmesos a un altre poder. És *originari*, no dimana d'un ordenament jurídic superior: s'estableix i es modifica per si mateix i obté per ell mateix la seva validesa i eficàcia. Capacitat d'autodeterminar-se, és a dir, d'establir els límits i les formes del seu propi exercici (la competència sobre la competència). Si una comunitat assentada en un territori es dona un ordenament jurídic propi i independent, provoca el neixement d'un poder sobirà, d'un Estat.

Els poders públics andorrans han confirmat, amb tota independència de qualsevol altra sobirania, les institucions bàsiques del Principat, tot donant a la comunitat andorrana la seva organització política fonamental. En aquest sentit

–ampli–, els poders públics andorrans són constituents. Així, les Concòrdies, els Pariatges, la creació del Consell de la Terra el 1419, la Reforma del 1866, la del 1978, la del 1981 i la Constitució del 1993 són actes propis dels poders andorrans, independents de qualsevol altre poder aliè a Andorra.

L'exercici legislatiu ampli, en totes les branques del dret (civil, penal, processal, social, polític, fiscal, administratiu, d'ordre públic), sense cap tipus de limitació i sense cap sotmetiment a un poder superior. El poder jurídic s'imposa a tots: ciutadans i autoritats, i és l'únic capaç d'estatuir sobre la *competència de la competència*; és, doncs, un poder sobirà.

Els clàssics andorrans del XVIII: el *Manual Digest* i el *Polítar Andorra*, sobirania d'Andorra com a poder jurídic i del seu caràcter originari. La *neutralitat*.

El pensament de Porcioles (pròleg a l'edició del *Manual Digest*).

La tesi doctoral de Nemesi Marquès.

b) La sobirania d'Andorra com a òrgans de poder: la sobirania dels coprínceps.

Els coprínceps, cúspide en la jerarquia d'òrgans (decret de 15 de gener de 1981).

La sobirania de la comunitat roman inalterada malgrat les modificacions que es puguin produir en la sobirania subjectiva o orgànica (autodeterminació).

Distinció entre *sobirania dels poders* i *sobirania dels òrgans del poder*. És sobirà el cap d'Estat i diem que ho és el rei o el president de la República, però aquest –com a òrgan– deriva del primer. *A sensu contrario*: si els òrgans tenen caràcters peculiars i contingents, no es poden transferir a la sobirania (personal, exclusiva, conjunta i indivisa) = peculiaritats contingents, és a dir, hi són mentre hi hagi coprínceps. En la hipòtesi d'una república ja no existirien. Per tant, la peculiaritat de l'òrgan no passa a la sobirania.

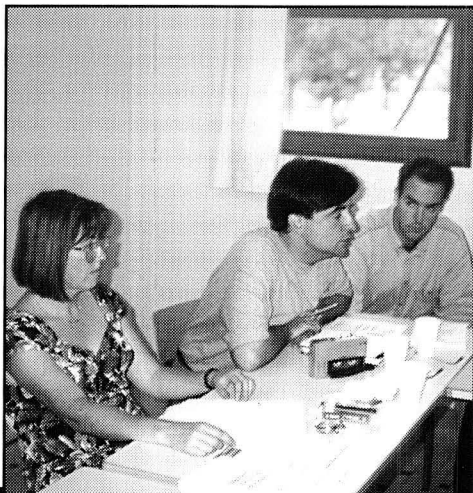
B. A l'exterior

En dret internacional és l'Estat. El reconeixement, element no constitutiu, sinó declaratiu, de constatació. Una comunitat sobirana –un Estat– esdevé automàticament subjecte de la comunitat internacional (doctrina comuna avui en la matèria).

El reconeixement formal dels altres Estats significa solament una constatació amb certesa i amb plenitud d'efectes.

*Joan Massa Sarrado és professor de filosofia
i secretari general de la Mitra.*

Per raons pràctiques de no simplificar la seva extensió i de respecte al contingut precis de les intervencions, en el present llibre no es reproduceix el debat que hi va haver després de l'exposició de les ponències, el qual es pot consultar a través dels enregistraments existents, dipositats als Arxius nacionals. Exceptuant algunes preguntes sobre temes concrets que es van efectuar després de cada exposició, el debat final es va centrar en la influència del nucli familiar i escolar en el desenvolupament de la identitat dels andorrans i dels residents, tot remarcant que la integració dels immigrants a la llengua i la cultura andorranes és un pas important per enfortir l'andorranitat.

Cloenda

Després d'haver debatut una qüestió tan punyent com la que va centrar la sisena diada, les alternatives econòmiques per a Andorra, era difícil de trobar un tema que fos interessant per tractar en aquest fòrum de debat. El d'Andorra i la catalanitat, més filosòfic i eteri, ens ha conduït, però, a una disertació amb opinions tan variades com la que ha tingut lloc avui.

Un cop presentades les ponències que han abraçat tant punts en comú com trets diferencials entre Andorra i la catalanitat, des de vessants tan diversos com la història, la cultura, les tradicions, la llengua, la premsa, la pedagogia, la psicologia, la filosofia i la política, podríem arribar a la conclusió que si bé Andorra forma part d'una zona geogràfica que la lliga amb els països catalans, les seves peculiaritats com a país fan que tingui, de molts anys ençà, una identitat pròpia. Si, tal com ha quedat palès en la darrera intervenció del debat, un dels símbols que caracteritzen un país és la bandera, els andorrans no s'identifiquen com a catalans de Catalunya, en la mesura que no senten la senyera com a bandera pròpia, sinó la tricolor.

La Societat andorrana de ciències agraeix molt especialment el treball, les exposicions i els aclariments dels ponents, la presència dels mitjans de comunicació i del públic assistent a aquesta diada, com també les seves intervencions, i particularment la presència del ministre d'Afers Socials i Cultura, Sr. Ramon Serra. Cal remarcar que, mitjançant aquest ministeri, enguany el Govern d'Andorra ha donat suport econòmic al Patronat de la Universitat catalana d'estiu per primera vegada.

Abans de donar la paraula al senyor ministre per tal de concloure aquesta diada, us volem convidar a la diada de l'any vinent, amb la qual donarem continuïtat a aquest fòrum de reflexions contrastades que ens proporciona aquest marc tan adient com és el de la Universitat catalana d'estiu.

Àngels Mach Buch

tresorera de la Societat andorrana de ciències

Paraules finals

En primer lloc, vull agrair a la Societat andorrana de ciències i a la Universitat catalana d'estiu que ens hagin convidat. No cal dir que la participació econòmica d'aquest any ha estat un plaer, perquè jo crec que és suficientment interessant de cara al país que es facin aquestes ponències, és a dir, que es faci un dia d'Andorra en aquesta universitat.

Després, com a responsable d'un ministeri que es diu d'Afers Socials i de Cultura, voldria demanar a tots els presents –ja que em sembla que tots els ponents estem força involucrats en el món social i cultural del nostre país– que fomentem, sobretot, i normalitzem la nostra llengua nacional, el català, que per a mi és l'instrument més important per a la integració en la societat. És a dir, perquè la nostra societat sigui tan equilibrada socialment com sigui possible i que sigui una societat amb el màxim benestar, que puguem integrar la gent, els immigrants que tenim al nostre país, molts dels quals tenen una parla diferent de la nostra, i que puguem fer-ho a través de la llengua i de la cultura.

Solament una altra cosa per acabar. Aquí s'ha parlat d'escola andorrana, que també és molt important dins la cultura. M'ha fet la impressió que parlàvem de l'escola andorrana amb una mica de complex i amb una certa por davant la resta d'ensenyaments que hi ha al país. Només vull posar un exemple. Jo sóc bastant jove, només tinc 30 anys, i vaig fer la meva escolarització a l'escola espanyola d'Andorra. Llavors tot just despuntava l'etapa d'andorranització amb les assignatures d'institucions andorranes i català, que ni tan sols eren obligatòries,

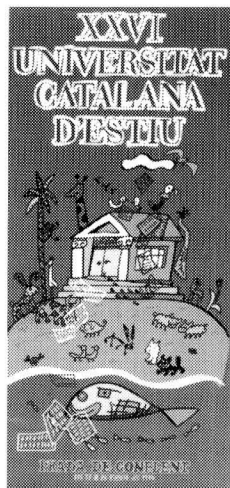
i després vaig anar a estudiar a Barcelona. El meu sentiment d'identitat nacional, que s'ha dit que es podia perdre si no hi havia aquesta escola andorrana, no l'he perdut mai. Amb això vull dir que no hem de tenir tants complexos ni tanta por.

Res més, gràcies.

Ramon Serra

ministre d'Afers Socials i Cultura

ANNEX

Convocatòria i programa previst

7a DIADA ANDORRANA A LA UCE

XXVI Universitat Catalana d'Estiu - Prada de Conflent (Catalunya Nord)

TEMA: ANDORRA I LA CATALANITAT

Dissabte, dia 20 d'agost de 1994

Organitza: SOCIETAT ANDORRANA DE CIÈNCIES

Sessió del matí. De les 9.30 a les 13.30 h.:

1. NOTES HISTÒRIQUES SOBRE LA CATALANITAT I ANDORRA *Pere Caveró, professor, historiador i membre de la junta de la Societat Andorrana de Ciències*
2. LA IDENTITAT ANDORRANA *Montserrat Palau, etnòloga*
3. ANDORRA I LA CULTURA DELS ÚLTIMS 25 ANYS *Joan Burgués, fotògraf i president del Cercle de les Arts i de les Lletres*
4. ANDORRA EN EL COSTUMARI CATALÀ DE JOAN AMADES *Pere Canturri, estudiós dels costums i les tradicions andorranes i funcionari del Patrimoni artístic nacional*
5. ELS ORÍGENS DE LA PARLA ANDORRANA *Manuel Anglada, estudiós de la*

llengua, traductor, professor d'idiomes i coordinador de la secció de Llengua catalana de la Societat andorrana de ciències

6. L'EVOLUCIÓ DE LA PREMSA A ANDORRA I LA RELACIÓ AMB ELS PAÏSOS DE LLENGUA CATALANA *Rosa Mari Sorribes, periodista*

7. RELACIONS COMERCIALS ENTRE CATALUNYA I ANDORRA A L'EDAT MODERNA *David Mas, professor i historiador*

8. ANDORRANITAT I CATALANITAT: MATRIMONI O COSINATGE? *Àlvar Valls, periodista*

9. ANDORRA ÉS ANDORRA *Antoni Morell, advocat, escriptor i historiador*

–Debat general del matí.

–Presentació de les publicacions recull de la 5a i la 6a Diades andorranes a la UCE (1992 i 1993) sobre *Tendències polítiques a Andorra* i *Alternatives econòmiques per Andorra*.

Sessió de tarda. De les 15 a les 18 h.:

10. L'ARREL PSICOSOCIAL D'UN POBLE *Montserrat Cardelús, psicòloga i presidenta del Col·legi de Psicòlegs*

11. LA POLÍTICA CULTURAL DE L'ESTAT ANDORRÀ *Ramon Serra, ministre d'Afers Socials i Cultura*

12. L'ESCOLA ANDORRANA, QUÈ TRANSMET? *Enric Prats, pedagog*

13. ELS TRETS POLÍTICS DIFERENCIALS D'ANDORRA *Manuel Mas, advocat, escriptor i conseller general per Coalició Nacional Andorrana*

14. CONTRIBUTIÓ A LA CATALANITAT DES DE L'ANDORRANITAT *Jordi Cinca, diplomàtic en ciències empresarials i conseller general per Nova Democràcia*

15. ESTAT ANDORRÀ I NACIÓ CATALANA *Antoni Martí, arquitecte i conseller general per Unió Liberal*

16. APUNTS SOBRE ANDORRANITAT I CATALANISME *Francesc Rodríguez Rossa, llicenciat en filosofia i lletres, crític d'art i conseller general per l'Agrupament Nacional Democràtic*

17. EL GRAN CARLEMANY MON PARE I LA SOBIRANIA *Joan Massa, professor de filosofia i secretari general de la Mitra*

–Debat general de tarda.

–Cloenda de la 7a Diada

Coordinació: SOCIETAT ANDORRANA DE CIÈNCIES

Llista de participants a la Diada

Antoni Pol	<i>Arquitecte</i>	Canillo
Francesc Rodríguez Rossa	<i>Crític d'art</i>	Encamp
Joan Burgués	<i>Presid. C. A. i Ll.</i>	Andorra
Joan Massa	<i>Professor</i>	Andorra
Xurri Miñambres	<i>Professor</i>	Andorra
Sergi Turiella	<i>Administratiu</i>	Barcelona
Àngel Lombarte	<i>Tècnic electrònic</i>	Barcelona
Marta Amigó	<i>Periodista D. d'A.</i>	Andorra
Montserrat Cardelús	<i>Psicòloga</i>	Andorra
Joan Lluch Cerdà	<i>Metge psiquiatre</i>	La Seu d'Urgell
Alexis Estopiñan Pascual	<i>Universitari</i>	Andorra
Rosa Casanovas	<i>Fotògrafa D. d'A.</i>	Andorra
Jordi Pasques Canut	<i>Escriptor</i>	Oliana
Àlvar Valls	<i>Periodista</i>	Encamp
Toni Farrero Sarroca	<i>Periodista R. And.</i>	Andorra
Montserrat Vernet	<i>Secretària</i>	Encamp
Miee Ogawa	<i>Estudiant</i>	Tòquio
Jovoli Llop	--	El Masnou
Pere Canturri	<i>Historiador</i>	Andorra
Lluís Morera Pascual	<i>Gravador</i>	Encamp
Blaia Morera	--	Encamp
Alícia de Belén Changoo	--	Encamp
Dolors Entor Pujol	<i>Administr. banca</i>	Canillo

David Mas Canalís	<i>Historiador</i>	San Julià de L.
Martina Camiade	<i>Editora</i>	Esc.-Engordany
Rosa Mari Sorribes	<i>Periodista</i>	Andorra
Sergi Gigó	<i>Estudiant</i>	Andorra
Manuel Anglada	<i>Lingüista</i>	Andorra
Àngels Mach Buch	<i>Farmacèutica</i>	Canillo
Juli Ausàs Coll	<i>Funcionari</i>	La Seu d'Urgell
Miquel Pascual Ribes	<i>Estudiant</i>	Andorra la Vella
Josep Celery Puigdemasa	<i>Administratiu</i>	La Seu d'Urgell
Jordi Ausàs Coll	<i>Professor</i>	La Seu d'Urgell
Montserrat Palau i Martí	<i>Etnòloga</i>	Sant Julià de L.
Vicenç Mateu Zamora	<i>Professor</i>	Esc.-Engordany
Antoni Morell	<i>Advocat i escriptor</i>	Andorra la Vella
Manuel Aguilar	--	Andorra la Vella
Manuel Mas	<i>Advocat i escriptor</i>	Sant Julià de L.
Antoni Martí	<i>Arquitecte</i>	Esc.-Engordany
Joan Claret	<i>Professor univ.</i>	Tolosa.
Montserrat Ronchera	<i>Dir. de màrqueting</i>	Encamp
Montserrat Badia	<i>Professora</i>	Andorra la Vella
Rosabel Ganyet	<i>Professora</i>	La Seu d'Urgell
Jordi Cinca	--	Andorra la Vella
Neus Bons	--	Sant Julià de L.
Pere Moles	--	Esc.-Engordany
Roland Moles	--	Esc.-Engordany

Recull de premsa

Poble Andorrà

SOM 60.000

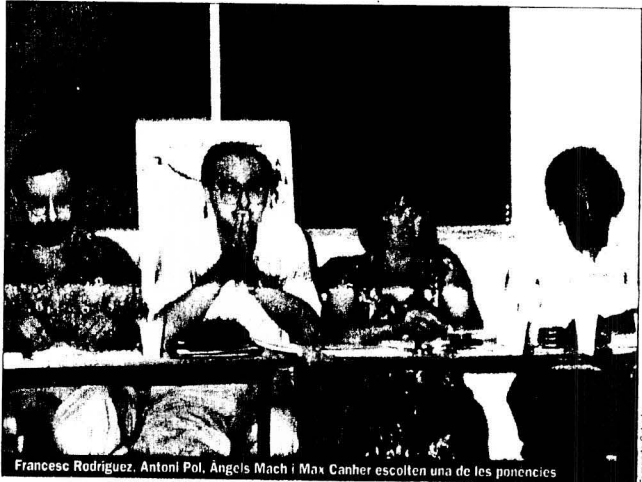
Dilluns 1 d'agost
22 i 23 d'agost de 1994
ANY LX • Nova Època • Número 70
PREU: 100 PTA

Prada reafirma l'andorranitat per sobre de la catalanitat

■ Els ponents de la VII Diada andorrana a la Universitat Catalana d'Estiu van dir que els andorrans tenen una identitat diferenciada dels catalans, tot i els lligams comuns.

Aquesta Diada va convertir-se en un èxit de participació i de seguiment, segurament pel tema escollit. Els ponents van coincidir a assenyalar que la singular trajectòria política ha actuat com a element diferenciador d'Andorra envers altres països de parla catalana. En canvi, els vincles comercials, la llengua comuna i la proximitat geopolítica han actuat com a nexes d'unió. Tot i que per a alguns l'andorranitat és quelcom encara per acabar de definir, el sentiment d'identitat pròpia preval. ■

Pàgs. 2 i 3

Francesc Rodríguez, Antoni Pol, Àngels Mach i Max Canher escolten una de les ponències

FERRANDO GUARDIA

Ribes diu que no costarà diners que Andorra sigui subseu olímpica amb Jaca

Pàg. 6

FERRANDO GUARDIA

La Festa de Santa Coloma acaba avui amb una cremada de rom i una gran costellada

Pàgs. 8 i 9

FERRANDO GUARDIA

L'ORTA anuncia que hi haurà programació diària d'Andorra Televisió

Pàg. 18

CREDIT ANDORRA

al vostre servei i al servei del país

Andorrans i catalans: cultura comuna, identitat diferent

La Diada Andorrana a Prada de Conflent va abordar la qüestió d'Andorra i la catalanitat

La VII Diada Andorrana a la Universitat Catalana d'Estiu va posar sobre la taula el sempre polèmic grau de catalanitat d'Andorra. Els ponents van coincidir que els andorrans tenen, paral·lelament als lligams comuns, una identitat enfortida per l'esdevenir històric.

JOAN OLIVA

PRADA DE CONFLENT

Originalitat, neutralitat, sobirania, independència, fins i tot solidaritat, són alguns dels termes utilitzats dissabte passat pels ponents per definir un terme com el d'andorranitat, pres des del punt de vista polític en sentit contraposat, o si més no diferenciador, al de catalanitat. La història i el diferent esdevenir polític dels pobles que componen el que, segons un ponent, són "països de parla catalana, més que Països Catalans", ha separat el que les arrels comunes unien, i els intercanvis comercials entre Andorra i Catalunya semblaven enfortir.

Principalment intel·lectuals, com Antoni Morell, i polítics, com Jordi Cinca, Manuel Mas i Antoni Martí, es van atrevir a encapçalar amb una frase un dels interrogants que

Instantània de la sessió matinal on van intervenir més ponents

Fernando Garrido

aquesta jornada sobre Andorra i la catalanitat plantejava: "Els andorrans no som catalans".

Tres eixos més van articular aquest debat. La defensa de les seves prerrogatives econòmiques envers els veïns ha estat un element fomentat pels mateixos andorrans com a factor de diferència, com bé va explicar els ponents David Mas i Francesc Rodríguez.

El segon eix va ser si l'entrada d'Andorra a les Nacions Unides ha de servir perquè Andorra aporti des d'una posició privilegiada alguna cosa més a la cultura catalana, o bé ha de servir per tancar d'una vegada per totes el capítol de comparacions.

I en tercer lloc, Andorra ha de conèixer quin és el veritable sentiment d'andorranitat dels seus habitants abans de pensar en altres aportacions. Aquesta recerca de la pròpia identitat va ser exposada a les intervencions de Montserrat Palau, Jordi Cinca, i Joan Massa.

Èxit de participació i seguiment

La Diada Andorrana va aglutinar, a més a més de disset ponències que abordaven aquesta qüestió des de la lingüística a la psicologia, les aportacions lliures de persones no assistents, les de persones enquestades, i les esporàdiques d'una nombrosa concurrència que es va personar a la Universitat de Prada; en total a l'aula es van aplegar més d'una quarantena de persones que van fer d'aquesta una de les dia-

des amb més èxit de participació. D'aquesta manera es trencava "el tabú" sobre el tema escollit al qual al·ludia al secretari de la Societat Andorrana de Ciències, Antoni Pol, en la introducció de les ponències.

L'historiador Pere Cervera va ser absent, però la lectura de la seva ponència va aportar apunts històrics sobre la catalanitat i Andorra, i l'etnòloga Montserrat Palau va aixecar la primera polseguera del dia en definir la identitat andorrana, una identitat amb un llarg substrat català. Joan Burgués, va fer un repàs del paper que ha tingut a la cultura d'Andorra dels darrers 25 anys el Cercle de les Arts i de les Lletres, que presideix. I Pere Canturri va concretar la seva aportació en parlar del paper d'Andorra en el costumari català de Joan Amades.

L'idioma basc alimenta molts dels tòpics andorrans, segons va aportar l'estudiós de la llengua Manuel Anglada a la seva exposició sobre el origen de la parla andorrana. Així, el nom Andorra és una aglutinació del basc i l'ibèric, "un nom utilitzat per referir-se a les algües calentes". "Tamarro per exemple (un dels símbols de les Valls) en basc vol dir Mamarro, animal imaginari per a totes les criatures", explicava Manuel Anglada. Aquest substrat basc és nota en noms de lloc com Aixirivall o Bixessarri.

Les varietats en el parlar del català d'Andorra van formar part de la comunicació lliure de Lídia Rabassa. Tot i reconèixer les mutacions que especificats com el possessiu "meua" o l'article "lo" pateixen,

El lingüista Manuel Anglada

Fernando Garrido

La psicòloga Montserrat Cardelús

Fernando Garrido

si que la diada va servir per consensuar que no existeix com a tal la llengua andorrana, i si una llengua catalana comuna.

L'evolució de la premsa a Andorra i la relació amb els països de llengua catalana va precedir el tema sobre les relacions comercials entre Catalunya i Andorra a l'edat moderna. David Mas apuntava que "aquest comerç ha determinat les relacions culturals amb Catalunya però també la política interna a Andorra -per exemple, amb la creació del Consell de la Terra i la figura del Síndic-".

Per la seva banda, la presidenta del Col·legi de Psicòlegs d'Andorra, Montserrat Cardelús, va afegir a la seva tesi que "hi ha un sentit de pertinença a una nació tan bàsic com el de l'alimentació", i que "els grups es comparen amb els que les diferències siguin màximes", però hi va haver un consens en el fet que la llengua és el símbol més clar de la identitat nacional.

Antoni Morell va tancar les intervencions del matí defensant el dret d'Andorra a mantenir l'existència d'una frontera física i mental respecte als seus veïns, opinió en la qual va coincidir Enric Prats en parlar de l'educació al país, i va aportar que "Andorra és Andorra dins d'un món plurínic, això dona unes connotacions diferents". L'únic Estat amb llengua catalana "té una plataforma important com és el fet d'entrar a formar part d'una cultura universal".

L'enquesta

El periodista Àlvar Valls, a més a més d'una contribució pròpia ("el debat sobre Andorra i la catalanitat és part del debat, encara pendent, sobre Andorra i ella mateixa"), va sumar al debat de Prada de Conflent les 23 contestes rebudes entre un total de 60 enquestats sobre diverses qüestions al voltant d'aquest tema. Les conclusions mostren unanimitat sobre que es té

una llengua comuna, una similitud antropològica amb els catalans dels Pirineus, certes semblances culturals, i una història "plena d'aproximacions estratègiques".

L'advocat i conseller general Manuel Mas va dir que els trets polítics d'Andorra, i va comentar que "des de dintre d'Andorra es va criticar el discurs excessivament catalanista del cap de Govern" del parlament d'ingrés a l'ONU, i va dir que "confla que el debat no es plategi més després d'aquest reconeixement".

El conseller Jordi Cinca va agafar el fil de la qüestió en tant que persona que va ser a l'ONU el dia de l'ingrés, i va explicar que "així com vam rebre felicitacions per la internacionalització, hi havia també una certa enveja en el sentit de dir que l'aspiració és de ser com vosaltres -independents- però no nosaltres -andorrans-".

Cinca es va mostrar partidari d'enfortir l'eix comú des de les diferents aportacions dels pobles de parla catalana. "Tenim coses a aportar des de fa molts anys, i no solament des de fa un any".

Antoni Martí va ser l'únic dels ponents que va convertir la seva aportació en la proclama d'un partit, la Unió Lliberal. Per al conseller, la diferència, com altres van apuntar, és que els andorrans poden decidir independentment sobre el seu futur.

L'ex-director de Cultura, Francesc Rodríguez va vertebrar la diferenciació andorrana en raons econòmiques i pragmàtiques, i va dir també que "molts andorrans veuen la realitat catalana molt més propera que qualsevol altra, però com una cosa que no els concierneix".

El secretari general de la Mitra, Joan Massa, va tancar el plec d'intervencions amb una capbussada històrica en les arelles carolíngies dels andorrans i la recuperació de l'interès per dibuixar la identitat andorrana com va ser el *Manual Diggist*. ■

Max Canher diu que l'andorranitat ha portat satisfaccions

El president de la Universitat Catalana d'Estiu de Prada de Conflent, Max Canher, va assistir a la sètena Diada Andorrana, acompanyant el ministre de Cultura i Afers Socials, Ramon Serra, convidat a parlar en aquest fòrum sobre la política cultural de l'Estat andorrà. Ramon Serra va anunciar les prioritats i tot un sèguit de projectes del seu Departament per a aquesta legislatura.

Max Canher va agrair la contribució econòmica del Govern d'Andorra per a l'edició bibliogràfica de les ponències, i va expressar la seva satisfacció per la constància de celebrar aquesta Diada Andorrana, "que completa l'esperit de cultura i trobada que té la Universitat".

"L'andorranitat no és solament una part del nostre món sinó una part que ens ha aportat satisfaccions", va dir Max Canher, referint-se a l'ingrés a les Nacions Unides. "L'espirit de Prada s'engorgolla de tenir, entre els participants, algú que ha desenvolupat el que altres catalans voldrien".

"Andorra ha demostrat com es pot aconseguir per la via pacífica l'aspiració per esdevenir independent", va comentar aquest ex-editor de premsa i ex-conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya, que va escoltar les dues últimes ponències que van precedir la seva intervenció. ■

La diada va aplogar polítics i responsables del Govern, entre d'altres

Fernando Garrido

L'Agrícola presenta un llibre sobre la Universitat de Prada

La Societat Andorrana de Ciències edita el llibre 'Alternatives econòmiques per Andorra'

El Banc Agrícola i Comercial d'Andorra va acollir divendres la presentació del llibre 'Alternatives econòmiques per Andorra'. L'obra és un recull de la Societat Andorrana de Ciències sobre les ponències de l'any passat a la Universitat Catalana d'Estiu, a Prada.

RICARD POY

ANDORRA LA VELLA

Antoni Pol, president de la Societat Andorrana de Ciències (SAC), i Josep Montañès, director general del Banc Agrícola i Comercial d'Andorra, van ser els encarregats de presentar el llibre *Alternatives Econòmiques per Andorra*. L'obra és una recopilació de les 18 ponències sobre aquest tema que es van exposar l'any passat durant la diada d'Andorra a la Universitat Catalana d'Estiu, a Prada de Conflent. A l'acte, també hi van assistir alguns dels ponents com el degà del Col·legi d'Economistes, Joan Armengol.

Els treballs que conté el llibre van ser recopilats per la Societat Andorrana de Ciències mentre que el Banc Agrícola va aportar el suport econòmic per a la publicació del llibre. En total s'han editat 1.000 exemplars del volum, dels quals cinc-cents seran per al Banc Agrícola i els altres cinc-cents per a la Societat de Ciències.

Josep Montañès (dreta), Antoni Pol (centre) i Joan Armengol

Segons Antoni Pol, "el llibre és un conjunt de reflexions sobre la pluralitat del país i les alternatives econòmiques. Calla una reflexió tranquil·la sobre les possibilitats econòmiques d'Andorra en el futur". Pol va agrair tant als ponents com al Banc Agrícola que "hagin fet possible una nova edició de les Jornades sobre Andorra".

Josep Montañès va felicitar la Societat Andorrana de Ciències pel desè aniversari i va fer broma respecte que "l'any passat em van fer ser ponent, després em van convèncer per editar el llibre i finalment me n'han fet soci!".

El llibre sobre el tema *Alternatives econòmiques per Andorra* és el quart que publica la Societat de Ciències. Anteriorment ja havia editat llibres amb les ponències de la Universitat Catalana d'Estiu sobre Andorra. En concret, les diades sobre Andorra recollides són les del 1988, *Andorra, Estat, Institucions, Societat*; del 1989, *Els moviments migratoris a Andorra*; del 1992, *Tendències polítiques a Andorra*, i el presentat divendres. Les jornades del 1990 i el 1991 estan en fase de preparació per a la seva publicació.

Participació activa a les diades

El llibre publicat correspon a la sisena diada andorrana dins la XXV Universitat Catalana d'Estiu que es va celebrar del 16 al 26 d'agost a Prada de Conflent. Segons Antoni Pol, "fem aquestes reflexions fora del país perquè prenem part en el patronatge de la Universitat Catalana d'Estiu i així podem tenir una participació més activa".

El president de la Societat també va informar del projecte d'obertura d'una secció de consulta a la Biblioteca Nacional d'Andorra, en què es podran disposar dels volums de la bibliografia que poseeix la Societat Andorrana de Ciències. "Hem aconseguit publicar entre cinc o sis llibres anualment i hem aprofitat el desè aniversari per revitalitzar la societat. Actualment la comptem amb més de 100 associats", va afegir Pol. ■

A la presentació del llibre, també hi van assistir diversos ponents

El Ministeri de Cultura revela les seves futures actuacions

Enllesteix una campanya lingüística i una enquesta del ressò obtingut per actes culturals

El ministre de Cultura i Afers Socials, Ramon Serra, va tancar la VII diada andorrana a la Universitat Catalana d'Estiu per desvelar les prioritats del seu Departament per als propers mesos. La cascada d'accions inavallden, segons Serra, les acusacions que no es fa res.

J. OLIVA

PRADA DE COMPLET

El Govern, a través del Ministeri de Cultura, prioritzarà en aquesta legislatura el patrimoni cultural, la política lingüística i la promoció artística nacional com a principals línies d'actuació en aquest proper tram de la legislatura.

En aquest sentit, Ramon Serra va anunciar que el Departament ministerial que encapçala ja promou cinc tallers de branques artístiques diverses, destinats a diferents artistes del país -el nom dels quals no va desvelar.

La sessió de Govern de la setmana passada va aprovar el Reglament de subvencions d'associacions culturals no lucratives, segons va confirmar el ministre. L'aprovació, que no va ser anunciada en la roda de premsa de divendres passat, servirà per fixar els criteris d'atorgament de subvencions a les entitats culturals.

El Ministeri de Cultura i Afers Socials prepara també per aquesta tardor una campanya de sensibilització ciutadana sobre el

Sala d'exposicions de Govern. L'Exposició al part d'obra de la sessió de Govern de la setmana passada.

català. La campanya es farà pel novembre i tindrà dues vessants, una dirigida als parlants d'aquesta llengua, i una altra per a les persones que s'han d'integrar s'entén per la via lingüística encara. En el primer cas, Serra va recordar el precedent d'aquella altra campanya on, amb el lema *No et tallis*, no es reflectia més que una situació encara vigent: la por dels catalanoparlants a adreçar-se en català en moltes situacions que són quotidianes.

Per a les properes setmanes està previst també que es desenvolupi l'enquesta ciutadana sobre els gustos culturals i la valoració que la gent del país fa de molts dels actes culturals que s'han promogut

des de les esferes públiques. El ressò obtingut servirà al Govern com a indicador a tenir en compte en la seva programació.

En un altre ordre de coses, el ministre, acompanyat també pel director de Cultura, Albert Llovera, va referir-se al fet que l'actual Llei de Patrimoni Cultural està obsoleta, i que se n'haurà de fer una de nova. Una iniciativa legislativa podria sorgir, doncs, en aquesta reobertura del període de sessions.

Museus

El ministre de Cultura i Afers socials va explicar igualment que moltes de les instal·lacions culturals que depenen del Govern -no pas les que depenen de les administracions comunals-, estan en un estat que podria ser molt millor. A més a més, gairebé totes les dependències són de lloguer. Així, va anunciar que la Junta de Museus es reunirà a partir de setembre per definir quina actuació se segueix.

Finalment, el titular d'aquesta àrea governamental va destacar la coordinació d'actuacions que es pretén posar en marxa amb els comuns. Els set consellers de cultura de les set parròquies i els directors dels diferents departaments de Cultura de Govern es reuniran per actuar en comú en els objectius que es marquin. Com a resum de la filosofia que pensa emprendre el Ministeri, Ramon Serra va dir que fins ara s'ha portat una política parroquialista, i no una veritable política cultural nacional. ■

Polèmic Premi Internacional de Català

El ministre d'Afers Socials i Cultura, Ramon Serra, va apaivagar la polèmica suscitada en ambients oficials en referència a una presumpció ingerència de l'Ambaixada d'Espanya a Andorra en el Premi Internacional de Català que promou el Govern. Va confirmar, però, davant de tots els presents l'existència de cert malestar originat arran d'aquest incident.

Sembla que des de l'Ambaixada algú s'ha sentit molest pel fet que la promoció d'aquest guardó s'hagués consensuat el Govern d'Andorra amb esferes properes a la Generalitat de Catalunya, passant per alt el rang que li atorga la seva condició d'Estat.

Serra va qualificar l'incident com una "topada de protocol", i va explicar que "Andorra, en tant que nou Estat, no pot actuar com abans en les seves relacions amb Govern com el de la Generalitat".

Tot i que va explicar que aquests fets no van afectar pròpiament el seu Ministeri, sinó al d'Educació, Joventut i Esports, quan va ser requerit per l'autonomia que Andorra té per promoure aquest Premi Internacional de Català, va dir que "Andorra no pot fer perfectament". El ministre també va haver de replicar la crítica d'una de les ponents, Montserrat Palau, sobre l'adormiment de la política pública andorrana en matèria cultural. ■

BREUS

✓ **El fiscal demana 200 anys totals de presó per alcaine Boixos nous acusats de matar un aficionat de l'Espanyol i de ferir-ne un altre l'any 91, ja que els considera autors d'un assassinat consumat i d'un de frustrat, i no pas d'un homicidi, tal com havia qualificat al començament.**

✓ **La cirrosi hepàtica és la quarta causa de mort a l'Estat espanyol, segons dades fetes públiques per l'Hospital clínic de Barcelona. Les malalties del fetge provoquen anualment la mort de 12.000 persones.**

✓ **Eurodisney ha arribat finalment a un acord per a la reestructuració financera del parc d'atraccions, que pateix una greu crisi. La propietària principal, la Walt Disney Company, la Societat Eurodisney i el comitè dels bancs creditors són els signants del conveni que permetrà relançar el parc.**

✓ **Uns 330 quilos d'hàixix van ser confiscats ahir a la costa de Màlaga en la mateixa operació la policia va detindre tres persones que transportaven la droga en una flauta pneumàtica amb motor de 200 cavalls.**

✓ **Més de trenta poblacions poloneses del nord-est del país van quedar sense subministrament elèctric com a conseqüència dels uracans que afecten la zona, amb vents que superen els 110 quilòmetres per hora, que ja han causat danys importants.**

✓ **Un consell nacional contra la pobresa i l'exclusió ha estat creat pel govern francès amb la finalitat de coordinar totes les polítiques que es realitzin en aquest sentit.**

La Societat andorrana de ciències manté contactes amb el patronat de la Universitat catalana d'estiu i ja està organitzant la setena diada d'Andorra en aquest fórum que té lloc a Prada de Conflent cada mes d'agost

Andorra assistirà l'abril a les jornades de l'eix mediterrani

■ El turisme i el medi ambient són alguns dels temes que es tractaran al simposi, organitzat per la Universitat catalana d'estiu

Marta Amigó
ANDORRA LA VELLA

El turisme, l'agricultura, el medi ambient i les comunicacions són els quatre temes que centraran les Jornades sobre el futur de l'eix del Mediterrani que tindran lloc a Perpinyà els dies 29 i 30 d'abril sota l'organització del patronat de la Universitat catalana d'estiu (UCE). Representants de tots els Països Catalans, i entre ells també és previst que hi figuri Andorra, seran presents al simposi, que permetrà debatre i aprofundir en els temes programats, amb un tractament especial de l'economia de les comunitats petites.

Dins l'àmbit del turisme, el debat se centrarà en els canvis qualitius que hi ha hagut al sector els darrers deu anys. Pel que fa a l'agricultura, es parlarà d'aquest sector a l'arc mediterrani nord-occidental en relació amb la competència de l'Àfrica del Nord i l'Orient Mitjà. En

medi ambient, el futur del bosc mediterrani i la seva protecció serà el tema central de les jornades; finalment, en matèria de comunicacions, es debatrà el significat socio-econòmic de les connexions de l'eix mediterrani amb la resta d'Europa.

Andorra i la catalanitat

La Societat andorrana de ciències (SAC), que cada any organitza la diada andorrana que té lloc dins la Universitat catalana d'estiu a Prada de Conflent, ja està treballant en l'organització de l'edició d'enguany, tal com va explicar el secretari de la SAC, Antoni Pol. El tema escollit per a la diada, que es desenvoluparà el 20 d'agost, és *Andorra i la catalanitat*.

D'altra banda, la Societat andorrana de ciències va acordar amb el patronat de la UCE col·laborar amb el Consorci d'estudis catalans, en el qual hi ha integrades diferents entitats dels Països Catalans i que té els

Membres de la junta de la Societat andorrana de ciències.

locals dins el recinte de la Universitat de Perpinyà.

Les conferències

Antoni Pol va explicar en nom de la Societat andorrana de ciències que ja estan decidides algunes de les conferències que parlarà del present i futur del català, i de Jordi Jordana, president del Tribunal de batlles, que tractarà l'evolució de la justícia a Andorra.

Vilanova - que va ser l'assessor part andorrana del text constitucional - parlarà el 22 d'abril dels canvis al mapa polític europeu. A més d'aquest conferenciant, està confirmada el mes de maig la presència de M. Lluïsa Pazos, presidenta de l'entitat Llengua nacional, que parlarà del present i futur del català, i de Jordi Jordana, president del Tribunal de batlles, que tractarà l'evolució de la justícia a Andorra.

Un centenar de vols uneixen des d'ahir diàriament Barcelona i Madrid

Redacció / Agències
BARCELONA

La companyia aèria Spanair es va afegir ahir a Iberia i a Air Europa per oferir un nou servei de pont aeri entre Barcelona i Madrid, amb la qual cosa ja arri-

ben a un centenar els vols que uneixen diàriament ambdues ciutats.

Spanair pertany en un 51 per cent a Viajes Marsans i en un 49 a l'empresa turística escandinava SAS Leisure. La companyia preveu captar entre el 15 i el

20 per cent del servei. Ofereix vols d'anada i tornada amb reserva prèvia per 17.200 pessetes, mentre que el bitllet d'anada normal costa 10.000 pessetes i el de classe d'or, només després de tocar de la finestra o del passadís, en val 12.900.

Els drets humans, a la conferència quaresmal d'avui

Els cristians, els drets humans i el món d'avui és el tema de la segona conferència quaresmal que tindrà lloc aquest a nit a les 10 a l'església del Fener, que serà pronunciada pel publicista Joan Gomis Sanahuja, president de Justícia i Pau.

La família Xandri Oroñez agraeix les mostres de condol rebudes per la mort del qui fou

Celestí Xandri Orrit

Andorra la Vella, 14 de març de 1994

La família Bazán Mora, davant la impossibilitat de fer-ho personalment, vol agrair les mostres de condol rebudes per la qui fou

Pilar Bazán Mora

que va morir als 66 anys

**Per a
anuncis
en aquest
Diari,
truqueu
al tel.:
63 7 00**

LA SECA, LA MECA I...

Albert Villari

Dimecres, 18 de maig
Dia de la final de la Copa. No he volgut anar a veure-la al bar, perquè el Carlos Alberto m'ha dit que els xicots havien fet una col·lecta per comprar petards i engarjar-los tots si guanyava el Milan —o sigui, i pitjor encara, si perdia el Barça. Diu que han arromplegat 200.000 pessetes. No m'estranya, no hi han acabat de pagar, i la riba i l'enveja els corre per les veves. M'he quedat a casa a veure'l. Just quan ha començat el partit he baixat a posar l'orella a la porta de la veïna, a veure si tenia la tele posada, o bé l'escoltava per la ràdio. No: escoltava músics d'aquella dels concerts, i ben forta, o sigui que no tenia cap excusa per convidar-la a pujar. Mentre m'estava allà amb l'orella engansada ha pujat aquell calb de

El dietari del Ricardo

les ofleres amb qui la vaig veure l'altre dia, a Orléans. Duia una ampolla de vi. Per no passar per palls, he fet veure que em trossava els cordons de les banyes, amb el cap recolzat a la porta. Quedava una mica forçat, però el paio no ha semblat adonar-se'n, i s'ha esperat que acabés l'operació. Mentre s'esperava a la porta, li he pres un sobre que duïa a la butxaca de l'americana. Invitació per a una festa a Caldea. Interessant. Del partit, millor no parlar-ne. Surt que no han llançat les 200.000 peses en petards, que si ho arriben a fer baixo i els estovino a tots. I si em tancaaven a la presó, m'era igual: la vida comença a no tenir sentit.

Dijous, 19 de maig

He decidit fer servir la invitació i anar a Caldea, per fer-me passar el disgust. Poser la veïna també em tenia una, i ens podríem trobar casualment allà. A més, em feia gràcia veure allà, tan mostrós com sembla de fora. Era una festa de no sé què d'un diari que surt a color i a fanyes. He suposat que

m'havia de mudar una mica, i m'he posat una corbata d'aquelles d'un pam, tallades i amb una agulleta amb una perla, que queden tan bé. Llústria que no he trobat sabates i hi he anat amb banyes, però era igual. No hi he trobat la veïna, però les senyores feien un munt de goig, elegantíssimes, per menjar-se-les tistes. Feia molta calor, però m'han saludat una pila de ministres i gent important, potser s'han pensat que era un col·laborador. M'han donat un diari, en color, numerat. El guardaré i el faré servir per embolicar els entrepans i fer morir d'enveja els companys. M'he atipat de veure, i tinc unes geres amb un còctel boissonim, i garbé me'n faig haixar un de sencer per a mi sol. Un altre dia pujaré a banyar-m'hi. A fora, he vist el de les ulleres, discutint amb algú que no el volia deixar entrar. Pobre.

ENTRE LÍNIES

Àlvar Valls

ANDORRA I LA CATALANITAT

Si consulteu la Gran Enciclopèdia Catalana, veureu que l'entrada *Andorra* hi comença així: "*Territori català sota el poder indiús del bisbe d'Urgell i del president de la República Francesa.*" És evident que la propera edició de l'obra haurà de canviar aquesta introducció, perquè si fins fa poc tota especulació podia ser una hipòtesi, d'ençà del reconeixement internacional d'Andorra una única fórmula definidora és admissible en una enciclopèdia sensata, la que comenci: *Estat d'Europa...* És fora de tot dubte, doncs, que Andorra no ha estat mai, ni és avui, un *territori català* en el sentit d'estructura política.

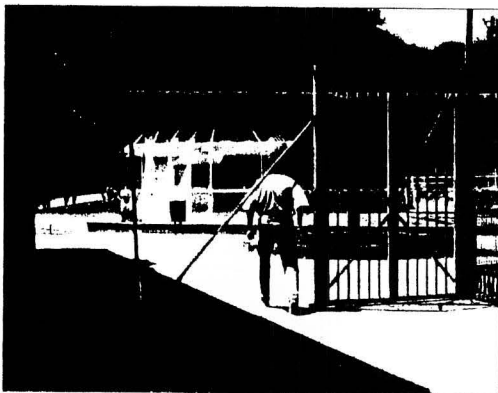
Ara bé, i en d'altres sentits? Fins on arriben, més enllà de la llengua d'ús i nom comú, la relació i la identificació d'Andorra, de la societat andorrana, amb aquesta entitat de cultura, civilització i pensament, de *costums i comportaments* universalment definits i acceptats, que se'n pot dir *la catalanitat*? Sota aquestes idrències, *Andorra i la catalanitat*, la Societat andorrana de ciències ha convocat la diada andorrana d'enguany a la Universitat catalana d'estiu de Prada. Una actitud valenta, la de la SAC, perquè el tema és un tema compromès, un terreny amb sorres i movidesses, i perquè, en definitiva, el debat sobre Andorra i la catalanitat és part substancial del debat, encara no fet, sobre Andorra ella mateixa.

A l'agost, al llocu Rencouvier, en el *sanctuaire* de la catalanitat acadèmica, potser es farà una mica de llum sobre què hi pinta el nostre país, si és que hi pinta alguna cosa, en el mapa de la catalanitat.

LA FOTO

El Parc central d'Andorra la Vella potser és un dels més accessibles del món. La confiança en el bon nivell de seguretat ciutadana de què gaudim els qui vivim al país ajuda perquè sigui sempre obert, fins i tot les hores o els dies en què tanquen les seves portes. Perquè, tancades o no, sempre queda aquest forat entre les tanques de filferro, que hi facilita l'accés.

ROSA FERRANDES

caldea

AVIAT ARRIBARÀ L'ESTIU I A CALDEA PENSEM EN VOSALTRES

Amics, prepareu-vos per als caps de setmana i les vacances a la platja en un entorn meravellós i relaxant.

PROMOCIONS EXCEPCIONALS:

Entrada als banys + UVA + àpat dietètic: 2.500 ptes. per persona
4.500 ptes. per parella

Entrada + UVA gratuït: 1.750 ptes.

(oferta limitada del 18 de maig al 18 de juny, excepte caps de setmana)

Per a més informació: TELÈFON 28 6 00

La Trobada de la joventut homenatjarà Pere Calders i ajudarà Ruanda

La comissió internacional de la joventut d'Andorra 94 es va reunir ahir per decidir fer alguns canvis en el programa de la Trobada de la joventut, que es portarà a terme al setembre.

En la reunió es van decidir, així, tres punts: d'una banda, reforçar al màxim la participació andorrana en aquesta trobada; d'altra, passar a l'acció solidària i, finalment, celebrar un homenatge a Pere Calders.

Pel que fa al primer punt, la comissió ha cregut oportú articular una campanya sota el lema *La trobada és vitalità*, que consistirà en una mena de porta a porta per parlar amb els joves del país per tal que s'involucrïn com a monitors voluntaris en l'esdeveniment.

Pel que fa a l'acció solidària, ahir es va decidir canviar la denominació del macroconcert *Festa de la solidaritat* pel nom *Mobilització per la solidaritat andorra Ruanda*, i dedicar el concert, com tota la jornada, a recollir ajudes materials i econòmiques per al país africà. Aquest esdeveniment, que consistirà en una marató de rock andorrà i animacions de Fallosens sense fronteres, se celebrarà el dia 10 de setembre, com estava previst.

Per retre homenatge al recentment desaparegut escriptor català Pere Calders, la comissió va decidir ahir organitzar un joc de rol amb el títol *Antaviana, joc de rol mèdic in vivo*.

Les ONG andorranes faran una campanya SOS Ruanda

■ Ahir van decidir crear una plataforma conjunta d'acció

La situació als camps de refugiats ruandesos és molt greu i requereix ajuda amb urgència.

M. Fuentes
ANDORRA LA VELLA

Totes les organitzacions no governamentals d'Andorra (ONG) - Creu Roja, Caritas i UNICEF Andorra - amb el suport de Mans Unides d'Andorra van decidir ahir reunir-se en una plataforma conjunta d'acció humanitària per promoure una campanya d'ajuda urgent a

Ruanda. La decisió s'ha pres "davant la tràgica situació que estan vivint actualment els camps de refugiats establerts als països fronterers amb Ruanda", segons van expressar les organitzacions en un comunicat conjunt fet públic ahir.

La campanya serà presentada públicament molt aviat i consistirà en un SOS a Ruanda, és a dir, a recaptar ajudes urgents per

poder ser transportades a aquests camps al més ràpidament possible.

Situació dramàtica

La situació dels refugiats ruandesos als camps fronterers amb aquest país és molt dramàtica ja que pateixen la falta d'aliments, aigua i medicaments i són víctimes de malalties contagioses com el cèlera.

El Govern fa una aportació econòmica per primer cop a la Universitat de Prada

El Govern, a través del ministeri d'Afers Socials i Cultura, contribueix per primer cop al finançament de la Universitat catalana d'estiu, des que fa cinc anys es va introduir la diada d'Andorra dins el programa de la Universitat. Es tracta d'una petita aportació de 150.000 pessetes respecte d'un pressupost total de trenta milions.

Antoni Pol, president de la Societat andorrana de ciències i membre, des de fa set anys, del Patronat de la Universitat que aplega representants dels Països Catalans cada estiu a Prada de Conflent, ha dit que aquesta contribució avala la nova situació d'Andorra després de la Constitució i la seva presència exterior.

L'aportació del Govern d'Andorra és també la primera que hi fa una institució del país.

Diada d'Andorra

Pel que fa a la diada d'Andorra dins els actes de la Universitat, que serà el 20 d'agost, estan previstes unes divuit ponències i la presentació del llibre que recull les de la cinquena diada i el de la sisena, l'any 91, sobretot alternatives econòmiques per al Principat.

Aquest any, en què s'encau la vint-i-sisena edició de la Universitat catalana, el contingut de les ponències de la diada del nostre país gira al voltant del lema *Andorra i la catalanitat*.

VERD CALOR
- Serveis de manteniment permanent de cremadors, calderes i radiadors.
- Treballs efectuats pel Sr. Marcel Lecierra, tècnic en cremadors i expert en combustió.
- Desplaçament "GRATUIT" per tot el Principat.
Tel.: 32 8 81

EFPEH
MATRÍCULA OBRERA CURS 94-95
CURS D'ESTIU 94 JULIOL I AGOST
• UN - DOTZE ALUMNES PER CLASSE
• PARVULARI
• EGB, BUP, COU, F.P. ADMINISTRATIVA
• MITJA PENSÍO, cuina pròpia
• INTERNAT amb / sense cap de setmana
• 8 hores de classe diàries
• Rigorós control d'assistència i estudis
• Ensenyament personalitzat
• Tutories per a l'alumnat
• Ensenyament a estudiar
• Sistema actiu
VALORACIÓ DE L'OLU CENTRE C/ de les Escòries, Pisos 5-1, 20017 Barcelona
Av. Tibidabo 34 - 36, Tel. 211 06 12 - fax: 418 91 74 - 08022 Barcelona

LLICENCIATURA UNIVERSITÀRIA ESTATAL I OFICIAL EN ALTA DIRECCIÓ D'EMPRESES, MÀRQUETING I RELACIONS PÚBLIQUES
ACCÉS AMB COU o SELECTIVITAT
• Tres anys de diplomatura més un d'opció de llicenciatura i llicenciatura i MBA simultani d'un any per a professionals diplomats
ESERP ESCOLA UNIVERSITÀRIA BARCELONA MADRID
AUTORIZADA OFICIALMENT PEL DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA - DIRECCIÓ GENERAL D'UNIVERSITATS - I AMB L'INFORME FAVORABLE DEL MINISTERI D'EDUCACIÓ I CIÈNCIA
Imparteix la llicenciatura en associació amb les Universitats estatals i oficials:
THE QUEEN'S UNIVERSITY, STAFFORDSHIRE UNIVERSITY, WYTHROP UNIVERSITY
Amb les titulacions atorgades per ESERP s'obté simultàniament el diploma per la:
Generalitat de Catalunya Departament d'Ensenyament Institut Català de Noves Professions
HORARIS: MATINS, TARDES I INTENSIVS (compatible amb activitat laboral)
PER A MÉS INFORMACIÓ: Barcelona: C/ Camp, 39 - Tel. (93) 302 96 61 - Fax: (93) 326 38 22 Madrid: C/ Príncipe de Vergara, 27-29 - Tel. (91) 262 41 30 / 37

Disset ponents intervindran en la diada d'Andorra a la UCE

M. Fuentes

ANDORRA LA VELLA

Disset ponents, entre els quals hi haurà el ministre de Cultura i Afers Socials, Ramon Serra, i els parlamentaris Manuel Mas, Jordi Cinca, Antoni Martí i Francesc Rodríguez, participaran en la setena diada d'Andorra a la Universitat catalana d'estiu (UCE) que aquest any s'ha dedicat al tema d'*Andorra i la catalanitat*, organitzada per la Societat andorrana de ciències (SAC) i que se celebra a Prada de Conflent el dia 20 d'agost vinent.

Entre aquests disset ponents portaran també personalitats conegudes del món cultural del nostre país com ara Antoni Morrell, Joan Burgués, Pere Canturri, David Mas o Joan Massa.

La diada d'Andorra es repartirà en dues sessions, una al matí i una altra a la tarda, amb debats generals al final de cadascuna. També es presentaran les publicacions que recullen les cinc jornades i les setenes jornades a la UCE i que van tractar sobre *Tendències polítiques a Andorra i Alternatives econòmiques per a Andorra*, aquesta última amb el patrocini del Banc Agrícola.

La primera de les conferències, segons va comunicar ahir la SAC, serà a dos quarts de 10 del matí i anirà a càrrec de Pere Cuxera, professor, historiador i membre de la junta de la societat, el qual exposarà *Notes històriques sobre la catalanitat a Andorra*. Seguidament parlarà

Les jornades d'Andorra a la UCE tornaran a complir aquest any amb importants personalitats.

l'etnòloga Montserrat Palau amb el tema *La identitat andorrana*. Joan Burgués i la cultura dels últims 25 anys i, després, Pere Canturri exposarà *Andorra en el costumari català de Joan Amades*.

Els orígens de la parla andorrana ha estat el tema triat per Manuel Anglada, estudiós de la llengua, a més de coordinador de la SAC. La periodista Rosa Mari Sorribes farà una conferència que portarà per títol *L'evolució de la premsa a Andorra i la seva relació amb els països de llengua catalana*.

Durant el matí també presentaran les seves conferències l'historiador David Mas, que tractarà *Les relacions comercials entre Andorra i Catalunya*, el periodista i corrector de català Àlvar Valls, que parlarà d'*Andorranitat i catalanitat*, i Antoni Morell, que presentarà una ponència sota el títol *Andorra és Andorra*.

Ja a la tarda, la primera conferència serà la presidenta del Col·legi de psicòlegs, Montserrat Cardellús, que parlarà de *L'arrel preconvencional d'un poble*. I, a continuació, el ministre Ramon Serra ho farà sobre *Política cultural de l'Estat andorà*.

El pedagog Enric Prat tractarà

el tema de *La transmissió cultural de l'Escola andorrana*, mentre que el conseller general Manuel Mas exposarà *Els trets polítics diferencials d'Andorra*. El també conseller general Jordi Cinca parlarà a la sessió de la tarda de *La contribució a la catalanitat des de l'andorranitat*. I el seguirà el parlamentari de la UL, Antoni Martí, amb el tema *Estat andorà i nació catalana*. L'altre parlamentari en aquestes jornades, Francesc Rodríguez, farà uns *Ajuts sobre l'andorranitat i el catalanisme* i clourà les sessions Joan Massa amb la conferència *El gran Carlemany non pare i la sobirania*.

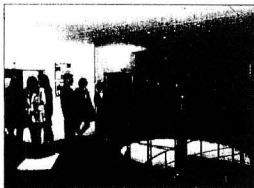
BREUS

✓ **L'audiència de Girona ha demanat al jutge d'Olot** que modifiqui l'acte de processament dictat contra Xavier Bassa i Joan Casals per la seva presumpta implicació en el segrest de la farmacèutica d'Olot, Maria Àngels Feliu. La decisió de l'audiència de Girona es produeix després del recurs que va ser presentat per la fiscalia, que reclama al titular del jutjat d'instrucció número 1 d'Olot que modifiqui l'acte de processament i l'ajusti a la realitat, ja que en el document consta que la farmacèutica continua desapareguda.

✓ **Un total de 25.000 casos de sida** s'han registrat a Espanya fins al mes de juny passat, 1.700 dels quals declarats en el primer semestre del 94. La transmissió de la infecció ha estat produïda en el 64 per cent dels casos per la utilització de drogues per via parenteral, el 15 per cent per pràctiques homosexuals, 7 per cent per contactes heterosexuals i un dos per cent han estat transmesos de mare a fill.

✓ **L'incendi al parc natural d'Alcorrocalls, a Cadix**, continua ahi al vespre fora de control amb més de 24 hores seguides actiu. De moment s'han cremat en aquesta zona 120 hectàrees d'alzines sureses i de bosc mediterrani.

ebs
ANDORRA

LES MATRÍCULES CONTINUEN OBERTES

Per a més informació:
tels. 32 5 58 - 32 6 37

▼ **Animada guerra d'ous a la festa major de Ransol**

La guerra d'ous va ser un dels actes que van atreure més públic ahir durant la festa major de Ransol. Els infants i els joves van poder divertir-se amb aquest original joc en què un equip havia d'enderrocar

l'altre simplement esclafant ous. Correctament equipats amb caxx i ulleres, els nois i les noies van quedar ben empassats però això no els va treure de la diversió. Avui continuava a la festa.

Els turistes espanyols van fer ahir fins a 20 quilòmetres de cua

■ A la tarda també hi va haver retencions al Pas de la Casa, de sortida cap a França

M. Fuentes / F. Ribó
ANDORRA / LA SEU D'URGELL

Les cues per accedir ahir al país des d'Espanya van arribar a la una del migdia fins als vint quilòmetres, des del Pla de Sant Tirs fins a la duana, i fins als set quilòmetres des del trencant que enllaça la Seu d'Urgell amb la carretera de Puigcerdà.

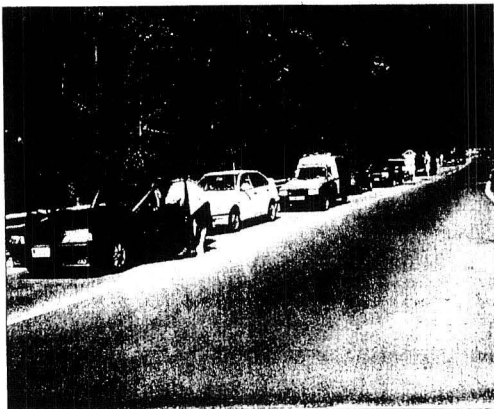
Les retencions a l'interior del país també van ser força importants durant tot el matí d'ahir i primeres hores de la tarda, sobre tot a Andorra la Vella, on arribaven fins a l'edifici de la Mercedes.

Segons ha comunicat la duana andorrana de Sant Julià, ahir hi va haver cues importants des de la Seu d'Urgell fins a aquest port fronterer. Durant tot el matí hi va haver retencions per sortir fora del país des de la duana fins a Santa Coloma, que van durar fins a les 3 de la tarda. A partir d'aquella hora, el moviment de vehicles va anar disminuint i durant la tarda no hi va haver retencions considerables.

Cues també al Pas

Pel que fa al Pas de la Casa, ahir també hi va haver retencions, sobretot a la tarda, dels vehicles que sortien del Principat cap a França. A dos quarts de 7, la cua arribava fins al cap del port d'Envalira.

Durant el matí també hi va haver petites retencions de vehicles que volien accedir a l'interior d'Andorra, segons han co-

Les cues són importants tant a l'interior del país com a les duanes des que va començar l'agost.

municat fonts de la duana del Pas de la Casa, que han manifestat que, tot i que el trànsit era dens, les cues no eren com les de la tarda.

Dispositius especials

Pel que fa als dispositius especials per agilitar la circulació, cal dir que gairebé tots els

agents dels cossos de circulació de les diferents parròquies, sobretot les de Sant Julià de Lòria, Andorra la Vella i Escaldes, es trobaven ahir durant tot el matí i bon part de la tarda repartits pels punts més conflictius, com ara l'encreuament de Santa Coloma, el de la rotonda i els principals carrers comercials, entre

d'altra.

Des que va començar el mes d'agost, les cues per entrar a Andorra, essencialment per part dels vehicles que provenen d'Espanya, han estat una tònica constant. Amb tot, els turistes que ens visiten no fan estudis llargs al país i són sobretot compradors d'un sol dia.

Es presenta el llibre de la 6a diada d'Andorra a la UCE

La Societat andorrana de ciències (SAC) presentarà el dia 19 d'agost el llibre *Alternatives econòmiques per Andorra*, editat sota el patrocini del Banc Agrícola i que recull els ponències de la sisena diada d'Andorra a la Universitat catalana d'estiu de Prada de Conflent, celebrada l'agost de l'anys passat.

L'acte de presentació tindrà lloc a dos quarts d'1 del migdia als locals del mateix banc patrocinador.

D'altra banda, la mateixa societat ja ha tret al carrer el butlletí corresponent al mes d'agost, que recull un editorial sobre informació, genètica i ecologia a càrrec de Pere Postius, presenta el *pin* de la Societat andorrana de ciències i el lliurament fet a pocs dies dels premis als treballs escolars informàtics corresponents a la convocatòria del 1993.

Participació del Govern

En aquest butlletí es destaca també la participació institucional del ministeri d'Afers Socials i Cultura a la Universitat catalana d'estiu, amb una aportació de 150.000 pessetes. Aquesta és la primera vegada que el Govern patiflet com a tal en aquesta manifestació cultural que enllaça els territoris de llengua catalana.

Al butlletí també es publica el programa de les setenes jornades d'Andorra a la Universitat catalana d'estiu que organitza la SAC i l'agenda d'activitats per als mesos d'octubre i novembre, que comencen el desè aniversari de la creació de la societat científica.

El concert per Ruanda ha recaptat 438.784 pessetes

M.F.
ANDORRA LA VELLA

El macroconcert celebrat divendres passat en benefici de Ruanda ha aconseguit recaptar un total de 438.784 pessetes amb donatius directes dipositats a l'urn, cedida per l'empresa de seguretat Vallfoguet, que es va col·locar a l'entrada de l'espectacle i que va obrir ahir el notari Mates Aleix.

La secretaria de la Trobada de la joventut, organitzadora de l'acte, va indicar ahir que "valora com a positiu i àmpliament esperançador l'acte de solidaritat amb Ruanda" i afegí que "s'han complert els objectius que l'organització s'havia marcat, malgrat que alguns s'han aconseguit a la baixa".

Après d'objectius eren preveure una mobilització jove entorn d'un tema de solidaritat, fer un

acte públic de presa de posició col·lectiva de l'Andorra solidària amb Ruanda, propiciar una col·lecta amb els assistents al passell i trobar patrocinadors públics i privats per eixugar les despeses. Pel que fa a la presa de posició col·lectiva dels ciutadans andorrans, aquest objectiu, segons la organització, s'ha complert a la baixa ja que, si bé van passar per l'acte 1.200 persones, "ha estat insuficient", i ho argumenten per la falta de tradició en aquesta mena d'espectacles.

Pel que fa a les donacions, "l'organització preveia una donació jove, és a dir, de valor baix en cada aportació i, efectivament, a la suma total s'hi ha arribat a partir de nombrosos donatius de valor econòmic petit, entre 500 i 10.000 pessetes". Les despeses del concert seran assumides per patrocinadors públics i privats.

Pere PUIGSUBIRÀ TARRIDAS

Va morir ahir, dia 9 d'agost de 1994, a l'edat de 80 anys. L'enterrament tindrà lloc avui, dimecres 10 d'agost, a les 11 del matí a l'església de Sta. Eulàlia d'Encamp.

"Cançons de bressol i de falda" és l'últim enregistrament d'una part de les cançons populars recopilades durant més de seixanta anys per l'historiador Esteve Albert, i a les quals Mariona Comellas, locutora i presentadora de TV3, ha posat la veu

Esteve Albert: "És trist, avui als nens no se'ls canta res"

■ Per a l'escriptor, l'enregistrament "és el millor que m'ha pogut passar enguany"

Ll. Julià
ANDORRA LA VELLA

L'historiador i escriptor Esteve Albert sent que la nova versió del seu recull de cançons de bressol "és el millor que m'ha passat enguany, i ho he d'agrair a la Mariona Comellas, que canta sense acompanyament i ho fa amb una gràcia realment fabulosa".

De les cançons de bressol recopilades per Albert ja se'n havia fet unes altres gravacions que actualment estan esgotades. "Fa mig any, la Mariona s'hi va interessar", comenta al Dd'A Esteve Albert. "I vaig estar encantat que ella ho pogués fer. A la Mariona li vaig d'agrair que s'interessés per aquestes cançons. Ella em va dir un dia: «Oi que ja no en teniu més, d'aquestes cançons de bressol?». I li vaig dir: que no. «Doncs apa, m'agradaria cantar-les a mi!»".

El procés d'edició de la cassete *Cançons de bressol i de falda* va ser vertiginós, en dos mesos. Comellas va aconseguir editar-lo, després de la Generalitat de Catalunya s'interessés per incloure el projecte al pressupost del 1995. "Jo no sé com s'ho va fer. La Mariona va dir que ja miraria de resoldre-ho, perquè el que més ens interessava era que la cosa anés andant an. Jo crec pot fer una gran carrera amb aquestes cançons, que penso que pot cantar a l'estranger, si vol".

Per a l'escriptor, amb iniciatives com les de la Mariona, i tal com ha quedat l'enregistrament, "això portarà de debò que la

L'escriptor continua amb la recerca de cançons perquè és un investigador inesgotable.

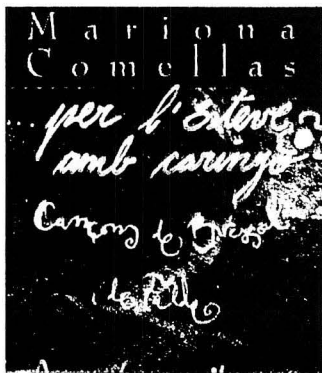
gent ho escolti, i ho aprengui; perquè és certíssim que cantar una cançó de bressol a una criatura és la cosa que més li agrada. I la prova és que callo de seguida i l'escolta".

Per Albert, "és trist que avui als nens ningú els canti res; els fem adormir com sigui i no ens hi amoïnem. Tothom sap que de sentir la mare o l'àvia que li canta, se sent guiat moralment, psicològicament i espiritualment".

Aquestes cançons tradicio-

nals, com moltes altres, perquè Albert té editades altres cintes, les va recollir "allà on sabia que hi havia una persona, on fos, que cantava cançons populars. Jo hi anava. Si ara algú em digués jo sé una cançó tortosina o valenciana o del Rosselló, jo aniria a recollir-la, perquè

és el meu caràcter". Afortunadament per Albert, "tot això de la tradició anava calent, perquè la gent volia novetat, però ara s'està refredant. Però queden moltes cançons per editar; per exemple d'Andorra jo en tinc algunes que no s'haurien de deixar perdre".

Mariona Comellas va dedicar l'enregistrament a Esteve Albert.

■ El SAC publicà les convocatòries de la 7a diada andorrana a la Universitat d'estiu

El butlletí cultural *El Sac*, editat per la Societat Andorrana de ciències, publica en el seu darrer número d'agost les convocatòries de la 7a diada andorrana a la XXVI Universitat catalana d'estiu de Prada de Conflent, que se celebrarà dissabte dia 20 d'agost, jornada en la qual es tractarà el tema *Andorra i la catalanitat*, sota la coordinació d'aquesta societat.

La mateixa publicació presenta una agenda de les principals activitats que celebrarà la societat d'agost a novembre d'enguany. La primera d'aquestes convocatòries, després de la Universitat d'estiu a Prada, serà la conferència que pronunciarà el president de la batllia d'Andorra, Jordi Jordana i Rossell, sobre *Deu anys de justícia i dret a Andorra* i que tindrà lloc a la sala d'actes de Govern, a Prada Canadè, l'11 d'octubre.

El mateix mes d'octubre, la SAC ha programat dues xerrades més. El dia 20 la conferència serà la professora de la Universitat autònoma de Barcelona, Pilar Altea, que parlarà de *Deu anys de genètica i evolució*, i el dia 27 ho farà l'enginyer industrial i vocal de la junta de la societat científica, Daniel Bastida, amb el tema *Deu anys informàtics i multimèdia*. D'aquestes dues conferències encara no se'n ha determinat el lloc.

La darrera de les conferències, que se celebrarà el dia 11 de novembre, anirà a càrrec del professor de la Universitat de Barcelona Ramon Canals i tractarà el tema *Deu anys d'univers*.

■ A l'Alguer hi ha 40.000 persones que conserven l'idioma català

Segons l'informe *L'Europa de les minories* publicat pel ministeri italià de l'interior, 40.000 persones conserven l'idioma català a l'Alguer, a l'illa de Sardenya.

L'estudi situa l'arribada dels arripassats d'aquesta minoria a mitjan segle XIX i assenyalava que "els catalans són un grup d'antic assentament: el 1354, de fet, una guarnició militar catalana va establir-se a Sardenya, i concretament a l'Alguer, on la població de llengua catalana encara existeix i compta amb 40.000 membres".

L'informe, un volum de 600 pàgines, recopila la situació de les minories en aquest país i en 25 països més i la legislació que els protegeix.

RIBA
ASSISTÈNCIA

Dr. Nequi 9. 2n
Tel. 77.077.26.111 Fax 77.07.25

ANDORRA LA VELLA

EL MILLOR SERVEI PER ALS SEUS CLIENTS.
DELEGAT PER AL PRINCIPAT D'ANDORRA DE:

SCHWEITZ
SERVICES

gan
ASSISTÈNCIA

LA SECA, LA MECA I...

Jordi Pauques i Coma

Una de les situacions més socants en què els mitjans de comunicació de tant en tant ens instal·len es produïen en anunciar un acte quan aquest ja s'ha celebrat. *Si ho haguéssim sabut, hi hauria anat*, és el pensament que ens ve al cap quan, com un picobudoc dalt d'un perró, l'assabentem d'allò que és dat i benet. I no és que no en parlin mai abans els diaris, però sí que passen dies entre el que surt la notícia de l'acte i el dia que se celebra. Llegeixes a final de juliol que a final d'agost hi haurà tal cosa i si no n'elles la notícia i la guardes ben visible, el remenament de diaris, quan s'acosta el dia que et sembla que ja toca, és inevitable. Jo no em queixo d'aquest procedir dels mitjans de comunicació, altrament ben atents i útils amb la secció de l'agenda i els breus; al contrari, retrobar la notícia buscada entre

Diada d'Andorra a Prada

fitaires de paper apilats a l'ombra del traster o al full de les tiradores de la verdura és un joc entretingut i distret d'antropologia domèstica. La beatitud de l'esquirit que remena al cau la neu i l'avel·lana.

Disabte vinent hi haurà a Prada de Conflent un d'aquests actes dels quals els interessats agraim tenir-ne notícia puntual abans i després de celebrar-se. La setena Diada d'Andorra, dins de la Universitat catalana d'estiu de Prada de Conflent, ja té un ressò ample en el calendari andorrà. Promoguda i activada per la Societat andorrana de ciències, de la mà del preclat Antoni Pol, la celebració de la Diada d'Andorra en la programació de la Universitat catalana d'estiu permet reunir a l'entorn d'un tema gent del país amb prou coneixements i aptituds per fer servir i pensar sobre la varada, generosa i molt complexa realitat econòmica, social i cultural del Principat.

El tema d'aquesta edició és *Andorra i la catalanitat* i comptarà amb figures inquestionables de l'arc intel·lectual i polític del país. Disset ponents d'edats alfanades,

d'estudis i dedicacions diverses, de vides gens paral·leles, són més que una excusa per agafar el cotxe i anar a passar el coll de la Perxa decidits. A més de la taula de ponents, que desgranaran amb parlaments de durada nombrable, exbossos dels seus estudis, impressions i vivències, la Societat andorrana de ciències presentarà el recull imprès de les intervencions de les Diades dels dos últims anys, temes d'una puntual realitat en el seu moment i encara ara, per la transcendència i oportunitat: *Tendències polítiques a Andorra i Alternatives econòmiques per a Andorra*.

I bé, poca cosa més podem dir. Només esperar que de Parada se n'aprofiti molt, que el Canigó ens regali amb saba nova i que el dinar de la Universitat porti la raió de pèsols i de vianda suficient i presentable.

ENTRE LÍNIES

Alvar Valls

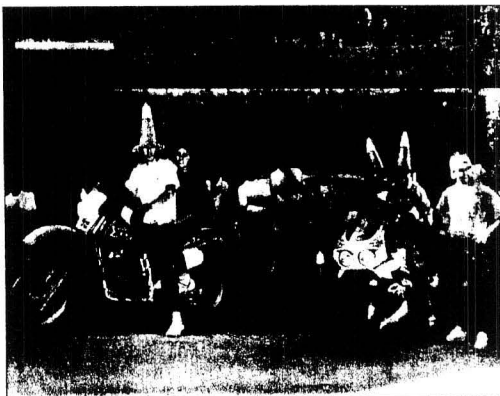
ACCESSIBILITAT

A l'avinguda Meritxell, en un local estrenat fa pocs mesos i dedicat a les pizzes i al menjar ràpid, molt sovint s'hi veuen, de clients, persones que van amb cadira de rodes. És casualitat, o és que als minusvàlids els agrada més les pizzes que a les resta dels ciutadans? Ni Tuna cosa ni l'altra. Al local de l'avinguda Meritxell hi solen haver cadures de rodes perquè hi poden entrar i sortir amb facilitat, gràcies a l'existència d'una rampa prou ampla i amb una inclinació adequada. Aquest és, doncs, un lloc on els representants d'Àmida -l'Associació de minusvàlids i disminals d'Andorra- hauran d'afixar l'adhesiu indicador d'accés correcte durant la campanya sensibilitzadora que preparen. Pocs metres més enllà, a la plaça Rebés, en un edifici refet i modernitzat fa no més d'un any, una rampa per accedir al vestíbul d'entrada, estretíssima i amb un pendent exagerat, ben segur no reeixirà l'adhesiu d'accés lliure. A molts altres llocs de l'entorn urbà, l'adhesiu aleshores haurà de ser el que mantingui l'adhesiu per a les persones amb problemes de mobilitat. Malauradament, aquest serà, amb molta diferència, el que més es veurà. La llei de l'accessibilitat, que el Parlament té ja fa mesos sobre la taula, ha de venir a pal·lar aquests déficits, començant per reglamentar de manera estricta les noves construccions i donant un termini raonable per adaptar les ja existents. L'atenció del dret a no ser discriminat per raons de mobilitat -que afecta no solament els minusvàlids, sinó la totalitat dels ciutadans en determinades circumstàncies- és una necessitat elemental que una societat moderna no pot tenir com un problema pendent de resoldre.

LA FOTO

La gimcana per a tot tipus de vehicles de motor, celebrada dilluns a Encamp, va tenir tocs humorístics per part d'organitzadors i participants, com acostuma a passar en aquestes proves d'enginy, reflexos i facilitat de recursos. I així, els participants van haver d'utilitzar com a barrats els cons senyalitzadors de trànsit.

PIVALL TORRA

Martinez Soria

JO UIN S

PAGUEU AMB UNA TARGETA DE CRÈDIT DEL PAÍS

I OBTINDREU UN BON DESCOMPT

Av. Meritxell, 57
Tel. 28 0 29
ANDORRA LA VELLA

Av. Carlemany, 50
Tel. 27 1 42
ESCALDES-ENGORDANY

Diari d'Andorra

ANY IV • NÚMERO 1.013 • DIJOUS 18 D'AGOST DE 1994 • PREU: 100 PTE.

Consell de ministres maratonianà a Sispony

Un moment de la reunió de treball que el Govern va començar a Sispony.

■ El Govern es tanca tres dies per elaborar el pressupost del 95

El Govern reprèn l'activitat política després de les vacances de la primera meitat d'agost amb una sessió maratoniana a Sispony, que va començar ahir i acabarà demà, amb el primer objectiu de elaborar un esborrany de pressupost de 1995, que vol tenir consensuat per poder discutir-lo el mes vinent amb els grups polítics del Consell General de cara a aconseguir el més ampli consens possible per a la seva aprovació. L'executiu fa un repàs dels principals objectius de cada ministeri, per fixar les prioritats i les iniciatives parlamentàries que caldrà posar en marxa. (Pàg. 3)

Augmenten les vendes al comerç i l'ocupació als hotels és del 85%

Els grans magatzems han constatat una lleugera revifada de vendes aquest mes en relació amb l'estiu comercialment tan dolent de l'any passat i valoren molt positivament l'ampliació de l'horari d'obertura fins a les 9 de la nit. Pel que fa als hotels, l'ocupació prevista per a la segona quinzena d'agost és del 85 per cent de la capacitat total, amb un fort increment respecte del juliol. (Pàg. 5)

Xavi Pérez té per objectiu acabar la cursa al Mundial de ciclisme

El vencedor del Festina Lotus Xavi Pérez serà el representant andorrà al Campionat del món de ciclisme en carretera per a professionals, que es disputa a Agrigento (Sicília) el dia 28 vinent. En declaracions al Dd'A, Xavi Pérez es marca com a objectiu acabar la prova, malgrat la duresa a causa de les altes temperatures previstes. (Pàg. 12)

La Universitat catalana d'estiu s'obre avui a Prada

■ Dissabte serà la Diada d'Andorra, dedicada al nostre país i la catalanitat

La XXVI edició de la Universitat catalana d'estiu comença avui al migdia a Prada de Conflent, amb un homenatge a l'escriptor més recentment Pere Calders, que anirà a càrrec de l'autor Pere Verdaguer, de la Catalunya nord. La Diada d'Andorra, consolidada dins el programa d'aquesta

trobada universitària que fa de pont entre la cultura catalana i Europa, estarà dedicada dissabte a *Andorra i la catalanitat*, amb un total de divuit ponències presentades per professors, polítics, escriptors i periodistes, coordinats per la Societat andorrana de ciències. (Pàg. 4 i editorial)

SUMARI

■ Els comuns s'encarregaran de les autoritzacions per fer foc a l'estiu

Pàg. 3

■ Èxit de Sombitre a l'Alt Urgell amb les seves "Farses medievals"

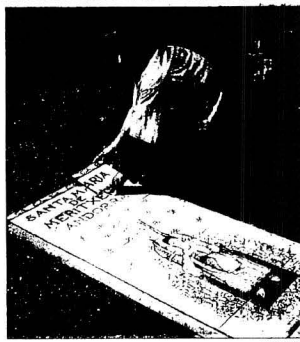
Pàg. 9

■ Boris Ieltsin denuncia nous plans militars per a un cop d'Estat a Rússia

Pàg. 10

■ Jean Vinyes Dabad és convidat d'honor en una prova a Eslovàquia

Pàg. 12

▼ Sergi Mas acaba el mosaic per a Natzare

L'escultor Sergi Mas acaba d'enllestir la imatge de la verge de Meritxell feta amb ceràmica per a la basílica de l'Anunciació, a Natzare. (Pàg. 13)

CRÈDIT ANDORRÀ

al vostre servei i al servei del país

Prada de Conflent acull a partir d'avui fins al dia 26 la XXVI edició de la Universitat catalana d'estiu, amb perspectives de superar la xifra de participants del 93, que va arribar als 1.600. Joan Oró, Xavier Rubert de Ventós i Pilar Rahola figuren entre els ponents

La Universitat catalana d'estiu comença amb un homenatge a Pere Calders

■ La diada dedicada al nostre país tindrà lloc dissabte amb disset conferències sobre "Andorra i la catalanitat"

Marta Amigó

PRADA DE CONFLENT

La XXVI edició de la Universitat catalana d'estiu (UCE) s'iniciava avui a les 12 del migdia a Prada de Conflent amb un homenatge a l'escriptor Pere Calders a càrrec de l'escriptor de la Catalunya Nord Pere Verdiguier, al qual assistiran el president de l'UCE, Max Calmer, i l'alcaldia de Prada, Paul Blanc. A les 5 de la tarda se celebrarà un debat sobre *La necessària actualització de les Universitats dels Països Catalans*, amb la participació de representants de diverses Universitats catalanes.

La Universitat s'allargarà fins al 26 d'agost, i la diada dedicada a Andorra, que se celebra per setè any consecutiu, tindrà lloc dissabte dia 20 sota el lema *Andorra i la catalanitat*, amb la participació de disset ponents. Els matriculats a la XXVI edició de la UCE podran assistir a cursos tan diferents com els de formació cultural -iniciació a la llengua i a la literatura-, seminaris científics sobre la llum i el color o ara introduïda a la física o a la biologia. Dins l'àrea d'humanitats es tractaran temes com la identitat i el messianisme, les setetes, la crisi i regeneració del sistema democràtic, l'Europa de les regions o la presència catalana al món. També se celebraran tallers molt diversos: de cançó, d'espèrs d'aventura, d'art, de comunicació o científics.

Entre les conferències i les commemoracions -destaquen l'homenatge als escriptors Ferran Soldevila i Pere Verdiguier,

o el centenari de Joan Salvat-Papasset. Hi haurà diversos debats sobre temes ja tradicionals, com la visió de Catalunya des d'Espanya, o altres de més actuals, com la relació entre ètica i genètica, i espectacles durant tota la durada de la Universitat.

Entre els nombrosos ponents d'aquest any destaquen el científic Joan Oró, l'advocada Magda Orancho, la demòcrata Anna Cabré, el director del diari *Avui*, Vicenc Vilatorrada, la diputada Pilar Rahola o el tiolós i escriptor Xavier Rubert de Ventós.

L'Agenda nacional de canvi d'Andorra és una de les formacions que actuaran dins els actes d'inauguració previstos en el programa, i també ho faran Joan Bihlioni i La Vella Disselrand. Jordi Savall oferirà una litúrgia magistral i un concert de viola de gamba al monestir de Cuixà.

Més participants

La xifra de participants es preveu que superarà enguany la de l'any passat, que va ser de 1.600 persones entre alumnes, professors i ponents, ja que les inscripcions han augmentat lleugerament. El grup d'alumnes d'entre 15 i 25 anys és el que experimenta una major presència respecte de l'any passat. Entre els inscrits hi ha cinc persones de zones no catalanes de l'Estat espanyol i un alemany.

Un moment de la celebració de la Diada d'Andorra de l'any passat, en el marc de l'UCE.

L'alumne més gran és un home de 84 anys, de Barcelona, i el més jove ve de València i tan sols té 3 anys d'edat.

La Universitat catalana d'estiu va néixer l'any 1969 i s'ha convertit en un punt de trobada important entre els estudiosos dels diversos indrets dels Països Catalans. L'any 74 ja va arribar

als mil inscrits. La majoria dels participants provenen de l'àrea de Catalunya; en l'edició de l'any passat, que va coincidir amb el 25è aniversari, aquesta proporció arribava al 68 per cent, mentre que un 11 per cent venien del País Valencià, un 9 de les comarques de la Catalunya Nord, un 7 per cent de les Illes, gairebé

un dos per cent d'Andorra i una minoria d'altres zones com la Franja de Ponent, l'Alguer o altres països.

El pressupost de l'any 93 va ser de seixanta milions de pessetes. Aquest any el govern d'Andorra participa per primer cop en el finançament amb 150.000 pessetes.

Programa de la Diada d'Andorra

MATI DE 9.30 A 13.30

• *Notes històriques sobre la catalanitat: Andorra*

Pere Cervera, professor i historiadador

• *La identitat andorranca*
Montserrat Patáu, etnòloga

• *Andorra i la cultura dels últims 25 anys*
Joan Burgués, fotògraf i president del Cercle de les arts i de les lletres

• *Andorra en el costumari català de Joan Amades*

Pere Canturri, estudis dels costums i les tradicions i funcionari del Patrimoni artístic

• *Els orígens de la parla andor-*

ra
Manuel Anglada, estudis de la llengua, traductor i professor didòmes

• *L'evolució de la premsa a Andorra i la relació amb els països de llengua catalana*
Rosa Mari Sorribes, periodista

• *Relacions comercials entre Catalunya i Andorra a l'edat moderna*

David Mas, professor i historiadador

• *Andorranitat i catalanitat*
Àlvar Valls, professor de català i periodista

• *Andorra és Andorra*
Antoni Morell, advocat, escriptor i historiadador

TARDA DE 15 A 18 HORES

• *La real psicosocial d'un poble*
Montserrat Carbells, psicòloga i presidenta del Col·legi de psicòlegs

• *La política cultural de l'Estat andorran*
Ramon Serra, ministre d'Afers Socials i Cultura i dissenyador industrial

• *L'escuela andorranca, ¿qué transmet?*
Enric Prats, pedagog

• *Els tres polítics diferenciats d'Andorra*
Manel Mas, advocat, escriptor i conseller general per la CNA

• *Contribució a la catalanitat*

des de l'andorranitat
Jordi Cinca, diplomàtic en caràcter empresarial i conseller general per ND

• *Estat andorran i nació catalana*
Antoni Martí, arquitecte i conseller general per la UI

• *Apunts sobre andorranitat i catalanisme*
Francesc Rodríguez, llicenciat en filosofia i lletres, crític d'art i conseller general per l'AND

• *D gran Carlemany mon pare i la sobrania*
Joan Massera, professor de filologia i secretari general de la Mita

DEBAT GENERAL
Clòndia

El Candeler
Borda Restaurant
Cuina casolana

Obert cada nit de dimarts a dissabte. Diumenges, obert el migdia

Reservat: 69 7 87
Poble Santa Coloma

Editorial

Andorra a la Universitat catalana de Prada

Prada de Conflent és una altra vegada, des d'avui, punt de trobada de la cultura catalana d'arreu del món, a la seva Universitat d'estiu. Des que va començar, l'any 69 -ara compleix la XXVI edició- aquests dies d'estiu han servit per reflexionar sobre els fets de la catalanitat i, sobretot en les primeres edicions, per reivindicar la identitat i les realitats d'aquesta cultura comuna a tants territoris, si més no a part o a la totalitat de quatre Estats europeus constituïts.

Com tota institució viva, i aquesta ho és, ha experimentat una infantesa breu, un ràpid creixement, que l'any 74 va desbordar totes les previsions dels organitzadors, amb sis mil alumnes inscrits, i un període d'estabilització i millora, amb especialitzacions i elevació del nivell dels diversos cursos, conferències i temes.

L'any passat, un conveni entre el patronat, la Generalitat de Catalunya, l'ajuntament local i

el consell regional de Lluenguadoc-Rossellón va permetre la constitució d'una comissió que enforteix la qualitat de lloc de reunió de les Universitats en llengua catalana i de pont entre el món cultural català i Europa.

A la Universitat de Prada s'ha consolidat també la Diada d'Andorra, únic Estat on el català és llengua oficial i sempre motiu d'atracció de tots els interessats en l'univers del catalanisme. Enguany, el tema escollit per a aquesta diada és punyent: Andorra i la catalanitat. Un assumpte sempre debatut i sempre d'actualitat, en un país que a més dels andorrans acull tants residents de molt diverses procedències i llengües.

Aquest debat, entre especialistes de primera magnitud, haurà de ser enriquidor, sense descartar la polèmica. Potser quan s'acabi cadascú pensarà el mateix que pensava abans, però tots tindrem més elements de judici i a Europa es coneixerà una mica més la nostra realitat.

Correu

"After hours" a Andorra

Aquesta carta és a raó de la polèmica suscitada a Catalunya per causa dels locals after hours. Si bé és cert que aquest tipus de local, a mi, particularment, em repugna, respecto la gent que, sota la seva pròpia voluntat, faci el que, mai més ben dit, els doni la gana, i si volen ballar màquina fins a les untes del matí-tarda, problema de cadascú. Aquí a Andorra jo pensava que això no era problema, ja que no existia. Però sí que existeix, i pitjor encara, perquè a Catalunya a aquest tipus de local hi va el qui vol, i aquí a Andorra t'els imposa el comú, el Govern, o a qui completi adjudicar el termini per a les festes majors, i el qui ho ha viscut ja sap de què parlo i va... una altra bicicleta, i mística màquina diàriament durant cinc dies, de 6 de la tarda a les 5 del matí. Onze hores seguides, non stop. Si ja és impossible d'aguantar per al qui està de festa, imagineu per al qui treballa l'entredia.

Un veí d'Encamp

Acadèmics convidats

la Columneta

Què es pot fer en un cotxe

L'afluència massiva de turistes a Andorra durant Festiu i l'hi-vern provoca regularment llargues cues de cotxes, les quals exasperen els conductors i fan arribar tard a molts treballadors.

Les hores mortes que es passen dins d'un cotxe poden ser utilitzades de forma productiva si s'hi posa bona voluntat i una mica d'imaginació. En primer lloc, sempre es pot tenir un llibre o un diari a mà per informar-nos sobre els esdeveniments que passen al nostre voltant. Si dins el vehicle hi van diverses persones, el conductor pot convertir-se en moderador i organitzar un animat debat sobre qualsevol tema. Si els ocupants del vehicle no són amants de les tertúlies, es pot repassar el cançoner popular i recordar els nostres anys tendres, aquells en què pasàvem el dia cantant i jugant.

Si un va sol, en canvi, sempre li queda el recurs de compondre poemes o escriure cartes als seus familiars i amics, un hàbit que s'ha perdut i que podria renovar si es difon aquesta iniciativa. Finalment, proposo que els més propensos a alterar-se intervertin el temps que perden dins del cotxe a practicar el ioga i altres tècniques de relaxació, amb la qual cosa s'evitaran un grapat de nervis i allargaran la seva vida.

Bruno Bartolomé

ACLARIMENT

Per una errada de transcripció, es van publicar abir a la nostra pàgina de la secció Pirineu unes classificacions del Campionat d'Espanya de parapente que no es corresponien amb les autèntiques.

- La classificació final, en els sis primers llocs, va ser la següent: 1. Borja Rodríguez (Cantàbria) 2. Juan Arteta (Badajoz) 3. Miquel Peneda (Barcelona) 4. Txabi Bonet (Màlaga) 5. Carlos Erquendo (Cantàbria) 6. Luis Morales (Alt Urgell).

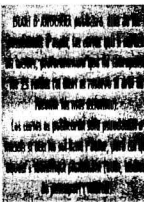
D'altra banda, l'organització confirma que durant el campionat no es va produir cap accident de consideració entre els participants.

Diari d'Andorra

Redacció: Ferrnans Andueza, S. A. Periodistes Editors: Manuel M. Pineda. Director: Ignasi Planell. Subdirector: Robert Driess.

Redacció: Ferrnans Andueza, S. A. Periodistes Editors: Manuel M. Pineda. Director: Ignasi Planell. Subdirector: Robert Driess. Publicitat: Ferrnans Andueza, S. A. Periodistes Editors: Manuel M. Pineda. Director: Ignasi Planell. Subdirector: Robert Driess. Distribució: Ferrnans Andueza, S. A. Periodistes Editors: Manuel M. Pineda. Director: Ignasi Planell. Subdirector: Robert Driess.

Publicitat: Ferrnans Andueza, S. A. Periodistes Editors: Manuel M. Pineda. Director: Ignasi Planell. Subdirector: Robert Driess. Distribució: Ferrnans Andueza, S. A. Periodistes Editors: Manuel M. Pineda. Director: Ignasi Planell. Subdirector: Robert Driess.

Diari d'Andorra

ANY IV • NÚMERO 1 015 • DISSABTE 20 D'AOST DE 1994 • PREU: 100 PTEES.

El Govern desenvolupa les lleis d'ordenament de l'economia

El cap de Govern amb el nou portaveu de l'executiu, Francesc Puigdemasa, durant la roda de premsa d'ahir.

■ Quatre decretets fixen els reglaments de les lleis d'ordenament i coeficients

■ Remodelació ministerial i nomenament de quatre nous directors de departament

El Govern ha aprovat quatre decretets que desenvolupen en reglaments les lleis d'ordenament del sistema financer i de coeficients d'obligació tributària per a les entitats financeres del país, durant el consell de ministres d'aquesta setmana. En la conferència de premsa d'ahir es van fer oficials els nomenaments de Gabriel Bailetes com a ministre de la Presidència, el de Francesc Puigdemasa com a portaveu de l'executiu i els de Pere Rodó, Eim Estany, Lluís Montanya i Josep Maria Pla com a directors, respectivament, de medi ambient, ordenament territorial, administració general i finances. Casimir Arxibí va ser nomenat cap de protocol del ministeri d'Exteriors.

(Pàg. 3)

La Universitat d'estiu de Prada celebra avui la Diada d'Andorra

La Universitat catalana d'estiu, a Prada de Conflent, celebra avui la Diada d'Andorra, sobre el tema genèric d'Andorra i la catalanitat.

Ahí, la Societat Andorrana de Ciències, coordinadora de la jornada, va presentar el llibre on

es recullen les ponències que, amb motiu de la mateixa diada, van ser presentades l'any passat en aquesta Universitat. L'edició del llibre, amb una tirada de 500 exemplars, ha estat patrocinada pel Banc Agrícola i Comercial d'Andorra.

(Pàg. 4)

Especials de festa major de
SANTA COLOMA I ARINSAL

SUMARI

Ribas farà un discurs el 4 d'octubre a l'Assemblea general de l'ONU

Pàg. 5

El cas de bombers s'ampliarà amb dotze membres més a finals d'any

Pàg. 8

Pere Tomàs vol que Som-hitare funcioni com una companyia professional

Pàg. 10

NOVA GALANOVAS

▼ El Festina Andorra derrotada el Pau-Orthez a porta tancada

El Festina Andorra va derrotar ahir per 90-83 el Pau-Orthez en un matx a porta tancada disputat a Encamp. Tot i ser el seu primer partit, l'equip andorrà va causar una impressió molt bona.

(Pàg. 16)

CRÈDIT ANDORRÀ

al vostre servei i al servei del país

Coincident amb la celebració de la XXVI edició de la Universitat catalana d'estiu, ha sortit al carrer el recull de la diada andorrana de l'any passat en aquest forum. Avui té lloc a Prada la diada d'enguany, amb disset xerrades sobre Andorra i la catalanitat

Es publica el recull de ponències sobre Andorra de l'any passat a Prada

■ La Societat andorrana de ciències va presentar ahir el llibre, que tracta de les alternatives econòmiques

Marta Amigó
ANDORRA LA VELLA

El recull de les ponències que sota el lema *Alternatives econòmiques per a Andorra* es van desenvolupar l'any passat a la Diada d'Andorra de la Universitat catalana d'estiu, a Prada, va ser presentat ahir per la Societat andorrana de ciències (SAC), entitat organitzadora de la jornada.

La publicació, patrocinada pel Banc Agrícola i Comercial, és la quarta que s'edita sobre les conferències referents a Andorra a Prada, que se celebren des de fa set anys, i la SAC té previst en els propers mesos editar les dues publicacions que encara falten, les dels anys 90 i 91, tal com va explicar el secretari, Antoni Pol.

Amb un tiratge de 500 exemplars, el llibre s'ha distribuït a diverses institucions i entitats del país i està a disposició del públic a les llibreries. La publicació dels reculls respon a la voluntat divulgativa de la Societat andorrana de ciències, que aquest any ha incrementat les seves activitats amb l'organització d'un cicle de conferències sobre l'evolució d'Andorra en

Els representants de la SAC i del Banc Agrícola van presentar el llibre.

els últims deu anys. En aquesta mateixa línia de difondre coneixements, la SAC ha decidit cedir els seus arxius al Govern, per tal que puguin ser consultats als serveis públics per tots els ciutadans, segons va assenyalar ahir Antoni Pol.

La SAC, com a membre del patronat de la Universitat catalana d'estiu, és l'organitzadora de la Diada d'Andorra a Prada, que té lloc precisament avui amb el tema *Andorra i la catalanitat*, amb disset ponències al llarg del dia.

Pol va indicar que el tema s'ha escollit, com sempre, seguint criteris d'actualitat, i va constatar que el d'aquest any és un emmanciat que interessa molt especialment els ciutadans dels altres indrets de cultura catalana.

Conferència de Joan Oró i debat sobre Catalunya

"Els cometes han portat la vida a la Terra. Non responsables de l'aparició de l'home". Aquesta és la conclusió a la qual va arribar el professor de bioquímica de la Universitat de Houston i assessor de la NASA Joan Oró, en la conferència sobre *l'origen de la vida i l'exploració del sistema solar*, celebrada durant la segona jornada de la Universitat catalana d'estiu.

En la jornada d'ahir, també es va celebrar el debat que portava per títol *Catalunya vista des d'Espanya*, en el qual van participar diversos personalitats doctes de la Universitat Autònoma i la Complutense de Madrid. El debat va ser moderat pel director del diari *Asi*, Vicenç Vilanova.

Un grup de turistes russos fan una visita cultural al país

Un grup de vint turistes russos van arribar dijous a Andorra per fer una visita cultural de dos dies per les Valls. Es tracta d'un dels primers grups de ciutadans d'aquest país de l'Europa de l'Est que

visiten el Principat, portats per una agència andorrana, i coneixeran durant la seva estada la Casa de la Vall, Engolasters, el museu d'Areny-Planolles, Merisell i Caldes, entre altres indrets.

Un conductor resulta ferit lleu en un espectacular accident a Santa Coloma

Un home va resultar ferit lleument ahir al matí en un espectacular accident que va tenir lloc a la recta de la Margineda, a Santa Coloma. L'accident va tenir lloc cap a les 7 quan dos vehicles de matrícula andorrana, un Lancia Delta i una furgoneta Nissan, van pair un xoc lateral quan tots dos efectuaven un avançament. La furgoneta, segons va explicar el servei de circulació de la policia, circulava en direcció a Sant Julià de Lòria i estava avançant un vehicle, quan per darrera es va acostar el Lancia Delta, també avançant. Els dos vehicles van xocar de costat i com a conseqüència de l'impacte el cotxe va sortir disparat cap al mur de contenció esquerra de la carretera i va fer tres voltes de campana per tornar a quedar finalment sobre la carretera. El conductor va patir diverses contusions, mentre que l'ocupant de la furgoneta va resultar il·lès.

El pàrquing de Soldeu acull diumenge una sàrdinada i havaneres

Una sàrdinada popular i una cantada d'havaneres tindran lloc diumenge vinent a l'aparcament de Soldeu, organitzat per la Unió Pro-turisme de la parròquia de Canillo. La festa començarà a la 1 del migdia i es prepararan per a l'ocasió un total de 150 quilos de sardines, 45 pans rodons, deu litres d'alloli i cinquanta de sangria.

S'espera que al dinar hi assisteixin tant els ciutadans de la parròquia com també un gran nombre de turistes. Un cop acabada la sàrdinada, tindrà lloc un concert d'havaneres amb el grup Xaloc.

La Unió Pro-turisme organitzarà durant l'estiu diversos actes populars, que atreuen un gran nombre de turistes, segons van explicar els responsables de l'oficina. De cara al mes de setembre, s'està preparant una exposició d'alta & Dista de Merisell, al santuari, i el dia 18 una sessió de teatre al Palau de gel.

Diari d'Andorra

ANY IV • NÚMERO 1.016 • DIUMENGE 21 D'AGOST DE 1994 • PREU: 100 PTEES.

Els ponents de Prada coincideixen a reafirmar la identitat andorrrana

Es va analitzar la relació entre Andorra i els Països Catalans

La setena diada va ser seguida per més de 50 persones

Els participants en la setena Diada d'Andorra a la Universitat d'estiu de Prada, que tractava d'*Andorra i la catalanitat*, van mostrar una ferma voluntat d'afirmació de la identitat pròpia. Segons van expressar, tot i els lligams que hi ha entre Andorra i els Països Catalans, la sobirania política fa diferència de la resta. Més de cinquanta persones van seguir les conferències.

(Pàgs. 4, 5 i editorial)

Els participants en la diada conversen abans de donar per acabat el programa de conferències del matí.

URBA CARRASQUIN

el Diari del Diumenge

el Diari del Diumenge

ANDORSEX

Al suplement dominical d'aquesta setmana hi trobareu un reportatge de Oriol Mallé sobre tot el que vofeu saber i no us atrevieu a preguntar sobre el sexe al nostre país. Plus Pujades entrevista Daniel Areny, un apassionat de la música. L'article d'internacional analitza les eleccions a Mèxic, i Alex Lliteras ens explica els pagaments d'un entrenador de futbol.

Especial SANTA COLOMA

SUMARI

La designació de Gabriel Dallerès és un signe més de la debilitat del Govern, segons l'oposició **Pàg. 3**

El municipi de Valls de Valldera, en contra de la campanya turística que promou l'Ajuntament de la Seu **Pàg. 12**

S'amplia el termini per a les donacions a Ruanda fins al 30 de setembre

La plataforma SOS Ruanda, que formen les ONG nacionals, va decidir mantenir els comptes corrents d'ajut al país africà fins al dia 30 de setembre, després de comprovar que del 10 al 18 d'aquest mes es va recaptar gairebé un milió i mig de pessetes. "Hem comprovat que la gent, en tornar de vacances, acudeix de seguida a aportar la seva ajuda", va

explicar Josep Segura, vice-president de Càritas. Fins al 10 d'agost s'havien recollit 19.061.084 pessetes, corresponents a les aportacions de més de mil donants.

En la mateixa reunió, que es va celebrar divendres passat, es va decidir transmetre 3.500 dòlars a l'organització Meiges sense fronteres, que s'inventiran a condicional les instal·lacions destinades als ocells orfes, que superen els 7.000. **(Pàg. 7)**

Joan Vinyes Dabad està força satisfet dels entrenaments a Saint Ursanne

Joan Vinyes Dabad es va mostrar força satisfet dels resultats aconseguits als entrenaments de la pujada suïssa de l'Europeu de muntanya, Saint Ursanne-Le Rangiers.

El pilot andorrà va fer el quart millor temps, a 2'52 de Vilariño, però va renunciar a fer la tercera mànega, absolutament convingut dels reglages que havia d'introduir al seu vehicle i també "per no mostrar totes les meves cartes abans d'hora als rivals". **(Pàg. 39)**

CRÈDIT ANDORRÀ

al vostre servei i al servei del país

La setena Diada d'Andorra, que es va celebrar ahir a Prada de Conflent dins del marc de la Universitat catalana d'estiu, va comptar amb la presència de diversos estudiosos d'arreu dels Països Catalans i d'una cinquantena de persones que van assistir als actes

La reafirmació de la identitat andorrana va ser l'eix de les ponències de Prada

Marta Amigó

PRADA DE CONFLENT

La Universitat catalana d'estiu (UCE) va acollir ahir dissabte la setena Diada d'Andorra que se celebra dins d'aquest forum de debat, que omple cada estiu a Prada de Conflent estudiosos d'arreu dels països de parla catalana.

Una ferma voluntat d'afirmació de la identitat pròpia andorrana va ser el component comú de les disset ponències que des de les 9 del matí van tenir lloc a les aules del liceu Renouvier, a càrrec de diferents especialistes del Principat. Tot els conferenciant, alguns amb més entusiasme que altres, van reconèixer clarament els forts i indubtables lligams que hi ha entre Andorra i els països catalans que tenen una cultura comuna, i també van considerar a remarcar l'evidència d'allo que fa d'Andorra un territori diferent de la resta: la seva històrica sobirania política.

Més de cinquanta persones van ser presents a la diada per escoltar les intervencions dels conferenciant i poder expressar les seves opinions en el debat que es va obrir al final de la sessió i que va durar uns tres quarts d'hora. Van ser posats sobre la taula nombrosos interrogants i temes de reflexió sobre el futur paper d'Andorra com a país independent possessor d'una cultura i una llengua minoritàries dins d'Europa. Va quedar clar

que el privilegi de ser un Estat reconegut internacionalment és una bona arma per a la promoció de la cultura catalana dins de la seva globalitat, però també es va puntualitzar que Andorra no ha de ser el portaveu d'aquests valors. La llengua va ser refermada com un dels principals elements definidors de la identitat d'un poble.

En aquest sentit, la particular configuració social d'Andorra, amb un alt percentatge d'immigrants que parlen altres llengües, es va considerar un element molt important a tenir en compte en el futur del país, però que alhora podria amenaçar el manteniment de la identitat andorrana, tal com va manifestar el ministre de Cultura i Afers Socials, Ramon Serra, que va remarcar que "la llengua ha de ser un element integrador dins de la societat". La participació de quatre consellers generals i del ministre va posar de manifest la importància de la feina de les institucions en el reforçament de la identitat cultural, però tot i així el debat no va tenir en general un caràcter polític.

Andorra i la catalanitat

Antoni Pol, secretari de la Societat andorrana de ciències (SAC), organitzador de la diada, va introduir la sessió tot reconeixent que el tema, *Andorra i la catalanitat*, és un assumpte "que es podria considerar com un tabú a Andorra, sobretot políticament". I és que, va

Les ponències van començar a primera hora del matí i es van prolongar durant tot el dia.

FOTOG. ROSA CASARINAE

quedar reflectit al llarg de la jornada, la catalanitat o no catalanitat dels andorrans és un dilema que aixeca polèmica i en el qual hi ha posicions ben diverses.

La sessió del matí va començar amb la lectura del resum de la ponència de l'historiador Pere Cervera, que no va poder finalment ser present a Prada, i que va consistir en uns breus apunts històrics sobre la catalanitat a Andorra. Seguidament, l'etnòloga Montserrat Palau va parlar de la *Identitat andorrana*. La ponent va fer un repàs històric al llarg dels segles, que va posar de manifest les diferents etapes polítiques d'Andorra, i va criticar el rebuig que s'ha fet de la catalanitat d'Andorra en molts moments, rebuig que -va dir- "s'ha reflectit fins i tot en frases tan puerils com dir: 'Jo parlo andorrà'. La identitat d'Andorra comença des de la seva primera història, inseparable de la de les regions veïnes", va remarcar Montserrat Palau.

Joan Burgués, president del Cercle de les arts de les lletres, va basar la seva conferència, *Andorra i la cultura dels últims 25 anys*, en l'evolució d'aquest organisme, des de la seva creació, l'any 1968. Va remarcar el seu important paper al llarg dels anys en la promoció de la cultura catalana, i va destacar la peculiaritat de la cultura d'Andorra.

Pere Canturri va ser el ponent

següent, amb l'emuncial *Andorra en el Costumari català de Joan Amades*, en què va explicar que l'obra -que va considerar una aportació única per a la cultura andorrana- inclou un total de 63 referències a les tradicions del Principat. Canturri va criticar el fet que el Costumari hagi estat citat constantment per altres autors, com ara Ricard Fiter, sense mencionar-lo i de forma errònia, ja que sovint s'han incorporat com a costums de les Valls fetes que són propis d'altres contrades dels Països Catalans.

El vèterà estudiant de la llengua Manuel Anglada va registrar en la seva ponència, *El origen de la parla andorrana*, la toponímia del país, i va destacar les nombroses aportacions de la llengua ibèrobasca. Respecte de la diferenciació lingüística de la parla andorrana, va quantificar en un 46 per cent els termes que es diferencien de la parla catalana en general i que són específics de les Valls i en un 54 per cent els mots concordants, i també va destacar les nombroses diferències lèxiques entre la parla autòctona de les diferents parroquies. Va explicar que el nom Andorra prové també de l'iberobasc i que etimològicament vol dir *gran font*.

La premsa a Andorra

La premsa andorrana va ser la protagonista de la sisena ponència

de la diada. La periodista Rosa Mari Sorribes va repassar els diferents mitjans de comunicació que hi ha hagut al país fins avui. Sorribes va explicar que els orígens de la premsa andorrana van ser iniciatives de barcelonins que havien emigrat al Principat i va remarcar el paper fonamental que els mitjans de masses andorrans han tingut en la difusió de la cultura catalana.

David Mas, professor d'historia, va explicar en la seva ponència la influència del comerç en l'aprofundiment de les relacions entre Andorra i Catalunya. Segons aquest especialista, històricament els intercanvis comercials entre ambdós territoris han estat "el principal vehicle de relació". Mas també va dir que antigament "l'argument de la catalanitat d'Andorra s'havia utilitzat per mantenir els privilegis comercials amb el país veí".

El significat psicològic del sentiment de la identitat que té qualsevol individu dins una societat va ser analitzat per la psicòloga Montserrat Cardells, sota el títol *L'arrel psico-social d'un poble*. Cardells va dir que la consciència que tenim de formar part d'un grup "és un instint bàsic com el menjar o el dormir" i que "l'home va ser abans grup que individu". L'especialista va afirmar que la llengua és un senyal d'identitat

Montserrat Cardells conversant amb Joan Massa.

fonament d'un poble.

La ponència de l'advocat Antoni Morell va tancar la sessió de treball del matí, que va durar des de les 10 fins a quarts de 2 del migdia. Morell, amb l'enunciat *Andorra és Andorra*, va voler destacar la diferència del Principat respecte de la resta dels territoris de cultura catalana: "Posar pot ésser autòcton i va afirmar: però nosaltres som andorrans i no som catalans". El ponent es va manifestar partidari de les fronteres, en un moment en què aquests límits administratius tendeixen a la desaparició, i els va considerar una garantia del manteniment d'Andorra com a Estat independent i va rebutjar explícitament qualsevol intent d'annexionador per part d'algun altre país.

A la tarda va ser el professor de canòic i periodista Alvar Vallès l'encarregat d'encetar la sessió, i amb l'enunciat *Andorrànit i catalanitat: matrimoni i costatger*, ho va fer amb unes reflexions a partir de les declaracions fetes per 23 andorrans en una enquesta realitzada per ell mateix i que va resumir per als assistents.

L'enquesta, que toca un tema que Vallès va qualificar de "som-pròxim", i de "terreny amb aïrenes mouedisses", diu de la classe política del país, posa de manifest que hi ha opinions molt diverses en la societat andorrana, la majoria de les quals podrien subscriure l'afirmació que "Andorra és un Estat però no una nació, i Catalunya és una nació però no un Estat".

Política lingüística

El ministre d'Afers Socials i Cultura, Ramon Serra, va explicar en la seva intervenció els projectes polítics, del seu mestratge, que va dividir en tres blocs fonamentals: patrimoni cultural, acció cultural i política lingüística. Va destacar la necessitat d'una llei de política lingüística, de la realització d'enquestes per conèixer la realitat social del país i de fer campanyes de sensibilització encaminades a la protecció de la cultura d'Andorra.

Després de la ponència del

representant governamental, la Societat andorrana de ciències va presentar als assistents les seves últimes publicacions, que recullen les ponències de les dades d'altres anys a Prada i la darrera de les quals, la de l'any passat, ja va ser presentada i venduda a Andorra la Vella. El president del patronat de la UCE, Max Cabrer, va participar en la presentació i va adreçar unes paraules al públic, en què va felicitar Andorra per la seva sobirania política reconeguda i va pronunciar uns mots d'ànim i de "valentia" a les institucions, concretant al ministre Serra, en aquesta nova etapa política.

El pedagog Enric Prats va parlar del paper de l'escola andorrana en el foment de la cultura del país i molt especialment de la llengua. La necessitat d'articlar un sistema sòlid d'ensenyament propi va ser un dels temes més citats pels participants al llarg de tota la jornada conjuntament amb el *Manual Digest* o el discurs en català d'Oscar Ribes a l'ONU. Prats va remarcar l'escola com a important vehicle de transmissió cultural entre els infants.

Quatre consellers generals van parlar aquest any a la Diada d'Andorra. Manel Mas, del CNA, Jordi Cinca, de ND, Antoni Martí, d'UL, i Francesc Rodríguez, de l'AMD, que van parlar per aquest ordre cronològic.

Manel Mas va reafirmar les paraules que havia pronunciat al març Antoni Morell que "els andorrans no som catalans", i va citar la sobirania política com el principal tret diferenciador, tal com ho van fer també la resta de consellers. Mas va dir que el discurs del cap de Govern a les Nacions Unides havia tingut "un contingut excessivament catalanista" i va rebutjar la idea que un Estat com Andorra "pugui formar part d'una nació" catalana.

Per la seva part, Jordi Cinca va destacar especialment les arrels comunes entre Andorra i Catalunya i va dir que aquestes "s'han d'enfortir i que en aquesta tasca Andorra té un

paper important". Cinca va mostrar-se partidari del concepte de Països Catalans emès com un "conjunt de països que comparteixen trets culturals i un esperit propi que ens fa molt semblants els uns als altres", va defensar per a Andorra "un nacionalisme integrador" i va remarcar que el repte comú és el d'"enfortir l'eix cultural".

Antoni Martí va basar la seva ponència a destacar la importància de la nova etapa política que ha iniciat Andorra com a Estat reconegut i va explicar els objectius del grup liberal, en tant que representant d'UL. L'última ponència dels consellers va ser la de Francesc Rodríguez, que va tenir un marcat to irònic.

El conferenciant va apuntar entre d'altres la necessitat de reflexionar sobre el significat del concepte de catalanitat i la seva diferència amb el catalanisme i va parlar en relació amb el concepte de Països Catalans d'"aquells que somen en una gran nació catalana amb capital a Barcelona".

El secretari general de la Mitra i professor de filosofia Joan Massa va ser un dels últims conferenciant de la diada amb l'enunciat *El gran Carlemany mon pare i la sobirania*, també molt irònic, va fer broca sobre la mitificació que els andorrans fan de la figura i la importància històrica de Carlemany. "Quan senten aquest nom, es posen drets", va dir. Va remarcar molt la impopularitat de la sobirania política del Principat i va afirmar que "la catalanitat és un país que avui no és sobirà, i Andorra sí", a més d'assenyalar que històricament els orígens de Catalunya i Andorra són idèntics.

Finalment, Ramon Serra va fer el tancament de la jornada amb un cop finalitzat el debat que va tenir lloc, després de les ponències. D'aquesta manera va finalitzar la setena Diada d'Andorra a la Universitat catalana de Lleida, que va deixar oberts interessants temes de reflexió que no es poden deixar de banda quan es parla del futur d'Andorra.

“ HO HAN DIT ”

“Sense Catalunya i la catalanitat, Andorra no seria Andorra”

MONTSERRAT PAU AU

“Andorra és un fet diferencial propi que políticament no té res a veure amb els Països Catalans”

JOAN BURGUES

“El costumari català és una aportació important i única en el folklore andorrà”

PÈRRE CASERRE

“De cada tres topònims andorrans, n'hi ha un d'origen base”

MANUEL ANGLADA

“Les publicacions solen aparèixer en èpoques en què hi ha interessos polítics concrets”

ROSA MARA MORRINY

“Els intercanvis comercials han reformat els vincles culturals amb Catalunya”

DAVID MASS

“La consciència d'identitat de grup és un instint bàsic de la persona, com el menjar o el dormir”

MONTSERRAT CARDUAS

“Andorra és Andorra, però dins d'un món pirènic d'un i altre costat”

ANTONI MORELL

“El debat sobre Andorra i la catalanitat és part substancial del debat encara per fer sobre Andorra mateixa”

ALVAR VALLS

“Cal que els que arriben a Andorra sentin la llengua al carrer”

RAMON SERRA

“Cal definir el que pot fer l'Estat per la transmissió cultural avui a Andorra”

ENRIC PRATS

“Sense ser millors ni pitjors, els andorrans ens diferenciem”

MANUEL MAS

“No servirà de res el discurs en català de l'ONU si no aconseguim comprar el pa en català”

JORDI CINCA

“La nostra aspiració és que Catalunya ens pugui veure com un mirall”

ANTONI MARTÍ

“Tant els que defensen la catalanitat com els que defensen l'andorrànitat ho fan per idealisme o per interessos econòmics”

FRANCSIC RODRÍGUEZ

“Si els bisbes s'haguessin pogut casar, ja en parlaríem, d'on seríem”

JOAN MASSA

Molts participants es van quedar a dinar a les instal·lacions del leu Renouvier.

Editorial

700 anys d'història

La setena Diada d'Andorra a Prada va servir per reiterar davant d'un fòrum com el de la Universitat catalana d'estiu la decidida voluntat d'affirmació de la identitat pròpia andorrana. Les ponències programades per l'organització van coincidir a posar de manifest el que és evident i innegable: la sobirania política d'Andorra ens situa en una altra categoria respecte de tota la resta de països catalans. Tot i que els forts lligams entre Andorra i la cultura catalana són reconeguts per gairebé tothom, 700 anys d'història ens diferencien. Les diferències són enriquidores, i per això la posició d'Andorra a l'hora de promoció de la cultura catalana és un privilegi que no l'ha de convertir automàticament, però, en el portaveu dels valors.

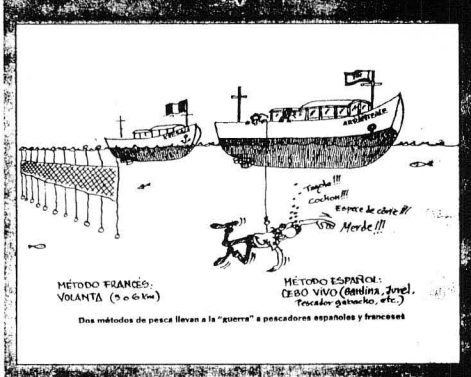
El tema escollit, *Andorra i la catalanitat*, va respondre plenament a les expectatives previstes i va posar de manifest el que Antoni Pol ja va avançar en la presentació de la jornada: la catalanitat és un tema que desperta polèmica al nostre país. Els setze especialistes—Pere Caverio no hi va poder assistir però es va llegir la seva ponència—que van intervenir en la jornada van analitzar aquesta relació des de diferents perspectives i van posar sobre la taula els nom-

brosos interrogants que té plantejats el nostre país en aquests moments.

Andorra és l'únic Estat reconegut internacionalment on el català és l'idioma oficial, i a Prada la llengua va ser reafirmada com un dels elements principals que defineixen la identitat d'un poble. L'alt percentatge d'immigrants que parlen altres llengües fa que el nostre país tingui una particular configuració social, que des de determinades perspectives es pot contemplar com una amenaça per al manteniment de la identitat nacional en el futur. Els assistents van coincidir a assenyalar la importància de la llengua com a element integrador. L'idioma s'ha de convertir en un pont per afavorir la convivència entre tots els habitants del nostre país, des de l'acceptació per part de tothom que la llengua del país és un dret irrenunciable. El paper de les institucions i sobretot la decidida voluntat de tot el poble són imprescindibles perquè això es produeixi. En aquest capítol, l'escola andorrana hi té molta a dir.

Després de set anys de celebració ininterrompuda, la Diada d'Andorra a Prada s'ha convertit en un punt de referència per prendre el pols al nostre país.

Acutats convidats

la Columneta

Animals racionals

Ara, a l'estanc del Parc central hi han posat ànecs. En qual-sevol altre jardí públic, de la ciutat que preferiu, un patirà més aviat poc o gens per la seva sort. Però aquí la cosa no és tan clara. I menys en aquesta època de l'any, amb la setmana dels irdats al voltant de la cantonada. No es tracta de fer apostes, ni em creure que aquestes ratlles puguin incitar ningú a cometre cap acte vandàlic. Tampoc m'he entretingut en comptar-los—ja hi ha qui ho ha fet—. Però em sabria molt de greu, si més no, dir "No! No!"—sí, el Nadal, que com aquell qui diu ja hi som—, que no puguem gaudir de la seva companyia. Si el motiu de l'absència és el fred, no passarà res. Però molt em temo—i repetisc—que més d'un haureu causat baixes per moltos no previstos en el contracte que els lliga a comportar-se com el que són—ànecs— a l'estanc del Parc central.

Amé el respecte que contínuament demostren alguns elements de la nostra societat, que es diuen civilitzats, s'hauria de pensar a posar-los reixes. Reixes al voltant del llac. Per intentar protegir els indefensos animals irracionals de les possibles agressions de les persones humanes, animals racionals superiors.

Ramon M. Llorsens

Correu

L'Atat Romanó

Sembla mentida que amb tots els problemes que pateix actualment el món, es pugui dedicar tanta atenció al jugador brasiler Romanó, que es nega a tornar al seu club però entrenar-se i començar la Lliga amb els seus companys. Fins i tot hi ha més d'un que pateix perquè es pugui retirar no es querra centenars de milions per comprar la seva llibertat. No és una cosa tan fàcil recordar la tragèdia del poble de Ruanda, ni els mofes a Bòsnia i Hercegovina, ni la situació catàstica d'Haití, o de la població de Cuba, que no és pot ni moure del seu país, on tal com van les coses no hi ha cap expectativa de futur. Són coses que no puc entendre i dubte que pugui arribar a entendre mai.

J.M.P. Andorra la Vella

Diari d'Andorra

Edició: Premsa Andorrana, S.A. Presidència: Editor: Manuel M. Paladós.
Direcció: Ignasi Planes; Col·laborador: Felip Pons

Andorra és un país 100% català.

Autors: Montserrat Lloréns, Joan Ramon Pagan, Jordi Calvo, Manel Parrales, Maria Anjolet, Catalina, Rosa Lluïsa Segura, Teresa Brancs, Willem M. Depra (francès), Bruce Bevan-Murray (anglès), Maria Mestres, Ramon Llull, David Lluïsa, David Lluïsa, Rosa Casanova, Josep Tena, Josep Guàrdia, Montserrat Planells, Pere Brancs, Toni Ferrer (català), Jordi Calvo, Josep Mestres (francès i català).

El Diari d'Andorra és una publicació independent i atreu a tots els que vulguin expressar el seu punt de vista. És una publicació independent i atreu a tots els que vulguin expressar el seu punt de vista. És una publicació independent i atreu a tots els que vulguen expressar el seu punt de vista. És una publicació independent i atreu a tots els que vulguen expressar el seu punt de vista. És una publicació independent i atreu a tots els que vulguen expressar el seu punt de vista.

Fu: Neofit (francès) i Jordi Calvo (català)
Gerent: Maria Tena, Director general: Josep Martinez, Cap de Publicitat: Josep Giralt, Responsable: Pina Riera, José Rodríguez, Carme Pagan, Montserrat, Josep Mestres, Clara de Dávalos, Rosa Tena, Ramon Tena, Jurgens Cap, Montserrat, Montserrat, Montserrat, Montserrat, Montserrat, Montserrat, Montserrat, Montserrat

AUTORITZACIÓ: M.M. I VIGILANCIA: Decret de data 31-31-81. DROST LOGAL, S.L.
LLEI 148/1991: Boletí Oficial, administració pública. C/ Benaventura Ribera, 19 Tel.
017 00. Fax 83 8300. Andorra la Vella. S.A. EDITORIAL DE DIARI D'ANDORRA LA VELLA

LA SECA, LA MECA I...

Jordi Panques i Canals

No us ha passat mai, que seus a un bar i no saps quin heure demanar? El cambre o la cambra el veus plantat al costat, sense dir res, esperant la teva decisió. Són moments en que la processó va per dins i si el café i el cambre pertanyen a una categoria alta, d'establiment senyorial, l'acte de pensar qui demanar es converteix en un suplici puntual. Els un estaquirrot enmig de l'envelat del circ. La sensació de ser un mico de fira es fa més gran si, entre la companyia de la taula, hi trobem dames o dandis de postat seriós. La vermillor que et puja fa que el pensament i la vergonya es concentren al cap i et facien sentir molt lluny, com si una paret alta -però transparent- et separés de la resta del món. Només quan vas a obrir la boca per demanar o aigua o la beguda més repicosa i comercial

Una Mirinda!

-valga'm Déu, opcions ben senzilles i apames!, després de tanta exaltació existencial- tomes a la realitat i el món sobre. Et sembla que han passat segles i només han estat deu o dotze segons de comunitat íntima amb la part del teu cervell encarregada del gust de les coses. En aquest sentit, els acompanyants de taula hi tenen un paper a vegades extraordinari. Aquí hi deu haver allò que se'n diu el resso genètic, el record antigues i molts velles vinculacions de grup, incloses ja en èpoques prehistòriques. Seure plegats i compartir qualsevol beuratge. La celleda o potser un o dos amics, i el moia, l'excusa per seure. Què prendrem, allò que ens lligarà? Gairebé un cerimonial.

L'indret també és determinant, i filant molt prim l'adonés que no és el temps de retolte si no els canvis de les coses i la fessomia allò que consumeix la història. Podrem demanar al bell mig del passeig de la Seu, posem per cas, una Mirinda, com et salta la radiofònica Poma d'Arstèguel -per als coneguts, la Carme Dinot- quan nave-

gues en aquell inicial moment de rumiar què prendràs. Sort que l'entranyable amic Pomet d'Anovell ho té clar, si no iniciat en una representació de cops de cap i de pensament semblants al ball del gall fer de Boscals, enjuguinat amb els llangostos tendres i les hiadúixes de Tobaga. La Carme, quin diu: Una Mirinda!, moia la palanca de la història i Mirinda que foin el temps, però mou l'indret. Els records.

Potser per això, per aquesta mena de -fimbols terrenals, es donen i s'admiren les particularitats de cada contrada. Si són lligades -que és l'essència més bell d'enguir i l'indret d'abast-, jugant amb el joc de la llibertat-possessió- molt millor. I tenim que la bona sidra és al país de les pomex boscanes. I és clar que el vi és de gust daurat al país del sol i de la terra assolada. I que l'aigua de les fonts, sempre és més bona a peu de foit.

ENTRE LÍNIES

Ànar Valls

PORCIOLES

Un dels ponents de la Diada andorrana a la Universitat d'estiu de Prada, després d'afirmar, entre altres coses d'interès, que els drets humans a Andorra han estat respectats *des de sempre*, va exemplificar el seu pensament -partidari de marcar una fonda diferència entre aquells conceptes que hem vingut a anunciar andorranitzant i catalanitzant- a partir de la figura de Josep Maria de Porcioles, un català que va ser home de confiança de Franco i de qui es pot suposar que no està gaire ben vist pels catalans democràtics, i que en canvi va prestar una grans serveis a Andorra, com a jutge d'apel·lacions, pels quals li hem d'expressar reconeixement. Porcioles va formar part d'un tribunal -el Tribunal de Cortes- que no admetem en aquell moment la figura de l'advocat defensor i les resolucions del qual no podien ser recorregudes a cap instància judicial superior independent. Això constitueix una llacuna que a la pràctica ha estat mació que a Andorra els drets humans han estat respectats des de sempre sigui totocis aproximativa. Però si que és cert que Porcioles va prestar grans serveis a Andorra. Últim, l'extens proleg a l'edició del *Manual Dignat*, del 1982, que constitueix un complet estudi sobre els fonaments jurídics i polítics de la sobirania andorrana. Porcioles va morir ara fa just un any, sense que la premsa del país -tot i que, almenys des del DDA, es va demanar amb insistència a algunes persones públiques, si hagi publicat encara, un sol article de recordança com mereix la seva figura. El ponent de Prada coincideix amb mi que els andorranos -seu i que com a pobles no tenim pas el monopoli- són una mica desagraïts.

LA FOTO

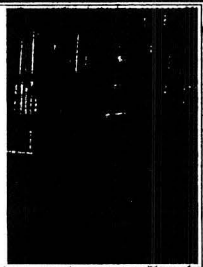
Aquest estiu el foc s'ha convertit en el triat protagonista a tot Catalunya. Això no vol dir, però, que hi hagi ocasions en què sigui benvingut. Amb motiu de la festa major de la Seu, el grup Comediants va posar en escena un espectacle de llum, foc i música que es va convertir en un verdader èxit. Si hi ha una dita popular que en el fons ho diu ben clar: "El foc té senyor, l'aigua no".

Jacadi
ROBA 0-14 ANYS
SABATES - PUERICULTURA

LA NOVA COL·LECCIO
TARDOR-HIVERN 94/95 JA HA ARRIBAT!

C/. Enric Graner, 2 - Escaldes - Tel.: 65 34 46

LA SECA, LA MECA I...

Pius Fajóles

Ara va de bo. Pagarem impostos. Indirectes de moment, perquè així es va prometre en els programes electorals de tots els partits, però impostos. De fet, ja en pagàvem: foc i lluc, matriculació de vehicles, adquisició d'immobles, activitat comercial, taxes de diana, llum i telèfon, combustibles... Però ara es diu de forma clara. De manera que en pagarem més i més cars.

No tinc clar quins seran els productes que es gravaran. I això és important, perquè defintivament pagaré els plats trencats del déficit normal. Fem-nos-hi una mica.

Si es grava el tabac, podem per cas, és evident que un important tant per cent de l'impost el sufragaran els estrangers no residents: turistes o compradors de gènere de contraban. És una opció, la que ens costaria

Ens tocarà pagar

més barata. En el mateix capítol hi hauria la gasolina (si es manté un diferencial prou llaminer com perquè no marxí ni un cotxe sense el dipòsit ple) o les factures d'hoteleria, per dir els exemples més evidents.

Una segona opció seria gravar productes com les patates, l'energia elèctrica, el butà o el petroli de calefacció. Aquest productes, com tants d'altres, són consumits majoritàriament pels residents (que són majoria al país).

Una tercera opció seria gravar sobretot els andorranos i residents qualificats: impost sobre el rendiment de les societats, sobre plusvàlues de terrenys, sobre la titularitat de propietats o d'empreses.

Naturalment que tots els impostos ens afectaran a tots. Però la filosofia que tenen al darrere és diferent. I imagino que el Govern, que ha de tenir contents els seus electors, per lògica democràtica, intentarà fins allà on pugui recaptar diners sense tocar gaire la butxaca dels que tenen dret a vot.

Així que els tècnics que treballen pel Govern deuen estar estudiant la manera d'aconseguir que els nous impostos els paguin de forma equitativament repartida entre els residents i els estrangers. Potser jo també ho faria, si estés en el seu cas.

Ara, posats a rumiar, no seria possible trobar un economista que inventés un impost que només el paguessin els que no viuen al Principat? En les campanyes electorals es parlava de noves formes de finançament: matriculació de vaixells, domiciliació d'empreses internacionals, rendibilització dels drets d'espai televisiu, emissió de moneda...

S'ha explorat bé aquest camí? S'han exhaustit totes les possibilitats? Perquè, com a resident, em veig la pedregada a l'esquena. Vostaltres no?

ENTRE LLINYS

Abar Valls

INVENTAR-SE LA IDENTITAT

De les ponències de la diada andorranca a Prada, és va destacar unió que no era basada en opinions i interpretacions sinó en fets demostrables i demostrats. La intervenció de Pere Canturri sobre Joan Amades i el costumisme. Aquesta és un estudi científic que, un cop publicat, quedarà com una peça valuosa que ens posa en guàrdia sobre una forma de falsament de la realitat històrica. Canturri va denunciar que, sovint, es escriptors de l'època, usen elements de l'ingent patrimoni recollit per Amades sense citar-ne la procedència, com si fossin veritats universals i inquestionables. I si això passa a Catalunya, també s'ha donat a Andorra. El nostre historiador va posar com a exemple el fet que ningú de base literària però tinguda per un fidedigne report històric, el llibre de Ricard Fité.

Un anàlisi lluny del poble, conté l'argg fragmentà que reproduïxen Amades de manera literal, quasi plagària, sense que es digui d'on els ha tret l'autor, i que deman per l'origen. És clar que es ballessen sardanes al nostre país a les primeres dècades del segle, o certés inexistents tradicions alimentàries. I amb l'agreujant que el llibre és avalat per un pròleg del prestigiós historiador, bon conecador d'Andorra, el pare Cebró Barau. Pere Canturri ha fet —amb una gran dosi de valentia— allò que ha de fer un historiador: aplicar amb rigor el mètode científic i posar les coses al seu lloc. Hi ha unit identitat subjectiva, que es construeix dia rera dia segons la realitat canviant i la voluntat dels homes. Però n'hi ha una altra objectiva: la de la història —que sota cap concepte no ens podem inventar.

LA FOTO

No són dos auriculars per escoltar música, ni dos taps per a les orelles; dues maneres que els joves d'ara han trobat per aïllar-se de tot el que passa al seu voltant. És la foto que es va fer un botinaire que va participar en una recollida abundant de ceps, amb uns amics, a la muntanya. I això que enguany no ha plogut gaire...

P. MORALES

Martinez Soria

JO UIN S

PAGUEU AMB UNA TARGETA DE CRÈDIT DEL PAÍS

I OBTINDREU UN BON DESCOMPT

Av. Meritxell, 57
Tel. 28 0 29
ANDORRA LA VELLA

Av. Carlemany, 50
Tel. 27 1 42
ESCALDES-ENGORDANY

LA SECA, LA MECA I...

Elna Amigó

Se'm perd en la boira del temps la data en què, sent una nena, vaig rebre per primera vegada un llibre com a obsequi el dia 23 d'abril. Recordo, sí, que me'l va oferir el meu pare, que arribava de Barcelona -no hi havia llibreria a Andorra-, i que l'efemèride que es commemorava era el Dia del llibre, instituit en commemoració de la mort de Cervantes, a Espanya. Sant Jordi i la rosa se'm van afegir a la festa molt temps més tard, tampoc no sabia dir-ne la data exacta, però han estat presents cap al tercer decenni de la meua vida i als amors infantils i adolescents dels meus fills.

Enguany sento per primera vegada el desig d'autoexcloure'm de la celebració

Roses

No puc evitar sentir-me atreta per l'ansia de palpar amorosament un llibre nou, lluent, impregnat encara de la fortor de tinta d'impremta. Em sento capaç de comprar-ne i de fer cara de circumstàncies al venedor que em descompta el ritual deu per cent. Però em fa mal als ulls el color de les roses, aquest vermell de sang que hauria de parlar d'amor, d'il·lusió i de passió per la vida i que aquest any '95 em parla de mort i destrucció. Massa recent Tòquio, Oklahoma, Sarajevo... Massa forta la flaire del sarin.

I sento a les roses precisament la flaire del sarin perquè recordo que es va comentar, fa tres o quatre anys, que els japonesos haviem quedat meravellats de la forma com se celebrava la festa de Sant Jordi a Catalunya i que volien també introduir-la al seu país. Recordo haver llegit que les parades de roses a Tòquio van tenir força èxit i que proba-

blement la festa s'aniria introduint. Em va fer gràcia imaginar les noietes somriure amb els ulls mentre rebien la rosa, i pensar que no podia tenir mals sentiments ningú que pensés a regalar una flor. Ara sé que hi ha gent a Tòquio que és capaç de matar amb sarin, i a Oklahoma i a tot arreu, sers humans que només tenen sentiments d'odi, irracionalitat i menyspreu de la vida humana. Bé, sabeu-ho ja ho sabia, però les roses m'han fet més present. Com diu el poeta Josep Maria Boix i Selva, "*Vindran rosinyols i roses a endur-se'n el desconsol*".

Susana Riera

ENTRE LÍNIAS

Àlvar Valls

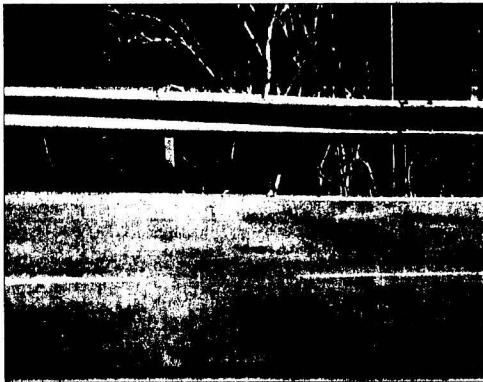
UNA CULTURA SENSE PARE NI MARE?

Quan, l'1 d'octubre passat, la Societat andorrana de ciències organitzava la diada andorrana a la Universitat catalana d'estudi de Prada de Conflent sota la rubrica *Andorrahita i catalanitat*, incidia en un àmbit facetat d'una qüestió fonamental de l'Andorra contemporània: la qüestió de la identitat. A Prada es va demostrar que aquest debat no feia sinó obrir-se i que el seu aprofundiment es ineludible. Però una cosa sí que -llevat d'unes poques veus discordants- va quedar-hi prou clara: Andorra és un país de llengua catalana i la seva cultura nacional, en sentit ampli de marc referencial, és la cultura catalana. RES, d'altra banda, que no fos un fet natural des que Andorra és Andorra. Ara aquelles veus discordants s'han tornat a fer sentir. Des d'una plataforma relacionada amb els escriptors i l'escriptura, se'ns ha dit: "*Som de cultura andorrana de llengua catalana*", en un context de clara **negació de la nostra pertinença a la cultura catalana**. Seria interessant saber què entenen aquestes veus per cultura andorrana que vagi més enllà de l'antropologia o d'aquells aspectes específics configurats per la història d'un poble amb personalitat històrica i psicològica diferenciada. No és Verdaguier un gegant de la nostra cultura? No som part de la mateixa cultura que l'escriptor del mes d'aquest abril, el valencià Ferran Cremades, que demà visitarà el nostre país? Sembla com si algú confongués cultura amb política cultural i que aquestes manlles el portés a inventar una cultura d'Estat, que per definició no seria res més que una pòbia cultura.

LA FOTO

El que es deixa entreveure per sota de la tanca de la carretera és, ni més ni menys, un Isard. Serveix aquesta imatge, captada al port de Plmorent, per retre un petit homenatge a l'espècie i pregar per la seva conservació.

SALVADOR LLOIBAT

ANYOS PARK
Centre de Salut
 TRACTAMENTS IBIOTERAPIA
 TRACTAMENTS DE BELLESA

la Columneta**Avui, any 1414**

Segons la fórmula que l'Enciclopèdia catalana ofereix per calcular els anys de l'era musulmana, ens trobem ara a les acaballes del seu any 1414.

L'any 1414 del calendari romà, la Inquisició cremava heterodoxos, apòstates i blasfems. Com que el món de l'integrisme —no pas el dels musulmans en general— acaba d'arribar a la mateixa xifra, hauríem de començar a entendre la persecució i la condemna que aquests integristes fan dels escriptors que consideren blasfems, dels quals Salman Rushdie no és sinó el més conegut i encara afortunat sobrevingent, seguit de prop per la bengalina Taslima Nasreen. A l'edat mitjana, l'Església podia condemnar Servet a la foguera per dir que la sang circulava pel cos, o l'heroi txeç Jan Huss per criticar la vida dissipada del clero del seu temps.

Un italià ha estat apunyalat per traduir Rushdie, quatre intel·lectuals argelians, assassinats per dissidents en matèria religiosa, i un altre a Egipte, on fa tres anys van condemnar a presó un escriptor per blasfèmia. I la llista de la intolerància continua amb desenes de noms. No cal criticar el que es critica sol. I l'única explicació de tot això és que alguns viuen avui en un dia del segle XV, any 14.

Robert Pastor**el Correu****Sobre els orígens de la parla andorrana**

He llegit amb molt interès el **Dd'A** de data 21 d'agost, pàgina 4, on es refereix a *Els orígens de la parla andorrana*, que vaig repassar en la meua ponència. Falta precisar, en els percentatges de concordança i discordança de la parla andorrana respecte del català en general, que totes les dades són extreïdes de l'Atlas lingüístic d'Andorra, de Mnyor. Griera, any 1959. Si bé vaig resumir la comunicació oral, aquesta precisió de la data de l'enquesta no va ser de cap manera omesa.

A la pàgina 5 del mateix **Dd'A**, a l'apartat *Ho han dit*, hi ha una altra omisió greu: on diu "*De cada tres topònims andorrans, n'hi ha un d'origen basc*". Doncs bé, el subscrit va dir i explicar prèviament que de cada tres topònims "*urbans*" andorrans, n'hi havia un d'origen basc. Assenyalades aquestes omissions que, tractant-se d'estadística, són greus, només em falta pregar-vos que vulgueu disposar-ne la publicació al **Dd'A**.

Manuel Anglada i Ferran.
Andorra la Vella

1-04-1994)

le Publicitat: Josep Girvés,
amis, Josep Maria Gómez de
Distribució i subscripcions:

l. DIPÒSIT LEGAL: D.L.
onaventura Riberaigua, 39
de correus 2167, B.P. 179
ANDORRA LA VELLA

la Columneta

Les tribulacions de Clinton

El pobre Bill Clinton es comença a assemblar a aquells marmatxos amb gorra de general que tant agradava a la Casa Blanca escampar pels veïns continentals cada cop que gosaven desafiar l'ordre. No es cansa de fer passes en fals, i no perquè estiguin mal dirigides, sinó perquè la maquinària del poder als EUA és tan potent i està tan ben articulada que ja fa anys que funciona completament independent de política formal i president, ni que aquest tingui darrera un *trainer* de la classe de Hillary.

El pobre Clinton no guanya per ensurts, i no ha fet més que el gest d'intentar aixecar-se quan ja l'ha tornat a atropellar el *lobby* dels venedors d'armes, dels cubans de Miami, dels jueus de Manhattan, del col·legi de metges, de les asseguradores o dels venedors de sabatilles de platja. O li han fet la vaca els mateixos companys de partit, que seran demòcrates, però no uns beneïts a l'hora de votar segons què. Quan ja no pot més intenta alguna invasió petitona, però fins i tot a l'exèrcit hi ha *lobbys* que es queixen perquè se'ls crida a ells, i no als de l'Estat veí. Berlusconi lamentava que si caminés per sobre de l'aigua, l'acusarien de no saber nedar. Al pobre Clinton, a més, li ho prohibirien els fabricants de barques.

Toni Ardite

Correu

És urgent l'eliminació del risc al Punt de Trobada

Comprar al Punt de Trobada, tot i l'interès dels responsables de l'empresa, s'ha convertit en una aventura de perill màxim. Una persona ha perdut ja la vida i fa pocs dies una altra hi va resultar greument ferida. La sorpresa arriba quan ens assabentem que els propietaris no van ser autoritzats a construir-hi ni un pas subterrani ni un d'elevat per poder accedir a l'aparcament de l'altra banda de la carretera. I encara més, que hi falta vigilància. Fins quan? Quantes persones més hauran de morir per posar-hi remei i que aquest lloc deixi de ser el punt de la trompada?

I.F.

Andorra la Vella

ACLARIMENT

A la informació sobre la Universitat catalana d'estiu publicada diumenge hi va aparèixer una errada de transcripció: Rosa Mari Sorribes va dir que els orígens de la premsa a Andorra estaven en la iniciativa d'emigrants andorrans a Barcelona, no de barcelonins a Andorra, com apareixia al Diari.

311
ICIA

lo, (22-8-94)

ip de Publicitat: Josep Girvés.
Framis, Josep Maria Gómez de
i). Distribució i subscripcions:

1-91. DIPÒSIT LEGAL: D.L.
/ Bonaventura Riberaigua, 39
urtat de correus 2167, B.P. 179
ANDORRA LA VELLA

informacions

5/8/1994

CULTURA

Es realitzaran ponències sobre aquest tema el 20 d'agost a la Diada d'Andorra

La Universitat Catalana d'Estiu acull el debat 'Andorra i la Catalanitat'

Joan Bocat, secretari del patronat de la UCE, i Antoni Pol inaugurant la Diada de l'any passat

Disset ponències, entre les quals hi haurà el ministre de Cultura i Afers Socials, Ramon Serra, i els parlamentaris Manuel Mas, Jordi Cinca, Antoni Martí i Francesc Rodríguez participaran a la setena Diada d'Andorra a la Universitat Catalana d'Estiu a Prada de

Conflent, organitzada per la Societat Andorrana de Ciències (SAC). Aquesta jornada dedicada al nostre país se celebrerà el dia 20 d'agost i el tema que es debatarà aquest any és *Andorra i la Catalanitat*. Les ponències es faran al llarg del dia, de 9:30 a 13:30, i de les 15 a les 18 hores. A part

dels polítics esmentats hi intervingran historiadors Pedro Cayero i David Mas, cronistes i lingüistes, Pere Canturi i Manuel Anglada, periodistes, Rosa Mari Sorribes i Aislar Valls, advocats; Antoni Marell i Manel Mas, etnòlegs; Monserrat Palau, pedagoga; Enric Prats, el professor de

la Universitat Catalana d'Estiu (UCE), que cada mes d'agost se celebra a la localitat francesa de Prada de Conflent, no tindrà aquest any deixalles. El tema elegit per la Societat Andorrana de Ciències (SAC) per a la jornada del dia 20 ha estat "Andorra i la catalanitat" i en la mateixa hi participaran importants personalitats de la vida social i política del país, entre les quals hi haurà, per exemple, Pere Cervera (Notes històriques sobre la catalanitat i Andorra), Joan Burgués (Andorra i la cultura dels últims 25 anys), Pere Canturi (Andorra en el costumari català de Joan Amades), Manuel Anglada (Els orígens de la parla andorrana), David Mas (Relacions comercials entre Catalunya i Andorra a l'edat moderna), Antoni Morell (Andorra és Andorra), Montserrat Cardellús (L'arrel psicosocial d'un poble), Ramon Serra (La política cultural de l'Estat andorrà), Jordi Cinca (Contribució a la catalanitat des de l'andorranitat), Antoni Martí (Estat andorrà i nació catalana), Francesc Rodríguez (Aports sobre andorranitat i catalanisme) i Joan Massa (El gran Carlemany mon pare i la sobirania).

L'opinió dels comerciants sobre l'ampliació de l'horari comercial que s'aplica des d'aquesta setmana ha estat molt variada, però una bona part d'ells consideren que la mesura no servirà de res perquè les seves botigues facin més negoci durant l'estiu. Una veu autoritzada en la matèria, Jordi Marquet, president de la Cambra de Comerç, Indústria i Serveis, manifestava a nivell personal que aplicar l'horari que més li convingués per les implicacions socials que la seva decisió pot tenir. "Quan tingui tota la gent, que ara són de vacances, en parlem", afegia.

S'acaba de complir tot just un any des que Andorra va ingressar a les Nacions Unides. Si l'adhesió a aquest organisme internacional no va provocar precisament moltes celebracions populars, ara, un any després, l'aniversari també ha passat bastant desapercbut. A l'hora de tancar aquesta edició, es desconexia si des de les institucions oficials hi havia l'intenció d'organitzar alguna mena de recordatori.

L'ambaixador francès, Gérard Julienne, manifestava la setmana passada, en una entrevista concedida a aquesta revista, que pròximament un ministre francès visitarà el nostre país. Preguntat per si la figura del Govern francès que vindria seria el ministre per a Assumptes Europeus, tal i com recomanava la diputada Louise Moreau, el diplomàtic va ser molt cauti i va dir que ho desconeixia. Aquesta resposta era segurament la més segura, no fos que li donessin gat per llebre.

9

5/8/1994

CULTURA

filosofia i secretari general de la Mitra, Joan Massa, personalitats del món de la cultura com Joan Burgués, i psicòleg, com ara Montserrat Cardellús.

Els ponents, alguns de més coneguts i altres no tant, s'han escollit intenció que hi siguin presents una sèrie d'especialistes i intel·lectuals representatius dels diferents àmbits.

Tots els tractaran aspectes comuns de les comunitats catalanes i andorranes: la història, la política, el dret, els models escolars, els contactes econòmics i comercials, la llengua, etc. Segons Antoni Pol, secretari de la SAC, les conferències "són aportacions lliures que pretenen, des de diferents angles, conformar un mosaic de conjunt".

Per a Antoni Pol, aquestes diades andorranes emmarcades a la UCE, que enguany se celebra des del 17 al 20 d'agost, ofereixen la possibilitat de reflexionar sobre qüestions d'actualitat que interessen al país. Serveixen, alhora, per donar-nos a conèixer millor fora de les nostres fronteres, de manera

Aquestes ponències susciten molt interès

especial en l'espai cultural més proper, el català, en el qual tenim moltes coses a aportar".

Una diada consolidada

Durant els sis darrers anys en què Andorra ha tingut la seva diada a Prada, hi han passat més de seixanta ponents i més de tres-centes persones, i s'hi han debatut temes molt diferents. El primer any s'hi va tractar *Estal i emigracions*. L'any següent el tema es referia a *Publicació i Emigració*, des-

prés van seguir *Identitat i puritat política*, *El lluró d'Andorra* i *Tendències polítiques i l'any passat, Alternatives econòmiques*.

Aquestes reflexions es conserven guardades als Arxius nacionals i també s'editen. El passat Sant Jordi es van publicar les ponències d'ara fa dos anys i es pretén que la UCE d'enguany es pugui presentar l'edició de les ponències dels dos últims anys. ■

Text: Dolores Tubau
Fotos: Artur

SANTAMARIA & COSAN
ASSEGURANCES

1968 - 1993
25 anys

Agents de Companyia Andorrana d'Assurances
La nº1 al Principat d'Andorra

Avda. Meritxell, 88 - Tels: 20 390 - 22 390 - Fax: 65 100 - ANDORRA LA VELLA

La Universitat Catalana d'Estiu va abordar el tema *Andorra i la catalanitat*

La VII Diada a Prada va apostar per l'andorranitat per sobre de la catalanitat

El conseller Francesc Rodríguez, els membres de la SAC, Antoni Pol, Angèlles Mach i Max Canher

El sentiment d'andorranitat es va imposar al de catalanitat en el combat programat que canviava amb motiu de la VII Diada Andorrana a la Universitat Catalana d'Estiu, celebrada a Prada de Gaudí.

La Societat Andorrana de Ciències havia posat al damunt de la taula el tema d'*Andorra i la catalanitat*, i per aquest motiu

van decantar-se a favor de l'especificitat andorrana, pel que fa a una identitat diferenciada del fet català, o del catalanisme, que no amaga, evidentment, els nexes comuns en llengua i cultura. La política al llarg dels segles, les prerrogatives econòmiques dels andorrans com a fórmula de distanciament i d'autoafirmació, i el debat de la introducció d'una llei d'autoafirmació, han actuat en contra

Francesc Rodríguez, conseller d'AND

La psicòloga i ponent, Montserrat Cardelus

d'aquest assaïment per part dels catalans o del món de la catalanitat.

La Diada va comptar, a la tarda, amb la presència també com a ponent del ministre d'Afers Socials i Cultura, Ramon Serra, i del president de la Universitat Catalana d'Estiu, Max Canher. Canher va resumir la seva satisfacció pels últims desenvolupaments que han entornat la política andorrana i la catalanitat dret que "Prada s'engorjolleix de tenir, entre els participants, algú que ha aconseguit el que altres catalans voldrien": la independència nacional.

Després de la introducció feta a càrrec del secretari gene-

ral de la Societat Andorrana de Ciències, Antoni Pol, l'historiador Pere Cervera va obrir el debat aportant uns apunts històrics sobre la catalanitat i Andorra. L'etnòloga Montserrat Palau va obrir el primer fòrum del debat quan va explicar, en la seva ponència sobre la identitat andorrana, la teoria que els andorrans, un poble amb un substrat llarg i diversos catalans.

El paper del Cercle de les Arts i de les Lletres en la cultura andorrana dels últims 25 anys va formar l'exposició de Joan Burgués, president emèrit del seu president actual, D'altre banda, Pere Canturri va parlar de "plagi" d'altres referències

bibliogràfiques quan va citar la temàtica d'Andorra en el costumari català de Joan Amadeu. Per d'altre part, anglès, va destacar, entre els ponents, hi havia estudiosos de la llengua com Manuel Anglada, qui, des de l'any 43 ha dedicat a estudiar els diferents parlers del Pirineu.

En la seva intervenció va dir que havia centrat el seu estudi en la toponímia andorrana -noms de llocs- per identificar una llarga aportació de les llengües basca i ibèrica. Així, va explicar que "el nom Andorra ha sofert pocs canvis al llarg dels segles i és l'aglutinació del base i l'ibèric". Altres exemples com *Canillo* i *Les*

Al matí es van escoltar les ponències que aportaven perspectives més doctrinals i menys polítiques

montanyes de pasturar -resumen- ven aquesta doble vessant basco-ibèrica. "Si els mateixos llocs no han canviat de nom al llarg dels segles, vol dir que aquella gent ha poblat el país, ja que l'útil que deixa fer la gent és que li canviïn el nom".

"La premsa andorrana ha de resumir un paper fonamental no solament des del punt de vista de la defensa del català sinó també per fer veure que Andorra és diferent", va explicar Rosa Mari Sorribes, en la seva intervenció sobre la relació de la premsa amb els països de llengua catalana.

Pel que fa a la vessant econòmica de la qüestió, David

Mas va explicar com la relació amb Catalunya es canalitza per la bona rebuda que tres productes originals a Andorra, com el bestiar, el terra i el bosc, tenen als mercats catalans al llarg de l'edat moderna. Les guerres entre els dos estats veïns, sobretot durant el permanent conflicte al segle XVII, també han ponent, per exemple, "el fet que bona part de les cases andorranes com l'Areny o la Guillena fessin fortuna".

La llengua, el vincle

Montserrat Cardelus, des de la seva visió de psicòloga, va centrar un discurs excessivament teòric -la qual cosa li va

valer una estrada d'orellet del professor de la Universitat de Tolosa, Joan Claret- en la identitat de grup i els factors que contribueixen a enfortir-la. Parlant de *La veu prouvençal d'un poble*, Cardelus va destacar que "la llengua és un dels símbols més clars de la identitat nacional".

Per tancar el bloc de ponències del matí, Tadvocat i escriptor, Antoni Morell, va ser el primer a defensar en veu alta el que explícitament resumeix aquesta frase: "Els andorrans no són catalans." A part de manifestar que la llengua andorrana no existís com a tal para, Morell va explicar que "Andorra és Finis Estat amb

A la sessió de tarda s'hi van aplegar la majoria de les ponències polítiques, amb força públic

Llengua catalana i la llengua d'altres també no solament una nació sino una estructura jurídica-administrativa. Termin les matèries arrets però l'estructura és absolutament diferencial i particular".

La primera intervenció de la tarda va consistir en l'aportació d'una enquesta realitzada pel professor de català i periodista, Alvar Vallès, entre seixanta persones coneixedores de la realitat andorrana. Les conclusions de les 25 respostes rebudes resumien, segons el paper del ponent, la idea expressada en una de les respostes: "Andorra és un Estat però no una nació; Catalunya és una nació però no un estat."

Una de les respostes llegia amb un element nou i addicional del debat, produint disseny pasat a Prada. "L'andorranitat no s'ha desenvolupat tant perquè no s'ha vist amagada com el català".

Enric Prats va centrar la seva intervenció en la temàtica educativa i va destacar que "el sistema educatiu és molt més que l'Escola Andorrana" i va preguntar: "Quines garanties té el poder polític per saber que es transmeten, via educacional, les seves cosines?".

Els polítics

L'advocat Manuel Mas va obrir el fòrum d'intervencions de

polítics en actiu, ja amb una sala plena de gent a gom a gom, a mesura que ens apropàvem al final i al debat posterior.

L'advocat i conseller va lamentar que "l'ingrés a l'ONU va ser valorat més des del món català exterior a Andorra pel que suposava per a la catalanitat i no pel que significava per als propis andorrans". Mas va referir-se al *Manual Digest* i la l'excepció política per aportar arguments, a favor de la identitat andorrana diferenciada.

Mas es preguntava si no hi havia altres llocs que no passés una Universitat Catalana d'Estiu a Prada per justificar la presència d'Andorra.

El també conseller general, Jordi Cinca, va centrar amb el títol de la ponència *Contribució de la Catalunya de de l'andorrà* el seu ets argumental. Cinca va defensar que "el repete que tenim és enfortir l'exicomi des de les diferents aportacions dels pobles de parla catalana. Aleshores, la contribució d'Andorra a la catalanitat, ja no és una pretensió, sinó que es converteix en una conseqüència". També va reclamar l'esforç per fer més per l'andorranat al Principat.

Per la seva banda, el també pvec conseller, Antoni Martí, va dir en la seva ponència *Estat Andorrà i País i Catalana* que "no hem de ser més al·lurs per haver aconseguit el que una part de la nació catalana ha estat perseguint o demanant". Tot i dir que la identitat andorrana és tres diferentiar "avui el noi No Estat està definit la seva identitat".

Estadística de la llengua. Manuel Anglada, durant la intervenció.

definir els andorrans "com unes persones que es guien per un sentiment pragmàtic i no miren si al final Ruiner hi ha un cartell que hi diu Espanya o hi diu Catalunya". També va dir que "les circumstàncies li fan fer-se l'andorrà".

L'últim ponent va ser Joan Massa. "El gran Carlemany, non pare, es diu el secretari de la Mitra: són les cinc paraules que són els andor-

Sentiment contradictori

Entre els que també van citar el *Manuel Digeret* es troba el conseller Francesc Rodríguez. L'ex-director de Cultura del Govern va referir-se per dir que existia una apreciació generalitzada i contradictòria de la part andorrana. "L'antior, Antoni Fiter, és sincer quan defensa certa catalanitat d'Andorra en l'idioma, en el vestir, en els costums".

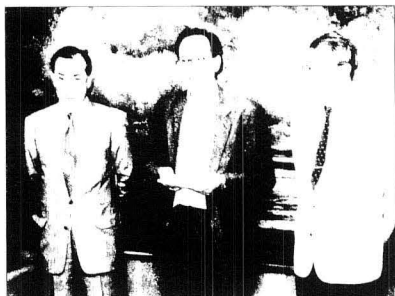
El ponent va plantejar els arguments econòmics com a defensa de les pretensions econòmiques de catalans, quan va

ramens les senten es posen drets". El ponent va amparar-se en les arees històriques per dir que "l'Estat català es va acabar amb els Reis Catòlics a Andorra, en canvi, ha viscut fins avui com a Estat". I va citar que l'autor del *Manuel Digeret*, pretén amb la seva obra dir "els andorrans són sobirans".

Text: J. Oliva
Foto: Fernando Galindo

El llibre ha estat recopilat per la Societat Andorrana de Ciències

El Banc Agricol va presentar un recull de ponències de la Universitat Catalana d'Estiu

Josep Montanes (dreta), Antoni Poi (centre) i Joan Armentgot, a la presentació del llibre

Antoni Poi, president de la Societat Andorrana de Ciències i Josep Montanes, director general del Banc Agricol i Comercial d'Andorra, van ser els encarregats de presentar el llibre *Allegories i Econòmiques per Andorra*. L'obra és una recopilació de les 18 ponències sobre aquest tema que es van exposar

l'any passat a la ciutat d'Andorra a la Universitat Catalana d'Estiu a Prada de Conflent. A l'acte també hi van assistir alguns dels ponents com el delegat del Col·legi d'Economistes, Joan Armentgot.

Els resultats que donen bon al llibre van ser recopilats per la Societat Andorrana de Ciències mentre que el Banc Agricol va aportar el suport econòmic per publicar el llibre. En total se'n han editat 1.000 exemplars, dels quals cinc-cents seran per al Banc Agricol i els altres cinc-cents per a la Societat de Ciències.

Segons Antoni Poi, "el llibre és un conjunt de reflexions sobre la pluralitat del

37

A la presentació, també hi van assistir alguns dels autors de les ponències recollides al llibre

convèncer per editar el llibre i finalment n'han fet soci".

Les ponències sobre el tema *Vicent i econòmiques per Andorra* són les quartes que publica la Societat de Ciències i que abans havia editat llibres amb autors andorranos sobre Andorra de la Universitat Catalana d'Estiu.

En conculen les dades sobre Andorra recollides són les del 1988. *Andorra. Estat, Institucions, Societat*, del 1989 *175 anys de la independència d'Andorra*, del 1982 *Tendències polítiques a Andorra* i el presentat dividit. Les jornades de 1990 i 1991 estan en fase de preparació per la publicació.

El llibre publica correspon

a la sessió Diada Andorrana dins la XXV Universitat Catalana d'Estiu que es va celebrar al Hotel Bolagrup a Prada de Conflent. Segons Antoni Poi, "en aquestes reflexions fora del país perquè prenem part al patronatge de la Universitat Catalana d'Estiu i així podem tenir una participació més activa".

El president de la Societat també va informar del projecte d'obertura d'una secció de consultoria a la Biblioteca Nacional d'Andorra, on es podria disposar dels volums de la bibliografia que té la Societat i que no pot obtenir normalment.

Text: Ricard Pay
Foto: Lutz Altmann

El llibre recull les 18 ponències sobre Andorra que es van fer a Prada de Conflent l'any 93.

Hits econòmiques d'Andorra en el futur". Poi va agrair tant als ponents com al Banc Agricol que "hagin fet possible una nova edició de les jornades sobre Andorra".

Josep Montanes va felicitar la Societat Andorrana de Ciències pel desè aniversari i va fer bromes respecte que "l'any passat em van fer ser ponent, després em van

38

Les intervencions dels ponents de la VII Diada d'Andorra a Prada de Conflent, dins el marc de la Universitat Catalana d'Estiu, van suposar una bona collita de sortides enginyoses. Així, el secretari del servei del Copríncep Episcopal, Joan Massa, durant la seva exposició va explicar la curiosa teoria que el celibat dels bisbes ha permès a Andorra convertir-se en el que és actualment. "Si els s'haguessin pogut casar, ja en parlariem d'un sermó", va alegir el secretari episcopal.

La Diada d'Andorra a la Universitat de Prada va aplegar nombrosos polítics andorrans entre ponents i visitants. Van ser-hi presents Jordi Cinca (Nova Democràcia), Manel Mas (Coalició Nacional Andorrana), Antoni Martí i Pere Molas (Unió Liberal), Vicenc Mateu (Iniciativa Democràtica Nacional) i Francesc Rodríguez (Agrupament Nacional Democràtic). De vegades aquestes reunions provoquen motins de conveniència i quan Antoni Martí va intervenir en nom del Grup Liberal, Manuel Mas i Jordi Cinca, que seien junts, van estar somrient tota l'estona. Estaven tan ben avinguts que qualsevol que els hagués vist hauria dit que pertanyen a la mateixa formació política.

La popularitat del Principat d'Andorra sembla que no té fronteres i l'iques ni temporals. Així, com a mínim, es desprèn de l'affluència de l'expert filòleg Manuel Anglada, qui va afirmar que a prop de la localitat d'Andujar, a Andalusia, hi ha uns banyans romans amb una inscripció, els caràcters de la qual encara es poden llegir. A la inscripció surt la paraula "andorranus".

Finalment, a Prada es va donar la coincidència que dues persones van utilitzar el mateix simil per definir coses totalment diferents. Jordi Marquet, contestant a una enquesta d'un dels ponents, va afirmar que "Catalunya és per a Andorra un mirall evident". En canvi, Antoni Martí va manifestar en la seva exposició, referint-se als andorrans, que "hem de ser el mirall de Catalunya". Només per curiositat, en quedem?

Lanunci sobre la presència d'Andorra com a subseu dins la candidatura olímpica Jaca-Pirineus 2002 ha despertat una potita llebre olímpica tot i que, qui més qui menys és conscient que les possibilitats de la candidatura espanyola són gairebé nul·les. Com a mínim el cap de Govern ho va reconèixer en roda de premsa, per afegir immediatament que "l'objectiu són els Jocs del 2006". Com que queda tant de temps, el tema pot ser el "culebró" dels darrers anys del segle XX.

9

El fet que Andorra hagi esdevingut un Estat reconegut internacionalment, per a tots els catalans, i per a mi en particular, és motiu d'una gran satisfacció, perquè és un exemple de com es pot aconseguir, per una via totalment pacífica, l'aspiració d'un poble a ser reconegut en el món. I també és una satisfacció que aquest poble sigui un poble de la mateixa llengua i cultura que la resta dels països catalans i que ho digui sense complexos, com ho va dir el cap de Govern, Sr. Òscar Ribas, a les Nacions Unides, i que a més a més ho digui no solament per quedar bé, sinó amb una profunda convicció, tal com els fets ho vénen a demostrar.

Amb el suport de:

**Govern d'Andorra
Ministeri d'Affers
Socials i Cultura**